

Ο λόγος
ανάγκη
της
ψυχής

Κείμενα Λογοτεχνίας
Α΄ Γυμνασίου

Ο λόγος
ανάγκη
της ψυχής

Κείμενα Λογοτεχνίας
Α΄ Γυμνασίου

Ο λόγος
ανόγκη
της
ψυχής

Κείμενα Λογοτεχνίας
Α΄ Γυμνασίου

Ο λόγος ανάγκη της ψυχής
Κείμενα Λογοτεχνίας Α΄ Γυμνασίου

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ

Αφροδίτη Αθανασοπούλου

Επίκουρη Καθηγήτρια Νεοελληνικής Φιλολογίας
Παν/μίου Κύπρου, Συντονίστρια της Ομάδας Σύνταξης

Βασιλική Σελιώτη

Φιλολογος, Γραφείο Αναλυτικών Προγραμμάτων

Αλέξανδρος Μπαζούκης

Φιλολογος, Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΟΠΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΟΜΑΔΑΣ

Παντελής Βουτουρής

Καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας Παν/μίου Κύπρου,
Πρόεδρος της Επιτροπής Διαμόρφωσης Προγράμματος Σπουδών Λογοτεχνίας

•

Σύνδεσμος - Επιθεωρητής για τη Λογοτεχνία

Λοΐζος Αναστασιάδης

Ε.Μ.Ε. Φιλολογικών

Σχεδιασμός και ηλεκτρονική σελίδωση

Θεόδωρος Κακουλλής

Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων

Γενικός Συντονισμός

Χρίστος Παρπούνας

Συντονιστής Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων

Α΄ Έκδοση 2011 (Προκαταρκτική)

ISBN: 978-9963-0-4565-5

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ενόψει της εφαρμογής των νέων Αναλυτικών Προγραμμάτων, επόμενο ήταν να προκύψει ανάγκη για νέο διδακτικό υλικό σε πολλά από τα μαθήματα, υλικό που σε κάποιες περιπτώσεις κρίθηκε σκόπιμο να λάβει τη μορφή σχολικού εγχειριδίου. Το ανά χείρας νέο σχολικό εγχειρίδιο αφορά το μάθημα της Λογοτεχνίας στην Α΄ Γυμνασίου. Στην πραγματικότητα, πρόκειται για μέρος από ένα ευρύτερο σώμα λογοτεχνικών κειμένων που καλύπτει τις ανάγκες της διδασκαλίας του μαθήματος από την Α΄ Γυμνασίου μέχρι και την Α΄ Λυκείου.

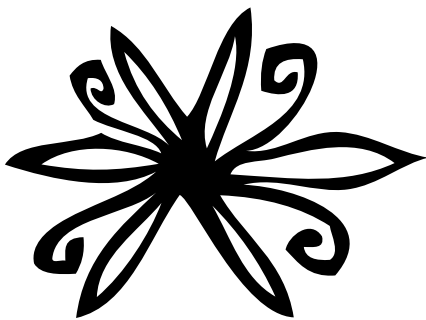
Η σύνταξη του εγχειριδίου έγινε από μέλη της ειδικής Επιτροπής που ορίστηκε για τη διαμόρφωση του νέου Προγράμματος Σπουδών Λογοτεχνίας, στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης των Αναλυτικών Προγραμμάτων της Κύπρου στην υποχρεωτική εκπαίδευση, υπό τη γενική εποπτεία του Προέδρου αυτής της Επιτροπής. Η πρωτοβουλία για τη δημιουργία του διασφάλισε την απόλυτη συνέπειά του με τους εγκεκριμένους στόχους του νέου Προγράμματος. Στην ουσία, το εγχειρίδιο αυτό συνιστά τη συνέχειά του σε επίπεδο περιεχομένου και πρακτικής εφαρμογής.

Εκφράζω τις ευχαριστίες μου σε όλους τους συντελεστές, οι οποίοι έπρεπε να ολοκληρώσουν τη σύνταξή του μέσα σε ένα εξαιρετικά περιορισμένο χρονοδιάγραμμα, έτσι ώστε αυτό να βρίσκεται στα χέρια μαθητών και φιλολόγων με την έναρξη της νέας σχολικής χρονιάς και, παράλληλα, τους συγχαίρω θερμά.

Ολυμπία Στυλιανού

Γενική Διευθύντρια

Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Γενικά

Το βιβλίο αυτό είναι μια προκαταρκτική έκδοση. Προβλέπεται να πάρει την πλήρη του μορφή ως σχολικό εγχειρίδιο, με την πλήρη εισαγωγή του νέου Προγράμματος Σπουδών Λογοτεχνίας [Π.Σ.Λ.] σε όλες τις τάξεις της Γυμνασιακής εκπαίδευσης. Η παρούσα μορφή περιλαμβάνει ένα σώμα κειμένων που καλύπτουν τις θεματικές ενότητες για την **Α΄ τάξη του Γυμνασίου**, σύμφωνα με τον σχεδιασμό του Υ.Π.Π. για σταδιακή εφαρμογή των νέων Αναλυτικών Προγραμμάτων από το σχολικό έτος 2011-2012 στη δημόσια υποχρεωτική εκπαίδευση της Κύπρου.

Ο όρος «προκαταρκτική έκδοση» δεν σημαίνει πρόχειρη αλλά *σύμφωνη* με τη φιλοσοφία και τις βασικές προδιαγραφές του νέου Π.Σ. για ένα **ανοιχτό** και **ευέλικτο** corpus κειμένων που να ανταποκρίνεται στις διδακτικές ανάγκες του μαθήματος της Λογοτεχνίας, όπως αυτές καθορίζονται από τη φύση του αντικειμένου προσαρμοσμένη στο περιβάλλον της *σχολικής εκπαίδευσης*. Αυτή η έκδοση, λοιπόν, προτείνει μια επιλογή από *αντιπροσωπευτικά* κείμενα, πεζά και ποιητικά, της ελληνικής και ξένης γραμματείας (από μετάφραση), δυνάμει *ανανεώσιμα* –αφού είναι «παραδείγματα»–, τα οποία, ως εκ τούτου, δεν δεσμεύουν αλλά υποβοηθούν το έργο των εκπαιδευτικών, παρέχοντάς τους την απαιτούμενη ευελιξία, εντός λελογισμένων πλαισίων, να χειριστούν το υλικό διαφοροποιώντας το ανάλογα με τις απαιτήσεις, τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες της κάθε σχολικής μονάδας, τάξης ή και τμήματος.

Η μόνη «λελογισμένη» δέσμευση, τόσο για το προτεινόμενο εδώ υλικό όσο και για την ευελιξία των εκπαιδευτικών (οι οποίοι μπορούν να επιλέξουν και δικά τους κείμενα εγνωσμένης λογοτεχνικής αξίας), αφορά στην επίτευξη των εκάστοτε διδακτικών στόχων, γεγονός που αποτελεί τη βασική καινοτομία του νέου Π.Σ. σε ό,τι αφορά τη διδασκαλία των λογοτεχνικών κειμένων. Υπενθυμίζεται ότι σκοπός του μαθήματος δεν είναι να διδαχτούν συγκεκριμένα κείμενα, παγιωμένα και αναντικατάστατα, αλλά μέσω «παραδειγματικών» λογοτεχνικών κειμένων να **επιτευχθούν οι στόχοι**, όπως αυτοί προσδιορίζονται λεπτομερώς για κάθε βαθμίδα, τάξη και θεματική ενότητα και ελέγχονται με βάση τους «δείκτες επιτυχίας» του Π.Σ.Λ.

Περιεχόμενα – Μεθοδολογία

Ως γνωστόν, το Π.Σ.Λ. διέπεται επίσης από ένα νέο μεθοδολογικό πνεύμα, το οποίο δίνει έμφαση στη **συνεξέταση, σύγκριση και αντιπαραβολή** ενός λογοτεχνικού κειμένου με άλλα κείμενα, σύγχρονα, παλαιότερα και ξένα – ενίοτε και με άλλες μορφές τέχνης. Με τον τρόπο αυτό, αναδεικνύεται η «*συννομία*» των κειμένων γύρω από τον ίδιο θεματικό άξονα ή σύνδεσμο, αλλά και η *ιστορικότητα και διαχρονική εξέλιξη* των θεμάτων και τρόπων της λογοτεχνικής δημιουργίας, σε σύγκριση με άλλες μορφές δημιουργικής έκφρασης και σε «*διαθεματική*» διασταύρωση με άλλα ανθρωπογνωστικά αντικείμενα (την Ιστορία, την Ψυχολογία, την Αγωγή του πολίτη κ.ο.κ.), στο πλαίσιο της γενικότερης «πολιτισμικής εγγραμματοσύνης» του μαθητικού πληθυσμού. Το πνεύμα αυτό αντανakλάται στη σειρά/ακολουθία των κειμένων στο βιβλίο και, ιδίως, στο περιεχόμενο των ερωτήσεων-δραστηρι-

οτήτων, οι οποίες στην πλειονότητα των περιπτώσεων αφορούν δύο ή περισσότερα κείμενα.

Τα κείμενα που προτείνονται στο βιβλίο είναι αρκετά, κι αυτό ήταν μια σκόπιμη –εν πολλοίς και αναγκαία– επιλογή προκειμένου να αναδειχθούν οι πολλαπλές πτυχές των θεμάτων αλλά και οι διαφορετικές όψεις που αναδεικνύουν τα κείμενα για κάθε θέμα, μ' ένα λόγο: η ποικιλία και πολυσημία του «κόσμου της λογοτεχνίας». Το corpus αυτό επαυξάνεται και άλλο, αν ληφθούν υπόψη και τα «παράλληλα» ή, καλύτερα, συμπληρωματικά κείμενα τα οποία προτείνονται στις Δραστηριότητες που περιλαμβάνονται στο **Βιβλίο του εκπαιδευτικού**. Ο ίδιος πλουραλισμός, που στην ουσία σημαίνει **διευρυμένη δυνατότητα επιλογών**, απηχείται και στην ποικιλία των ερωτήσεων – δραστηριοτήτων. Η λογική, εν ολίγοις, που πρωτάνευσε ήταν πως όσα περισσότερα κείμενα και ερωτήσεις έχουν στη διάθεσή τους οι φιλόλογοι τόσο πιο άνετα μπορούν να οργανώσουν τη διδασκαλία τους σύμφωνα με την παραπάνω στόχευση (πιο σφαιρική ανάδειξη του διδασκόμενου θέματος ή φαινομένου).

Το επιπλέον προτεινόμενο οπτικοακουστικό υλικό (λογοτεχνικά βιβλία για περαιτέρω ανάγνωση, μελοποιημένα ποιήματα και τραγούδια, ταινίες/ντοκιμαντέρ/ βίντεο κ.ά.) ακολουθεί το κυρίως σώμα των λογοτεχνικών Κειμένων, ώστε μαθητές και εκπαιδευτικοί να μπορούν άμεσα να βλέπουν τις προεκτάσεις και διασυνδέσεις των υπό εξέταση κειμένων της λογοτεχνίας με άλλες μορφές τέχνης και τρόπους έκφρασης. Ωστόσο, η οργανική τους αξιοποίηση σε σχέση με τα προτεινόμενα κείμενα γίνεται, και αναδεικνύεται ανάγλυφη, στο **Βιβλίο του εκπαιδευτικού**.

Κείμενα

Σε ό,τι αφορά την παρουσίαση των **Κειμένων**, αυτή ακολουθεί τις βασικές προδιαγραφές που θέτει το Π.Σ.Λ. για *ενιαίο κορμό της ύλης* (αξιοποίηση κειμένων της νεοελληνικής –και κυπριακής– λογοτεχνίας μαζί με κείμενα ξένων γραμματειών σε μια εύλογη αναλογία), *συνεκτικότητα* (συνάφεια των κειμένων με τη θεματική ενότητα και τους ειδικούς διδακτικούς στόχους της), και τέλος, *καταλληλότητα* των κειμένων (τόσο αναφορικά με τη λογοτεχνική τους αξία/πρωτοτυπία για την επίτευξη των συγκεκριμένων διδακτικών στόχων κάθε Θ.Ε. όσο και σε ανταπόκριση με το γνωστικό επίπεδο των μαθητών/μαθητριών στην τάξη που απευθύνονται).

Σημειωτέον ότι κάθε θεματική ενότητα έχει τις δικές της ιδιαιτερότητες που καθιστούν επιβεβλημένη τη διάκριση (και κατάταξη των κειμένων) σε επιμέρους υποενότητες - πτυχές. Εσωτερικά σε αυτές, τα κείμενα κατανέμονται σύμφωνα με στοιχειώδεις όρους ειδολογικής διαφοροποίησης (ανάλογα με το αν είναι πεζά ή ποιήματα, αν υπάγονται στη λαϊκή ή την επώνυμη λογοτεχνική παράδοση, ποιο κειμενικό «είδος» εκπροσωπούν κ.ο.κ.)

Προτάσσονται σύντομα **εισαγωγικά σημειώματα**, τα οποία δεν αξιώνουν βιοεργογραφική ή γραμματολογική πληρότητα (η οποία καλύπτεται σε άλλου είδους «βιβλία αναφοράς»: Βιογραφικά Λεξικά και Ιστορίες της Λογοτεχνίας), αλλά αποσκοπούν στο να δώσουν έναν *βασικό προσανατολισμό* σε διδάσκοντες και μαθητές για το είδος του κειμένου και τη θεματική πτυχή που αφορά. Είναι ευνόητο ότι τέτοια σημειώματα μπορούν περαιτέρω να εμπλουτιστούν (κι είναι στη διακριτική ευχέρεια των εκπαιδευτικών να το πράξουν), αρκεί ο στόχος να παραμένει πάντοτε ο αυτός: όχι ένα «αναλυτικό βιογραφικό σημείωμα», αλλά ένα επιλεκτικό σύνολο από γραμματολογικά και βιογραφικά στοιχεία που κρίνονται αναγκαία για τον φωτισμό της σχέσης του δημιουργού και του κειμένου του με το θέμα και τη λογοτεχνική παράδοση στην οποία ανήκει.

Για τη διευκόλυνση των χρηστών του βιβλίου, και όπως επιβάλλει η φιλολογική δεοντολογία, στο τέλος κάθε κειμένου δηλώνεται η **πηγή** από την οποία αντλήθηκε (έντυπη ή ηλεκτρονική – το ίδιο ισχύει γενικά για το υλικό που χρησιμοποιείται, όχι μόνο για τα κείμενα) και δίνεται **γλωσσάρι**, όπου απαιτείται –ιδίως σε περιπτώσεις διαλεκτικών ή παλαιότερων κειμένων, ενίοτε και ξένων–, για την επεξήγηση όρων που θεωρήθηκε ότι θα δυσκόλευαν την κατανόηση των μαθητών/μαθητριών. Επισημαίνεται ότι ειδικά για κείμενα της παλαιότερης γραμματείας, λαϊκής και επώνυμης (δημοτικά τραγούδια, κείμενα του 19ου αιώνα κ.τ.ό.), και φυσικά στα διαλεκτικά, διατηρήθηκε με ελάχιστες προσαρμογές η **ορθογραφία** των εκδόσεων, ώστε οι μαθητές/μαθήτριες να έχουν άμεση εικόνα αυτού που ορίζεται ως «παλαιότερη» ή «διαλεκτική» παραγωγή (η γραφή, ως γνωστόν, συνιστά ουσιώδες μέρος της *μορφής* των κειμένων). Το ίδιο ίσχυσε και για περιπτώσεις νεότερων συγγραφέων, όπως ο Μπoστ, όπου πρόδηλα η «ανορθογραφία» συνιστά υφολογική επιλογή. Δεν συνέβη το ίδιο με τα κείμενα της ξένης λογοτεχνίας, καθώς αυτά παρέχονται ούτως ή άλλως σε μετάφραση (οπότε η ορθογραφία τους εκσυγχρονίστηκε).

Ειδικότερες διευκρινίσεις

Στο βιβλίο προτάσσεται η ενότητα των «**Παιδικών – Σχολικών χρόνων**», με το σκεπτικό ότι η πρώτη επαφή των μαθητών/μαθητριών με τα λογοτεχνικά κείμενα θα ήταν καλό να γίνει μέσα από ένα θέμα οικείο, που να συνδέεται πιο άμεσα με την εμπειρία τους. Με ανάλογο σκεπτικό, κρίθηκε σκόπιμο να εισαχθεί στην Α΄ Γυμνασίου (αντί για τη Β΄) η ενότητα του «**Χιούμορ**», ώστε η ύλη να γίνει πιο ελκυστική για τους άγουρους ακόμα μαθητές και μαθήτριες της Α΄ τάξης. Η αλλαγή αυτή δεν μεταβάλλει ουσιαστικά το σύστημα, αφού στο νέο Π.Σ.Λ. οι δύο τάξεις (Α΄ + Β΄ Γυμνασίου) θεωρούνται αλληλένδετες: συγκροτούν το επίπεδο της κυρίως γυμνασιακής εκπαίδευσης.

Ειδικός λόγος πρέπει να γίνει για την ενότητα της «**Λαϊκής παράδοσης**», η οποία στο βιβλίο υποδιαιρείται σε δύο μεγάλες υποενότητες: τη δημοτική ποίηση και τις λαϊκές αφηγήσεις (μύθους-θρύλους-παραμύθια), και φαίνεται να κατέχει τη μερίδα του λέοντος ως προς την αντιπροσώπευσή της με κείμενα σε σχέση με τις δύο άλλες ενότητες της Α΄ Γυμνασίου. Η αιτία βρίσκεται στο χρονικό και ειδολογικό εύρος αυτής της παράδοσης, το οποίο όμως δεν είναι δυνατόν να παραλειφθεί ή να εξαπλουστευτεί, δεδομένου ότι λειτουργεί σε σύστημα: συγκροτεί έναν κόσμο (αξιών, αντιλήψεων, νοοτροπιών και κοινωνικοπολιτικής οργάνωσης) με πολιτισμική αυταξία, δική του νομοτέλεια και ιστορικότητα. Το γεγονός, δε, ότι αυτή η παράδοση όσο πάει και χάνεται, καθιστά κρίσιμη τη διάσωσή της στη διδασκαλία του μαθήματος, και μάλιστα εξαρχής, αφού, πέρα από το καθαρά γνωστικό της περιεχόμενο, φέρει και σημαντικό αξιακό περιεχόμενο για τη νέα γενιά σε ό,τι αφορά ζητήματα ταυτότητας και ιστορικο-πολιτισμικής μνήμης.

Υπενθυμίζεται, σε κάθε περίπτωση, ότι η σειρά των θεματικών ενότητων δεν είναι δεσμευτική για τους εκπαιδευτικούς (μπορούν να επιλέξουν μια διαφορετική από αυτή που προτείνεται), ωστόσο είναι επιβεβλημένο να διδάξουν κείμενα από όλες τις Θ.Ε. στη διάρκεια του σχολικού έτους, και να φροντίσουν ώστε τόσο τα κείμενα όσο και οι σχετικές με αυτά ερωτήσεις-δραστηριότητες που τελικά θα επιλέξουν, να καλύπτουν όσο γίνεται επαρκέστερα τους διδακτικούς στόχους καθώς και τις κύριες πτυχές του κάθε θέματος.

Αναφορικά με τα προτεινόμενα βιβλία για ανάγνωση, ο κατάλογος είναι ανοιχτός: οι εκπαιδευτικοί μπορούν να κομίσουν και τις δικές τους προτάσεις για βιβλία, υπό τη διττή

ευνόητη προϋπόθεση αυτά να έχουν αναγνωρισμένη λογοτεχνική αξία και να σχετίζονται με τα θέματα της κάθε ενότητας. Βασική επιδίωξη είναι η στοχευμένη καλλιέργεια της φιλαναγνωσίας των μαθητών/μαθητριών γύρω από έναν συγκεκριμένο θεματικό πυρήνα. (Μια τέτοια συνήθεια σταδιακά μπορεί να μεταβάλει τη νοοτροπία του «ενός λογοτεχνικού βιβλίου», που τώρα διδάσκεται και εξετάζεται με «προσημειωμένες» ερωτήσεις-απαντήσεις καθιστώντας την ανάγνωση της λογοτεχνίας ρουτίνα και σύμβαση).

Τα ίδια ισχύουν και για τις *έγκυρες* πηγές πρόσθετου οπτικοακουστικού υλικού, έντυπες ή ηλεκτρονικές, που μπορούν να υποστηρίξουν εποικοδομητικά τη διδασκαλία κάθε ενότητας: ο έλεγχος της εγκυρότητας των πηγών στις οποίες θα καλούνται να ανατρέξουν οι μαθητές/μαθήτριες επαφίεται, πρωτίστως και ευλόγως, στους ίδιους τους εκπαιδευτικούς.

Μια ειδική αναφορά χρειάζεται να γίνει στο «ακανθώδες ζήτημα» της **επιλογής των κειμένων** και της **χρήσης αποσπασμάτων**. Όσα προηγήθηκαν δίνουν το βασικό περίγραμμα των όρων της επιλογής μας. Ας προστεθεί και τούτο: πρόθεση αυτού του βιβλίου δεν είναι να αναπαράγει τον λογοτεχνικό «κανόνα» ούτε να διαμορφώσει έναν νέο (αυτό είναι δουλειά των γραμματολόγων και ιστορικών της Λογοτεχνίας), αλλά να αξιοποιήσει τον ισχύοντα «κανόνα» κάνοντας μια επιλογή από αξιολογικά έργα της δικής μας και της ξένης λογοτεχνίας για *σχολική χρήση*, πιο συγκεκριμένα: για τις διδακτικές ανάγκες του μαθήματος της λογοτεχνίας σύμφωνα με το πνεύμα του νέου Π.Σ.

Πρόκειται, δηλαδή, όχι τόσο για μια «ανθολογία» με τη συνήθη έννοια του όρου, όσο μάλλον για μια επιλογή, ένα «απάνθισμα» (που δεν σημαίνει βέβαια συνονθύλευμα) κειμένων με καθαρά *παραδειγματικό* ή *αντιπροσωπευτικό* χαρακτήρα. Θα πρέπει, επομένως, να κριθεί όχι με γνώμονα το σύνηθες *αξιολογικό* κριτήριο μιας «ανθολογίας» (οι συντάκτες του παρόντος βιβλίου δεν νιώθουν ότι το έργο τους ήταν αυτό), αλλά με το μέτρο, και στον βαθμό, της ανταπόκρισης των προτεινόμενων κειμένων στους διδακτικούς στόχους και σκοπούς του μαθήματος, έτσι όπως ορίζονται αυτοί στο νέο Π.Σ.Λ.

Το βασικό κριτήριο, εν ολίγοις, ήταν εύληπτα κείμενα, τα οποία φωτίζουν –άρα εμπλουτίζουν και τη διδακτική προσέγγιση– με νέες ή αθέατες όψεις σχετικές με το γνωστικό και αξιακό περιεχόμενο της κάθε ενότητας, ανταποκρίνονται στις ανάγκες του λογοτεχνικού γραμματισμού και κατατείνουν στην καλλιέργεια των προσδοκώμενων δεξιοτήτων από πλευράς μαθητών/μαθητριών. Με τις αναπόφευκτες, πάντα, «στοχαστικές προσαρμογές» και «δεύτερες σκέψεις» στο φως μιας σειράς κριτηρίων τα οποία έπρεπε να πληρούνται ώστε τα κείμενα να γίνουν αποδεκτά (λογοτεχνικότητα, ουσία, διδακτική αξιοποίηση, θεματική συνάφεια κλπ. κλπ.)

Συστατικό μέρος αυτών των «στοχαστικών προσαρμογών» είναι και τα **αποσπάσματα**. Η *εγγενής* αποσπασματικότητα των λογοτεχνικών κειμένων στα σχολικά εγχειρίδια είναι μια πραγματικότητα που δοκιμάζει πάντοτε δεινά τη φιλολογική συνείδηση των συντακτών τους (δουλεύουμε *εξ ανάγκης* και *αναπόφευκτα* με «χωρία» πεζογραφημάτων και με «μέρη» εκτενών ποιημάτων). Σε ό,τι αφορά τη συγκεκριμένη έκδοση, η γενική απόφαση ήταν να κρατήσουμε εκείνα τα χωρία ή μέρη που χρησιμεύουν περισσότερο για τη «συνομιλία» των κειμένων μεταξύ τους και για τον λογοτεχνικό γραμματισμό. Ειδικότερα στα ποιητικά κείμενα, προσπαθήσαμε να περιορίσουμε τις «τομές» όπου κρινόταν απολύτως αναγκαίο, είτε λόγω της έκτασης του ποιητικού σώματος είτε για στίχους που προϋπέθεταν από τους μαθητές/μαθήτριες μια ωριμότητα και μια πραγματογνωσία που δεν αντιστοιχούσε στην ηλικία τους.

Προλαμβάνοντας, από την άλλη, την ενδεχόμενη αιτίαση ότι επιλέχθηκαν κείμενα πιο πλούσια σε ερεθίσματα από αυτά που μπορούν να απορροφήσουν, ηλικιακά και γνωστικά, μαθητές/μαθήτριες της Α΄ Γυμνασίου (κείμενα με πολλαπλές «αποφύσεις», όπως συμβαίνει ιδίως με εκείνα των νεότερων δημιουργών), το ζήτημα επιλύεται από την ίδια τη σπειροειδή οργάνωση και την ευελιξία του Π.Σ., το οποίο προβλέπει ρητά ότι τα ίδια κείμενα μπορούν να ανακαλούνται και σε επόμενες τάξεις, επομένως το corpus των κειμένων δεν είναι «κλειστό», για ορισμένη τάξη ή/και θεματική ενότητα, αλλά ανοιχτό και στην εσωτερική του δυναμική (προ-οπτική).

Σε τελική ανάλυση, **κείμενα και δραστηριότητες θα δοκιμαστούν** και όποια απ' αυτά κριθούν, κατά γενική ομολογία, ως μη λειτουργικά, θα αποσυρθούν - αντικατασταθούν με άλλα. Η συνδρομή επομένως του συνόλου της εκπαιδευτικής κοινότητας, διδασκόντων και διδασκομένων, από την άποψη αυτή, δεν είναι απλώς ευκατὰ αλλά κρίσιμη. Αυτό είναι το νόημα, και η δημοκρατία εντέλει, ενός «ανοιχτού» corpus κειμένων σε ένα «ευέλικτο» Πρόγραμμα Σπουδών, που αναγνωρίζει τον καίριο ρόλο των ανθρώπων οι οποίοι το κάνουν πράξη. Η συντακτική ομάδα ευελπιστεί η αναγκαία αυτή ανατροφοδότηση από τη «βάση» να είναι συνεχής, συμβάλλοντας στη διαρκή αναθεώρηση και ανανέωση του διδακτικού υλικού.

Πέρα από τα μέλη της Επιστημονικής Επιτροπής, που υπογράφουν το παρόν σημείωμα, η έκδοση αυτή θα ήταν αδύνατον να πάρει σάρκα και οστά, ειδικά στον χρόνο που της δόθηκε, χωρίς την επιμονή, την υπομονή, τη φιλολογική επάρκεια και τον ακάματο μόχθο των φιλόλογων Βασιλικής Σελιώτη του Γραφείου Αναλυτικών Προγραμμάτων και Αλέξανδρου Μπαζούκη της Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων, που στελέχωσαν επίσης τη Συντακτική Ομάδα.

Και θα ήταν αδύνατον να φτάσει έγκαιρα στα χέρια της εκπαιδευτικής κοινότητας, δίχως την αρωγή του Συντονιστή της Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων, Χρίστου Παρπούνα, και του γραφίστα Θεόδωρου Κακουλλή. Η τελική ευθύνη του εγχειρήματος βαραίνει εμάς, τη Συντακτική Ομάδα. Αλλά οι ευχαριστίες απευθύνονται απλόχερα και σε αυτούς.

Τώρα, το βιβλίο περνάει στην κρίση και στην ευαισθησία μικρών και μεγάλων της σχολικής κοινωνίας. Ευχόμαστε να είναι καλοτάξιδο.

Για την Ομάδα Σύνταξης

Αφροδίτη Αθανασοπούλου (Συντονίστρια)

Παντελής Βουτουρής (Γενικός επόπτης)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΑΙΔΙΚΑ – ΣΧΟΛΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

Α. ΣΧΟΛΕΙΟ – ΣΧΟΛΙΚΗ ΖΩΗ

Άντον Τσέχοφ, «Μαθητική περιπέτεια»	21
Νίκος Καζαντζάκης, <i>Αναφορά στο Γκρέκο</i> (απόσπασμα)	24
Λεύκιος Ζαφειρίου, <i>Οι συμμορίτες</i> (απόσπασμα)	25
Ρενέ Γκοσινί, «Ο κύριος Σχολικός Σύμβουλος στην τάξη μας»	27
Έλλη Αλεξίου, «Η Βαγγελίτσα» (απόσπασμα)	30
Φίλιπ Μπαρμπώ, <i>Ο Τυφλοπόντικας</i> (απόσπασμα)	32
Κώστας Μόντης, «Ο Καινούργιος»	34
Ευγενία Φακίνου, <i>Αστραδενή</i> (απόσπασμα)	38
Γιώργος Ιωάννου, «Τα παρατσούκλια» (απόσπασμα)	41
Κώστας Ταχτσής, «Ζήτημα ιδιοσυγκρασίας» (απόσπασμα)	43
Γιάννης Κατσούρης, <i>Στυλιανού Ανάβασις</i> (απόσπασμα)	47
Παντελής Καλιότσος, <i>Πατέρας και γιος</i> (απόσπασμα)	50
Κωστής Παλαμάς, «Τα σκολειά χτίστε!» (απόσπασμα)	54
Ντίνος Χριστιανόπουλος, «Στο φίλο που πάει για δάσκαλος» (απόσπασμα)	55
Γιάννης Κουβαράς, «Ανδρομάχης Επάνοδος»	56
Μανούσος Φάσσης, «Το πολύ κακό παιδί στις διακοπές»	57

Β. Η ΕΔΕΜ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

Κωστής Παλαμάς, «Το σχολείον» (απόσπασμα)	58
Γιάννης Ρίτσος, <i>Όνειρο καλοκαιρινού μεσημεριού</i> (απόσπασμα)	59
Θοδόσης Πιερίδης, «Τα παιδιά»	59
Τάσος Λειβαδίτης, [Πες μου] (απόσπασμα)	60
Ανέστης Ευαγγέλου, «Έλα λοιπόν μέσ' από τα χαλάσματα»	60
Ελένη Βακαλό, «Τα ποδήλατα»	61
Γιάννης Κοντός, «Τα οστά» (απόσπασμα)	61
Μυρτώ Αζίνα-Χρονίδη, «Το κουμπί»	62
Γιώργος Χαριτωνίδης, [Αχαιοί και Τρώες]	63

<i>Παράλληλες δραστηριότητες</i>	64
----------------------------------	----

ΛΑΪΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Α'. Δημοτική Ποίηση

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ (ΑΚΡΙΤΙΚΑ, ΚΛΕΦΤΙΚΑ ΚΑΙ ΝΕΟΤΕΡΑ)

Της Βυζαντινής περιόδου - Ακριτικά

«Η πάλη του Διγενή με τον Χάροντα»	69
Κωστής Παλαμάς, «Ο Διγενής κι ο Χάροντας» (αποσπάσματα)	70

Της Οθωμανικής περιόδου - Κλέφτικα κ.ά.

«Ο Σκεντέρμπεης κι ο Χάρος» (απόσπασμα)	71
«Τραγούδι για την κροατική επιδρομή στην Κλάντουζα»	72
«Τόμα Αλιμός» (απόσπασμα)	72
[Θέλετε δέντρα ανθήσετε]	73
«Του Δράμαλη»	73
«Του Αλή Φαρμάκη»	74

Της Νεότερης και Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας

«Τον Κάγκαλο τον πιάσανε» (απόσπασμα)	75
«Ντούτσε να σου σκάσει η κούτρα»	76
Στέλιος Κερομύτης, «Θα πάρω το ντουφέκι μου» (ρεμπέτικο)	77
«Του καπετάν Άρη»	77

Ο ΚΑΗΜΟΣ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΕΙΑΣ

«Ο γυρισμός του ξενιτεμένου»	78
«Μη μου κλαις»	79
«Ο Γιαννάκης»	79
Θόδωρος Δερεβενιώτης, «Ένα πιάτο άδειο» (ρεμπέτικο)	80
Γιώργος Σεφέρης, «Ο γυρισμός του ξενιτεμένου»	80

ΤΗΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ ΖΩΗΣ

Με άξονα την εργασία

«Τ' αμπέλι»	82
[Νάμουν γέρος το Γενάρη]	82
Κώστας Κρυστάλλης, «Το τραγούδι του τρυγητού»	82

Με άξονα το θέμα της αγάπης / του γάμου

[Ποιος είδεν ήλιο από βραδιού]	83
«Στεφανοφρουδάτη»	83

Μάρκος Βαμβακάρης, «Μαύρα μάτια, μαύρα φρύδια» (ρεμπέτικο)	84
Μαντινάδες	85
Επιθαλάμα δίστιχα	85
Άγγελος Σικελιανός, «Η συνείδηση της γυναίκας – Ο χωριάτικος γάμος» (απόσπ.)	86
Λιανοτρογάουδα	87
«Μαρινιωτού»	87

Με άξονα τα μοιρολόγια

Μανιάτικα μοιρολόγια	88
«Ο Επιτάφιος θρήνος της Αειπαρθένου Μαρίας» (απόσπασμα)	89
Γιάννης Ρίτσος, <i>Επιτάφιος</i> (απόσπασμα)	89
Μανόλης Χιώτης, «Τι έχεις μάνα;» (ρεμπέτικο)	90

Νανουρίσματα

«Ύπνε μου, έπαρέ μου το»	91
--------------------------	----

Η ΑΝΑΝΕΩΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Μιχάλης Γκανάς, «Χριστουγεννιάτικη ιστορία» (απόσπασμα)	91
Μιχάλης Πιερός, «Της μοιρασμένης γης» (απόσπασμα)	92

<i>Παράλληλες δραστηριότητες</i>	94
----------------------------------	----

Β'. Μύθοι-Θρύλοι-Παραμύθια

ΛΑΪΚΟΙ ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΘΡΥΛΟΙ

Θρύλοι

«Η γοργόνα»	97
«Ο Πενταδάχτυλος της Κύπρου»	98
«Το σχέδιο της Αγια-Σοφιάς»	98

Παραδόσεις

«Το βαρέλι των δώδεκα μηνών»	99
«Ο κακογιός»	99

Μύθοι-Ιστορίες ζώων

«Έν τζείνον του μύθου: “βράζεις, γέρο, βράζεις”»;	100
«Έν τζείνον του κάπτου που το τυρίν»	100
«Ο μόχθος της μύγας»	101

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΚΑΙ ΝΕΟΤΕΡΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

Λαϊκά παραμύθια

«Το μέλι»	102
«Η ξύστρα»	103
«Το παραμύθι του γρουσόψαρου»	104
«Ο κυρ Λάζαρος κι οι δράκοι»	105
«Η ορφανή»	107
«Η Σιχούνα»	109
«Ο μαγικός λύχνος του Αλαντίν» (διασκευή)	112

Επώνυμα παραμύθια

Αδελφοί Γκριμ, «Ο γενναίος ραφτάκος» (απόσπασμα)	117
--	-----

Μοντέρνα «ανατρεπτικά» παραμύθια

Ευγένιος Τριβιζάς, <i>Τα τρία μικρά λυκάκια</i> (απόσπασμα)	120
Αγγελική Βαρελά, «Δρακοπαραμύθι» (απόσπασμα)	123

ΤΟ ΛΑΪΚΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΩΣ ΘΕΜΑ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Μιχάλης Πασιαρδής, «Ο άνθρωπος με το διπλό κεφάλι»	125
Τόλης Νικηφόρου, «Εδώ τελειώνει αυτό το παραμύθι»	126
Μανόλης Αναγνωστάκης, «Στο παιδί μου...»	127
Τζένη Μαστοράκη, «Τα παραμύθια της Χαλιμάς»	127

<i>Παράλληλες δραστηριότητες</i>	128
----------------------------------	-----

ΧΙΟΥΜΟΡ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΤΟ ΧΙΟΥΜΟΡ ΣΤΗ ΛΑΪΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Σκωπτικά δημοτικά τραγούδια

«Ο άγγελος εβόα»	133
«Ο Κανάρης»	133
«Ου ψύλλους»	134
«Κόρη μου θα σι παντρέψου» (απόσπασμα)	135
«Στης ακρίβειας τουν κιρό»	135

Λαϊκές διηγήσεις

- «Ο Γιαννάκης κι ο Δεσπότης» 136
Νασρεντίν Χότζας, «Μήπως αρχίσει τις μετάνοιες» 137

Θέατρο σκιών

- Μίμαρος, «Ο Καραγκιόζης γραμματικός» (απόσπασμα) 138
-

ΤΟ ΧΙΟΥΜΟΡ ΣΤΗΝ ΕΠΩΝΥΜΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

- Άντης Χατζηαδάμος, «Ο Φσήκουας» 142
Άντον Τσέχοφ, «Ένα αλογίσιο επίθετο» 143
Νίκος Τσιφόρος, «Λόγοι τιμής» 146
Γιώργος Φυλακτού, «Ουρές» 149
Δημήτρης Ψαθάς, *Μαντάμ Σουσου* (απόσπασμα) 152
Τζοβαννίνο Γκουαρέσκι, «Λαθροθηρία» (απόσπασμα) 155
Μποστ, «Μια νύχτα στον Αιγάλεω» (απόσπασμα) 158
Φρέντυ Γερμανός, *Ευθυμογραφήματα* (αποσπάσματα) 160
«Μεσημβρινή ανάπαυσις» 161
«Καλά εσύ μετακόμισες νωρίς...» 161
Κυριάκος Ντελόπουλος, «Ο θείος Αριστείδης» (απόσπασμα) 163
-

Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Σατιρικά επιγράμματα

- Κωνσταντίνος Σκόκος, *Επιγράμματα* 166
-

Κωμωδίες

- Δημήτρης Ποταμίτης, «Ιστορία δεύτερη – Αχαρνιώτες» (απόσπασμα) 168
-

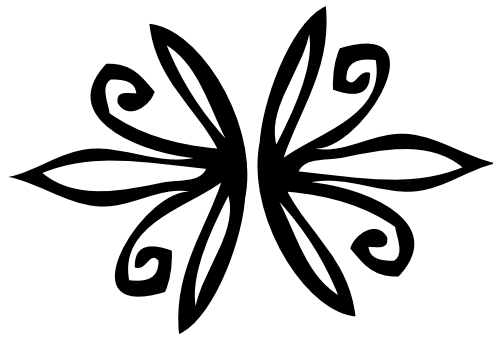
Παρωδίες

- Βασίλης Μιχαηλίδης, «Σπουδαία ανακάλυψις» 171
Νίκος Τσιφόρος, «Περί της Ελενάρας της κουκλάρας» (απόσπασμα) 172
Μποστ, «Ηρακλής Μαινόμενος» (απόσπασμα) 176
-

ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

- Φρανσουά Ραμπελαί, *Γαργαντούας* (απόσπασμα) 177
Μιγκέλ ντε Θερβάντες, *Δον Κιχότε ντε λα Μάντσα* (απόσπασμα) 178
-

- Παράλληλες δραστηριότητες* 181

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

παιδικά
σχολικά
χρόνια

ΑΝΤΟΝ ΤΣΕΧΟΦ

Μαθητική περιπέτεια

Κατά τον 19ο αιώνα, στην εκπαίδευση της Ευρώπης είχαν σημαντική θέση τα κλασικά μαθήματα, όπως τα Λατινικά και τα Αρχαία Ελληνικά. Στο διήγημα του Ρώσου διηγηματογράφου και θεατρικού συγγραφέα Α. Τσέχοφ, ο οποίος στα παιδικά του χρόνια είχε φοιτήσει σε ελληνικό σχολείο, παρακολουθούμε το σκηνικό στο σπίτι ενός μαθητή τού Γυμνασίου μετά την εξέτασή του στα Αρχαία Ελληνικά.

Προτού ξεκινήσει για τις εξετάσεις στο μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών ο Βάνιας Οττεπέλιωφ ασπάστηκε όλα τα εικονίσματα. Ένωθε κάτι παγερό πίσω από το στήθος του, η καρδιά του χτυπούσε, σταματούσε ώρες-ώρες από την αγωνία του άγνωστου. Τι βαθμό θά 'παιρνε σήμερα; Τρία ή δύο;

Έξι φορές ζήτησε από τη μητέρα του να του δώσει την ευχή της και φεύγοντας παρακάλεσε τη θεία του να προσευχηθεί για να τον φωτίσει η Παναγιά. Στο δρόμο έδωσε δυο καπίκια¹ σε ένα ζητιάνο ελπίζοντας πως μ' αυτά τα δυο καπίκια θα μπορούσε να εξαγοράσει την αμάθειά του και ο θεός θα βοηθούσε να πει απ' έξω τα αριθμητικά μ' εκείνα τα φοβερά «τεσσαράκοντα» και «οκτωκαίδεκα».

Γυρίζοντας ο Βάνιας από το Λύκειο, περασμένες τέσσερες, γλίστρησε σαν κλέφτης στην κάμαρά του και ξάπλωσε στο κρεβάτι. Το αδύνατο προσωπάκι του ήταν κατάχλωμο. Στα κατακόκκινα μάτια του έβλεπε σκοτεινόχρωμους κύκλους.

– Λοιπόν; ρώτησε η μητέρα του πλησιάζοντας στο κρεβάτι. Πώς πήγε σήμερα; Τι βαθμό πήρες;

Ο Βάνιας ανοιγόκλεισε τα μάτια, στράβωσε το στόμα και έμπηξε τα κλάματα. Η μητέρα του χλόμασε, άνοιξε το στόμα αποσβολωμένη και χτύπησε τα χέρια της με απελπισία. Το ρούχο που έραβε της έπεσε από τα χέρια.

– Γιατί κλαις; Δεν έγραψες καλά;

– Απορρίφθηκα... Δυάρι μου έβαλαν...

– Το περίμενα! Με ζώναν τα φίδια εμένα! Ω! Θεέ μου! Μα πώς τό 'κανες αυτό; Δεν είπες τίποτα; Σε ποιο μάθημα;

– Στα Αρχαία Ελληνικά... Μαμακούλα μου, εγώ... Με ρώτησε πώς είναι ο μέλλων του φέρομαι κι εγώ αντί να του πω οίσομαι, του είπα όψομαι. Ύστερα... ύστερα... δε βάζουμε περισπωμένη στην προπαραλήγουσα κι εγώ τα είχα χάσει... και έβαλα ψιλή-περισπωμένη στο γιώτα... Έπειτα ο Αρταξέροσωφ² με ρώτησε να του πω τα εγκλιτικά... του τα είπα, αλλά μπέρδεψα μια αντωνυμία... Έκανα λάθος. Και μού 'βαλε δυάρι. Είμαι... είμαι άτυχος! Όλη τη νύχτα διάβαζα!... Μια βδομάδα τώρα σηκώνομαι από τις τέσσερες το πρωί...

– Δεν είσαι συ άτυχος, μα εγώ η δυστυχημένη, εγώ... Μ' έφαγες κακούργε! Έγινα πετσι και κόκαλο από σένα, Ηρώδη! Εσύ είσαι η κακή μου μοίρα, η δυστυχία μου! Εγώ τα πληρώνω όλα, βρωμόπαιδο!... Κόπηκε η μέση μου, έλιωσα στα πόδια, υποφέρω και ορίστε το ευχαριστώ. Γιατί δε διαβάζεις;

– Μα εγώ... διαβάζω... Δε διαβάζω; Όλη τη νύχτα... Το βλέπεις και μόνη σου...

¹καπίκια: υποδιαίρεση του ρουβλίου, του ρωσικού νομίσματος· ²Αρταξέροσωφ: ο καθηγητής των αρχαίων ελληνικών

– Αχ! Θεέ μου δε με παίρνεις να γλιτώσω από τα βάσανα;... Εσύ είσαι η καταστροφή μου! Όλες έχουν παιδιά σαν όλα τα παιδιά. Εγώ έχω ένα κι αυτό ανεπρόκοφτο! Τι να σου κάνω; Να σε τσακίσω στο ξύλο; Δε βαστάνε τα χέρια μου. Δεν αντέχω πια, Παναγιά μου!...

Σκέπασε το πρόσωπο με την άκρη του φουστανιού της και άρχισε τους λυγμούς. Ο Βάνιας στενοχωρημένος, στριφογύριζε στο κρεβάτι. Εκείνη τη στιγμή μπήκε η θεία στην κάμαρα.

– Ορίστε!... είπε μαντεύοντας αμέσως τι είχε γίνει. Χλόμασε και χτύπησε με απελπισία τα χέρια της. Το περίμενα!... Όλο το πρωί ήμουν στενοχωρημένη... Κάτι κακό θα με βρει έλεγα μέσα μου... Και νάτο που ήρθε...

– Κακούργε, δήμιε! ξεφώνιζε η μητέρα του Βάνια.

– Τι τον γκρινιάζεις; φώναξε η θεία τραβώντας με μια νευρική κίνηση το σκουρόχρωμο σάλι από το κεφάλι της. Δε φταίει αυτός. Εσύ φταίς! Τι διάολο τον έστειλες στο Λύκειο; Τι είσαι συ, καμά κοντέσα; Την αριστοκράτισσα θέλεις να μας παραστήσεις; Έπρεπε να τον βάλεις σε ένα εμπορικό, σε ένα γραφείο, όπως ο δικός μου ο Κούζια... Ο Κούζια μου βγάζει πεντακόσια ρούβλια το χρόνο. Δεν είναι παίξε-γέλασε πεντακόσια ρούβλια. Και συ βασανίζεσαι και το παιδί βασανίζεις με τα γράμματα. Άστα να πάνε στην οργή! Δε βλέπεις πως έχει γίνει πετσί και κόκαλο κι όλο βήχει... Είναι δεκατριών χρονών και δε φαίνεται ούτε δέκα...

– Όχι, Νάστενκά μου, όχι, δεν είναι αυτό. Τον παραχάιδεψα τον κακούργο! Έπρεπε να του τις βρέχω κάθε μέρα, αυτό έπρεπε! Αχ! Ιησουίτη! Μωχαμέτη! Δήμιε! Βούρδουλας σου χρειάζεται εσένα. Μα δεν μπορώ, βλέπεις, δε βαστάνε τα χέρια μου. Όταν ήταν μικρός, μού 'λεγε όλος ο κόσμος: «Τι τον φυλάς; Γιατί δεν τον κοπανάς;» Κι εγώ δεν τους άκουγα η δύστυχη και τώρα τα πληρώνω μαζεμένα! Αμ, δε θα το γλιτώσεις το ξύλο. Περίμενε και θα σε συγυρίσω εγώ για καλά. Περίμενε...

Και φοβερίζοντας τον Βάνια με το χέρι της που είχε μουσκέψει από τα δάκρυα τράβηξε κλαίγοντας για την κάμαρα του νοικάρη της.

...Ο Ευτύχι Κουζμίτς Κουπορόσοφ κάθεται στο τραπέζι του και γράφει. Είναι ένας άνθρωπος μορφωμένος και έξυπνος. Μιλάει με τη μύτη και πλένεται μ' ένα σαπούνι που από τη μυρουδιά του φταρνίζονται όλοι στο σπίτι. Νηστεύει τις σαρακοστιανές μέρες και ψάχνει για μια μορφωμένη αρραβωνιαστικιά. Με όλα αυτά πολύ δίκαια τον θεωρούν έξυπνο, διανοούμενο. Τραγουδάει κιόλας με μια φωνή τενόρου.

– Πατερούλη, λέει η μητέρα του Βάνια και από τα μάτια της τρέχουν τα δάκρυα βρύση, κάνε μου τη χάρη να τις βρέξεις στον γιο μου! Κάνε μου τη χάρη. Απορρίφθηκε, κακό που έπαθα! Δεν το πιστεύεις; Απορρίφθηκε σου λέω! Δεν μπορώ να τον δείρω, είμαι άρρωστη, δεν μπορώ να πάρω τα πόδια μου... Έλα να τον αρχίσεις με τη λουρίδα, Ευτύχι Κουζμίτς! Κάνε μου τη χάρη! Βοήθησε μια άρρωστη γυναίκα!

Ο Κουπορόσοφ κατσούφιασε και αναστέναξε από τα ρουθούνια του. Σκέφτηκε λίγο, χτύπησε τα δάχτυλά του στο τραπέζι, αναστέναξε άλλη μια φορά και σηκώθηκε να περιποιηθεί τον Βάνια.

– Σε μαθαίνουν γράμματα! άρχισε ο νοικάρης. Σε μεγαλώνουν, φροντίζουν για το μέλλον σου, παλιόπαιδο! Γιατί δε διαβάζεις;

Είπε, είπε με την ψυχή του. Για την επιστήμη, για το φως, για τα σκοτάδια.

– Κατάλαβες μικρέ;

Τέλειωσε το λόγο του, έβγαλε τη λουρίδα. Και άρπαξε τον Βάνια από το χέρι.

– Εσύ δεν παίρνεις χαμπάρι με τα λόγια!

Ο Βάνιας έσκυψε υποταχτικά και έκρυψε το κεφάλι ανάμεσα στα γόνατά του. Τα κατκόκκινα αφτιά του πρόβαλαν πάνω στο καινούργιο του παντελόνι με τις καστανές ρίγες... Δεν έβγαλε άχνα.

Εκείνο το βράδυ, στο οικογενειακό συμβούλιο αποφάσισαν να τον στείλουν σε εμπορικό.

Άντον Τσέχοφ, *Διηγήματα*, μτφρ. Κ. Σιμόπουλος, Βιβλιοθήκη για όλους, Αθήνα 1968

Α.Π. Τσέχοφ (1860-1904)

Αναφορά στον Γκρέκο
(απόσπασμα)

Το μυθιστόρημα, που εκδόθηκε μετά τον θάνατο του Ν. Καζαντζάκη, έχει αυτοβιογραφικό χαρακτήρα. Ο ίδιος εξηγεί ότι το έγραψε ως μια αναφορά της προσωπικής του πορείας προς τον Γκρέκο, δηλαδή προς τον ζωγράφο Δομήνικο Θεοτοκόπουλο που ήταν επίσης Κρητικός. Το απόσπασμα αναφέρεται στις μνήμες του από τα παιδικά του χρόνια και το δημοτικό σχολείο, στο οποίο φοίτησε στα τέλη του 19ου αιώνα, στο νησί του, την Κρήτη.

Στην Τρίτη Τάξη ο Περίανδρος Κρασιάκης. Ποιος ανέσπλαχνος νουνός έδωκε τ' όνομα του άγριου τύραννου της Κόρινθος στον καχεκτικό αυτό ανθρωπάκο, με το ψηλό σκληρό κολάρο για να μη φαίνονται οι σκρόφουλες¹ στο λαιμό του, με τα λιγνά σαν του τζιτζικα ποδαράκια, με το άσπρο μαντιλάκι πάντα στο στόμα, να φτύνει, να φτύνει και να κόβεται η πνοή του; Αυτός είχε μανία με την καθαριότητα· κάθε μέρα επιθεωρούσε τα χέρια μας, τ' αυτιά μας, τη μύτη, τα δόντια, τα νύχια. Δεν έδεχνε αυτός, δεν παρακαλούσε, μα κουνούσε τη χοντρή, γεμάτη σπυριά κεφάλια του.

– Ζώα, μας φώναζε, γουρούνια, αν δεν πλένεστε κάθε μέρα με σαπούνι, δε θα γίνετε ποτέ σας άνθρωποι. Τι θα πει, μαθές, άνθρωπος; Αυτός που πλένεται με σαπούνι. Το μυαλό δε φτάνει, κακομοίρηδες, χρειάζεται και σαπούνι. Πώς θα παρουσιαστείτε στον Θεό με τέτοια χέρια; Πηγαίνετε έξω στην αυλή να πλυθείτε!

Ωρες μας έπαιρνε τ' αυτιά ποια φωνήεντα είναι μακρά, ποια βραχεία και τι τόνο να βάλουμε, οξεία ή περισπωμένη· κι εμείς ακούγαμε τις φωνές στο δρόμο, τους μανάβηδες, τους κουλουρτζήδες, τα γαϊδουράκια που γκάριζαν και τις γειτόνισσες που γελούσαν, και περιμέναμε τότε να χτυπήσει το κουδούνι, να γλιτώσουμε. Κοιτάζαμε το δάσκαλο να ιδρώνει απάνω στην έδρα, να λέει, να ξαναλέει και να θέλει να καρφώσει στο μυαλό μας τη γραμματική, μα ο νους μας ήταν έξω στον ήλιο και στον πετροπόλεμο· γιατί πολύ αγαπούσαμε τον πετροπόλεμο και συχνά πηγαίναμε στο σχολείο με το κεφάλι σπασμένο.

Μια μέρα, ήταν άνοιξη, χαρά Θεού, τα παράθυρα ήταν ανοιχτά κι έμπαινε η μυρωδιά από μιαν ανθισμένη μανταρινιά στο αντικρινό σπίτι· το μυαλό μας είχε γίνει κι αυτό ανθισμένη μανταρινιά και δεν μπορούσαμε πια ν' ακούμε για οξείες και περισπωμένες. Κι ίσια ίσια ένα πουλί είχε καθίσει στο πλατάμι της αυλής του σχολείου και κελαηδούσε. Τότε πια ένας μαθητής, γλωμός, κοκκινομάλλης, πού 'χε έρθει εφέτο από το χωριό, Νικολιό τον έλεγαν, δε βάσταξε, σήκωσε το δάχτυλο:

– Σώπα, δάσκαλε, φώναξε· σώπα, δάσκαλε, ν' ακούσουμε το πουλί!

Νίκος Καζαντζάκης, *Αναφορά στον Γκρέκο*, Εκδόσεις Καζαντζάκη, Αθήνα 2007

¹ **σκρόφουλες:** σημάδια από αορώστια των λεμφαδένων του λαιμού

ΛΕΥΚΙΟΣ ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ

Οι συμμορίες

(απόσπασμα)

Οι πρωταγωνιστές του αφηγήματος, που έχει βιοματικό χαρακτήρα, είναι μια παιδική παρέα που μεγαλώνει κατά τη δεκαετία του 1950-60 στην Κύπρο. Στο απόσπασμα παρακολουθούμε την πρώτη-πρώτη σχολική εμπειρία ενός από τους μικρούς ήρωες, που είναι και ο αφηγητής.

Τον Σεπτέμβρη ήρθε η μητέρα¹ είχε λείψει κοντά δυο μήνες. Σπάνια μλούσε τώρα. Την έβλεπα που δεν ήξερε από πού να κρατηθεί² δεν είχε μεράκι για τίποτε. Η μόνη της έγνοια πότε να με στείλει στο σχολείο. Σώνει και καλά να πάω από φέτος.

«Από πού κι ως πού να χάσει τη χρονιά στα καλά καθούμενα», έλεε του πατέρα. Αυτός, βλέποντας και κάνοντας, όλο και της εξηγούσε πως παρά τρία να μην έχανα τη χρονιά. Τού 'βαζε τις φωνές.

«Τον κακό σου τον καιρό. Ας κουρευείται ο δάσκαλος. Θα τον πάω φέτο στο σχολείο».

Ώσπου κάθισε ένα δειλί και μου μάνταρε τα ρούχα, έκαμε και τσάκιση στο παντελόνι. Άμα νύχτωσε έψησε καφέ και κάθισε να πάρει ανάσα.

Την άλλη μέρα, μ' έντυσε και φύγαμε πρωί για το σχολείο. Ο Μιχάλης πήγαινε μπροστά κι όλο χασμουριόταν. Φορούσα καφετιά σάνταλα, δίχως κάλτσες. Στο δρόμο ανταμώνσαμε κι άλλα μαθητούδια³ τα πιο πολλά έρχονταν από τον Μαντομαχαλά¹ και τη Χρυσοπολίτισσα², κι ήταν αφρόντιστα. Περπατήσαμε ένα κάρτο³ της ώρας και φτάσαμε στο Δημοτικό Λαρνάκου. Μ' έπιασε φόβος, θυμάμαι, δεν ήθελα ν' ανέβω τα σκαλοπάτια.

«Μωρό μου, θά 'ναι κι ο Μιχάλης μαζί σου».

Εγώ το χαβά μου.

«Να πάμε σπίτι».

«Να δεις που θα σ' αρέσει».

Στον κήπο ήταν ένας μεγάλος με γυαλιά, δάσκαλος θά 'τανε, κρατούσε κατιτί στα χέρια. Λίγο αγριωπός, πατούσε κάτι αγριοφωνάρες, πρηστήκανε κι οι φλέβες στο λαιμό του, ολόφυστος ο μπαμπούλας. Τα παιδιά τό 'βαζαν στα πόδια, πήγαιναν πίσω στην αυλή.

Άρχισα να κλαίω, με τραβούσε από τό χέρι κι εγώ όλο φώναζα.

«Δε θέλω! Να φύγουμε!»

Στην είσοδο μια αφίδα με γιασεμί. Κοιτούσα τα πουλιά που σουλάτσερναν πάνω από τα κεραμίδια.

«Τσίου τσίου, μανούλα μου. Γιατί δε φεύγουμε;»

Τραβήξαμε στο διευθυντήριο. Έπιασαν κουβέντα μ' έναν κοντούτσικο κύριο. Έξω βούιζε η αυλή. Μου εντυπώθηκε αυτός ο θόρυβος κι έσπαζα το μυαλουδάκι μου πώς μάθαιναν γράμματα μ' αυτόν όλο το σαματά.

Ήρθε ένας άλλος κύριος, πήρε το καμπανέλι από το γραφείο, κρέμασε τη χερούκλα του έξω απ' το παραθύρι και το βαρούσε σαν να 'κανε πλάκα. Μου κούφανε τ' αφτιά. Στο άψε σβήσε έπαψε να βουίζει η αυλή κι έβλεπα τα παιδιά μαζωμένα σε σειρές, οι δάσκαλοι φώ-

¹ Μαντομαχαλάς (ή Άϊ-Γιάννης): λαϊκή συνοικία της Λάρνακας, όπου ζούσαν παλαιότερα μαζί Έλληνες και Τούρκοι.
² Χρυσοπολίτισσα: η συνοικία γύρω από την ομώνυμη εκκλησία της Λάρνακας.
³ κάρτο: τέταρτο

ναζαν «ο καθένας στην τάξη του» και μ' έπιασε φόβος. Πέρασε μια δασκάλα, είχε όμορφο κολιέ στο λαιμό, παχιά μάγουλα και φρύδια γαϊτάνι.

«Πήγαινε», ακούω τον κύριο διευθυντή.

Θά 'μενα δοκιμαστικά λίγες μέρες στη δεύτερη τάξη με τον Μιχάλη κι άμα συνήθιζα θα πήγαινα κανονικά στην πρώτη. Ενοχλούσα στο μάθημα, ήρθε κάνα δυο φορές ο διευθυντής. Την τρίτη μέρα με πήγαν στην πρώτη τάξη να τελειώσει το κακό. Τα ίδια. Ο δάσκαλος φώναζε να το βουλώσω, ώσπου στο τέλος δεν άντεξε και με πέταξε έξω. Την άλλη μέρα τα ίδια, κλοτσούσα τον διπλανό μου και βαρούσα τσιμπιές στους μπροστινούς, τρώγαν ξύλο αυτοί κι έβγαινα κούπα άπανη⁴.

Στο διάλειμμα ήρθε ο Μιχάλης κι όταν χτύπησε το καμπανέλι για μέσα, με πήγε στην τάξη του και κάτσαμε στο ίδιο θρανίο. Ήρθε ο δάσκαλος, όλο γκρίνια.

«Θα τις φάτε», μας είπε.

Όπου νάσου η μάνα μας:

«Θα τον πάρω, κύριε δάσκαλε. Με ειδοποίησαν. Θα τον φέρω του χρόνου».

Με πήρε και φύγαμε. Λίγο πριν τη στροφή γύρισα και κοίταξα το Δημοτικό του Λαρνάκου. Μ' άρεζε που το έβλεπα έτσι από μακριά. Δε με τρόμαζε. Είχε κάτι ευκάλυπτους στο πλάι θεόρατους, που τους ανέβαινε τα διαλείμματα ο Μύλλουρας με τη συμμορία του, κάτι άγρια παιδιά, όλα τους σαΐνια σε τέτοια.

Την άλλη μέρα ήρθαν κάτι άγνωστοι και μας πήγαν σ' ένα ίδρυμα των Εγγλέζων. Είχε πολλά αγόρια και κορίτσια. Εδώ θα μέναμε. Ήταν η Παιδική Στέγη της Σκάλας.

Λεύκιος Ζαφειρίου, *Οι συμμορίες*, Γαβριηλίδης, Αθήνα 2009

Κώστας Μπαλάφας, *Για το σχολείο*. Γιάννενα, 1960

⁴έβγαινα κούπα άπανη: "την έβγαζα καθαρή", αν και έφταιγα

ΡΕΝΕ ΓΚΟΣΙΝΙ

Ο κύριος Σχολικός Σύμβουλος στην τάξη μας

Οι σχολικοί σύμβουλοι σε κάποια εκπαιδευτικά συστήματα -όπως της Γαλλίας, όπου γράφτηκε το κείμενο, ή της Ελλάδας- επιθεωρούσαν και αξιολογούσαν παλαιότερα τους εκπαιδευτικούς κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας τους στην τάξη. Το κείμενο που παρατίθεται εδώ γράφτηκε από το Γάλλο Ρ. Γκοσινί στη δεκαετία του 1950. Ο ίδιος έγραψε και τις περιπέτειες του διάσημου Γαλάτη Αστεριζ, που κυκλοφορούν σε κόμικς εδώ και δεκαετίες.

Σήμερα το πρωί η δασκάλα μας μπήκε στην τάξη και φαινόταν λίγο νευρική.

– Ο κύριος Σχολικός Σύμβουλος είναι στο σχολείο μας, μας ανακοίνωσε, και υπολογίζω σ' εσάς να είστε φρόνιμοι και να του κάνετε καλή εντύπωση.

Εμείς της το υποσχεθήκαμε, κι άλλωστε η δασκάλα μας έχει άδικο να ανησυχεί τόσο, εμείς είμαστε πάντα φρόνιμα παιδιά.

– Σας προειδοποιώ, είπε, πως είναι ένας καινούριος Σύμβουλος, ο προηγούμενος, που σας είχε συνηθίσει, δυστυχώς βγήκε στη σύνταξη.

Έπειτα η δασκάλα μάς έδωσε ένα σωρό συμβουλές, δηλαδή μας απαγόρευσε να μιλάμε χωρίς να μας το ζητήσουν, να γελάμε χωρίς την άδειά της, μας ζήτησε να μην πετάμε μπίλιες στο πάτωμα, όπως την τελευταία φορά, όταν ο καημένος ο κύριος Σύμβουλος, που είχε έρθει, βρέθηκε ανάσκελα στο πάτωμα, ζήτησε από τον Αλσέστ να σταματήσει να μασουλάει, τουλάχιστον όσο θα είναι στην αίθουσα κι είπε στον Κλοτέρ, που είναι ο τελευταίος μαθητής στην τάξη, να προσπαθήσει να περάσει απαρατήρητος. Καμιά φορά αναρωτιέμαι μήπως η δασκάλα μας μάς περνάει για Καραγκιόζηδες. Επειδή, όμως, την αγαπάμε πολύ, της υποσχεθήκαμε όλα όσα μας ζήτησε.

Η δασκάλα έριξε μια τελευταία ματιά, να δει αν είναι η τάξη καθαρή κι εμείς επίσης, κι είπε πως η τάξη είναι πιο καθαρή από μερικούς από εμάς. Ύστερα ζήτησε από τον Ανιάν, που είναι ο πρώτος μαθητής στην τάξη κι ο χαϊδεμένος της, να βάλει μελάνη σε όλα τα μελανοδοχεία, για την περίπτωση που ο κύριος σύμβουλος θα ήθελε να μας υπαγορεύσει κάτι να γράψουμε. Ο Ανιάν πήρε το μεγάλο μπουκάλι μελάνης και ξεκίνησε να γεμίσει τα μελανοδοχεία του πρώτου θρανίου, εκεί που κάθονται ο Κύριλλος κι ο Ιωακείμ, όταν κάποιος φώναξε:

– Ο κύριος Σύμβουλος! Ο κύριος Σύμβουλος!

Ο Ανιάν τρόμαξε τόσο, που έλουσε με μελάνη όλο το θρανίο. Ήταν όμως πλάκα, ο κύριος Σύμβουλος δεν είχε έρθει κι η δασκάλα ήταν πραγματικά πολύ θυμωμένη.

– Σε είδα, Κλοτέρ, φώναξε. Εσύ έκανες αυτή την ηλίθια πλάκα. Όρθιος! Τιμωρία στον πίνακα!

Ο Κλοτέρ έβαλε τα κλάματα, είπε πως, άμα πήγαινε στον πίνακα, θα έδινε στόχο κι ο κύριος Σύμβουλος θα του έκανε ένα σωρό ερωτήσεις κι αυτός δε θα ήξερε τίποτε και θα άρχιζε να κλαίει κι ότι δεν ήταν πλάκα, γιατί είχε δει τον κύριο Σύμβουλο να μπαίνει στην αυλή μαζί με τον κύριο Διευθυντή, κι όπως όλα αυτά ήταν αλήθεια, η δασκάλα τού είπε εντάξει γι' αυτή τη φορά. Εν τω μεταξύ, η δασκάλα μάς είπε ότι έπρεπε να πάμε το πρώτο θρανίο, που ήταν γεμάτο μελάνη, στην τελευταία σειρά, όπου θα φαινόταν λιγότερο. Πιαστήκαμε όλοι στη δουλειά κι είχε πολύ γούστο, γιατί έπρεπε να μετακινήσουμε σχεδόν όλα τα θρανία της σειράς και το κάναμε διασκεδάζοντας, όταν ξαφνικά μπήκε ο κύριος Σύμβουλος με τον κύριο Διευθυντή.

Δε σηκωθήκαμε όρθιοι, όπως πρέπει, γιατί ήμασταν σχεδόν όλοι όρθιοι κι όλοι είχαμε ξαφνιαστεί.

- Είναι τα μικρά, είναι λίγο... άτακτα, ψέλλισε ο κύριος Διευθυντής.
- Το βλέπω, το βλέπω, είπε ο κύριος Σύμβουλος, καθίστε, παιδιά μου.

Καθίσαμε όλοι, αλλά καθώς είχαμε γυρίσει το λερωμένο θρανίο για να του αλλάξουμε θέση και δεν είχαμε προλάβει να το τακτοποιήσουμε στο τέλος της σειράς, ο Κύριλλος κι ο Ιωακείμ κάθονταν με την πλάτη γυρισμένη στον πίνακα. Ο κύριος Σύμβουλος κοίταξε τη δασκάλα και τη ρώτησε αν οι δυο μαθητές κάθονταν πάντοτε έτσι. Η δασκάλα πήρε το ύψος του Κλοτέρ, όταν τον σηκώνουν για μάθημα, αλλά δεν έκλαψε.

- Α, είχαμε ένα μικρό ατύχημα..., είπε.

Ο κύριος Σύμβουλος, που είχε και δυο πυκνά φρύδια πολύ κοντά στα μάτια του, δε φαινόταν καθόλου ευχαριστημένος και είπε:

- Χρειάζεται λίγο κύρος, μια κάποια επιβολή. Λοιπόν, παιδιά μου, βάλτε αυτό το θρανίο κανονικά στη θέση του.

Μεμάς σηκωθήκαμε όλοι όρθιοι κι ο κύριος Σύμβουλος έβαλε τις φωνές:

- Όχι όλοι μαζί! Εσείς οι δυο μοναχά!

Ο Κύριλλος κι ο Ιωακείμ τακτοποίησαν το θρανίο τους και κάθισαν κανονικά τώρα πια. Ο κύριος Σύμβουλος χαμογέλασε πλατιά κι ακούμπησε τα δυο του χέρια πάνω στο θρανίο του Κύριλλου και του Ιωακείμ.

- Ωραία! είπε. Τι κάνατε πριν έρθω;

- Αλλάξαμε θέση στο θρανίο, απάντησε ο Ιωακείμ.

- Δε θέλω να ακούσω τίποτε γι' αυτό το θρανίο! φώναξε ο κύριος Σύμβουλος, που φαινόταν λίγο νευρικός. Μα γιατί το αλλάζατε θέση; ρώτησε ξαφνικά.

- Μα εξαιτίας της μελάνης, απάντησε ο Ιωακείμ.

- Ποια μελάνη; ρώτησε ο κύριος Σύμβουλος και κοίταξε ξαφνιασμένος τα χέρια του, που ήταν γεμάτα μελάνη. Πήρε μια βαθιά ανάσα, αναστέναξε και σκούπισε αμέσως τις παλάμες του με το μαντίλι του.

Εμείς προσέξαμε ότι ο κύριος Σύμβουλος, ο κύριος Διευθυντής κι η δασκάλα μας δε φαινόταν καθόλου ευχαριστημένοι και συνεννοηθήκαμε να καθίσουμε πολύ πολύ φρόνιμα.

- Διακρίνω κάποια προβλήματα απειθαρχίας, είπε ο κύριος Σύμβουλος κοιτώντας τη δασκάλα μας. Θα πρέπει να εφαρμόσεις κάποιες βασικές αρχές της Παιδαγωγικής, και μετά, γυρνώντας σ' εμάς, φόρεσε ένα πλατύ χαμόγελο που έδιωχνε τα πυκνά του φρύδια μακριά από τα μικρά του μάτια και είπε:

- Παιδιά μου, θέλω να με βλέπετε σαν φίλο, δε θέλω να με φοβάστε. Ξέρω πολύ καλά πως σας αρέσουν τα αστεία, όπως κι εμένα, μ' αρέσει πολύ το γέλιο. Αλήθεια, ξέρετε το ανέκδοτο με τους δυο κουφούς; Σίγουρα όχι! Ακούστε λοιπόν! Μια φορά ένας κουφός λέει σ' ένα φίλο του κουφό: «Μιχάλη, θα πας για ψάρεμα σήμερα;» Κι αυτός του απαντάει: «Όχι, πηγαίνω για ψάρεμα!» Τότε ο άλλος του λέει: «Α, καλά, γιατί εγώ νόμιζα πως θα πήγαινες για ψάρεμα!»

Είναι κρίμα που η δασκάλα μάς είχε απαγορέψει να γελάμε χωρίς την άδειά της, γιατί κρατιόμασταν με το ζόρι. Πολύ ωραίο ανέκδοτο, θα το πω το βράδυ στον μπαμπά μου και θα πάθει πλάκα. Είμαι σίγουρος ότι δε θα το ξέρει. Ο κύριος Σύμβουλος, όμως, που δεν έχει ανάγκη την άδεια κανενός, γέλασε δυνατά, μα, καθώς είδε πως δε γελούσε κανείς μας, σταμάτησε τα γέλια, έβαλε στη θέση του τα πυκνά του φρύδια, δηλαδή κοντά στα μικρά του μάτια, ξερόβηξε λίγο κι είπε:

- Α, ωραία. Πολύ γελάσαμε, ας δουλέψουμε και λιγάκι τώρα.

– Είμαστε στους μύθους του Αισώπου, πετάχτηκε κι είπε η δασκάλα: «Ο κόρακας κι η αλεπού».

– Πολύ ωραία, είπε ο κύριος Σύμβουλος, συνεχίστε.

Η δασκάλα έκανε τάχα πως ψάχνει στην τύχη κι έδειξε με το δάχτυλό της τον Ανιάν.

– Ανιάν, μπορείς να μας διηγηθείς, σε παρακαλώ, τον μύθο;

Ο κύριος Σύμβουλος, όμως, σήκωσε το χέρι.

– Μου επιτρέπετε; είπε στη δασκάλα κι έδειξε με το δάχτυλό του τον Κλοτέρ.

Ο Κλοτέρ άνοιξε το στόμα του και ...άρχισε να κλαίει.

– Μα τι έχει; ρώτησε ο κύριος Σύμβουλος.

Η δασκάλα απάντησε πως ο Κλοτέρ είναι πολύ ντροπαλός και πως πρέπει να τον συγχωρήσουμε κι έτσι ο κύριος Σύμβουλος ρώτησε τον Ρούφους. Ο Ρούφους είναι ένα φιλαράκι με μπαμπά αστυνομικό. Σηκώθηκε στο θρανίο του κι είπε πως δεν ξέρει απ' έξω την ιστορία, αλλά ξέρει το νόημά της κι άρχισε να λέει πως πρόκειται για μια ιστορία με έναν κόρακα, που κρατούσε στο ράμφος του ένα κομμάτι τυρί ροκφόρ¹.

– Ένα κομμάτι ροκφόρ; αναρωτήθηκε, κάνοντας τον σταυρό του, ο κύριος Σύμβουλος,

– Μα όχι, βέβαια! πετάχτηκε ο Αλσέστ. Ήταν ένα κομμάτι τυρί καμαμπέρ².

– Αποκλείεται! απάντησε αμέσως ο Ρούφους. Ο κόρακας δε θα μπορούσε να το κρατήσει στο ράμφος του, γιατί το καμαμπέρ γλιστράει και μυρίζει τόσο άσχημα!

– Μυρίζει άσχημα, αλλά είναι τόσο νόστιμο, απάντησε ο Αλσέστ.

– Κι έπειτα δε σημαίνει και τίποτα κάτι να μυρίζει όμορφα. Το σαπούνη μυρίζει όμορφα, αλλά είναι χάλια άμα το φας, το δοκίμασα εγώ μια φορά και ξέρω τι σου λέω.

– Είσαι βλάκας! του είπε ο Ρούφους. Και θα πω στον μπαμπά μου να δώσει στον μπαμπά σου ένα σωρό κλήσεις! κι αμέσως αρπάχτηκαν.

Πεταχτήκαμε όρθιοι κι ουρλιάσαμε όλοι αδιακρίτως, εκτός από τον Ανιάν, που πήγε στον πίνακα και διηγήθηκε τον μύθο του κόρακα και της αλεπούς και τον Κλοτέρ, που συνέχιζε να κλαίει στη γωνιά του. Η δασκάλα μας, ο κύριος Σύμβουλος κι ο Διευθυντής φώναζαν: «Φτάνει! Φτάνει!» Α, την είχαμε καταβρεί όλοι μας.

Όταν τέλειωσε η πλάκα κι όλοι μας είχαμε καθίσει στα θρανία μας, ο κύριος Σύμβουλος έβγαλε το μαντίλι του, σκούπισε το μέτωπό του, γέμισε όλος με μελάνη, κι είναι κρίμα που δεν είχαμε δικαίωμα να γελάσουμε, γιατί έπρεπε να κρατηθούμε μέχρι το διάλειμμα και, πιστέψτε με, δεν ήταν καθόλου εύκολο.

Ο κύριος Σύμβουλος πλησίασε τη δασκάλα μας και της έσφιξε το χέρι.

– Έχετε όλη μου τη συμπάθεια, δεσποινίς. Ποτέ μου μέχρι σήμερα δεν είχα συνειδητοποιήσει πόσο η δουλειά μας μοιάζει με εκείνη του ιεραπόστολου. Συνεχίστε! Κουράγιο! Συγχαρητήρια!

Κι έφυγε βιαστικά μαζί με τον κύριο Διευθυντή.

Εμείς την αγαπάμε πολύ τη δασκάλα μας, αλλά αυτή τη φορά ήταν άδικη. Χάρη σ' εμάς πήρε τα συγχαρητήρια και παρ' όλα αυτά μας τιμώρησε όλους!

Ρενέ Γκοσινί - Ζαν Ζακ Σενπέ, *Ο μικρός Νικόλας*,
μτφρ. Ανδρέας Καρακίτσιος, Σύγχρονοι Ορίζοντες, Αθήνα 2010

^{1,2} ροκφόρ, καμαμπέρ: είδη γαλλικών τυριών

Η Βαγγελίτσα

(απόσπασμα)

Στο διήγημα αυτό η συγγραφέας, η οποία εργάστηκε και η ίδια ως εκπαιδευτικός για πολλές δεκαετίες, παρουσιάζει ένα κοριτσάκι με διαφορετικές δυνατότητες από τους υπόλοιπους συμμαθητές της. Ενώ όμως αυτοί την έχουν περιθωριοποιήσει, η δασκάλα της δεν την αντιμετωπίζει με τον ίδιο τρόπο· επιμένει να ασχολείται μαζί της μέχρι που ανακαλύπτει ένα ιδιαίτερο ταλέντο της.

Ο πρώτος περίπατος που γίνηκε ήταν σε μιαν αμμουδερή ακρογιαλιά. Άμα φτιάξανε τα παιδιά φούρνους και ψωμά στην άμμο, και παίζανε κυνηγητό με τα κύματα, καθίσανε αποσταμένα¹ να φάνε. Μόνο η Βαγγελίτσα καθισμένη μακριά από τις άλλες, κατάντικρυ στον ήλιο, που βασίλευε και της χρούσιζε τα ολόξανθα μαλλιά (είχανε φουντώσει με τον αέρα και της σκέπαζαν το πρόσωπο), έτρωγε το ψωμί και τις σταφίδες που είχε χυμένες στην ποδιά της.

- Γιατί είσαι μόνη σου, Βαγγελίτσα, τη ρώτησε η δασκάλα της, και δεν πας με καμιά παρέα;
- Δε με θέλουνε, γιατί δεν ξέρω να παίζω και τους τα χαλνώ.

Αυτό το έλεγε φυσικά, δίχως παράπονο. Τό 'ξερε κι εκείνη πως υστερούσε από τις άλλες και τό 'χε πάρει απόφαση. Μόνο η δασκάλα δεν εννοούσε να το πάρει απόφαση και να πάψει να τη βασανίζει. Κι έπρεπε αλήθεια να την αφήσει τη Βαγγελίτσα πια ήσυχη, γιατί για το χατίρι της αδικούσε τ' άλλα παιδιά, τα πολλά, γι' αυτήν που ήτανε μια. Πόσες φορές δεν ξόδευε και τη μισή ώρα του μαθήματος για λόγου της!

- Βγάλε, Βαγγελίτσα, πάνω στο θρανίο σου τέσσερα φασόλια!
- Τέσσερα, απαντούσε η Βαγγελίτσα από μέσα της και δίχως να σηκώνει το κεφάλι.
- Πες το δυνατά! Φωναχτά!

Μα η Βαγγελίτσα ακούγοντας τη φωνή της δασκάλας τά 'χανε και ξεχνούσε τι την ρωτούσε.

- Τέσσερα, είπαμε. Μέτρα και βγάλε τα! Ένα, δύο...

Αρχινούσε κι έβγαζε, έβγαζε, ξεπερνώντας τα τέσσερα και μετρώντας μηχανικά.

– Μόνο τέσσερα! Πολλά έβγαλες. Άφησέ τα τώρα αυτά τα τέσσερα κατά μέρος και μέτρησε χωρία άλλα πέντε!

Η Βαγγελίτσα κοίταζε αφηρημένη.

- Όπως μέτρησες τα τέσσερα, τώρα να μετρήσεις πέντε και να τα βάλεις δίπλα στα τέσσερα. Τα μετρούσε, πέντε σωστά.

- Πόσα ήταν τούτα που πρωτοβγάλαμε; Κι έδειχνε η δασκάλα τα τέσσερα.

Μιλιά.

- Δεν πειράζει. Ξαναμέτρησέ τα και πες μου! Πόσα είναι τούτα; Κι έδειχνε τα πέντε.

Η Βαγγελίτσα κοίταζε πάλι σα χαμένη.

Και δώσ' του η ιστορία αυτή να ξαναρχινά τρεις και τέσσερις φορές, να θυμώνουνε τα παιδιά, και το περισσότερο ο Πυθαγόρας, που συχνά δεν κρατιότανε ως το τέλος, μόνο σηκωνότανε ορθός και λάβαινε μέρος βοηθώντας τη δασκάλα στη διδασκαλία της:

---

¹ αποσταμένα: κουρασμένα

– Μα, βρε Βαγγελίτσα, δεν ξέρεις αν είναι τα τέσσερα πιο πολλά από τα πέντε; Για να σου χαρίζανε καραμέλες; Τέσσερις θέλεις να σου χαρίσουνε ή πέντε;

Όπου μια μέρα τής γίνηκε της δασκάλας εξαιτίας της Βαγγελίτσας σωστή αποκάλυψη. Και να πώς: Η Βαγγελίτσα καθότανε σ' ένα μικρό, πάντα φρεσκοασπρισμένο σπιτάκι πιο πάνω από το δικό της, που της ήτανε πια οικείο, γιατί το περνούσε τέσσερις φορές την ημέρα, βρέχει λιάζει², να πηγαίνει και να γυρίζει από το σχολειό στο σπίτι της.

Είχε και μια αυλίτσα γεμάτη λουλούδια και εκεί αντίκριζε κάθε μέρα, συμπαθητικό, τυλιγμένο στο μαύρο τσεμπέρι³, το πρόσωπο της μητέρας της Βαγγελίτσας. Όπως ήτανε σκυμμένη στο ράψιμό της, με το ανδρικό σακάκι απλωμένο στην ποδιά — φραγκοράφτισσα⁴ ήτανε— ταρασσότανε στο πέρασμα της δασκάλας και μόλις πρόφτανε να περιμαζέψει ψαλίδια και κουβαρίστρες, για να σηκωθεί και ορθή να απαντήσει στον χαιρετισμό της.

– Καλημέρα σου, κυρία δασκάλα! Αν πρόφτανε, έκοβε και κανένα κλαράκι βασιλικό ή βάροςσαμ⁵ και της το πρόσφερε, για να τον έχει να τον μυρίζειται.

Την ημέρα λοιπόν εκείνη της αποκάλυψης δεν καθότανε κανείς στην αυλή. Μόνο ο γάτος κοιμότανε ξαπλωμένος στο κατώφλι. Από μέσα όμως από το σπίτι έβγαινε μια φωνή, ένα παιδιάτικο τραγούδι δυνατό και γεμάτο και τόσο γλυκό, που η δασκάλα ξαφνιάστηκε.

Θες νά 'ναι η Βαγγελίτσα; Είπε και έσκυψε το κεφάλι της από την πόρτα να δει ποιος τραγουδεί. Και πραγματικά ήταν εκείνη. Καθισμένη σ' ένα скаμνάκι στο κλειστό φύλλο της πόρτας τραγουδούσε η Βαγγελίτσα. Δεν μπορούσε η δασκάλα να πιστέψει ούτε τ' αυτής της ούτε τα μάτια της. Αυτό το περίφημο τραγούδι έβγαινε από το λαρύγγι της Βαγγελίτσας! Και να μην το ξέρει τόσον καιρό! Μα μήπως άνοιγε και ποτέ το στόμα της; Για να πει ένα «ναι» έπρεπε όλη η τάξη να της δίνει κουράγιο.

Από κείνη τη μέρα πήρε η Βαγγελίτσα άλλη θέση ανάμεσα στα παιδιά. Δεν ήτανε πια το χειρότερο παιδί, που δεν έχει καμιά χάρη απάνω του. Από τώρα κι έπειτα ξεπερνούσε κι αυτή τις άλλες σε κάτι. Στο μάθημα της ωδικής⁶ προσκαλιότανε πάντα πρώτη να πει τη μουσική φράση που διδασκότανε, και γρήγορα επιβλήθηκε.

– Ποιος θα το τραγουδήσει αυτό πρώτος;

– Η Βαγγελίτσα! Φώναζαν όλα τα παιδιά μαζί.

Εκείνη σηκωνότανε. Στη φυσιογνωμία της χυνόταν ένα φως, άγνωστο ως τότε, και δυνατά, δίχως να διστάζει, άρχιζε και δεν ελάθευε ποτέ. Μα και τι τραγούδι ήταν εκείνο! Σου άγγιζε τα φύλλα της καρδιάς. Και τα παιδιά, που έχουν διαβολεμένο κριτήριο, φώναζαν μόλις τελείωνε:

– Να χαρείτε, κυρία, αφήσετέ την να το πει άλλη μια φορά!

Έλλη Αλεξίου, *Σκληροί αγώνες για μικρή ζωή*, Καστανιώτης, Αθήνα 1988

² βρέχει λιάζει: και με βροχή και με λιακάδα, καθημερινά. ³ τσεμπέρι: μαντίλι με το οποίο τύλιγαν το κεφάλι τους οι γυναίκες στα χωριά. ⁴ φραγκοράφτισσα: ράφτρα που κατασκεύαζε ενδυμασίες με ευρωπαϊκό (όπως στις μέρες μας) και όχι παραδοσιακό τρόπο. ⁵ βάροςσαμο: ρετσίνι με ωραία μυρωδιά, που παράγεται από τον κορμό διάφορων δέντρων. ⁶ στο μάθημα της ωδικής: στο μάθημα της μουσικής

Ο Τυφλοπόντικας

(απόσπασμα)

Το αφήγημα του γάλλου Φ. Μπαρμπώ, ο οποίος είχε υπηρετήσει και ο ίδιος ως δάσκαλος, έχει ως θέμα του τις προσπάθειες ενός εκπαιδευτικού να διδάξει σε μια τάξη με παιδιά που έχουν προβλήματα συμπεριφοράς. Εδώ παρακολουθούμε τη δημιουργία μιας βιβλιοθήκης από τον δάσκαλο και τους μαθητές του.

Ο Τυφλοπόντικας¹ κατεβάζει κάθε λίγο και μια ιδέα, που μας ανησυχεί... στην αρχή μόνο. Σήμερα, για παράδειγμα, μόλις μπήκαμε στην τάξη, έδωσε διαταγή:

– Αφήστε τις τσάντες σας κι ελάτε μαζί μου ώς το αυτοκίνητό μου. Έχω κάτι δέματα να ξεφορτώσω και θέλω να με βοηθήσετε.

Τρέξαμε όλοι στο αυτοκίνητό του, ένα γκρι σαραβαλάκι, ντεσεβό². Ένα μεγάλο κομμάτι μοκέτα, δεμένο πάνω στη σχάρα, μας έβαλε σε περιέργεια. Ο δάσκαλος το έλυσε.

– Τι θα το κάνουμε αυτό, κύριε;

– Α! Α! Α! Έκπληξη! Θα σας το πω στην τάξη.

Κατέβασε το βαρύ ρολό και το έδωσε σε τέσσερις από μας. Οι άλλοι φορτωθήκαμε τα δέματα που έβγαλε από το πορτμπαγκάζ και ξαναγυρίσαμε στην τάξη.

– Η μοκέτα για πού είναι, κύριε;

– Και τα δέματα τι έχουν μέσα;

– Γιατί τα φέρατε όλα αυτά, κύριε;

Άφησε να περάσουν μερικές στιγμές, όσο χρειαζόταν για να ηρεμήσουμε, και μετά μας εξήγησε:

– Ορισμένα πακέτα έχουν μικρά κομμάτια αφρολέξ³ τα υπόλοιπα έχουν ύφασμα. Θα φτιάξουμε μαξιλαράκια. Θα στρώσουμε τη μοκέτα σε μια γωνιά της τάξης και πάνω θα βάλουμε τα μαξιλαράκια. Μετά θα βάψουμε τα χαρτόκουτα και θα τα στήσουμε γύρω γύρω, το ένα πάνω στο άλλο. Έτσι, θα έχουμε έτοιμη τη γωνιά-βιβλιοθήκη μας, όπου θα συγκεντρώσουμε βιβλία και... αναγνώστες.

Ο Ύπνος, που ταράζεται πάντα με τη λέξη «βιβλία» κι όλα τα βάσανα και την αϋπνία που φέρνουν, κοίταξε ανήσυχος τον δάσκαλο.

– Βιβλία, κύριε; Γιατί βιβλία; Καλά δεν είναι στα ράφια τους;

Ο Τυφλοπόντικας χαμογέλασε:

– Ηρέμησε, Κάρλος, δε μιλάω για σχολικά βιβλία, μα για βιβλία από αυτά που μαζεύει κανείς και φτιάχνει μια βιβλιοθήκη. Βιβλία που έχουν ωραίες ιστορίες κι είναι πολύ ευχάριστο να τα διαβάζεις.

Ο Ύπνος ξίνισε τα μούτρα του.

– Μην κάνεις σαν χαζός, Κάρλος, συνέχισε ο Τυφλοπόντικας και τον κοίταξε αυστηρά.

¹Τα κύρια ονόματα που υπάρχουν στο κείμενο, εκτός από αυτό του κυρίου Ζουλό, που είναι διευθυντής της σχολής, ανήκουν στους συμμαθητές του αφηγητή, του "Ξανθομπάμπουρα". Τα ονόματα "Ξανθομπάμπουρας", "Ύπνος", "Σουφλέ", "Θυρωρός", "Σπόρος" είναι παρατσούκλια, όπως και το "Τυφλοπόντικας" που ανήκει στον δάσκαλο. ²ντεσεβό: γαλλικό μοντέλο φτηνού και μικρού αυτοκινήτου· μεταπολεμικά στην Ευρώπη, ένα από τα ιδιωτικά οχήματα που ήταν προσιτό κατεξοχήν στα λαϊκά και μικρομεσαία κοινωνικά στρώματα

Άκουσέ με: Έχουμε ένα βιβλίο, το δικό μας. Αν το χώσουμε σε ένα ράφι, θα το ξεχάσουμε. Αν θέλουμε να είναι πάντα ζωντανό κοντά μας και να το ξαναδιαβάσουμε, πρέπει να το βάλουμε σ' ένα ευχάριστο και πρακτικό μέρος, σε μια γωνιά-βιβλιοθήκη, ας πούμε. Όμως, ένα μόνο βιβλίο σε μια βιβλιοθήκη είναι πολύ λίγο, δε νομίζεις; Γι' αυτό, σήμερα τ' απόγευμα θα πάμε όλοι μαζί σε ένα βιβλιοπωλείο.

– Τι θα πάμε να κάνουμε στο βιβλιοπωλείο; ρώτησε η Νέλη.

– Τι κάνεις στο βιβλιοπωλείο; Αγοράζεις βιβλία, απάντησε ο Φαμπρίς.

– Ακριβώς! Θα πάμε ν' αγοράσουμε βιβλία. Ο κύριος Ζουλό μάς διάθεσε ένα μικρό ποσό γι' αυτήν τη δουλειά.

Εγώ είχα κατεβάσει το κεφάλι. Δε μου άρεσαν πολύ όλα αυτά. Ο δάσκαλος το πρόσεξε.

– Σε παρακαλώ, Φρανκ! Μην παίρνεις τέτοιο ύφος πριν δεις για τι ακριβώς πρόκειται. Θα πάμε ν' αγοράσουμε βιβλία, αλλά όχι ό,τι βιβλία νά 'ναι. Αυτά που θα διαλέξουμε θα σου αρέσουν, θα τ' αγαπήσεις! Άλλωστε εσείς θα τα διαλέξετε, όχι εγώ.

Ο Ύπνος ανασήκωσε τους ώμους. Ο Τυφλοπόντικας συνέχισε:

– Όταν θα τα τακτοποιήσουμε στη βιβλιοθήκη μας, θα μπορούμε να τα χαζεύουμε, να τα ξεφυλλίζουμε, ίσως και να τα διαβάζουμε, καθισμένοι αναπαυτικά πάνω στα μαξιλάρια. Αν θέλετε, θα μπορείτε να τα παίρνετε και στο σπίτι σας.

Αυτή τη φορά, ο Ύπνος ξέσπασε σε γέλια.

– Γελάς, Κάρλος, γιατί αυτό σου φαίνεται αδιανόητο. Θα δεις όμως: θα σου συμβεί ό,τι συμβαίνει σε όλους. Όταν νιώσεις την πραγματική γλύκα των βιβλίων, των καλών βιβλίων, εκείνων που σε κάνουν να ονειρεύεσαι, να κλαις, να τραγουδάς ή να γελάς, δε θα μπορείς πια να ζεις χωρίς αυτά.

– Εγώ προτιμώ ένα καλό στιφάδο, δήλωσε ο Σουφλέ.

Κι οι υπόλοιποι, δεν τα βλέπαμε με καλό μάτι όλα αυτά.

Τον Τυφλοπόντικα τον συμπαθούσαμε. Δε θέλαμε να τον στενοχωρήσουμε, αλλά αυτή η ιστορία με τα βιβλία μάς φαινόταν σκέτη σαχλαμάρα. Εμάς, μόνο το δικό μας μάς άρεσε... Επειδή δεν έμοιαζε με κανένα άλλο βιβλίο. [...]

Τέλος πάντων! Θέλοντας και μη το κατάπιαμε κι αυτό και στρωθήκαμε στη δουλειά. Όλο το πρωινό δουλέψαμε με ρυθμό ρομπότ. Το στρώσιμο της μοκέτας ήταν εύκολη δουλειά: μας βγήκε όμως η ψυχή ώσπου να ράψουμε τα μαξιλάρια και να βάψουμε τα χαρτόκουτα.

Είχαμε μοιράσει μεταξύ μας τη δουλειά. Ο Χοσέ, η Θυρωρός, η Μυριέλ και ο Φαμπρίς ανέλαβαν να ράψουν και να γεμίσουν τα μαξιλάρια. Ο Χοσέ είχε πολλή πλάκα. Περνούσε και ξαναπερνούσε τη βελόνα του, με μια προσοχή σαν την καλύτερη μοδιστρούλα. Για να σαλιώσει την κλωστή, έβγαζε ο άτιμος μια γλώσσα πιο μακριά κι από το χέρι του.

Οι άλλοι, ζωγραφίζαμε τα χαρτόκουτα που θα γίνονταν ράφια για τα βιβλία. Ο Τυφλοπόντικας πήγαινε από ομάδα σε ομάδα, έδινε συμβουλές και βοηθούσε όπου χρειαζόταν. Μόνο ο Ύπνος δε δέχτηκε να δουλέψει: έμεινε στο θρανίο του και κοιμόταν.

Όταν χτύπησε το κουδούνι για να σχολάσουμε, όλα ήταν έτοιμα. Δεν έμενε παρά να τοποθετήσουμε το μοναδικό βιβλίο μας στη βιβλιοθήκη. Καθένας μας ήθελε να αναλάβει ο ίδιος αυτή τη δουλειά. Ο κλήρος έπεσε στον Σπόρο. Όταν είδαμε το βιβλίο μας ολομόναχο πάνω στο χαρτονένιο ράφι, ανάμεσα στα μαξιλάρια, όλοι σκεφτήκαμε πως έπρεπε να αγοράσουμε μερικούς συντροφους.

Φιλίπ Μπαρμπώ, *Ο τυφλοπόντικας*, μτφρ. Σ. Ζερβακάκη, Νεφέλη, Αθήνα 1988

Ο Καινούργιος

Ο Κ. Μόντης αφιέρωσε το διήγημα που ακολουθεί σε έναν αγαπημένο του φίλο, με την προσθήκη «-μνήμη παλιάς ζωής στο Μόρφου».

Ήταν ένα μικροκαμωμένο παιδί. Το χλωμό του προσωπάκι –το τόσο δα στρογγύλο προσωπάκι του με την ανασηκωμένη μυτίτσα–, το κορμάκι του, όλα του, έπρεπε να τον δείχνουν μικρότερο όμως δε δεχόταν τέτοια υποχώρηση και κατόρθωνε να σε πείθει πως ήταν κι αυτός σαν τ' άλλα παιδιά δώδεκα χρονών. Τι σημασία είχε αν ήταν πιο μεγαλόσωμα και πιο δυνατά; Είμαστε όλοι το ίδιο δώδεκα χρονών.

Στην «Ιδιωτική» ήρθε να εγγραφεί είκοσι τρεις μέρες μετά την έναρξη των μαθημάτων. Κι ήρθε μονάχος, χωρίς κηδεμόνα. Εγώ δίδασκα την εποχή εκείνη Εγγλέζικα –μη ρωτάτε πώς συνέβαινε να διδάσκω Εγγλέζικα σε μια αγροτική κωμόπολη.

Μπήκε ίσα στο Γραφείο του Διευθυντή με τα χονδρά του παπούτσια –δυσανάλογα χονδρά με τα ποδαράκια του (Κι έκαναν ένα κρότο στο ξύλινο δάπεδο!). Έριξε μια ματιά σ' όλους μας εκεί μέσα, βρήκε σε ποιον έπρεπε να αποταθεί, περπάτηξε τακ-τακ-τακ και στάθηκε μπροστά στον Διευθυντή.

Είπε πως ήθελε να εγγραφεί στη Σχολή. Έδειξε κι ένα σημείωμα του δασκάλου του χωριού του πως είχε τη συγκατάθεση του πατέρα του. Ο Διευθυντής τού απάντησε πως άργησε πολύ.

Το ήξερε μα είχαν κάτι οργώματα να τελειώσουν.

– Ναι μα οι άλλοι προχώρησαν. Θα μπορέσεις να παρακολουθήσεις;

– Μάλιστα.

Επενέβηκα εγώ. Είχε διδαχθεί καθόλου εγγλέζικα στο δημοτικό;

– Όχι.

Λοιπόν; Κανονικά έπρεπε να 'ρχόταν κανένα μήνα πριν αρχίσουν τα μαθήματα για να του γίνει μια προπαρασκευή γιατί τα Εγγλέζικα ήταν το κύριο μάθημα της Σχολής κι όχι τώρα. Με κοίταξε λιγάκι θυμωμένα, λιγάκι περιφρονητικά και ξαναγύρισε στον Διευθυντή:

– Θα μπορέσω και στα Εγγλέζικα.

Ο Διευθυντής σκέφτηκε λιγάκι. Στις Ιδιωτικές Σχολές λογαριάζεται να χάσεις ένα μαθητή. Συνεννοήθηκε μ' ένα βλέμμα και με άλλους καθηγητές.

Ας δοκιμάσει, μού 'πε.

Και τον έγγραψε: Γεώργιος Νεοφύτου απ' την Αγία Μαρίνα, δώδεκα χρονών (-Μάλιστα, δώδεκα χρονών).

– Πατρός;

– Γεωργού. Είναι στο απολυτήριο.

– Α, ναι.

Γράφτηκε χωρίς αμφιβολίες και δισταγμούς μολονότι όπως είδα έπειτα δε μπορούσε να βασιστεί στις πνευματικές του ικανότητες. Κάθισε αγέρωχα στο θρανίο πλάι στους άλλους, έσκυψε στο βιβλίο τους κι ετοιμάστηκε να μάθει το ίδιο μάθημα.

Μού 'κανε εντύπωση το ύφος του όμως ήμουν δυστυχώς σχεδόν βέβαιος πως δεν θα τα κατάφερνε. Και πραγματικά δεν τα κατάφερνε. Μια εβδομάδα, δυο, τρεις ολάκερες εβδομάδες δεν τα κατάφερνε. Μετά το μάθημα τον κρατούσα λιγάκι και τον βοηθούσα. Έμενε

κι έκανε το καλύτερό του μα ήταν πάντα ήσυχος κι ατάραχος. Κι εκείνη η αταραξία του ενώ μ' εξενεύριζε μ' έκανε συγχρόνως να τον προσέξω ιδιαίτερα και τελικά να τον αγαπήσω.

Στο μάθημα γελούσαν μαζί του οι άλλοι μαθητές μ' αυτός δεν τους έδινε καθόλου σημασία όπως δεν έδινε ούτε σ' εμένα. Καμιά φορά που καθώς τον έβλεπα ν' αγωνίζεται ξεχνιόμουν και χαμογελούσα με κοίταζε μ' ένα παράξενο επιτιμητικό βλέμμα που μ' έκανε περισσότερο να τον αγαπώ. Να τον αγαπώ κι όμως να μου αρέσει να τον βλέπω ν' ανασκουμπώνεται¹ και να ιδρώνει να φτάξει τους άλλους χωρίς να μπορεί.

Στην πρώτη τάξη ήταν κι ένας άλλος μαθητής π' αγαπούσα. Ήταν ο καλύτερος στα μαθήματα μα δεν ήταν γι' αυτό που τον αγαπούσα. Τον αγαπούσα για την πρώιμη σοβαρότητά του και –μη σας φαίνεται παράξενο– για τον τρόπο που διάβαζε. Πώς διαβάζει, πώς βάζει τα γυαλιά του και διαβάζει κάνας υπουργός, κάνας πρωθυπουργός, κάνας τραπεζίτης, κάνας πολύ μεγάλος τελοσπάντων άνθρωπος ένα σοβαρό έγγραφο; Πώς διαβάζει ο ψάλτης του χωριού στην εκκλησία τον Απόστολο; Με τον ίδιο τρόπο διάβαζε κι ο μαθητής που σας λέω, ο Αντώνιος Νικολάου. Λιγάκι αφηλά το κεφάλι, τα φρύδια ν' ανεβαίνουν, να κατεβαίνουν μια γρήγορη στιγμή και πάλι ν' ανεβαίνουν σα να προσπαθούν να ξεφύγουν απ' το επίγειο εκείνο πρόσωπο, το στόμα να στρογγυλαίνει και να γεμίζει λαρυγγώδη φωνήεντα, τα μάτια καρφωμένα στο βιβλίο μ' έναν τρόπο σα νά 'ναι απασχολημένα στη σοβαρότερη δουλειά που γνώρισε ως τώρα ο άνθρωπος μα κι έτσι που να δείχνουν όλη τους την περιφρόνηση για τα όμορφα αραδιαστά γράμματα που έχουν υποτάξει.

Δε φορούσε, βέβαια, γυαλιά ο Αντώνιος Νικολάου μα εγώ τον έβλεπα με γυαλιά.

Κι είν' αυτά τα γυαλιά πού 'βανε για να δει τον καινούργιο συμμαθητή του όταν βρέθηκε μπροστά σ' εκείνη όλη την αυτοπεποίθηση και την επιμονή. Γύρισε και τον κοίταξε καλά, προσεχτικά (-Όποιος και νά 'σαι!).

Μονάχα που ο καινούργιος –ο Γεώργιος Νεοφύτου απ' την Αγία Μαρίνα– δεν τ' ανεχόταν αυτά και του ανταπέδωσε στο πολλαπλάσιο την περιφρόνηση (Τού 'βγανε αργά-αργά τα γυαλιά και του τά 'δωσε πίσω.

– Γύρνα μπροστά σου να διαβάσεις τον Απόστολο).

Το περίεργο ήταν που ο Καινούργιος δε ζητούσε από κανένα συμμαθητή του να τον βοηθήσει. Δεν ξέρω πώς τό 'παιρνε, αν δεν καταδεχόταν. Καμιά φορά απορούσα:

– Γιατί δε ρωτάς;

Έσκυβε το κεφάλι και δεν αποκρινόταν είτε γιατί δεν ήξερε τι ν' αποκριθεί είτε γιατί δεν ήθελε ν' αποκριθεί. Έπρεπε, βέβαια, να θυμώσω μ' αυτό το πείσμα μα ήταν τόσο που δεν μπορούσα.

Ωστόσο φαίνεται πως κάποια τύχη θα θύμωσε για το πείσμα του. Ίσως να μην τό 'βρισκε τόσο μεγάλο όσο εγώ ή ίσως αντιθέτως να πεισμωνόταν κι η ίδια στις περιπτώσεις όπως του Γεώργιου Νεοφύτου. Και πριν περάσει ένας μήνας ο μαθητάκος αρρώστησε. Ήρθε ο πατέρας του και τον πήρε στο χωριό.

– Νομίζω θα 'χει μαλάρια², μας είπε η σπιτονοικοκυρά του που μας έφερε την είδηση.

Κι ο «Απόστολος» έκανε ένα μορφασμό (-Ακόμα δεν ήρθε καλά-καλά κι αρρώστησε!).

Και τα μαθήματα προχωρούσαν. Πέρασαν τέσσερις εβδομάδες κι ο Καινούργιος δε φαινόταν. Καμιά φορά τον θυμόμαστε στην τάξη.

Μα τι έγινε, πέθανε; αστειευόμουν.

Πρέπει να πέθανε, αστειευόντουσαν και τα παιδιά.

¹ ανασκουμπώνεται: στρώνεται στη μελέτη, προσπαθεί με ένταση. ² μαλάρια: ελονοσία

Όλα τα παιδιά εκτός απ' τον Απόστολο. Τον Απόστολο τον καταλάβαινα πως δεν του άρεζε αυτό το αστείο. Μας κοιτούσε που γελούσαμε σοβαρός κι επιπληκτικός³. Πώς καθόμαστε και χάναμε την ώρα μας; Αν πέθανε, πέθανε.

Μα ο Καινούργιος δεν πέθανε, βέβαια. Ξανάρθε έτσι ξαφνικά κι ακριβώς όταν αρχίσαμε να τον ξεχνάμε. Ήρθε με το ίδιο στοργγύλο προσωπάκι, λιγάκι πιο χλωμό τώρα, την ίδια ανασηκωμένη μυτίτσα.

Μας χαιρέτησε γελαστός και μας εντυπωσίασε γιατί σπάνια γελούσε. Του είπα:

- Ήσουν άρρωστος, έ;
- Μάλιστα, ήμουν άρρωστος.
- Τι είχες;
- Ήμουν άρρωστος.

Καμιά επεξήγηση.

- Καλά, μα θα μπορέσεις τώρα να παρακολουθήσεις;
- Μάλιστα, θα μπορέσω.

Κλειστό το θέμα.

Έβγανε τα βιβλία του να του δείξουν ώς που είχαμε φτάξει. Δε θα του άρεσε η ερώτησή μου (-Θυμόσατε που όταν πρωτοήρθα μου κάνατε την ίδια ερώτηση; Τι άνθρωπος είσαστε επιτέλους!).

Είχε καθίσει ήσυχα στο θρανίο σα να μην είχε απουσιάσει περισσότερο από μια-δυο μέρες. Ο Απόστολος θά 'βανε διπλά, τριπλά γυαλιά για να δει καλύτερα.

Ναι μα φαίνεται πως η ίδια κακή τύχη ήταν πολύ θυμωμένη με τον Καινούργιο. Δεν πρόφταξε κι αυτή τη φορά να παρακολουθήσει περισσότερες από είκοσι, εικοσιπέντε μέρες και χάθηκε πάλι ένα πρωί.

Πέρασαν μια εβδομάδα, δυο κι ο Καινούργιος δε φαινόταν.

- Αυτή τη φορά δίχως άλλο θα πέθανε, αστείευαν πάλι τα παιδιά. Κι ο Απόστολος μας το ξανάδειξε πως δεν του άρεζαν αυτά τ' αστεία.

Ήμαστε όλοι ανόητοι. Ο Γεώργιος Νεοφύτου όχι μονάχα δεν πέθανε μα ούτε καν ήταν άρρωστος. Ο πατέρας του ήταν άρρωστος, για τον πατέρα του είχε απουσιάσει. Και ξανάρθε ένα πρωί και ξανακάθισε στο θρανίο μ' ένα νευρικό, όμως, τώρα τρόπο σαν άνθρωπος που δεν τον αφήνουν ήσυχο να κάνει τη δουλειά του.

Οπωσδήποτε αυτή τη φορά ούτε εγώ χαμογέλασα ούτε ο Απόστολος έβανε τα γυαλιά του να κοιτάξει τον Καινούργιο. Ίσως διαισθανόμαστε πως έφτανε το κακό τέλος. Και πραγματικά είχε φτάξει.

Την άλλη Δευτέρα ο Καινούργιος ήρθε να μας αποχαιρετήσει.

Θά 'φευγε;

Ναι, θά 'φευγε.

Ήταν η πρώτη φορά που μας αποχαιρέτούσε πριν φύγει. Έκλαιε. Έκλαιε όπως κλαιν όλα τα παιδιά. Δε θα ξαναγύριζε στη Σχολή. Ο πατέρας του είχε πεθάνει.

Τη στιγμή εκείνη κάποιος μαθητής πού 'φταξε τρεχτός και που δεν ήξερε τι συνέβαινε φώναξε κοροϊδευτικά:

---

³ επιπληκτικός: αυστηρός, σα να μας μάλωνε

– Μήπως μας φεύγει πάλι;

Του απάντησε ο Απόστολος. Σήκωσε το χέρι του και τού 'δωσε ένα χαστούκι. Ήταν ένα τρομερό χαστούκι. Τον κοίταξα κατάπληκτος. Δε φανταζόμουν πως ήταν δυνατό να δώσει ένα χαστούκι ο Απόστολος και μάλιστα μπροστά μου. Τον κοίταξε και ο Καινούργιος.

Είπα στον Καινούργιο (Τι διαφορετικός Καινούργιος ήταν αυτός εδώ πού 'κλαιε!):

– Αν ήταν για τα δίδαχτρα...

Όχι, δεν ήταν για τα δίδαχτρα. Ούτε για τ' άλλα έξοδα. Δε μπορούσε να μείνει στη Σχολή. Έπρεπε να γυρίσει στα χωράφια.

Κι έφυγε. Έφυγε με τα χονδρά παπούτσια του. Τακ-τακ-τακ. Πώς αντήχησε το τακ-τακ-τακ του Γεωργίου Νεοφύτου απ' την Αγία Μαρίνα! Αντήχησε στις τάξεις, στον ηλιακό⁴, στο προαύλιο. Κι αντηχούσε κι όταν εκείνος είχε φύγει πια.

Κώστας Μόντης, *Άπαντα Β', Πεζά*, Ίδρυμα Αναστασίου Γ. Λεβέντη, Λευκωσία 1987

Βούλα Παπαϊωάννου, *Παιδιά με τσάπες*, γύρω στα 1945

⁴ στον ηλιακό: εδώ, στη βεράντα του διαδρόμου μπροστά από τις τάξεις

ΕΥΓΕΝΙΑ ΦΑΚΙΝΟΥ

Αστραδενή

(απόσπασμα)

Στο μυθιστόρημα αυτό, η συγγραφέας περιγράφει τη μαθητεία στη ζωή μιας νεαρής με αντισυμβατικό χαρακτήρα, που υποχρεώνεται να εγκαταλείψει το νησί της, τη Σύμη, μαζί με την οικογένειά της, και να ζήσει στην Αθήνα.

Ωραία! Λοιπόν, αυτή είναι η τάξη μου! Η Ε3!... Πρέπει να βάλω κάποιο σημάδι για να τη βρίσκω. Καλά θα δω..., γιατί ο κύριος ανοίγει μια πόρτα... Με σπρώχνει απαλά μέσα...

Πρώτα είδα την κυρία μας. Τη δασκάλα μας. Δεν ξέρω αν είναι νέα ή μεγάλη. Έχει μαζεμένα τα μαλλιά της σφιχτό κότσο και φοράει γυαλιά.

«Τι συμβαίνει, κύριε Γιώργο;».

«Μια καινούργια μαθήτριά, δεσποινίς».

(Ωστε είναι δεσποινίς κι όχι κυρία. Δεν έχει παντρευτεί κι είναι μεγαλούτσικη).

«Στη δική μου τάξη βρήκανε να τη βάλουνε... Έχουμε κιόλας 62 παιδιά. Τέλος πάντων. Ευχαριστώ, κύριε Γιώργο».

Στεκόμουνα κάπου κοντά στην έδρα. Κοίταξα την τάξη. Μεγάλη ήτανε κι όμως νόμιζες ότι θα έσκαγε σε λίγο από τα πολλά παιδιά. Είχε τέσσερις σειρές θρανία. Στα πιο πολλά θρανία καθόντουσαν τρία τρία παιδιά. Και είχε και δυο θρανία στο πλάι της έδρας.

«Βρες μια θέση και κάτσε», μού 'πε η κυρία.

Εκεί στη δεύτερη σειρά στο τρίτο θρανίο κάθονται δυο κορίτσια. Συμπαθητικά μου φαίνονται. Προχωρώ προς τα κει. Όταν φτάνω όμως... έχουν κάτσει στις δυο άκρες του θρανίου και κάνουν ότι δε με βλέπουν. Τι να κάνω τώρα; Να τους πω «πήγαινε πιο μέσα...», δεν μπορώ. Κοιτάζω γύρω. Όλοι κάνουν ότι κοιτάνε τα τετράδιά τους. Ξέρω όμως ότι εμένα κοιτάνε. Τι θα κάνω...

Αναστενάζω. Έχει και παρακάτω θρανίο με άδεια θέση. Πάω για κει.

Κάθονται ένα αγόρι κι ένα κορίτσι. Όταν φτάνω έχουν πιάσει κι αυτοί τις άκρες... Κοιτάω γύρω. Τι να κάνω;... Ακούω και κάτι γέλια... Επίτηδες το κάνουνε... Δε με θέλουνε να καθίσω δίπλα τους. Γιατί;... Πρέπει νά 'χω γίνει κόκκινη σαν παντζάρι. Γυρνάω το κεφάλι μου και τους κοιτάω. Ν' άνοιγε η γη να με καταπιεί... Στέκομαι εκεί στη μέση. Στο λαιμό μου κάτι ανεβοκατεβαίνει...

«Ακόμα να καθίσεις;», ρωτάει απ' την έδρα της η κυρία.

Τι να της πω... Ότι αυτοί με κοροϊδεύουν;...

«Έλα να κάτσεις στα πλαϊνά θρανία», μου λέει.

Πήγα. Είχε δυο θρανία στα πλάγια, κάτω απ' το παράθυρο. Στο εμπρός θρανίο κάθονται δυο κορίτσια κι ένα αγόρι. Στο πίσω ένα αγόρι.

«Κάτσε με τον Γιώργο, που είναι τιμωρία. Εσείς οι άλλοι τελειώστε με την ορθογραφία σας».

Τα παιδιά, φαίνεται, τελείωσαν την ορθογραφία, γιατί σηκώθηκαν κάτι κορίτσια, μάζεψαν τα τετράδια και τά 'δωσαν στη δασκάλα.

«Λοιπόν», είπε αυτή και άνοιξε ένα πράσινο τετράδιο, «για σήκω εσύ, η καινούργια, και

πες μου τ' όνομά σου».

Στάθηκα όρθια δίπλα στο θρανίο μου κι είπα: «Αστραδενή Χατζηπέτρου».

Η κυρία δε με κοίταζε, ετοιμαζότανε να γράψει τ' όνομά μου στο τετράδιο –ο κατάλογος θα ήταν– αλλά τα παιδιά άρχισαν τα γέλια... Γιατί άραγε;... Και τότε εκείνη σήκωσε το κεφάλι, χτύπησε ένα χάρακα στο τραπέζι και είπε:

«Ησυχία εσείς! Πώς το είπες αυτό το όνομα;».

«Αστραδενή Χατζηπέτρου».

«Όχι το Χατζηπέτρου... το Αστραδενή... Χριστιανικό είναι;...».

«Ναι», έκανα με το κεφάλι. Έτρεμα. Δεν της άρεσε τ' όνομά μου, φαίνεται...

«Δηλαδή, ΕΤΣΙ σε βάφτισε ο παπάς;», ξαναρώτησε.

«Αστερόπη, με βάφτισε, αλλά με φωνάζουν Αστραδενή».

«Και το... Αστραδενή είναι χριστιανικό;».

«Μάλιστα. Η κυρία μας –η δασκάλα μου– θέλω να πω η παλιά μου η δασκάλα, μου είπε ότι είναι πολύ αρχαίο όνομα. Είναι ένα αστέρι από τα εφτά της Πούλιας...».

(Τι μού 'ρθε και τά 'λεγα όλα αυτά... Θάλασσα τά 'κανα... Ορίστε! Τα παιδιά γελάνε... Τι γελάνε, δηλαδή... αυτά σπαρταράνε, χτυπιούνται πάνω στα θρανία τους...).

Η δασκάλα χτυπάει το χάρακα στο τραπέζι και φωνάζει: «Ησυχία!».

«Εγώ, δεν ξέρω τέτοιο όνομα. Πότε γιορτάζεις, τέλος πάντων, για να καταλάβω».

«Οι Αστερόπες δε γιορτάζουν. Μόνο γενέθλια έχουν».

Άλλα γέλια από κάτω. Μα γιατί γελάνε ΕΤΣΙ όλοι αυτοί;... Πρέπει να τα μπαλώσω, αλλιώς αυτή η δασκάλα θα με γράψει στα μαύρα κατάστιχα¹...

«Μερικές Αστερόπες, κυρία, λέω, γιορτάζουν της Αγίας Ουρανίας. Εγώ όμως δεν κάνω γιορτή...».

«Λοιπόν, για να τελειώνουμε», είπε η κυρία κι έγγραφε... «ΟΥ-ΡΑ-ΝΙ-Α ΧΑ-ΤΖΗ-ΠΕ-ΤΡΟΥ».

«Αστερόπη, κυρία!», φώναξα. «Αυτό είναι τ' όνομά μου».

«Πρόσεξε, γιατί δε θα τα πάμε καλά εμείς οι δύο! ΟΥΡΑΝΙΑ θα σε φωνάζω. Αυτό είναι όνομα της Εκκλησίας μας».

Μια μέρα, κάτι κορίτσια μου τραγουδούσανε ένα πειραχτικό τραγούδι: «Αστερία, Αστερία, είσαι μια μικρή κυρία». Τις πλάκωσα στο ξύλο. Με νευριάζανε... Καθόμουν στη γωνιά μου κι έτρωγα το κουλούρι μου κι αυτές εκεί: «Αστερία κι Αστερία...». Στην αρχή έκανα ότι δεν καταλάβαινα, μετά... άνθρωπος είμαι κι εγώ... τις βούτηξα απ' τα μαλλιά –τις δύο– και τις έφερα κάτω. Είμαι πολύ καλή σ' αυτό το κόλπο. Μου τό 'χει μάθει ο ξάδελφός μου ο Ντίνος.

Οι μαρτυριάρες πήγανε στη δασκάλα. Με φώναξε η δεσποινίς. Της τά 'πα κι εγώ. Δε θα μίλαγα, αν δε γινόταν η φασαρία, αλλά τώρα που έγινε... Θα έκανα υπομονή, πόσος καιρός μας μένει... Ένας μήνας!... Του χρόνου μπορεί και νά 'χω άλλη δασκάλα... Αλλά τώρα... Δεν την κράτησα τη γλώσσα μου και τά 'πα. Καλά λέει η μάνα μου ότι είμαι «γλωσσού».

«Με λέγανε Αστερία», είπα στη δεσποινίδα, «κι εγώ θύμωσα. Ούτε Αστερία ούτε Ουρανία με λένε. Τ' όνομά μου είναι Αστραδενή! Κι ο παπα-Λεμόνης, που είναι Χριστιανός με Χ κεφαλαίο, τη βαφτιστικιά του Αστραδενή τη φωνάζει. Κι εμένα Αστραδενή με λένε. Κι όποιος

¹ Θα με γράψει στα μαύρα κατάστιχα: θα με βάλει στο μάτι

με ξαναπεί μ' άλλο όνομα δε θ' ακούσω!...».

Αυτό, βέβαια, για την αφεντιά της το είπα. Ουρανία με ανέβαζε, Ουρανία με κατέβαζε.

Θύμωσε. Με είπε αυθάδη, αναιδή και τέτοια. Με πήγε στον κύριο διευθυντή. Εκεί έγινε άλλη φασαρία. Ο διευθυντής με ρώτησε πώς με βάφτισε ο παπάς. Τού 'πα. Άνοιξε και το χαρτί πού 'χα φέρει απ' τη Σύμη και που μ' έγγραφε Αστερόπη. Είπε στη δεσποινίδα να με φωνάζει Αστερόπη.

Όχι ότι με πείραζε... Καλό και περίκαλο το Αστερόπη... Αλλά σκέφτομαι... «Αστραδενή, ή που καταφέρνεις να σε φωνάζουν Αστραδενή ή που δεν αξίζεις τίποτα...».

Είπα, λοιπόν, στον διευθυντή ότι και τους Γιάννηδες τους βαφτίζει ο παπάς Ιωάννηδες, ποιος όμως τους λέει έτσι... Όλοι Γιάννηδες τους φωνάζουν... Γέλασε ο διευθυντής κι είπε: «Εντάξει, μη χάνουμε την ώρα μας για ένα όνομα. Αστραδενή, λοιπόν!...».

Η δεσποινίς, αν την έπιανες από τη μύτη, θά 'σκαγε. Εγώ δεν τολμούσα να την κοιτάξω.

Τις πρώτες φορές που με φώναζε «Ουρανία», σκέφτηκα ότι θα με είχε συνηθίσει έτσι και δεν απάντησα. Έκανα σαν να μίλαγε σε κάποιον άλλον. Μια, δυο, άρχισε να με φωνάζει Αστραδενή. Πολύ μου άρεσε. Να, σαν νά 'τρεχε δροσερό νεράκι μέσα μου. Έτσι μου φαινόταν.

Ευγενία Φακίνου, *Αστραδενή*, Κέδρος, Αθήνα 1982

Νικόλαος Γύζης, *Το Γιάντες*

ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ

Τα παρατσούκλια

(απόσπασμα)

Τα πεζογραφήματα του Γ. Ιωάννου έχουν συνήθως βιωματικό χαρακτήρα. Έτσι, και το συγκεκριμένο απόσπασμα σχετίζεται με μια τραυματική εμπειρία της σχολικής ζωής, που άφησε τα ίχνη της σε όλη τη μετέπειτα ζωή του ήρωα-αφηγητή.

Συνάντησα προχτές στο δρόμο έναν παλιό συμμαθητή μου, φαλακρό πια και σχεδόν γερασμένο, που μου έκανε φριχτά παράπονα, ότι δήθεν τον βλέπω στον δρόμο και δεν τον χαιρετάω. Τον άκουσα για αρκετή ώρα σιωπηλός και μετά βιάστηκα ν' αναγνωρίσω την ενοχή μου για να τον ξεφορτωθώ μια ώρα αρχύτερα. Σαν χωρίσαμε, άθελά μου πήρα ν' ανασκαλεύω¹ τα περασμένα. Το αίμα μου φούντωσε. Αυτό το τέρας που είχε τώρα το θράσος να μου κάνει και παράπονα, ήταν ένας απ' τους μεγαλύτερους διώκτες και βασανιστές μου, όταν ήμασταν μαζί στο σχολείο. Κυρίως αυτός διαλαλούσε τα απειράριθμα παρατσούκλια μου, παριστάνοντας μάλιστα, όσο μπορούσε πιο γελοία, και τον τρόπο που μιλούσα. Η αλήθεια είναι: ότι νέα παρατσούκλια δεν μου έβγαζε γιατί δεν ήταν σε θέση, έδειχνε όμως ιδιαίτερο ζήλο για τη διάδοση των ήδη γνωστών. Αυτός επίσης ο ουραγοστάγκος ήταν που μετάφερνε τα παρατσούκλια του σχολείου στη γειτονιά μου και το αντίστροφο, κι αυτός πάλι με την παρέα του μου τα φώναζαν ακόμα και μέσα στον δρόμο, όταν πήγαινα βόλτα με τους γονείς μου. Νομίζει το χαϊβάνι πως δεν τα θυμάμαι πια ή ότι έχω ψυχή επιπόλαια σαν τη δικιά του. Ξεχνάει όμως ή συγχωρεί ποτέ ένας άνθρωπος με σώες τις φρένες τα βασανιστήρια που κάποτε του κάνανε; Πώς λοιπόν να ξεχάσω κι εγώ αυτά που τράβηξα απ' την πρώτη ακόμα τάξη του δημοτικού σχολείου;

Πρώτα πρώτα το άλλο, το παλιό μου επίθετο², ήταν ένα αστείο παρατσούκλι. Και δεν ήταν ανάγκη να το πουν οι άλλοι, έπρεπε κάθε τόσο να το δηλώνω μονάχος μου. Μικρόν ορισμένοι με ξεμονάχιαζαν και μ' έβαζαν να το επαναλαμβάνω κάνοντας πως δεν το καλάκουσαν. Πεθαίνανε κάθε φορά στα γέλια. Στο σχολείο πάλι, όσο ανέβαινα τις τάξεις, το πράγμα καταντούσε μαρτύριο. Μόλις άρχιζαν να φωνάζουν κατάλογο, σφίγγονταν η καρδιά μου, ιδρώναν τα χέρια μου και μ' έπιανε τρεμούλα. Στο μεταξύ, ο καθηγητής είχε φωνάξει δυο τρεις φορές το επίθετό μου, ώσπου ν' ακούσει το άψυχο «παρών» που έβγαζα, μέσα σε μια τάξη σκασμένη κιόλας στα γέλια. Κάποτε ένας απαίσιος καθηγητής της μουσικής, μεγάλος σπάρος³, διέκοψε τον κατάλογο, με πρόσταξε να σηκωθώ, και μου έκανε στριμμένα: "Γιατί δε φωνάζεις δυνατά, ρε μπούφε;" Αυτό ήθελαν κι οι άλλοι, τους πετούσε νέα τροφή. Για μεγάλο διάστημα, εκτός από πολλά άλλα, ήμουν και ο "μπούφος" της τάξεως. Οι κακοηθέστεροι προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να το κάνουν γνωστό σ' ολόκληρο το γυμνάσιο. Επεδίωκαν μάλιστα να διηγούνται το περιστατικό, ενώ βρισκόμουν κάπως κοντά στην παρέα τους για να τ' ακούω κι εγώ και να σκάω. [...]

Όταν όμως παίχτηκε κάποτε στο θέατρο μια οπερέτα με τίτλο «Οικογένεια Βατραχιάν» και γέμισαν οι τοίχοι αφίσες, ολόκληρο το σόι μου έπεσε άρρωστο. Κανένας τους δεν ήθελε να βγει στον δρόμο. Εγώ σχεδόν το χάρηκα γιατί επιτέλους τους έβλεπα κι αυτούς να υποφέρουν απ' τ' όνομά μας. Ευτυχώς όμως που έτυχε να είναι καλοκαιρί γιατι αλλιώς εγώ κυρίως επρόκειτο να τραβήξω τα μαρτύρια των εβραίων στο σχολείο. Και τώρα καμιά φορά

¹ ανασκαλεύω: σκαλίζω, ψάχνω (εδώ αναμνήσεις). ² το παλιό μου επίθετο: πρόκειται για το επίθετο Βατραχίδης.
³ σπάρος: είδος ψαριού, εδώ μτφ. ο τεμπέλης, ο φυγόπνοος

ακούω στο ραδιόφωνο την οπερέτα αυτή, που είναι πράγματι πολύ αστεία. Καρφί όμως δε μου καίγεται. Ακόμα κι επίτηδες να μας το κάνουν, διόλου δε μ' ενδιαφέρει. Μακάρι να μπορούσαν να μου την παίζουν μέρα νύχτα για να ευφραίνομαι.

Το ευτύχημα ήταν πως το γυμνάσιο βρισκονταν σε άλλη περιφέρεια απ' το δημοτικό που είχα βγάλει κι έτσι στα παρατσούκλια του γυμνασίου δεν προστέθηκαν κι εκείνα του δημοτικού. Γιατί εκεί πια ήταν που μου είχαν ζεματίσει την ψυχή. Η δασκάλα μας, μια ανεκδιήγητη γκεργκέφω⁴, μόλις με είδε ζαρωμένον, στο θρανίο παρατήρησε: "εσύ, παιδί μου, κάνεις σα σκαντζόχοιρος". Όλα τα παιδιά γέλασαν κι απ' το πρώτο κιάλας διάλειμμα άρχισαν να μου το φωνάζουν. Η δασκάλα κατευχαριστημένη το επανέλαβε και τη δεύτερη ώρα. Στην αρχή όλοι μου φώναζαν το παρατσούκλι κοροϊδευτικά. Κατόπι, αντί να το ξεχάσουν, το συνήθισαν, και τό 'λεγαν χωρίς ιδιαίτερη κακία, σαν ένα οποιοδήποτε όνομα. Εγώ όμως αδύνατο να το συνηθίσω, κάθε μέρα με πλήγωνε πιο βαθιά. Ιδίως, όταν παίζαμε ποδόσφαιρο και ήθελαν να τους δώσω πάσα, τότε το "Σκαντζόχοιρε, Σκαντζόχοιρε" αντηχούσε σ' όλους τους τόνους.

Άρχισα να μην παίζω με κανέναν. Έπαιζα μόνος μου στην αυλή μας διάφορα δικά μου παιχνίδια. Έβρισκα δυο φωλιές μερμήγκια διαφορετικά σε χρώμα και μέγεθος. Επειδή ήμουν πολύ ξανθός, ήθελα η μια φωλιά νά 'χει ξανθά μερμήγκια. Η άλλη είχε μελαχρινά με μεγάλα ευκίνητα πόδια. Δεν ήταν δύσκολο να βρεθούν. Έπαιρνα τότε ένα απ' τα ξανθά, που ήταν πιο αδύναμα, και τό 'ριχνα μέσα στην τρύπα της φωλιάς, εκεί όπου έβραζαν τα μαύρα μερμήγκια. Αυτά έζωναν αμέσως το ξανθό, το δάγκωναν από παντού, το τραβολογούσαν, και τελικά, μέσα σ' ένα συνωπισισμό, τό 'σερναν μισοπεθαμένο στη φωλιά τους. "Πάει ο σκαντζόχοιρος", έλεγα πικραμένος. [...]

Τα βράδια, συνήθως την ώρα που τρώγαμε, περνούσαν παρέες παρέες τα παιδιά κάτω απ' το σπίτι και ούρλιαζαν στα σκοτεινά τα διάφορα παρατσούκλια μου. Μέχρι τραγούδια μου είχαν βγάλει. Μόνο εγώ τα άκουγα, οι δικοί μου χαμπάρι δεν είχαν. Μ' έπιανε τότε σφίξιμο στο στομάχι, γλώμαζα, και αφήνοντας το φαγητό στη μέση έτρεχα να κοιμηθώ ή μάλλον να κρυφτώ κάτω απ' τα στρωσίδια. [...]

Τώρα πια ούτε οι πιο κακόγλωσσοι και φαρμακεροί φίλοι και συνάδελφοί μου τολμούν να μου βγάλουν παρατσούκλι. Το πράγμα σχεδόν με στενοχωρεί. Φαίνεται πως με το πέρασμα του χρόνου η φωνή μου, η μορφή μου, η σκέψη μου, το βάδισμά μου, πήραν επιτέλους να μου ταιριάζουν, ίσως και να διορθώθηκαν, ενώ πρώτα ήταν ίσως πρόωρα και παράταιρα επάνω μου. Ενώ με τους περισσότερους απ' αυτούς συμβαίνει το αντίθετο. Βέβαια, θα έχει παίξει κάποιο ρόλο και το γεγονός πως έχω γίνει εγώ ο ίδιος πια άσος στο να κολλώ παρατσούκλια και κάμποσα που έστειλα συστημένα⁵ κάποτε σε ορισμένους απόκοτους⁶ και γελοίους τους ζεμάτισαν τόσο, που δεν ξανάβγαλαν άχνα. Κρίμα που δεν ανακάλυψα τη μέθοδο αυτή πιο μπροστά.

Όπως όμως κι αν έχει το πράγμα, τώρα καταλαβαίνω πόσο μαρτύρησα κάποτε απ' το τίποτε και πόση επίδραση είχαν πάνω σ' όλη μου τη ζωή εκείνα τα παρατσούκλια.

Γιώργος Ιωάννου, *Η σαρκοφάγος*, Κέδρος, Αθήνα 1981

⁴ γκεργκέφω: δύστροπη γεροντοκόρη · ⁵ έστειλα συστημένα: παρατσούκλια που ο αφηγητής έβγαλε ειδικά για κάποιους · ⁶ απόκοτους: θρασείς

ΚΩΣΤΑΣ ΤΑΧΤΣΗΣ

Ζήτημα ιδιοσυγκρασίας

(απόσπασμα)

Τα διαγωνίσματα και οι εξετάσεις αποτελούσαν πάντοτε για τους μαθητές την πιο αγχωτική διαδικασία της σχολικής ζωής τους. Το απόσπασμα από το διήγημα του Ταχτσή αναφέρεται ακριβώς σε μια τέτοια εμπειρία.

Η κυρία Μίνα μπήκε στην τάξη, κι αμέσως όλοι σηκώθηκαν όρθιοι.

«Καθίστε κάτω», είπ' η κυρία Μίνα, και κάθισαν πάλι στα θρανία τους. Αυτός καθόταν στο πρώτο θρανίο, γιατί ήταν κοντός.

Η κυρία Μίνα ακούμπησε την τσάντα της πάνω στην έδρα, μα δεν έβγαλε το παλτό της, ούτε τη γούνα της, γιατί έκανε πολύ κρύο.

Η γούνα της ήταν αλεπού. Τα μάτια της κυρίας Μίνας έμοιαζαν πολύ με τα γυάλινα μάτια της αλεπούς, μόνο που ήταν πιο μεγάλα και γουρλωτά.

Ήταν κακιά γυναίκα. Δεν τον χώνευε. Ίσως επειδή είχ' έρθει απ' άλλο σχολείο. Ή επειδή ήταν κοντός. Περισσότερο απ' όλους αγαπούσε τον Μποζέλη, πού 'ταν το πιο ψηλό παιδί της τάξης. Κάθε φορά που τέλειωνε η κιμωλία στη μέση του μαθήματος, εκείνον έστελνε στο γραφείο του διευθυντή να ζητήσει άλλη. Και προχτές πού 'χε πονοκέφαλο κι ήθελε να πάρει ασπιρίνη, τον Μποζέλη έστειλε στην επιστάτρια να της φέρει νερό.

«Ησυχία», είπ' η κυρία Μίνα. «Είναι κανείς απών;»

Μερικά παιδιά φώναξαν πως απουσίαζε ο διπλανός τους. Η κυρία Μίνα σημείωσε τα ονόματά τους.

«Μόνο πέντε;», είπε. «Πάλι καλά, μ' αυτό το κρύο. Τι μάθημα έχουμε την πρώτη ώρα, Μποζέλη;»

«Αριθμητική, κυρία», είπ' ο Μποζέλης.

«Α», έκαν' η κυρία Μίνα. «Κόψτε λοιπόν ένα φύλλο χαρτί απ' το τετράδιο της αριθμητικής, και γράψτε πάνω δεξιά τ' όνομά σας. Καθαρά. Άκουσες, Κελαϊδίτη;»

«Μάλιστα, κυρία», είπ' η Κελαϊδίτη.

«Τότε γιατί ρωτάς την Κεχαγιά;»

«Ξέχασα το τετράδιο της αριθμητικής στο σπίτι, κυρία».

«Δεν έχεις κανένα τετράδιο μαζί σου;»

«Έχω το τετράδιο της ορθογραφίας», είπ' η Κελαϊδίτη.

«Ε, τότε κόψ' ένα φύλλο απ' το τετράδιο της ορθογραφίας –φιλοσοφία χρειάζεται;»

Ύστερα πήγε στον πίνακα, και πήρε την κιμωλία. Μα επειδή κάτι παιδιά στα τελευταία θρανία άρχισαν να μιλάνε, η κυρία Μίνα γύρισε και κοίταξε καλά-καλά όλη την τάξη. Τα παιδιά στα τελευταία θρανία σώπασαν, κι η κυρία Μίνα ξαναγύρισε προς τον πίνακα. Έγραψε έναν τριψήφιο αριθμό, πλάι ένα X, κι υστέρα άλλον έναν τριψήφιο αριθμό.

«Τι αριθμητική πράξη είν' αυτή, Μποζέλη;»

«Πολλαπλασιασμός, κυρία», είπ' ο Μποζέλης.

«Τ' ακούσατε όλοι;»

«Μάλιστα, κυρία», είπ' όλη η τάξη.

«Γράφετε λοιπόν, και να μην ακούσω τσιμουδιά. Όποιον πάσω να κοιτάει το γραφτό του διπλανού του, θα μηδενιστεί, και θα φέρει και τον κηδεμόνα του –τι συμβαίνει, Ζερβού;»

«Δεν έχω μολύβι, κυρία.»

«Δε θυμάμαι νά 'χες και ποτέ σου τίποτα», είπ' η κυρία Μίνα στη Ζερβού. «Ποιος έχει δυο μολύβια;»

Μερικά παιδιά σήκωσαν το χέρι τους. Το σήκωσε κι αυτός, μα, παρόλο που καθόταν στο πρώτο θρανίο, δεν τον είδε.

«Δος της εσύ ένα», είπε σ' έν' αγόρι που καθόταν δυο θρανία πιο πίσω απ' τη Ζερβού. «Μήπως είναι κανένας άλλος που δεν έχει μολύβι; Μήπως ξέχασε κανείς να φέρει τη γόμα¹ του; –ή το μυαλό του;»

Δε μίλησε κανείς.

«Είστε όλοι σίγουροι πως δεν έχετε καμιά απορία;»

Τι απορία νά 'χουν; Είχαν κάνει ένα σωρό τέτοιους πολλαπλασιασμούς, και την περασμένη βδομάδα είχαν μπει στη διαίρεση.

«Τι θέλεις, Κεχαγιά;»

Τα κορίτσια έκαναν συνεχώς ερωτήσεις. Δεν καταλάβαιναν ποτέ με το πρώτο τι τους έλεγες.

«Πού θα κάνουμε τις πρόχειρες πράξεις, κυρία;»

Πρόχειρες πράξεις; Αυτό δεν τό 'χε σκεφτεί. Καλά που το ρώτησε η Κεχαγιά.

«Στο πίσω μέρος της κόλας», είπε η κυρία Μίνα. «Τ' ακούσατε όλοι;»

«Μάλιστα.»

«Κελαϊδίτη;»

«Μάλιστα, κυρία», είπ' η Κελαϊδίτη.

«Όσοι τελειώνουν, να μου φέρουν την κόλα τους, και να βγαίνουν ήσυχα στην αυλή. Χωρίς φωνές, κι ενοχλούμε τις άλλες τάξεις. Αρχίστε λοιπόν. Αυτός που θα τελειώσει πρώτος, θά 'ναι το καλύτερο παιδί της τάξης.»

Παρ' όλη την παγωνιά πού 'κανε, ένιωσε ξαφνικά μια θέρμη να φουντώνει σ' όλο του το κορμί. Έπασε το μάγουλό του, κι έκαιγε.

Τώρα θά 'δειχνε στην κυρία Μίνα ποιος ήταν το καλύτερο παιδί της τάξης. Η κυρία Μίνα δε θά 'στελνε πια μόνο τον Μποζέλη στο γραφείο του διευθυντή να φέρει κιμωλία.

Γρήγορα.

Πρώτα τον πολλαπλασιαστέο.

Η ουρίτσα του 9 ήταν λίγο μακρουλή.

Πήρε τη γομολάστιχα, τό 'σβησε, και το ξανάγραψε.

Τώρα τον πολλαπλασιαστή.

Τη γραμμή.

Όχι με το χέρι.

Με το χέρι θα γινόταν στραβή.

Άνοιξε γρήγορα τη σάκα του, κι έβγαλε τον χάρακα. Τον έβαλε κάτω απ' τον πολλαπλασιαστή, και τράβηξε μια όμορφη, ίσια γραμμή. Την πάτησε και δεύτερη φορά.

---

¹ γόμα: σβήστρα

Η κυρία Μίνα διάβαζε την εφημερίδα της. Μα θά 'χε και το νου της να μην αντιγράψουν.

Τραβήχτηκε λοιπόν στην άκρη του θρανίου, όχι τόσο για να μη βλέπει ο διπλανός του, μα για να μη φανταστεί κανένας, για να μη φανταστεί η κυρία Μίνα, πως είχε την παραμικρή πρόθεση ν' αντιγράψει αυτός απ' το διπλανό του. Δεν είχ' ανάγκη ν' αντιγράψει. Ήταν καλός στην αριθμητική. Ούτε είχ' ανάγκη να κάνει πρόχειρα τις πράξεις. Μπορούσε να τις κάνει και με το μυαλό του.

Έξι εννιά;

Μμ... Αυτό το μπερδευε πάντα.

Πέντ' εννιά σαρανταπέντε, έξι εννιά πενήντατέσσερα. Γράφουμε το τέσσερα και κρατάμε πέντε. Πέντε. Να μην το ξεχάσει.

Τρεις οχτώ εικοστέσσερα –και πέντε; Εικοστέσσερα και πέντε, εικοσιεννιά.

Το μυαλό του δούλευε γρήγορα. Ένωθε λιγάκι σα μεθυσμένος. Σα να μην είχε σώμα. Μόνο το κεφάλι του, και το χέρι του πού 'γραφε.

Τέλειωσε.

Έριξε μια ματιά γύρω του.

Οι άλλοι έγραφαν ακόμα.

Σηκώθηκε και πήγε γρήγορα στην έδρα.

Η κυρία Μίνα σταμάτησε το διάβασμα, και τον κοίταξε ξαφνιασμένη. Της φάνηκε βέβαια λίγο περίεργο που, απ' όλη την τάξη, αυτός είχε τελειώσει πρώτος.

«Τέλειωσες κιόλας;»

«Μάλιστα.»

Της έδωσε την κόλα.

Η κυρία Μίνα έριξε μια ματιά και χαμογέλασε. Χαμογέλασε παράξενα.

«Καλά. Πήγαινε στην αυλή.»

Βγήκε στην αυλή, κι η παγωνιά τον χτύπησε κατάμουτρα. Ένωσε σα να ξυπνούσε από 'να όνειρο.

«Εσύ τι κάνεις έξω;»

Για μια στιγμή τρώμαξε. Μα ήταν η επιστάτρια, κουκουλωμένη μ' ένα σάλι. Θα φαντάστηκε βέβαια πως είχε κάνει καμιά αταξία, κι η κυρία Μίνα τον είχε βγάλει έξω για τιμωρία.

«Είχαμε πρόχειρο διαγώνισμα, και τέλειωσα πρώτος», της είπε. [...]

Πίσω του άκουσ' έναν ελαφρό ήχο. Σηκώθηκε όρθιος.

Ήταν η Κεχαγιά. Γουρλωμάτα και ποζάτη.

Από πίσω της ερχόταν ένα άλλο κορίτσι.

Ο Μποζέλης δεν είχε τελειώσει ακόμα.

Ήθελε να ρωτήσει τι γινόμενο είχαν βγάλει, μα η Κεχαγιά και τ' άλλο κορίτσι τού 'χαν γυρίσει την πλάτη.

Ευτυχώς που εκείνη τη στιγμή έβγαινε κι ο Μποζέλης. Συγχρόνως χτύπησε το κουδούνι για διάλειμμα.

Πριν προλάβει να ρωτήσει εκείνος, τον ρώτησε ο Μποζέλης.

«Τι γινόμενο έβγαλες εσύ;»

Τού 'πε. Μέσες-άκρες. Γιατί δε θυμόταν και καλά.

«Πω, πω!», φώναξ' ο Μποζέλης.

Η Κεχαγιά γύρισε και κοίταξε με περιέργεια.

«Αυτός εδώ πολλαπλασίασε μόνο με το πρώτο ψηφίο!», είπ' ο Μποζέλης στην Κεχαγιά.

«Άσε με ήσυχη σε παρακαλώ», είπ' η Κεχαγιά. «Σού 'χω πει ότι δε σου μιλάω.»

Την ίδια στιγμή όρμησαν έξω τα παιδιά της τέταρτης τάξης, και κάμποσα παιδιά απ' τη δική τους τάξη, και δεν άκουσε τι είπε ο Μποζέλης. Τον είδε μόνο πού 'σπρωξε την Κεχαγιά, παρά λίγο να τη ρίξει κάτω, κι η Κεχαγιά έμπηξε τα κλάματα.

Αυτός δεν μπορούσε να κλάψει.

Ήθελε, μα δεν μπορούσε.

«Είδατε τί γρήγορα που πλάκωσαν οι ζέστες;», είπ' η κυρία Περεσιάδη στη γιαγιά. «Θα πάτε πουθενά φέτος;»

«Ήθελα να πάω στην Αιδηψό² να κάνω μερικά μπάνια», είπ' η γιαγιά. «Δυστυχώς, είναι η τρίτη χρονιά, ο εγγονός μου έμεινε μετεξεταστέος στα μαθηματικά, και πρέπει να κάτσουμε στην Αθήνα να προγυμναστεί³.»

«Α, τον καημένο», είπ' η κυρία Περεσιάδη.

«Τι να κάνουμε», είπ' η γιαγιά. «Από μικρός που ήταν, και πήγαινε στο Δημοτικό, δεν τ' άρεσε καθόλου η αριθμητική. Έμοιασε σε μένα και στη μάνα του. Είναι, καταλαβαίνετε, ζήτημα ιδιοσυγκρασίας.»

Κώστας Ταχτσής, *Τα ρέστα*, Εξάντας, Αθήνα 1988

Γεώργιος Ιακωβίδης, *Βασιλάκης Μελάς*

² στην Αιδηψό: παραθαλάσσια κωμόπολη της Εύβοιας, διάσημη για τα ιαματικά της λουτρά. ³ να προγυμναστεί: να κάνει εντατικά μαθήματα, συνήθως ιδιαίτερα

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΤΣΟΥΡΗΣ

Στυλιανού Ανάβασις

(απόσπασμα)

Το μυθιστόρημα περιγράφει την πορεία μιας παρέας ελληνοκυπρίων μαθητών από την παιδική ηλικία ως την ωριμότητα. Χρονικά εκτείνεται από το τέλος του Β' Παγκοσμίου πολέμου μέχρι τον Δεκέμβρη του 1963. Τα γεγονότα διαδραματίζονται στην παλιά Λευκωσία και στο απόσπασμα παρακολουθούμε σκηνές από τα μαθητικά χρόνια των παιδιών στο Παγκύπριο Γυμνάσιο. Πολλά στοιχεία είναι αυτοβιογραφικά, αφού ο συγγραφέας φοίτησε εκεί, ενώ αργότερα εργάστηκε για ένα διάστημα στη Μέση Εκπαίδευση ως φιλόλογος.

Καθώς γράφαμε το θέμα «Η εικοστή πέμπτη Μαρτίου», μπήκε ο υποδιευθυντής, ο «Πατάτας», και μας διέκοψε. Έπρεπε «εν όψει της εθνικής εορτής» να «ευπρεπισθώμεν», να κόψουμε όλοι τα μαλλιά μας, να καθαρίσουμε τα πηλήκιά¹ μας και ακόμα να είμαστε τακτικοί στις υποχρεώσεις μας: άλλοι, κάτι βουτυρόπαιδα, στις πρόβες της χορωδίας, οι πιο ψηλοί στις πρόβες του τσάμικου και του καλαματιανού και άλλοι, η παρέα η δική μου, στις πρόβες για την εξάσκηση του «ουλαμού»² με τον κύριο Μαυραντώνη. Όλοι είχαμε, λοιπόν, δουλειά, εκτός από τον Ρένο που τη δεύτερη μέρα των εορτασμών θα έτρεχε τετρακόσια μέτρα κι έτσι απαλλάχτηκε απ' όλες αυτές τις τρίχες, όπως έλεγε. Ύστερα ο «Πατάτας» έφυγε.

Η έμπνευσή μου όμως για την «εικοστή πέμπτη Μαρτίου» πήγε περίπατο. Άντε τώρα να τελειώσεις την έκθεση και να είναι και καλή. Όταν, μάλιστα, έχεις γράψει από την αρχή ότι «η ημέρα εκείνη ήτο η διπλή εορτή του ελληνισμού, η θρησκευτική, καθ' ην ο αρχάγγελος Γαβριήλ ανήγγειλε εις την έκκληκτον Παρθένον Μαρίαν ότι θα έφερε εις τον κόσμον τον Κύριον ημών Ιησούν Χριστόν, και η εθνική, καθ' ην ο Παλαιών Πατρών Γερμανός ύψωσε το λάβαρον της επαναστάσεως και ούτω έθεσε τον πρώτον αλλά αποφασιστικόν λίθον εις το οικοδόμημα του θαυμαστού μετέπειτα νεωτέρου ελληνικού κράτους...»

Οπωσδήποτε το πράγμα βίαζε, γιατί μας έμεναν μόνο δεκαπέντε λεπτά. Έτσι έγραψα δυο τρεις γραμμές για τον Κολοκοτρώνη και άλλες τόσες για τους «κατά θάλασσαν αγωνιστάς» και τό 'φερα με... τέχνη στους δικούς μας μητροπολίτες που κρεμάστηκαν από τους Τούρκους την ενάτη Ιουλίου του 1821 και κατέληξα: «Και όμως, παρ' όλας τας εκατόμβας των Κυπρίων, παραμένει η ιδιαίτερα αυτών πατρις, κατά παράβασιν παντός δικαίου, εκτός της ελληνικής επικράτειας. Διά τούτο, πέντε μόνον ημέρας προ της τρισενδόξου επετείου, ας αναφωνήσωμεν: "Ζήτω η ένωσις της Κύπρου μετά της μητρος Ελλάδος"». Απάνω στο «ζήτη» χτύπησε και το κουδούνι, λες κι αναφώνουσε κι αυτό μαζί μου το ιερό σύνθημα.

Στην αυλή ρώτησα κάμποσους συμμαθητές μου για το πώς τελειωσαν την έκθεση τους, γιατί εγώ κατά βάθος έβλεπα λίγο φτιαχτή την όλη ιστορία. Όμως όλοι τους, εκτός από δύο, έκλεισαν την έκθεσή τους όπως εγώ.

Το απόγευμα στις τρεις, μόλο που ήμασταν απαρηγόρητοι, γιατί θα χάναμε ένα σπουδαίο ματς που είχαμε κανονίσει με τη γειτονιά του Αϊ-Αντώνη, πήγαμε στο γυμναστήριο του σχολείου, που ήταν στον προμαχώνα του τείχους, για την άσκηση του «ουλαμού».

Μας περίμενε ο Μαυραντώνης με τις κοιλιές και τη φαλάκρα του, με τους θυμούς και τις ανάποδες σφαλιάρες του που μείνανε παροιμιώδεις. Οι μεγάλοι μαθητές λέγανε ότι ήταν

¹ πηλήκια: καπέλα με γέισο, που φορούν συνήθως αστυνομικοί και στρατιωτικοί, παλιότερα όμως και οι μαθητές

² ουλαμός: στρατιωτικό τμήμα (περίπου τριάντα ως πενήντα αντρών)

αχαίρευτος κι ότι τον έστειλε ο πατέρας του στην Αθήνα πριν τριάντα-σαράντα χρόνια για να σπουδάσει γιατρός, αλλά αυτός μέρα νύχτα σύχναζε σε ένα χοροδιδασκαλείο, όπου μπεκρουλιάζοντας έμαθε... ευρωπαϊκούς και ελληνικούς χορούς. Ύστερα ήρθε απένταρος στην Κύπρο και οι δικοί του τον βάλανε παιδονόμο³ στο γυμνάσιο. Επειδή όμως έκανε στους βαλκανικούς πολέμους δεκανέας κι έμαθε λίγο από ασκήσεις, σιγά σιγά εξελίχθηκε σε... γυμναστή.

Παραδόξως εκείνο το απόγευμα φαινόταν καλοδιάθετος. Έκατσε στη μοναδική κοτρόνα που υπήρχε κάτω από έναν ευκάλυπτο και σφύριξε τρεις φορές, ενώ με το χέρι του μας ένευε⁴ να πλησιάσουμε.

Μαζευτήκαμε γύρω του ογδόντα τόσα παιδιά,

– Καθίστε κάτω, μας είπε και σχεδόν γελούσε η μεγάλη, η φεγγαρωτή κεφάλια του.

Κάτσαμε παραξενεμένοι.

– Λοιπόν, παιδιά μου (εκείνο το «μου» εντυπωσίασε), εμείς όλοι θα είμαστε ο «ουλαμός». Κι έκανε μια παύση όλο νόημα. Ξέρετε τι είναι «ουλαμός»;

Κανένας δεν ήξερε. Χαμογέλασε με συγκατάβαση.

– Ουλαμός είναι στρατιωτικό εκστρατευτικό σώμα καλά ασκημένο και πολύ πειθαρχημένο. Εγώ που με βλέπετε στους βαλκανικούς πολέμους ανήκα στον Έβδομο Ουλαμό της Β' Μεραρχίας. Εκεί στην Ήπειρο, στην Αετοράχη, μ' αυτό το σώμα άρπαξα κι ένα τραύμα που παρ' ολίγον να με αφήσει ανάπηρο! Και σήκωσε το παντελόνι του για να δούμε το... τραύμα! λίγο πιο πάνω από τον αστράγαλο ήτανε κάτι που έμοιαζε με γρατσουνιά. Και συνέχισε: Δυστυχώς ο ουλαμός ο δικός μας δεν μπορεί να εκστρατεύσει εναντίον ουδενός! Έτσι θα είναι ένα τιμητικό σώμα που σκοπό θα έχει εις τας εθνικάς εορτάς να μετέχει στην έπαρση και στην υποστολήν της σημαίας μας, να ηγείται της αθλητικής παρελάσεως κτλ. κτλ... Καταλάβατε;

– Μάλιστα, κάναμε μ' ένα στόμα και το πράγμα άρχισε να μας ενδιαφέρει.

– Από σας θέλω: πειθαρχία, καλό και γρήγορο βήμα και προσοχή στα παραγγέλματα. Τίποτε άλλο. Σηκωθείτε τώρα και στοιχηθείτε!

– Σηκωθήκαμε με φασαρία, οπότε ακούστηκε η φοβερή φωνή του:

– Σκασμός! Είπα με τάξη!

– Τώρα μύρισε Μαυραντώνης, μουρμούρισε βιαστικά ο Γέρακας.

Βρήκε ο καθένας τη θέση του. Οι ψηλοί πιο μπροστά, οι κοντοί πιο πίσω. Διάλεξε κι ένα μαντρόχαλο, τον τελευταίο μαθητή του Γ3 στα μαθήματα, και τον έβαλε επικεφαλής. Στάθηκε κι αυτός πιο μπροστά, σήκωσε το δεξί του χέρι και φώναξε:

– Ουλαμοσός, μαρς! Εν δυο, ένα δύο, εν δυο, εν δυο, εν δυο... Και σε μερικά δευτερόλεπτα: Ουλαμοσός, αλτ! Ο ένας έπεσε πάνω στον άλλο. Βρε απρόσεκτα μουλάρια, τι σας είπα, βρε; φώναξε κατακόκκινος ο Μαυραντώνης. Ο ουλαμός θέλει προσοχή και πειθαρχία. Και στρατιωτικό βηματισμό. Δεν πάμε σε κηδεία, είμαστε τιμητικό σώμα! Καταλάβετέ το!

Για δυο ώρες περπατούσαμε. Ουλαμός δεξιά, ουλαμός αριστερά, μεταβολή, αλτ, μαρς, ο Μαυραντώνης μας είχε ταράξει. Είχαμε ιδρώσει κι ήμασταν κατασκονισμένοι, όμως υπακούσαμε με όλες μας τις αισθήσεις στα παραγγέλματα, ενώ εκείνος, βέβαια, καλά την είχε στην κοτρόνα κάτω από τον ευκάλυπτο.

Μια στιγμή, καθώς βρισκόμασταν απέναντι του, μακριά κάπου διακόσια μέτρα, ακούστη-

³ παιδονόμο: επόπτη της τάξης και της πειθαρχίας των μαθητών στο σχολείο, αλλά και εκτός αυτού ⁴ ένευε: μας έκανε νόημα

κε η κραυγή:

– Οουουουλαμός, αλτ! Και παλουκωθήκαμε. Τότε βλέπουμε να πετάγεται απάνω αφρίζοντας ένας Μαυραντώνης ταύρος!

– Βρε κτήνος! Ποιος είσαι εσύ που θα μου χαλάσεις τον ουλαμό μου! Συμμορίτη⁵... κάθαρμα... Κι αρχίζει να τρέχει προς το μέρος μας με την κοιλιά προτεταμένη.

«Κάποιος θα τις αρπάξει», σκέφτηκα, «θά 'χει πλάκα», κι ετοιμαζόμουν για την καζούρα⁶.

Όμως ο Μαυραντώνης έτρεχε προς την περιοχή μας. «Κάποιος εδώ γύρω θά 'ναι», ξασκέφτηκα, γιατί εγώ ήμουν ασίγουρος για τον εαυτό μου. Δεν είχα κάνει το παραμικρό.

Σ' ένα δυο δευτερόλεπτα ένιωσα το χέρι του σαν τανάλια να με αρπάζει, να με βγάζει έξω από τη γραμμή και να με πλακώνει στις καρπαζιές και στις κλοτσιές. Δεν ξέρω πόσες μου έδωσε. Ξέρω μόνο πως, όταν κουράστηκε, μου φώναξε, ενώ σκούπιζε τον ιδρωτά του με το μαντίλι:

– Σε αποβάλλω από τον ουλαμό «μου». Αλήτες δε μου χρειάζονται εμένα!

Απομακρύνθηκα κακήν κακώς. Έκατσα εκεί στο χαντάκι της τάπιας⁷ και έκλαιγα. Όχι για το ξύλο, δεν ήταν η πρώτη φορά που με καρπάζωνε ένας καθηγητής, αλλά γιατί ο Μαυραντώνης με αδικούσε. Στο λόγο της τιμής μου, δεν είχα κάνει τίποτα. Γι' αυτό κι ανάμεσα στα κλάματα και στις μύξες μου έλεγα, σιγά όμως για να μη με ακούει: «[...] Θα σου δείξω εγώ! Θα σου φέρω αύριο τον κηδεμόνα μου να σε... κανονίσει! Άκου να με διώξει από τον ουλαμό! Λες κι είναι δικός του...»

Ευτυχώς οι ασκήσεις του ουλαμού σταμάτησαν σε λίγο. Ο Μαυραντώνης καβάλησε το ποδήλατό του κι έφυγε χωρίς να γυρίσει να με κοιτάξει. Ο άνθρωπος είχε κάνει το καθήκον του.

Ο Μίμης ήρθε κοντά μου μαζί με τον Γέρακα.

– Δεν έκανα τίποτα, μα το Θεό! Και ξανάτρεξαν τα μάτια μου.

– Αυτός ήταν μεθυσμένος, δεν το κατάλαβες; Όλα διπλά τά 'βλεπε! Θα έβλεπε εσένα διπλό, θά 'βλεπε και κανέναν άλλο κι επειδή ήσασταν τέσσερις, σας... σύγχυσε!

Μπορεί να με παρηγόρησαν όλ' αυτά λιγάκι, εγώ όμως βρέθηκα εκτός ουλαμού και, βέβαια, εκτός χορού και παρέλασης. Έτσι για την επερχόμενη 25η Μαρτίου θα ήμουν ένας εθνικά παροπλισμένος μαθητής της τρίτης τάξης!

Γιάννης Κατσούρης, *Στυλιανού ανάβασις*, Καστανιώτης, Αθήνα 1990

⁵ **συμμορίτη**: αντάρτη, αλήτη ⁶ **καζούρα**: πείραγμα, «πλάκα» ⁷ **της τάπιας**: του προμαχώνα, της πολεμίστρας του τείχους

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΚΑΛΙΟΤΣΟΣ

Πατέρας και γιος (απόσπασμα)

Η ιστορία του βιβλίου –που κατά τον συγγραφέα διαδραματίζεται το 1987- αφηγείται τις προσπάθειες του αγράμματου εργάτη Μανιβέλα να κάνει τον γιο του Αργύρη να αγαπήσει το σχολείο. Στο απόσπασμα, όμως, βλέπουμε το αντίστροφο: τις προσπάθειες του Αργύρη να καταφέρει τον πατέρα του να αγαπήσει τα γράμματα, όταν στη γειτονιά γίνεται ένα τμήμα λαϊκής επιμόρφωσης για τους γονείς. Αξίζει να σημειωθεί ότι και ο ίδιος ο συγγραφέας, αν και έγραψε αρκετά βιβλία για παιδιά, δεν μπόρεσε να ολοκληρώσει τις σπουδές του.

Πάντως, για πρώτη φορά στη ζωή του ο Αργύρης κατάλαβε τι θα πει να μεγαλώνεις παιδιά. Κι έφτασαν γι' αυτό λίγες μέρες, φαντάσου να το παραλάβεις το παιδί από νεογέννητο! Γιατί, στο κάτω κάτω της γραφής, η εξουσιοδότηση που πήρε από τη γιαγιά αφορά μόνο τη μόρφωση και καμιά από τις χιλιάδες άλλες σκοτούρες που έχει ένα παιδί. Να προσέχει αν διάβασε ή τι έκανε σήμερα στο σχολείο; Ή αν έκανε σκασιαρχείο; Ο Μανιβέλας παλιότερα, αν μάθαινε κάτι τέτοιο, έλεγε: «Μ' έχεις φέρει ως εδώ! Έτσι μού 'ρχεται...» Ένας Θεός ξέρει πόσο δίκιο είχε. Όταν μάλιστα δείχνει χειρότερο στουρνάρι κι εξαφανίζει τα τετράδιά του ή ζωγραφίζει μαργαρίτες, τότε κι αυτός έτσι το νιώθει, ίδιο και απαράλλαχτο, το «έτσι μού 'ρχεται...». Μα το Θεό, ώρες ώρες τον φέρνει ως εδώ!

Μα ξέρεις τι θα πει νά 'ρχονται οι φίλοι σου να σε φωνάζουνε για παιχνίδι κι εσύ να λες: «Δυστυχώς δεν μπορώ, έχω να διαβάσω τον πατέρα μου». Πιο πριν έλεγες, αν τό 'λεγες κι αυτό: «Δυστυχώς δεν μπορώ, έχω να διαβάσω». Τελεία.

Να σου πω την αλήθεια, μόλις αρχίσει να διαβάζει εφημερίδα, θα τον παρατήσει. Μετά να συνεχίσει μόνος του, κι αν δε θέλει να προχωρήσει στη μόρφωση, μη σώσει και προχωρήσει. Κακό του κεφαλιού του.

Κοντολογίς, δεν υπάρχει μεγαλύτερη ευθύνη από του να μεγαλώνεις παιδιά.

Ας είμαστε δίκαιοι όμως, ας έρθουμε και στη θέση του παιδιού.

Τις παραμονές της ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ, ο γιος της γιαγιάς Μαλαματένιας, ο μαυριδερός σαν τσιγγάνος, με μακριά μαλλιά και γένια και μουστάκια, προχωράει αποφασιστικά κατά το ποδηλατάδικο του Μπουρδούση. Φοράει παλτό με σηκωμένους γιακάδες, έχει τα χέρια στις τσέπες και σ' όλο το δρόμο παραμιλάει.

Κάνει κρούο. Ψιλό χιονόνερο πέφτει.

Το μαγαζί του Μπουρδούση δεν έχει πόρτα. Δηλαδή, αυτό που έχει, θέλει μεγάλο μπελά για ν' ανοιγοκλείσει. Γι' αυτό ο Μπουρδούσης, τέτοιες μέρες, τραβιέται παραμέσα και ζαρώνει δίπλα στη σόμπα. Αν δε μαστορεύει τίποτα, θα διαβάζει, αν όμως μπούνε μέσα παιδιά, τότε ζωντανεύει και ξανοίγει το μούτρο του, σαν να βγαίνει το ουράνιο τόξο.

Τώρα μπαίνει μέσα ο Μανιβέλας.

– ...μέρα...

– Καλώς τα παιδιά. Πώς από δω; Στεναχωρημένο σε βλέπω.

– Μα το Θεό, αν δε φύγω απ' το σπίτι!...

– Θα φύγεις; Πού θα πας;

– Σκέφτομαι να μπαρκάρω¹...

– Άλλο και τούτο! Θα μπαρκάρεις... Δηλαδή, θ' αφήσεις την οικογένειά σου στο έλεος του Θεού;

– Αυτό δεν είναι οικογένεια, αστυνομία είναι.

– Τι σου κάνανε πάλι;

– Στην Επιμόρφωση έχουμε μια Γιουγκοσλάβα, σού 'χω μιλήσει γι' αυτή. Ε, λοιπόν, δε μου φτάνανε τ' άλλα μ' αυτόν τον αλήτη, τώρα μου χάλασε τη δουλειά. Απάνω που την είχα ψήσει. Και το χειρότερο είναι που δεν μπορώ να μιλήσω, βέβαια, να πω τίποτα, να του ρίξω ένα χέρι ξύλο, να τον βάλω στη θέση του, κατάλαβες;

– Κατάλαβα. Θα σε παραλάβει η Σγουράφω. Ας μην πω κι η μάνα σου.

– Πού ακούστηκε ο γιος να κουμαντάρει τον πατέρα; Ε; Δεν είναι τρελό;

– Τρελό δε λες τίποτα. Και κάτσε να μου τα πεις απ' την αρχή. Τι έγινε;

Του πρόσφερε έναν ντενεκέ να καθίσει κι αυτός βολεύτηκε πάλι στη μοναδική, ελεεινή του καρέκλα. Ο Μανιβέλας άρχισε να του εξιστορεί την κατάσταση όσο μπορούσε πιο καθαρά, έστω και μπερδεμένα:

Ο κόσμος γύρισε ανάποδα! Σε λίγο, ο καπνός θα πηγαίνει προς τα κάτω και οι άνθρωποι θα περπατάνε με τα χέρια! Διότι, αντί εσύ να λες στον γιο σου «κάτσε κάτω να διαβάσεις», τώρα σ' το λέει ο γιος σου! Παραδείγματος χάρη, είναι σαν να σου βάζει χαλινάρι το άλογο, αντί να του βάζεις εσύ!... Να πώς αναποδογύρισε ο κόσμος. Διότι με τα μαθήματα μπορεί να το καταλάβει, εντάξει ως εκεί. Όχι όμως και...

– Δε διαβάζεις όμως κι εσύ, έτσι; τότε διέκοψε ο Μπουρδούσης.

– Όχι! Ούτε πρόκειται να διαβάσω!...

Δεν είν' ελεύθερος άνθρωπος; Παντρεύτηκε, έκανε παιδιά, βγάζει το ψωμί του με τον ιδρώτα του, τι είναι δηλαδή ακόμα; Δεν μπορεί να κάνει αυτό που θέλει, βρε αδελφέ; Δε θα τον αφήνει να κάνει ρούπι² ένα σκατό;

– Με συγχωρείς, η μάνα σου σού 'βαλε τα πόδια σ' ένα παπούτσι, όχι ο γιος σου.

– Ααα! κάνει με πάθος θυμού ο Μανιβέλας. Αν δεν ήταν η μάνα μου, θα μου τά 'κανε αυτά; Εκεί ποντάρει. Θα τον σακάτευα στο ξύλο, που τολμάει να μου πει εμένα «κάτσε κάτω». Ποιος; Ο Αργύρης! Κάθε φορά με φέρνει ως εδώ. Ετοιμάζομαι να του αστράψω μία, αλλά συγκρατιέμαι, γιατί σκέφτομαι τη μάνα μου. Εκεί ποντάρει, γι' αυτό...

Και συνέχισε να διατραγωδεί τα τελευταία του βάσανα: Όσον αφορά τη Γιουγκοσλάβα, ένας κόμματος, ε; Δεν ξέρει ελληνικά, συνεννοούνται τσάτρα πάτρα³ και με νοήματα. Είναι η πρώτη φορά που τσιλημπουρδίζει⁴, ως τώρα δεν είχε γνωρίσει άλλη γυναίκα απ' τη Σγουράφω. Καθώς λοιπόν κλείσανε ραντεβού, τσάκωσε τον εαυτό του να έχει ένα τρομερό καρδιοχτύπι, επειδή φοβότανε μήπως βγει από καμιά γωνιά αυτός –και τότε καήκαμε! Την άλλη φορά που έκρυψε τη σάκα του –η μόνη λύση για να γλιτώσει– το κατάλαβε ο διάλογος. «Ασ' τα αυτά τα κόλπα» του λέει. «Όταν εσύ πήγαινες, εγώ ερχόμουνα». Ακούς το νιάνιαρο τι είπε; Όταν εσύ πήγαινες, εγώ ερχόμουνα! «Αλλού λοιπόν αυτά». Τις προάλλες, πάλι, ήρθαν οι δυο τους με τον Βαγγέλη εκεί που παίζανε με τον Γιαρίμουστα και, μ' όλο το τουπέ που διακρίνει τους κηδεμόνες, «εμπρός, σπίτι», τους λένε! Κατάλαβες; Και κάποιος εκεί τους λέει κοροϊδευτικά: «Γρήγορα σπίτι, οι γυναίκες σας θα σας κάνουν ντα...» Μα δεν πρόκειται,

¹ μπαρκάρω: πάνω δουλειά ως ναυτικός στα καράβια. ² δε θα τον αφήνει να κάνει ρούπι: δεν θα τον αφήνει καθόλου ελεύθερο. ³ τσάτρα πάτρα: έτσι κι έτσι, κουτσα-στραβά. ⁴ τσιλημπουρδίζει: φλερτάρει

κύριε, για τη Σγουράφω! Τον Αργύρη φοβάμαι. Στο τσελιγκάτο είχε τον πατέρα του, τώρα έχει το γιο του. Αργύρης λεγότανε κι ο συχωρεμένος. Δεν τον άφηνε ρούπι. Κάνε τούτο, κάνε τ' άλλο, πήγαινε δω, πήγαινε κει, λες και γέννησε ένα παιδί επειδή δεν έβρισκε δούλο. Πατέρας φασίστας, σατράπης, διχτάτορας. Κι η μάνα επίσης το ίδιο, αλλά με τον δικό της τρόπο. Με δυο λόγια: Ανέκαθεν το παιδί ήτανε δούλος του μεγαλύτερου. Ε, λοιπόν, ήρθε πια ο καιρός να επαναστατήσουμε! Φτάνει πια:

– Αρκετά ως εδώ! φώναξε στο τέλος ο Μανιβέλας.

Ο Μπουρδούσης τον παρακολουθούσε μ' ένα περιεργό χαμόγελο. Και τώρα λέει:

– Συμφωνώ κι εγώ. Ήρθε η ώρα ν' αποτινάξετε το ζυγό εσείς τα παιδιά...

– Αμάν πια! Μας έχουν φέρει ως εδώ!

– Βεβαίως. Μόνο που αργήσατε.

– Κάλλιο αργά, παρά ποτέ.

– Το ίδιο ακριβώς συζητούσα μ' έναν κύριο που ήταν εδώ τις προάλλες, ο οποίος –κοίτα σύμπωση– ετοιμαζότανε κι αυτός να μπαρκάρει. Ξέρεις τι είναι οι γονείς; μου έλεγε. Οι γονείς είναι «κάνε ό,τι σου λέω και όχι ό,τι κάνω». Και για ποιο λόγο, κύριε, να είμαι υποχρεωμένος να κάνω ό,τι μου λες τη στιγμή που εσείς οι μεγάλοι πάτε κατά διαόλου, χωρίς να ρωτάτε κανέναν; Ποιον ρωτάτε, δηλαδή, όταν κοτζάμ άντρες με μουστάκι αμολάτε πυρηνικές βόμβες;

– Ν' αγιάσει το στόμα του. Πες μου ποιος είναι να πάω να τον φιλήσω.

– Κι απάνω σ' αυτό μιλήσαμε για την παιδική επανάσταση... «Εμείς» μου έλεγε «είμαστε περιορισμένοι σ' ένα γκέτο⁵». Αλήθεια, δε σε ρώτησα, έμαθες να διαβάζεις ή ακόμα;

– Όλο και κάτι γίνεται, αν και...

– Μπράβο. Όταν μάθεις, θα σου δώσω να διαβάσεις ένα βιβλίο. Εκεί θα δεις τι τραβήξαν και τι τραβάνε ακόμα τα καημένα τα παιδιά στην ιστορία της ανθρωπότητας. Πολύ χειρότερα απ' αυτά που τραβήξαν οι γυναίκες και τα ζώα. «ΤΑ ΤΡΙΑ ΓΚΕΤΟ» λέγεται, ξέρεις τι θα πει γκέτο. Διότι, εσείς τα παιδιά δεν έχετε φωνή, πώς το λένε, δεν έχετε τρόπο, όπως οι άλλοι, να υποστηρίξετε το δίκιο σας. Εγώ, τουλάχιστον, όταν μιλάω για παιδιά, πλένω το στόμα μου με οινόπνευμα.

Έγινε μια μικρή σιωπή. Ο Μανιβέλας τον κοιτάει μπερδεμένος. Ήταν η στιγμή που βρέθηκε ανάμεσα σε δύο ταυτότητες.

– Αρκετές φορές, όμως, δεν έχουμε δίκιο, λέει αφαιρεμένα.

– Ποιοι;

– Εμείς.

– Δεν κατάλαβα ποιους εννοείς: εσείς οι μεγάλοι ή εσείς οι μικροί;

Ο Μανιβέλας σώπασε, γιατί στο μυαλό του μπήκε τούτη εδώ η λογική σκέψη (λογική βέβαια, αφού είναι αληθινή), που αυτουνού ξαφνικά του φάνηκε τρελή: «Έχω γιο τον Αργύρη και πατέρα τον Αργύρη...»

– Κι εξάλλου, λέει ο Μπουρδούσης, ποιος είν' αυτός που έχει πάντα δίκιο; Κανένας! Το δίκιο και το άδικο είναι μοιρασμένα. Γι' αυτό, καλά θα κάνουμε, μεγάλοι και μικροί, να υπογράψουμε άπαξ δια παντός μια συμφωνία. Πρέπει να βρούμε τη μέση οδό. Άσε, θα συνεννοηθώ με τον Αργύρη.

⁵ γκέτο: τμήμα μιας πόλης, όπου ζουν περιθωριοποιημένες μειονότητες, συνήθως αλλοδαπών

Μόλις άκουσε «Αργύρης», ο Μανιβέλας πετάχτηκε πάνω ανήσυχος:

- Τι ώρα είναι;
- Κοντεύει μιάμιση.
- Οχ, άργησα!
- Βγήκε τρέχοντας.

Παντελής Καλιότσος, *Πατέρας και γιος*, Πατάκης, Αθήνα 1994

Κώστας Μπαλάφας, *Σιδεράδικο στο Μοναστηράκι*

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Τα σκολειά χτίστε!

(απόσπασμα)

Το ποίημα αναφέρεται στο ιδανικό σχολείο, όπως το οραματίζεται ο ποιητής για την ελληνική νεολαία.

¹ **διαφεντευτής**: κυρίαρχος, κυβερνήτης

² **μόσκους**: ευωδιές (των λουλουδιών)

³ **τράφους**: τάφρους

⁴ **βαρδιατόρους**: σκοπούς

⁵ **τον ψεύτη και τον πλάνο της**

Ρωμοσύνης: εν. όσους δεν νοιάζονται για το καλό του ελληνισμού και θέλουν να παραπλανήσουν τον λαό με ψεύτικα λόγια ή υποσχέσεις

Λιτά χτίστε τα, απλόχωρα, μεγάλα,
γερά θεμελιωμένα, από της χώρας
ακάθαρτης, πολύβοης, αρρωστιάρας
μακριά μακριά τ' ανήλιαγα σοκάκια,
τα σκολειά χτίστε!

Και τα πορτοπαράθυρα των τοίχων
περίσσια ανοίχτε, νά 'ρχεται ο κυρ Ήλιος,
διαφεντευτής¹ να χύνεται, να φεύγει,
ονειρεμένο πίσω του αργοσέρον-
τας το φεγγάρι.

[...]

Γιομίζοντάς τα να τα ζωντανεύουν
μαϊστράλια και βοριάδες και μελέμια
με τους κελαιδισμούς και με τους μόσκους²
κι ο δάσκαλος, ποιητής³ και τα βιβλία
να είναι σαν κρίνα.

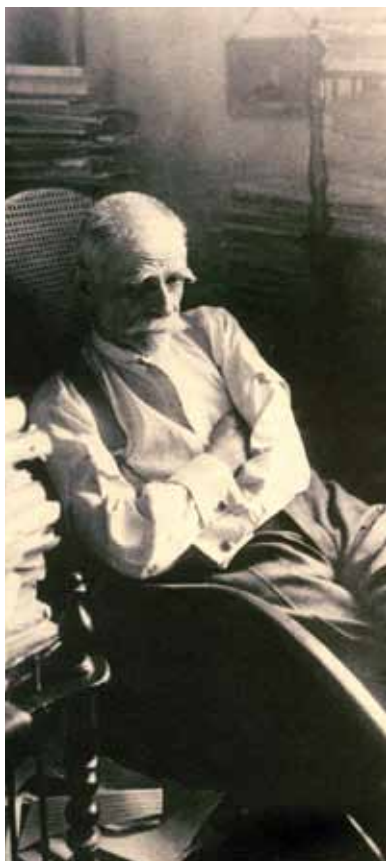
Του τραγουδιού τη γλώσσα αντιλαλώντας,
και τα βιβλία σαν τα τραγούδια να είναι!
Στη γη της ομορφιάς, αρματωμένη
την Επιστήμη, η Ομορφιά, χαρά της!
αρχή σοφίας!

[...]

Και βαθιούς τράφους³ γύρω γύρω σκάφτε
και πύργους πολεμόχαρους υψώστε
και βαρδιατόρους⁴ βάλτε να κρατάνε
μακριά μακριά τον ψεύτη και τον πλάνο
της Ρωμοσύνης⁵.

24 του Απρίλη 1910

Κωστής Παλαμάς, *Η πολιτεία και η μοναξιά*, Σιδέρης, Αθήναι 1912

ΝΤΙΝΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

Στο φίλο που πάει για δάσκαλος

(απόσπασμα)

Μονάχος σου, σε αφηλό χωριό απομονωμένος,
δίχως μάνα να σου καρικώνει¹ τις κάλτσες, δίχως φίλους
για βόλτα,
τότε θα νιώσεις πως ό,τι πήρες – πήρες² τώρα πρέπει να
δώσεις³
κι αν έχεις πολλά, πολλά θα δώσεις³ αν λίγα,
σκέψου τις ώρες που σπατάλησες εδώ κι εκεί.
[...]

Εξόν² απ' τη διδασκαλία στο σχολείο,
κοίτα να κάνεις και καμιά μικρή βιβλιοθήκη,
νά 'ρχονται οι νέοι του χωριού και να διαβάζουν.
Στην ενδοχώρα να εργαστείς. Έτσι προσφέρεις
πολύ περισσότερα απ' τους νεανίσκους της Τιμισκή³.
Ωστόσο κοίτα και την ηθική σου ακεραιότητα:
Από έναν νέο δροσερό κι αγνό, κυρίως αγνό,
ιδιότητα δεν έχει η ανθρωπότης τιμωτέραν.

Κι εν τω μεταξύ θα κρατούμε αλληλογραφία και θα μου
στέλνεις
φωτογραφίες σου ανάμεσα στα παιδιά του χωριού.
Και θά 'μαι, αλήθεια, περήφανος για έναν τέτοιο φίλο.

Ντίνος Χριστιανόπουλος, *Ποιήματα 1949-1964*,
Εκδόσεις Διαγωνίου, Θεσσαλονίκη 1967

Το ποίημα αποτελεί μια προ-τροπή-νουθεσία προς έναν δάσκαλο, κατά το πρότυπο ανάλογων ποιημάτων του Κ.Π. Καβάφη.

¹ **καρικώνει:** μπαλάνει, μα-ντάρει

² **εξόν:** εκτός

³ **Τιμισκή (οδός):** μια από τις βασικές οδικές αρτηρίες του κέντρου της Θεσσαλονίκης, όπου και πολυτελή εμπορικά καταστήματα, εστιατόρια, μπαρ κ.λπ.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΥΒΑΡΑΣ

Ανδρομάχης Επάνοδος

*Δε θαυμάζεις ένα δάσκαλο που λέει πως δύο και δύο κάνουν τέσσερα
Τον θαυμάζεις όμως που διάλεξε αυτό το υπέροχο επάγγελμα*

Ο ποιητής, που δίδαξε ως φιλόλογος σε σχολεία της Μέσης Εκπαίδευσης, αποτυπώνει στο ποίημα αυτό την ιδιαίτερη σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ του δασκάλου και των μαθητών του.

* **Θαλερόν [κατά] δάκρυ χέουσα:** αναφορά στον στίχο Ζ496 της *Ιλιάδας* του Ομήρου· εκεί, ο Έκτορας, ο αρχηγός των Τρώων, ύστερα από μια συγκινητική και γεμάτη τρυφερότητα σκηνή, αποχαιρετά τη σύζυγό του Ανδρομάχη, μαζί με το παιδί τους, τον Αστυάνακτα, οδεύοντας εκ νέου για το πεδίο της μάχης. Αντίθετα, η Ανδρομάχη, «με μάτια δακρυσμένα» και έχοντας στην αγκαλιά της το μωρό τους, επιστρέφει στα ιδιαίτερα δωμάτιά της στο παλάτι με άσχημα προαισθήματα για τη μοίρα του Έκτορα και του παιδιού τους.

Απαρηγόρητους άφηνε τους μικρούς μαθητές της
Η κυρία Βίκυ φεύγοντας για μετεκπαίδευση
Δεν την αφήνανε να φύγει
Της κλειδώναν την αίθουσα
Της φράζαν το διάδρομο
Της κ λ ε ί ν α ν
Την έξοδο, το δρόμο, την αυλόπορτα
Κρεμόντουσαν πάνω της

Τρέχανε πίσω απ' το αυτοκίνητό της
Λαχανιασμένα

Και 'κείνη
Χωρίς κουράγιο να μαρσάρει...

Τά 'βλεπε μέσα απ' τον ραγισ-
μένο καθρέπτη
Θαλερόν δάκρυ χέουσα*

(Πολιορκητικός κλοιός αγάπης αξόδευτης
Θριάμβο που πραγματικά δεν ε γνώρισαν
Ποτέ νικητές Αυτοκράτορες. Παιδιών η Βασιλεία.)

Γιάννης Κουβαράς, *Μέσα θάλασσα*, Σοκόλης, Αθήνα 1999

Έκτορας και Ανδρομάχη

ΜΑΝΟΥΣΟΣ ΦΑΣΣΗΣ

Το πολύ κακό παιδί στις διακοπές

Ένα, δύο, τρία, δε μ' αρέσει η γεωμετρία	Μα εγώ δε δίνω διάρα του κολλάω και μια σφαλιάρα,
και τέσσερα και πέντε κι έξι, δεν καταλαβαίνω λέξη.	όλο με το πες, πες, πες, δε γουστάρεις διακοπές.
Πρόσθεση κι αφαίρεση – Κάνε πιο πέρα ρε συ,	Το σχολειό τώρα τελείωσε και μ' ένα πούλμαν του ΟΣΕ,
άσε κάτω το τετράδιο κι άνοιξε βραχέα στο ράδιο,	εμπρός παιδιά στην εξοχή να παίξουμ' ΕΝΑ-ΔΥΟ-ΧΙ.
ν' ακούσουμε λιγάκι ροκ να φάμε και μια πάστα κωκ.	Το τζιν μου το καλό θα βάλω κι ας με σφίγγει στον καβάλο
Αφαίρεση και συμμιγείς ¹ στην τουαλέτα μην αργείς	πάρε μπαγλαμά και μπάντζο ⁴ και παπούτσια απ' τον Κατράντζο ⁵ .
πάει το διάλειμμα, τελειώνει και με πιάσαν κοιλοπόνοι.	Μπάλα, ξάπλες, χαβαλέ – ρήγα, ντάμα και βαλέ –
Έχω έν' αδερφό αριστούχο κόλλησε στον τοίχο με ούχο ²	κι από το Θεό να τό 'βρει όποιος έρθει τον Οχτώβρη
το πτυχίο του, να το δω για να νιώσω, λέει, αιδώ ³ ,	και μου πει: ξανά θρανίο! Θα του σπάσω το κρσανίο.
πού 'μαι ξύλο απελέκητο κι όλο το γλέντι μου κοιτώ.	Τέρμα πια για μένα! Πάει το σχολείο – μπάι, μπάι!

Μανούσος Φάσσης [= Μανόλης Ανανγνωστάκης], *Παιδική Μούσα (τραγούδια για την προσχολική και σχολική ηλικία)*, Αμοργός, (Αθήνα 1980)

Το ποίημα αυτό του Μ. Αναγνωστάκη (που στο σατιρικό του έργο χρησιμοποιεί και το ψευδώνυμο Μανούσος Φάσσης) στόχο έχει να αποδώσει με χιουμοριστικό τρόπο το ευφρόσυνο ξέσπασμα ανακούφισης που κυριεύει συνήθως τους μαθητές στο τέλος της σχολικής χρονιάς και ενόψει των καλοκαιρινών διακοπών.

¹ **συμμιγείς**: εν. αριθμοί

² **ούχο**: κολλητική ουσία

³ **αιδώ**: ντροπή

⁴ **μπάντζο**: έγχορδο μουσικό όργανο

⁵ **Κατράντζο**: πολυκατάστημα αθλητικών ειδών

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Το σχολείον

(απόσπασμα)

Ο ποιητής αποδίδει με μελαγχολικό λυρισμό την αναπόλησή του στα παιδικά και σχολικά χρόνια από την προοπτική ενός ενήλικα, ο οποίος αισθάνεται, ωστόσο, ότι δεν έχει ακόμη μεγαλώσει.

¹ **πλάκα:** κομμάτι από ειδικό σχιστόλιθο όπου έγραφαν οι μαθητές με το κοντύλι

² **βρόχια:** θηλιές που χρησιμοποιούνται ως παγίδες για πουλιά ή μικρά ζώα

Κορίτσια και παιδιά μαζί μάς είχαν στο σχολείο συχνά, κεφάλια δίδυμα, στο ίδιο το βιβλίο ένας μικρός και μια μικρή εσχύβαν πλάγι-πλάγι, στην πλάκα¹ εξωγράφιζαν καράβια και πελάγη, εδώ κι εκεί αράδιαζαν ψαράκια και γοργόνες, και κάποτε χεροπιαστές τις ίδιες των εικόνες, που ήταν, τυφλή στη χάρη της, η ίδια η ευτυχία. Μαθαίναμε τα γράμματα με τόση προθυμία! Το γιατρικό που δύσκολα κάθε παιδί το πίνει σα ζάχαρη το γλύκαινε η συντροφιά εκείνη από μικρούλες πεταχτές και αηδονολαλούσες, και, βέργα του δασκάλου μας, λιγότερο πονούσες. Μια χαρά η γνωριμά και η ζωή μας ήτον' επαίρναν απ' την τρέλα μας, κι εμείς απ' την ντροπή των, και πριν μας δέσ' η μάγισσα η αγάπη στον καημό της μας σκέπαζε, σαν άγγελος λευκός, η αθωότης. Δε λησμονούντ' οι γελαστές κι ολόγλυκες ημέρες τ' αμύριστ' άνθ', οι άφτερες ακόμα περισσότερες, τα ξέπλεγα κοντά μαλλιά, τ' απλά φορεματάκια, τα νάζια, τα καμώματα, κι η πονηριά κι η κάκια, τα χείλη που γελούσανε, τα μάτια που εκλαίγαν, τα γέλια που δεν πλήγωναν, τα δάκρια που δεν καίγαν. Τώρα που πέρασε ο καιρός, εγώ που τίποτ' άλλο δεν ξέρω ακόμα μέσα μου για να με πουν μεγάλο παρά καρδιά για ν' αγαπά και νιώθει το φαρμάκι, κι είμαι το ίδιο του σχολείου παντοτινά παιδάκι, τις βλέπω τις μικρούλες μου μεγάλες και κυρίες, άλλες αφράτες κι έμορφες, άλλες χλωμές και κρούες' αυτές στα πλούτη θρέφονται, κι εκείνες τρώγ' η φτώχεια, άλλες χαθήκαν σ' έρωτος κι άλλες σε χάρου βρόχια².[...] Δε λησμονιέστε, γελαστές κι ολόγλυκες ημέρες!

Κωστής Παλαμάς, *Τα τραγούδια της πατρίδος μου*, Σιδέρης, Αθήναι, 1886

Βούλα Παπαϊωάννου, *Μαθητές στην Ήπειρο*, γύρω στα 1946

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ

Όνειρο καλοκαιρινού μεσημεριού

(απόσπασμα)

Άλλοτε διαβάζαμε τα μαθήματά μας, κάναμε την προσευχή μας και λέγαμε πως δυο και δυο κάνουν τέσσερα.

Τώρα, δυο λουλούδια και δυο αχτίνες δεν κάνουν τέσσερα – κάνουν την ψυχή μας.

Κι ένα τριαντάφυλλο και μια πεταλούδα δεν κάνουν δυο – κάνουν ένα Θεό.

Κι ένας Θεός κάνει όλα.

Λοιπόν, η ψυχή μας μαζί με την ψυχή του Θεού πόσα κάνει;

Ο δάσκαλος δεν ξέρει.

Εμείς το ξέρουμε πως κάνει: ένα.

Το διαβάσαμε σήμερα στο ανοιχτό βιβλίο του ήλιου, σήμερα που ξεχάσαμε όλα τα βιβλία.

Γιάννης Ρίτσος, *Ποιήματα*, τόμος Α', Κέδρος, Αθήνα 1997

Το Όνειρο καλοκαιρινού μεσημεριού είναι ένα λυρικό ποίημα αφιερωμένο στα παιδικά χρόνια και στην αίσθηση της χαράς και της ελευθερίας με την οποία αυτά είναι ταυτισμένα. Το απόσπασμα που παρατίθεται εδώ «παίζει» με τις σχολικές μαθηματικές πράξεις, μεταφέροντάς τες στη φύση.

ΘΟΔΟΣΗΣ ΠΙΕΡΙΔΗΣ

Τα παιδιά

Μόνο τα παιδιά ξέρουν να γίνονται ένα με τη θάλασσα.

Οι μεγάλοι κολυμπούνε, κουράζονται βγαίνουν, ξαπλώνουν, λαδώνουν την πλάτη τους, δυο παίζουνε σκάκι, ένας επιδείχνει το φορητό του ραδιόφωνο, ο καθένας έχει τις υποθέσεις του κι όλη τη συνέχεια της καθημερινότητας.

Μόνο τα παιδιά ξέρουν να κάθονται ανακούρκουδα¹ στην άκρη-άκρη του νερού να προσηλώνονται σ' ένα χοχλαδάκι² που μαζέψανε σε μια στάλα που ιριδίζει³ στο γόνατό τους να γίνονται ένα με την κάθε στάλα της θάλασσας να τήνε κλείνουν όλη μέσα στο κουβαδάκι τους σα να 'ναι πράμα δικό τους – σα να μεγάλωσε πια και τους έφτασε σε τρυφερότητα και σε μπόι.

Θοδόσης Πιερίδης, *Ποιητικά Άπαντα*, Β' τόμ. Τα ανέκδοτα, επιμ. Γ.Φ. Πιερίδης, Πυρρός, Λευκωσία 1976

Στο έργο του Θ. Πιερίδη γίνονται συχνά αναφορές στην παιδική ηλικία και στον κόσμο της. Στο ποίημα που παρατίθεται εδώ το αίσθημα της ελευθερίας και η μαγεία της ζωής προκύπτουν για τα παιδιά από την άμεση επαφή τους με τη φύση.

¹ **ανακούρκουδα**: με τα πόδια λυγισμένα στα γόνατα
² **χοχλαδάκι**: μικρό θαλασσινό κοχύλι ή βότσαλο
³ **ιριδίζει**: εμφανίζει όλα τα χρώματα της ίριδας

ΤΑΣΟΣ ΛΕΙΒΑΔΙΤΗΣ

[Πες μου]

Το θέμα της παιδικής ηλικίας και η έξοδος από την παιδικότητα εμφανίζονται με μεγάλη συχνότητα στην ποίηση του Τ. Λειβαδίτη.

* **πλεμόνια:** πνευμόνια

Πες μου, α, πες μου, λοιπόν, πού πήγε όλη εκείνη η άνοιξη,
τα χωρατά των σπουργιτιών, σγουρά γέλια των θάμνων,
οι παπαρούνες σα γλυκά κόκκινα στόματα,
ρουάκια μου ασυλλόγιστα, πού πάτε; [...]
πλάι στο πηγάδι ο παππούς παίζοντας την κιθάρα του, [...]
ένα κλωνί βασιλικός μες στα χοντρά ρουθούνια του
να ευωδιάζουν τα πλεμόνια* του απ' τις στερνές ομορφιές της γης,
πουλιά πετούσαν στα κλαδιά [...]
Απρόοπτα, ξαφνιασμένα πρωινά
και μεγάλα, μακρόσυρτα σούρουπα
με τ' άστρα να τρέμουν μακριά [...]
έκθαμβες ώρες, βαριές απ' όλο το γιγάντιο Αόριστο
που έφτανε ως τον πόνο. Αίσθηση αβέβαιη
όλων των μυστικών της ζωής
που διαπερνούσαν σα ρίγη, πέρα, κει κάτω, μακριά,
τους βραδινούς ορίζοντες.

Τάσος Λειβαδίτης, *Άπαντα*, τόμος Α', Κέδρος, Αθήνα 1985

ΑΝΕΣΤΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ

Έλα λοιπόν μέσ' από τα χαλάσματα

Ο ποιητής επικαλείται σε τόνο σχεδόν ικετευτικό τα χρόνια της παιδικής ηλικίας και αθωότητας, για να μπορέσει να ξαναβρεί το χαμένο νήμα της δικής του ύπαρξης μέσα στον αφιλόξενο κόσμο των ενηλίκων.

Έλα λοιπόν μέσ' από τα χαλάσματα και τα ερείπια,
μορφή μικρή και τρυφερή, σταματημένη στην πρώτη ηλικία,
έλα, πνεύμα του καλού, μυθικό πρόσωπο,
μικρή φωνή χαμένη, περιπλανημένη,
όταν στους δρόμους βρέχει μοναξιά
κι η νύχτα πέφτει νωρίς δίχως ύπνο και όνειρα,
πλύνε το σύννεφο που μου τυλίγει το πρόσωπο,
καθάρισε τον ουρανό, προχώρησε,
άνοιξε δρόμο μέσ' από τα χαλάσματα και τα ερείπια,
κάνε μου ένα χώρο να σταθώ, να κινηθώ,
να μπορώ να υπάρξω πιο ανθρώπινα.

Ανέστης Ευαγγέλου, *Τα ποιήματα (1956-1986)*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1988

ΕΛΕΝΗ ΒΑΚΑΛΟ

Τα ποδήλατα

Τα παιδιά που περνούσανε και τον κόσμο κατέβαιναν με ποδήλατα γέμισαν τον αέρα φωνές. Και στο δρόμο μας σύρριζα από όλους ο ένας λίγη σκόνη που άφηνε, από κάτω του το ποδήλατο σταματώντας, εκείνος και αποδήλατος έφευγε απ' τις κορφές των δέντρων ψηλά, και οι άλλοι τρέχοντας προλαβαίνανε πιο κάτω το ίδιο, στη γειτονιά του καθέννας, ώσπου ο αέρας γέμιζε από όλους τους δρόμους εκείνη την ώρα αγόρια που ανέβαιναν αντί για πουλιά

Από τη συλλογή *Γενεαλογία* (1971), *Η ελληνική ποίηση του 20ού αιώνα*.
Μια συγχρονική ανθολογία, επιμ. – ανθολόγ.: Ευριπίδης Γαραντούδης,
Μεταίχμο, Αθήνα 2008

Στο συγκεκριμένο ποίημα η παιδικότητα ταυτίζεται με το αίσθημα της ελευθερίας κατά τον τρόπο σχεδόν που τη βιώνουν τα πουλιά.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΝΤΟΣ

Τα οστά

93

Ξύπνησα με κοντά παντελονάκια.
Κρατούσα με σπάγγο τον ουρανό
Και πήγαινα και έκλαιγα.

Από τη συλλογή *Τα οστά* (1982), *Η ελληνική ποίηση του 20ού αιώνα*.
Μια συγχρονική ανθολογία, επιμ. – ανθολόγ.: Ευριπίδης Γαραντούδης,
Μεταίχμο, Αθήνα 2008

Στο ποίημα η ονειρική αναβίωση της παιδικότητας είναι συνδεδεμένη με την οδυνηρή συναισθητική απώλειά της από τον ενήλικα.

Κώστας Μπαλάφας, *Γιάννενα*, 1970

Το κουμπί

Στο σύντομο αυτό παραβολικό αφήγημα αποτυπώνεται η διάσταση του κόσμου των ενηλίκων με τις δεσμεύσεις και τις απαγορεύσεις του από τον «ποιητικό» κόσμο της παιδικής ζωής.

Κάποτε ένα μικρό αγόρι αποφάσισε πως έπρεπε να φτάσει το φεγγάρι.

Έκλεψε λοιπόν τη σκάλα που η μάνα του ανέβαινε να πλύνει τα τζάμια, την έστησε στη βεράντα κι άρχισε ν' ανεβαίνει.

Καθώς ανέβαινε ανοίγονταν μελλοντικά βιβλία μπροστά του και τότε έβλεπε τον εαυτό του άντρα και τότε γυναίκα και τότε ψάρι και τότε φίδι τυλιγμένο σε ραβδί.

Κι όλο ανέβαινε. Και ξαφνικά κάτι κουδούνισε κι έπεσε σαν διάττοντας* παράλληλα στη σκάλα. Ήταν ένα κουμπί πού 'φυγε απ' το αριστερό του μανίκι και κατρακύλισε στο πλακόστρωτο της βεράντας.

–Α! σκέφτηκε το αγόρι. Τι θα πει η μάνα μου αν μάθει πως έχασα πάλι το κουμπί μου;

Έτσι αποφάσισε να κατεβεί γρήγορα γρήγορα να το μαζέψει.

Η ώρα πέρασε κι εκείνος έψαχνε στις χαραμάδες του πλακόστρωτου το άσπρο κουμπί.

Και νύχτωσε και το φεγγάρι πρόβαλε μέσα από σύννεφα, αράχνη στον ιστό της. Και το παιδί δεν είχε μάτια να το δει γιατί έψαχνε με χίλιες δυο ανησυχίες το χαμένο του κουμπί.

Όταν μεγάλωσε κι έγινε άντρας εκμυστηρεύτηκε στον εξομολόγο του πως έχασε ολόκληρο φεγγάρι, μόνο για ένα κουμπί...

Μυρτώ Αζίνα-Χρονίδη, *Ραχήλ*, Λευκωσία 2001

* **διάττοντας (αστέρας)**: το αστέρι που πέφτει γρήγορα, διαγράφοντας μια εντυπωσιακή τροχιά στον ουρανό

ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΑΡΙΤΩΝΙΔΗΣ

[Αχαιοί και Τρώες]

Θέμα του βιβλίου του Γ. Χαριτωνίδη, Με διαβατήριο και βίζα μας μέρας, είναι ο «νόστος» του αφηγητή στον γενέθλιο τόπο, στην κατεχόμενη από τον τουρκικό στρατό βόρεια περιοχή της Κύπρου, μετά το άνοιγμα των οδοφραγμάτων (2003). Στο απόσπασμα καταγράφεται μια από τις στιγμές-επεισόδια της επίσκεψης του ενήλικα πρόσφυγα, κατά την οποία ανακαλεί την παιδική του ηλικία, για να διαπιστώσει πως το αθώο παιδικό παιχνίδι του πολέμου βιώθηκε στη συνέχεια από τη γενιά του ως τραγική πραγματικότητα.

Βαδίζω ανάμεσα στις απότιστες λεμονιές, μέχρι που βρίσκω το παιδικό μου κρησφύγετο.

Το είχα συνήθεια να σκαρφαλώνω στην πιο πυκνόφυλλη λεμονιά, να κάθομαι κρυμμένος σε ένα κλαδί και να πελεκώ ένα σανίδι με το σουγιαδάκι μου, μέχρι να πετύχω το καλύτερο σπαθί. Το τόξο μου το είχα φτιάξει από λυγισμένη συκαμνόβεργα* και τη χορδή με σπάγγο. Τα βέλη ήταν καμωμένα από ίσιες λεπτές παραφυάδες δάφνης ή ελιάς. Το οπλοστάσιό μου όλο το είχα κρυμμένο στο ίδιο δέντρο.

Το παιχνίδι των τελευταίων τάξεων του δημοτικού ήταν ο πόλεμος μεταξύ Αχαιών και Τρώων. Τα μεγάλα και δυνατά παιδιά της γειτονιάς έπαιρναν τον ρόλο των Αχαιών, που ήταν οι επιτιθέμενοι. Στον ρόλο των Τρώων αφήνανε εμάς τα μικρότερα. Πεδίο των ομηρικών μαχών ήταν τα περιβόλια με τις λεμονιές. Οι Τρώες αμύνονταν πρώτα με τα τόξα τους, ακολουθούσαν οι ξιφομαχίες και, τέλος, η άμυνα κατέληγε με εκτόξευση λεμονιών. Κάποτε πήρα την εκδίκησή μου ως Πάρης για τον θάνατο του Έκτορα: το μεγάλο πράσινο λεμόνι άφησε ένα καρούμπαλο στο κεφάλι του Αχιλλέα.

Λίγα χρόνια αργότερα, μικρά και μεγάλα παιδιά, μαζί με όλο το χωριό, κάτω από τις ίδιες ποτισμένες λεμονιές, νιώσαμε τη συμφορά των ηττημένων Τρώων.

Οι «Αχαιοί», όμως, μιλούσαν άλλη γλώσσα...

Γιώργος Χαριτωνίδης, *Με διαβατήριο και βίζα μας μέρας*, Κέδρος, Αθήνα 2006

Γιώργος Γαβριήλ, *Η Λεμονιά*

* συκαμνόβεργα: βέργα από κλαδί μουριάς

Ακούστε παράλληλα με τα κείμενα

- Τους Pink Floyd να τραγουδούν το τραγούδι «The wall», στην ιστοσελίδα: <http://www.youtube.com/watch?v=0SIKA2Rgq20&feature=related>
- Τον Διονύση Σαββόπουλο να τραγουδάει το τραγούδι «Τι έπαιξα στο Λαύριο» (Δεν ξέρω τι να παίξω στα παιδιά...) στην ιστοσελίδα: http://www.youtube.com/watch?v=9U1VR_ADUA8
- Τον Παντελή Θαλασσινό να τραγουδάει το τραγούδι «Δε φταίω εγώ που μεγαλώνω» στην ιστοσελίδα: <http://www.youtube.com/watch?v=Z7YgfTmghzQ>
- Τους Ζιγκ Ζαγκ να τραγουδάνε το τραγούδι «Ευτυχώς που ξέχασα να μεγαλώσω» στην ιστοσελίδα: <http://www.youtube.com/watch?v=44KuRvOCcsc&feature=related>
- Τον Κώστα Μακεδόνα να τραγουδάει το τραγούδι «Το ποδήλατο» στην ιστοσελίδα: <http://www.youtube.com/watch?v=Eka5dSSO6so>

Δείτε ακόμη

Τις κινηματογραφικές ταινίες:

- «Cinema Paradiso» [Σινεμά ο Παράδεισος] του Giuseppe Tornatore (1988) [Η επιστροφή στον γενέθλιο τόπο και στην Εδέμ της παιδικής ηλικίας]
- «Stand by Me» [Στάσου πλάι μου] του Rob Reiner (1986) [οι δεσμοί μιας παιδικής παρέας και η «ανακάλυψη» του κόσμου]
- «Peppermint» του Κώστα Καπάκα (1999) [Η επιστροφή στην Εδέμ της παιδικής ηλικίας και ο παιδικός έρωτας]
- «Ταξίδι στη Μυτιλήνη» του Λάκη Παπαστάθη (2010) [η επιστροφή στον γενέθλιο τόπο και στην Εδέμ της παιδικής ηλικίας]
- «Dead poets' society» [Ο κύκλος των χαμένων ποιητών] του Peter Weir (1989) [οι καινοτόμες μέθοδοι ενός δασκάλου τον φέρνουν σε σύγκρουση με τα αυστηρά ήθη ενός ιδιωτικού σχολείου στην Αμερική]
- «Etre et avoir» [Είμαι και έχω] του Nicolas Philibert (2002) [ο χαρισματικός, αφοσιωμένος δάσκαλος που κατορθώνει να κερδίζει ακόμα και τους πιο «δύσκολους» μαθητές (με ήρωα έναν πραγματικό δάσκαλο, λίγο πριν τη συνταξιοδότησή του)]
- «Billy Elliot, γεννημένος χορευτής» του Stephen Daldry (2000) [το διαφορετικό, χαρισματικό παιδί του κοινωνικού περιθωρίου, δυσπροσάρμοστο στο σχολείο, αλλά προικισμένο με εξαιρετικό ταλέντο]
- «Ο πιο καλός ο μαθητής» των Ηλία Δημητρίου και Μαριάννας Οικονόμου (2007) [ένα παιδί χωρίς ενδιαφέρον για το σχολείο έρχεται αντιμέτωπος με τον εαυτό του ύστερα από παρέμβαση της δασκάλας του]
- «Το καναρινί ποδήλατο» του Δημήτρη Σταύρακα (2000) [σχέση δασκάλου-παιδιού με μαθησιακές δυσκολίες σε ένα σχολείο της Αθήνας]

- «Les Choristes» [Τα παιδιά της ορχήστρας] του Christophe Barratier (2004) [η δύσκολη σχολική ζωή για δασκάλους και παιδιά σε ένα σχολείο-οικοτροφείο της μεταπολεμικής Γαλλίας από τη σκοπιά ενός «προβληματικού» παιδιού]
- «L' argent de poche» [Το χαρτζιλίκι] του Francois Truffaut (1975) [Η σχολική πραγματικότητα στη Γαλλία μεταπολεμικά μέσα από παράλληλες ιστορίες διάφορων παιδιών]
- «Le petit Nicolas» [Ο μικρός Νικόλας] του Laurent Tirard (2009) [οι περιπέτειες του γνωστού ήρωα της σειράς των παιδικών βιβλίων]
- «Μάθε παιδί μου γράμματα» του Θ. Μαραγκού (1981) [η μετεμφυλιακή σχολική και κοινωνική πραγματικότητα στην Ελλάδα]

Τα ντοκιμαντέρ:

- «Πατρίδα είναι η παιδική ηλικία» του Αλέξανδρου Παπαηλιού (2003) [η επιστροφή στο γενέθλιο τόπο και στα χρόνια της παιδικής αθωότητας/«μαγείας»]
- «Θα μάθεις παιδί μου γράμματα;» του Άγγελου Κοβότσου (2007) [ο ρόλος και η συνεργασία σχολείου και γονιών στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών]
- «Ο άλλος» της Λουκίας Ρικάκη (2004) [ντοκιμαντέρ για τις δυσκολίες ενός εκπαιδευτικού σε ένα σχολείο της Κρήτης, όπου φοιτά μόνον ένας έλληνας μαθητής, ενώ όλοι οι υπόλοιποι είναι αλλοδαποί]
- «Όνειρα σε άλλη γλώσσα» της Λουκίας Ρικάκη (2010) [ντοκιμαντέρ για τη σχολική πραγματικότητα ενός πολυπολιτισμικού σχολείου στη Φανερωμένη της Λευκωσίας]

Διαδικτυακός τόπος με ταινίες σχετικές: <http://youtu.be/glrzFXi6wos>

Διαβάστε επίσης

1. Παντελής Καλιότσος, *Τα ξύλινα σπαθιά*, Κέδρος, Αθήνα 1986
2. Ευγενία Φακίνου, *Αστραδενή*, Κέδρος, Αθήνα 1999
3. Τζέιμς Μ. Μπάρι, *Πήτερ Παν ή το παιδί που αρνιόταν να μεγαλώσει*, μτφρ. Βασίλης Βασικεχαγιόγλου, Άγρα, Αθήνα, 1987
4. Λιλίκα Νάκου, *Η κυρία Ντορεμί*, Δωρικός, Αθήνα 1997
5. Έλλη Αλεξίου, *Γ' Χριστιανικόν Παρθεναγωγείον*, Καστανιώτης, Αθήνα 2005
6. Ρενέ Γκοσινί, *Οι περιπέτειες του μικρού Νικόλα* (σειρά), Σύγχρονοι Ορίζοντες, Αθήνα
7. Κυριάκος Ντελόπουλος, *Ο Άκης και οι άλλοι*, Καστανιώτης, Αθήνα 2002

Λαϊκή
παράδοση
και
λογοτεχνία

Α΄

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

Η πάλη του Διγενή με τον Χάροντα

Ο Χάρος μαύρα ἴφωρησεν, μαύρον¹ καβαλλιτζεύκει,
χρυσόν σπαθίν εζώστηκεν τζαι πά' στο παναύριν.
Δικλά² πό τζει, δικλά πό δα, θωρεί έναν περβόλιν,
τζαι ἦσαν ἀρκοντες πολλοί τραπεζοκαθισμένοι.
Σαν εἶδασιν τον Χάρονταν, στέκουνται τζαι λαλούν του:
-«Καλώς ἦρτεν ο Χάροντας να φά', να πκιεί μιτά μας,
να φάει ἀγριν³ του λαού, να φά' οφτόν περτίτζιν⁴,
να φά' αρκοτζεράμιον⁵, που τρων αντρειωμένοι,
να πκιει γλυκόποτον κρασίν, που πίννουν φημισμένοι,
τζαι που το πίννουν ἀρωστοι τζαι βρέθουνται γιαμμένοι⁶».
Τζαι πολοάται ο Χάροντας τζαι λέει τζαι λαλεί τους:
-«Εν ἦρτα ἴγώ ο Χάροντας να φά', να πκιω μιτά σας,
παρά ἴρτα ἴγώ ο Χάροντας να πάρω τον καλόν σας».
-«Παρακαλούμεν, Χάροντα, πκοιός εἶναι ο καλός μας;»
-«Ἐναν κοντόν κοντούτσιον τζαι χαμηλοβρακάτον⁷,
ἐνι τζαι αναρκοδόντικον⁸ τζαι λλίον μουστακάτον».
Τζει που τ' ακούει ο Διγενής, αρκώθην⁹ τζι' εθυμώθην,
τζι' ἐπολοήθην Διγενής του Χάροντα τζαι λέει:
-«Αν με νιτζήσεις, Χάροντα, ἔπαρε την ψυήν μου,
αν σε νιτζήσω, Χάροντα, χάρισ' μου την ζωήν μου».
Ξερκές σερκές¹⁰ ἐπκιάστηκαν τζι' ἐπῆσαν στην παλιώστραν¹¹
τζαι τζει χαμαί παλιώννασιν τρία ημερονύχτια.
Τζει πόπκιαννεν ο Χάροντας τα γαίματα ἴπιούσαν,
τζει πόπκιαννεν ο Διγενής τα κόκκαλα ελειούσαν.
Στα τρία ημερονύχτια ο Διγενής νικά τον.
Τζι' ἐπολοήθην Χάροντας τζαι λέει τζαι λαλεί του:
-«Αλαβροπκιάσ' με¹², Διγενή, να σε αλαβροπκιάσω».
Αλαβροπκιάνν' ο Διγενής τζαι σφιχτοπκιάνν' ο Χάρος,
θυμώννεται τζι' ο Διγενής τζαι σφιχτοπκιάννει Χάρον.
Τζι' ἦρτεν φωνή ἴπού τον Θεόν τζι' ἕνας ατός εγίνην,
ατός χρυσός ολόχρυσος βκαίννει στην τζεφαλήν του
τζι' ἔσκαφτεν με τα νύσγια του να ββάλει την ψυήν του.
Τζι' ο Διγενής ψυχομαδεῖ σε σίερα¹³ παλάδκια,
σε σίερα παπλώματα, σε σίερα κρεβάδκια.

Χρῖστος Ταουσιάνης, *Δημοτικά τραγούδια της Κύπρου*
[Ριζοκαρπάσου], Λευκωσία 1987

Τα ακριτικά τραγούδια απηχούν τις αναμετρήσεις των βυζαντινών με τους Άραβες και δημοιοργήθηκαν για να υμνήσουν τον ηρωισμό και τις ανδραγαθίες των αγωνιστών (ακριτών) που φρουρούσαν τα σύνορα (άκρα) της Αυτοκρατορίας. Τα συνηθέστερα θέματά τους έχουν να κάνουν με τις πολεμικές επιχειρήσεις, την αρπαγή της γυναίκας του Διγενή, την οικοδόμηση του κάστρου του, την αναμέτρησησή του με κάποιο θηρίο. Η κυπριακή παραλλαγή που παρατίθεται εδώ και που καταγράφηκε στο Ριζοκαρπάσο έχει ως θέμα την αναμέτρηση του ήρωα με τον Χάρο (θάνατο).

¹ μαύρον: στα δημοτικά τραγούδια το άλογο· ² δικλά: κοιτάζει, παρατηρεί· ³ ἀγριν: το τρυφερό κρέας του λαγού· ⁴ οφτόν περτίτζιν: περδίκι ψητό στο φούρνο (ελεεκτός μεζές από κυνήγι)· ⁵ αρκοτζεράμιον: αγριοκρέμμυδο· ⁶ γιαμμένοι: υγιείς· ⁷ χαμηλοβρακάτος: αυτός που φορά μακριά βράκα, η οποία φτάνει χαμηλά στα πόδια· ⁸ αναρκοδόντικον: με αραιά δόντια· ⁹ αρκώθην: αγριέψε· ¹⁰ σερκές: χεριές· ¹¹ παλιώστρα: παλαιόστρα / παλιώννω: παλεύω· ¹² αλαβροπκιάσ' με: πάσε με ελαφριά· ¹³ σίερα: σιδερένια

ΕΠΩΝΥΜΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Ο Διγενής κι ο Χάροντας

17

Καβάλα πάει ο χάροντας
το Διγενή στον Άδη,
κι άλλους μαζί... Κλαίει, δέρονται
τ' ανθρώπινο κοπάδι.

Και τους κρατεί στου αλόγου του
δεμένους τα καπούλια,
της λεβεντιάς τον άνεμο,
της ομορφιάς την πούλια.

Και σαν να μην τον πάτησε
του χάρου το ποδάρι,
ο Ακρίτας μόνο ατάραχα
κοιτάει τον καβαλάρη!

18

– Ο Ακρίτας είμαι, Χάροντα,
δεν περνώ με τα χρόνια.
Μ' άγγιξες και δε μ' ένιωσες
στα μαρμαρένια αλώνια;

Είμ' εγώ η ακατάλυτη
ψυχή των Σαλαμίνων.
Στην Εφτάλοφην¹ έφερα
το σπαθί των Ελλήνων.

Δε χάνομαι στα τάραρα,
μονάχα ξαποσταίνω².
Στη ζωή ξαναφαίνομαι
και λαούς ανασταίνω! –

Κωστής Παλαμάς, *Ανθολογία*, επιμ. Γ.Κ.
Κατσιμπαλης - Αντρέας Καραντώνης,
Εστία, Αθήνα 2005

Ο ακριτικός μύθος άσκησε σημαντική επίδραση στη νεοελληνική λογοτεχνία. Από τον 19ο αιώνα και μετά, ο Διγενής Ακρίτας έγινε σύμβολο των διαχρονικών αγώνων του ελληνικού λαού για εθνική ολοκλήρωση και ενέπνευσε πολλούς Έλληνες λογοτέχνες, μεταξύ των οποίων και ο Κωστής Παλαμάς, που το 1897 δημοσιεύει την ποιητική του συλλογή Έαμβοι και Ανάπαιστοι, απ' όπου και τα διπλανά ποιήματα

¹ Εφτάλοφη: η Κων/πολη

² ξαποσταίνω: ξεκουράζομαι

Ο Σκεντέρμπεης κι ο Χάρος (απόσπασμα)

Η αυγή γλυκοξυπνούσε
κι ο Σκεντέρμπεης κινούσε
στο πιστό πάνω φαρί¹ του
για τη μάχη τη στερνή του.

Κι όπως κάλπαζε θλιμμένος,
άρρωστος και κουρασμένος,
ξάφνου μπρος του ο Χάρος βγαίνει
τον κοιτάζει και του κρένει²:

– Ε, λεβέντη, γύρνα πίσω!
Τη ζωή σου ήρθα να κλείσω...
– Ποιος τολμά να με διατάζει;
– Είμαι ο Χάρος που σ' αρπάζει!

Κι ο Σκεντέρμπεης συλλογιόταν
για τα χρόνια που θα 'ρχόταν,
και σκεφτότανε το γιο του
τον μικρό, μονάκριβό του,

τον μικρό, που θα ορφανέψει
και θα έχει να παλέψει,
και τη γη του ρημαγμένη
και στο πένθος βουτηγμένη.
Σκυθρωπός καλεί κοντά του
τα συντρόφια τα πιστά του:
– Ω, αήτητε στρατέ μου!
Άκου με στρατέ, πιστέ μου,

πόδι ο Τούρκος θα πατήσει
και τη χώρα θ' αφανίσει.
Σκλάβους όλους θα σας πάρει...
Ντουκαγκίνη, παλικάρι,
φέρε μου να δω το γιο μου
φέρε τον μονάκριβό μου,
να τον αποχαιρετήσω
και να τον στερνοφιλήσω.

*Ποιητές του κόσμου, Κάποιοι τραγουδούν δίπλα μας,
Ανθολογία Αλβανικής Δημοτικής Ποίησης,
εισ. – μτφρ. Θωμάς Στεργιόπουλος, Ροές, Αθήνα 2007*

*Ο Γεώργιος Καστριώτης
ή Σκεντέρμπεης [Μέγας Αλέ-
ξανδρος], όπως τον ονόμα-
ζαν οι Τούρκοι, έδρασε κατά
τον 15ο αιώνα. Πολέμησε
για εικοσιπέντε ολόκληρα
χρόνια τους Οθωμανούς και
αναδείχθηκε σε ήρωα ομόλο-
γο του Διγενή (έστω σε μια
νεότερη εκδοχή), σύμβολο
αντίστασης για όλους τους
λαούς των Βαλκανίων (Έλ-
ληνες, Αλβανούς, Σέρβους).
Το δημοτικό τραγούδι που
παρατίθεται εδώ προέρχεται
από την Αλβανία.*

¹ φαρί: το πολεμικό άλογο

² κρένει: λέει

Με την επικράτηση των Οθωμανών στον Βαλκανικό χώρο, οι κάτοικοι των βαλκανικών περιοχών ήρθαν αντιμέτωποι με τα ίδια βάσανα και αντέδρασαν με τον ίδιο τρόπο, δημιουργώντας δηλαδή ένοπλα σώματα που παρενοχλούσαν τους Τούρκους με επιδρομές.

* **σερντάρηδες**: παλικάρια, «κλέφτες», ανυπότακτοι

Τραγούδι για την κροατική επιδρομή στην Κλάντουζα (Κροατία)

Ο Ταντίγια Σενιάνιν άρχισε να μιλά:
«Υπήρχαν τόσοι και τόσοι μεγάλοι ήρωες
και τώρα απέμειναν μόνο πενήντα
εμπρός αδέρφια, στην πόλη της Κλάντουζα
να κλέψουμε τον πύργο του Όρους
να δουν οι Τούρκοι γενίτσαροι
τι αξίζουν οι σερντάρηδες* του Κοτάρι».
Ό,τι είπε δεν το αρνήθηκαν
έτσι πήγαν στην πόλη της Κλάντουζα
μέχρι τον πύργο του καπετάνιου Όρους.
Λήστεψαν, πήραν αγαθά από το λευκό πύργο
κυνήγησαν Τούρκους, αγόρια και κορίτσια
γεμίσανε με βία όλη την Κλάντουζα
πήραν μαζί τους παχιά βόδια
πήραν μαζί τους τουρκικά άλογα
και γύρισαν πίσω στο Ράβνι Κοτάρι
γιόρταζαν εκεί για ένα μήνα
μπορούσαν όμως να γιορτάζουν κι ένα χρόνο
τόσοι ήταν οι θησαυροί που είχαν αρπάξει.

Εναλλακτικό Εκπαιδευτικό Υλικό για τη διδασκαλία της νεότερης ιστορίας της Νοτιανατολικής Ευρώπης, Βιβλίο εργασίας 1, Η Οθωμανική Αυτοκρατορία, CDRSEE, Θεσσαλονίκη 2005

Τόμα Αλιμός (Ρουμανία)

¹ **χαιντούκος**: «κλέφτης», ανυπότακτος (επί Οθωμανοκρατίας)· ² **της Μολντόβας**: της Μολδαβίας (περιοχή της σημερινής Ρουμανίας)· ³ **αψηλός στη γνώση**: γνωστικός· ⁴ **ματαγένει**: ξαναγένει· ⁵ **γιοματίζει**: γευματίζει· ⁶ **ασκόπουλο**: μικρός ασκός, σάκος από δέρμα που περιείχε νερό ή κρασί· ⁷ **θηκάρια**: θήκες μικρών σπαθιών ή μαχαιριών

Έι, φυλλαράκι της οξιάς!... Και κει στο ριζοβούνι,
στη ρίζα του βουνού Πλεσούβ, καταμεσής στον κάμπο,
[...]
κάθεται ο Τόμα Αλιμός, χαιντούκος¹ της Μολντόβας²,
λεβέντης, αψηλόκορμος, μα κι αψηλός στη γνώση³
και παλικάρι π' όμοιο του δεν έχει ματαγένει⁴.
Δεμένο έχει το μαύρο του, από χαλκά ασημένιο,
και δίπλα ο Τόμα κάθεται κι όμορφα γιοματίζει⁵,
πίνει απ' τ' ασκόπουλο⁶ κρασί κι έτσι μιλάει και λέει:
– Να πω σε κάποιου την υγεία, μα σε ποιανού, δεν έχω!...
Να πω στη γεια του μαύρου μου, πό 'χει φτερά στα πόδια,
μού 'ναι το ζωντανό βουβό, με βλέπει και μ' ακούει,
κι ουδ' έχει στόμα να μου πει κι απόκριση να δώσει.
Να πω για τούτα τ' άρματα, που τά 'χω σταυραδέρφια,
τ' αγαπημένα τ' άρματα και τα χαριτωμένα,
πού 'ναι τα κρύα σίδερα, σε ξύλινα θηκάρια⁷.
[...]

Ληστροικά τραγούδια, επιμ. Δημήτρης Χρ. Χαλατσάς, μτφρ. Βασίλης Πηγής, Εστία, Αθήνα 2003

[Θέλετε δέντρα ανθήσετε]

Θέλετε δέντρα ανθήσετε, θέλετε μαραθήτε,
στον ίσκιο σας δεν κάθουμαι, μαϊδέ και στο δροσιό σας,
μόν' καρτερώ την άνοιξη, τ' όμορφο καλοκαίρι,
ν' ανοίξει ο γαύρος¹ κι η οξιά, να σκιώσουν² τα λημέρια,
να βγουν οι βλάχοι στα βουνά, να βγουν οι βλαχοπούλες,
να ζώσω το σπαθάκι μου, να πάρω το τουφέκι,
να πάρω δίπλα τα βουνά, δίπλα τα καταράχια³,
να βγω στις Γούρας⁴ τα βουνά, στα κλέφτικα λημέρια,
για να σουρίξω⁵ κλέφτικα λημέρι σε λημέρι,
να μάσω⁶ τα μπουλούκια⁷ μου που τά 'χω σκορπισμένα,
να πάμε να πατήσουμε αυτά τα τουρκοχώρια,
να κλάψουν μάνες για παιδιά, γυναίκες για τους άντρες.

Νικόλαος Γ. Πολίτης, *Εκλογαί από τα τραγούδια του Ελληνικού λαού*,
Εστία, Αθήνα 1914

Στον ελληνικό χώρο, τα ένοπλα σώματα που επί Τουρκοκρατίας αντιστέκονταν στους κατακτητές αποκαλούνταν κλέφτες. Προς τιμήν τους ο ελληνικός λαός δημιούργησε τα κλέφτικα τραγούδια, που απηχούν τον ηρωικό χαρακτήρα των ακριτικών. Τα κλέφτικα τραγούδια διακρίνονται σ' εκείνα που αναφέρονται σε συγκεκριμένα πρόσωπα και σ' εκείνα που μιλούν γενικά για τη δύσκολη αλλά περήφανη ζωή των κλεφτών. Στα τελευταία ανήκει και το διπλανό.

¹ γαύρος: φυλλοβόλο δέντρο που συναντάται στα δάση της Ελλάδας. ² να σκιώσουν: ν' αποκτήσουν σκιά (από τα ανθισμένα δέντρα). ³ καταράχια: οι πιο ψηλές κορυφές μιας οροσειράς, η κορυφογραμμή. ⁴ της Γούρας: πρόκειται για την περιοχή της Όθρης στη Θεσσαλία, όπου κατέφευγαν οι κλέφτες της περιοχής κατά την Τουρκοκρατία. ⁵ να σουρίξω: να σφυρίξω. ⁶ να μάσω: να μαζέψω. ⁷ μπουλούκια: συμμορίες ατάκτων και κλεφτών

Του Δράμαλη

Φύσα μαίετρο¹ δροσερέ κι αέρα του πελάγου
να πας τα χαιρετίσματα στου Δράμαλη τη μάνα.
Της Ρούμελης οι μπέηδες, του Δράμαλη οι αγάδες
στο Δερβενάκι κείτονται, στο χώμα ξαπλωμένοι.
Στρώμά 'χουνε τη μαύρη γης, προσκέφαλο λιθάρια
και γι' απανωσκεπάσματα του φεγγαριού τη λάμψη.
Κι ένα πουλάκι πέρασε και το συχορωτάνε.
«Πουλί, πώς πάει ο πόλεμος, το κλέφτικο ντουφέκι;
– Μπροστά πάει ο Νικηταράς, πίσω ο Κολοκοτρώνης,
και παραπίσω οι Έλληνες με τα σπαθιά στα χέρια».
Γράμματα πάνε κι έρχονται στων μπέηδων τα σπίτια.
Κλαίνε τ' αχούρια² γι' άλογα και τα τζαμιά για Τούρκους,
κλαίνε μανούλες για παιδιά, γυναίκες για τους άντρες.

Νικόλαος Γ. Πολίτης, *Εκλογαί από τα τραγούδια του Ελληνικού λαού*,
Εστία, Αθήνα 1914

Πρόκειται για ιστορικό δημοτικό τραγούδι που αναφέρεται στην καταστροφή του στρατού του Δράμαλη στα στενά των Δερβενακίων από τον Κολοκοτρώνη και τον Νικηταρά, τον Ιούλιο του 1822.

¹ μαίετρο: ο δροσερός άνεμος μικρής έντασης που φυσά το καλοκαίρι. ² αχούρια: στάβλοι

Του Αλή Φαρμάκη (Αλβανία)

Το τραγούδι υμνεί τη θρυλική φιλία του Αρβανίτη προύχοντα της Λάλας στον Μοριά με τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη. Κυκλωμένος στο κάστρο του στη Λάλα από τον γιο του Αλή Πασά, τον Βελή Πασά, ο Αλή Φαρμάκη ζητά βοήθεια από τον εξόριστο στη Ζάκυνθο Κολοκοτρώνη με τον οποίο και τον συνδέει βαθιά φιλία. Ο Κολοκοτρώνης με λίγα παλικάρια έρχεται και ταμπουρώνεται μαζί με τον Αλή Φαρμάκη στο κάστρο του. Μόλις ο Βελή Πασάς μαθαίνει πως βρίσκεται εκεί ο επικηρυγμένος από την Υψηλή Πύλη Κολοκοτρώνης, μηνάει στον Αλή Φαρμάκη να του τον παραδώσει, για να σωθεί αυτός και η οικογένειά του. Η περήφανη απάντηση που παίρνει από τον Αλή Φαρμάκη καταγράφεται σ' αυτό το δημοτικό τραγούδι, αποδεικνύοντας τη στενή φιλία και εκτίμηση ανάμεσα στους δυο αλλοεθνείς, αλλά αδελφικούς φίλους και συμπολεμιστές.

¹ **ασκέρι**: στράτευμα· ² **τσιράκι**: ο πιστός ακόλουθος κάποιου που εκτελεί τις εντολές του, ο υπηρέτης· ³ **προύχοντας**: κατά την Τουρκοκρατία ο πρόκριτος, ο προνομούχος, ο πλούσιος· ⁴ **αδερφοποιτός**: αυτός που έχει συνδεθεί με κάποιον άλλον με αδελφικούς δεσμούς, σμίγοντας μαζί του, συμβολικά, το αίμα του σε ειδική τελετή ή δίνοντας όρκο αμοιβαίας υποστήριξης· ⁵ **μπαϊράκι**: σημαία (σηκώνω μπαϊράκι: επαναστατώ, εξεγείρομαι, απειθαρχώ).

Άνοιξη και καλοκαίρι
ο Αλή Βελής μ' ασκέρι¹
πάει τη Λάλα και κυκλώνει
και στο κάστρο της ζυγώνει.

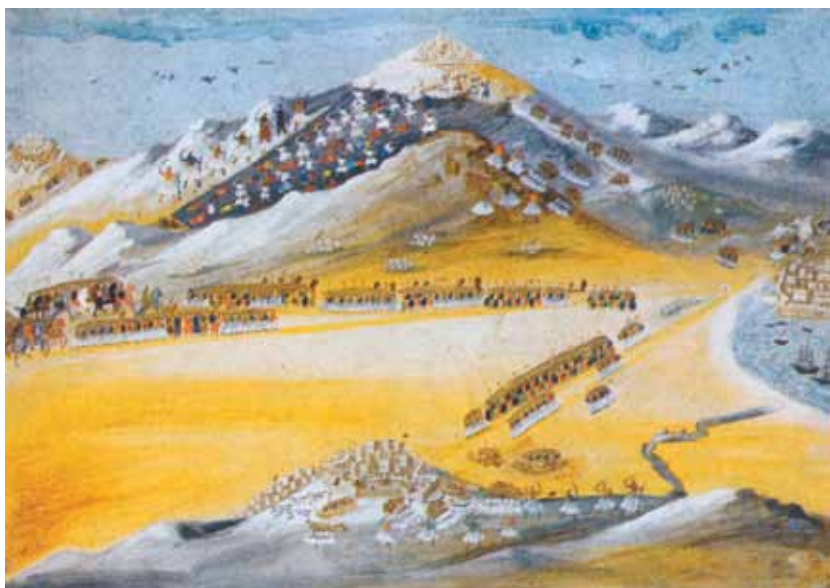
Μήνυμα μ' ένα τσιράκι²
στέλνει στον Αλή Φαρμάκη:
–Τον Κολοκοτρώνη αν δώσεις
τότε, εσύ θα τη γλιτώσεις.

Μα ο προύχοντας³ Λαλιώτης
άντρας είν', δεν είν' προδότης:
– Δεν σ' τον δίνω, είν' αδερφός μου,
είναι αδερφοποιτός⁴ μου!

Ο Καλιάς στάχτη ας γίνει
αδερφό δεν παραδίνει!
Είμαι ο Αλή Φαρμάκη
με δικό του μπαϊράκι⁵.

Αίμα το σπαθί μου στάζει
και το αίμα δε με σκιάζει!

*Ποιητές του κόσμου, Κάποιοι τραγουδούν δίπλα
μας, Ανθολογία Αλβανικής Δημοτικής Ποίησης,
εισ. – μτφρ. Θωμάς Στεργιόπουλος,
Ροές, Αθήνα 2007*

Δ. Ζωγράφος- Ι. Μακρυγιάννης, *Τα Ντερβένα, Κόρθο, Ντερβένακι...*

Τον Κάγκαλο τον πιάσανε

[...]

Τον Κάγκαλο τον πιάσανε και παν να τον κρεμάσουν.
Χίλιοι τον παν από μπροστά και δυο χιλιάδες πίσω,
στη μέση πάει ο Κάγκαλος, σα μήλο μαραμένο
σα μήλο, σαν τριαντάφυλλο, σαν πατρινό λεμόνι.
– Παρακαλώ σας βρε παιδιά και 'σάς βρε παλικάρια,
να μη με πάτε από χωριά, μήτε απ' το Λιδωρίκι,
γιατ' έχω οχτρούς που χαίρονται, φίλους που με λυπούνται,
έχω και μια αγαπητικιά που θα μαυροφορέσει.

Ληστροικά τραγούδια, επιμ. Δημήτρης Χρ. Χαλατσάς,
Εστία, Αθήνα 2003

Λεπτομέρεια από το έργο
του Θεόφιλου Χατζημηχαήλ
Οι Αλβανοί χορεύοντες

Μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους, τα προβλήματα των αγροτών δεν λύθηκαν και ο λαός εξακολουθούσε να υποφέρει. Έτσι, αμέσως μετά την απελευθέρωση συνεχίζουν τη δράση τους σώματα ενόπλων που επιδίδονται σε ληστείες, δρώντας σύμφωνα με τους νόμους του αρματολισμού. Ο λαός της υπαίθρου εξ ανάγκης έχει στενούς δεσμούς μαζί τους, παρόλο που η δράση τους οδηγεί συχνά σε τραγωδίες με εθνικές διαστάσεις, όπως η σφαγή στο Δήλεσι. Το διπλανό δημοτικό τραγούδι είναι αφιερωμένο στον ληστή Κάγκαλο που έδρασε τη δεκαετία 1850-1860 και εκτελέστηκε στην Ιτέα. Το κείμενο της έκδοσης είναι σε «σπασμένους 15σύλλαβους»· εδώ παρατίθεται στην ενιαία μορφή του στίχου.

Ντούτσε, να σου σκάσει η κούτρα (Αλβανία)

Το 1940, κι ενώ ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος έχει ξεκινήσει ένα χρόνο πριν, ο Ιταλός δικτάτορας Μουσολίνι εισβάλλει στην Αλβανία και μέσω αυτής δοκιμάζει να περάσει και να καταλάβει την Ελλάδα. Ωστόσο, ο ελληνικός στρατός τον απωθεί βαθιά στην Αλβανία, καταρρακώνοντας την εικόνα του ιταλικού φασιστικού καθεστώτος και του Μουσολίνι προσωπικά. Το τραγούδι που ακολουθεί δεν είναι το μόνο που χλευάζει την τροπή που πήραν τα πράγματα στο μέτωπο για τον Μουσολίνι.

¹ **Ντούτσε**: ο αρχηγός (έτσι προσφωνούσαν τον δικτάτορα της Ιταλίας Μουσολίνι)· ² **κούτρα**: μέτωπο, κούτελο· ³ **Αργυρόκαστρο, Μηλιά, Γκόλεμ**: πόλεις και περιοχές της Αλβανίας· ⁴ **πιάλα**: γρήγορο τρέξιμο· ⁵ **λαγούμια**: υπόγεια, ορύγματα, χαρακώματα· ⁶ **Μοραίτες**: Έλληνες· ⁷ **τον χουγιάξαν**: φώναξαν μεγαλόφωνα, δυνατά, για να τον τρομάξουν· ⁸ **τον προγκήξαν**: τον έδιωξαν φοβερίζοντάς τον.

Ντούτσε,¹ να σου σκάσει η κούτρα²!

Βρε, φασίστα, με τι μούτρα
κίνησες με τη στρατιά σου;
Τά 'θελες όλα δικά σου

και ενός στρατού βαρβάτου
έσπειρες τα κόκαλά του
στα ποτάμια, στα πηγάδια
στα βουνά και στα λιβάδια...

Στ' Αργυρόκαστρο³ που μπήκες,
λίγο δύσκολα τα βρήκες
και μετά σε πήρε η μπάλα
και σαν τ' άλογο πιάλα⁴
έφτασες με τα σπρούνια
στης Μηλιάς τα κορφοβούνια.

Του Γκολέμ την ανηφόρα
την ανέβηκες με φόρα
οχυρά παντού είχες φτιάξει
και λαγούμια⁵ είχες σκάψει

τίναζες οβίδες πέρα
κι έκανες τη νύχτα μέρα
μα οι Μοραίτες⁶ φτάσαν
και τα σχέδια σου χαλάσαν:

Πάλεψαν σώμα με σώμα
κι έφαγε ο στρατός σου χώμα!
Έλληνες, μια χούφτα ήσαν
και, καημένε, σε νικήσαν

το στρατό σου τον χουγιάξαν⁷
σαν τα γίδια τον προγκήξαν!⁸

*Ποητές του κόσμου, Κάποιοι τραγουδούν δίπλα μας,
Ανθολογία Αλβανικής Δημοτικής Ποίησης,
εισ. – μτφρ. Θωμάς Στεργιόπουλος, Ροές, Αθήνα 2007*

ΡΕΜΠΕΤΙΚΟ

ΣΤΕΛΙΟΣ ΚΕΡΟΜΥΤΗΣ

Θα πάρω το ντουφέκι μου

Καιρός πια το μπουζούκι μου στο πλάι να τ' αφήσω,
να πάρω το ντουφέκι μου, να πά' να πολεμήσω.

Δεν το βαστάω, σπλάχνο μου, να κάθομαι δω πέρα,
και τα παιδιά να πολεμούν κει πάνω νύχτα-μέρα.

Είμαι παιδί φιλότιμο και πάω να νικήσω,
τους φίλους να μην ντρέπομαι σαν θα ξανάρθω πίσω.

Θ' αφήσω πια την πένα* μου, θα πιάσω τη σκανδάλη,
να δείξω την αντρειά μου, καθώς και τόσοι άλλοι.

Νέαρχος Γεωργιάδης, *Ρεμπέτικο και πολιτική*, Σύγχρονη Εποχή,
Αθήνα 1993

Το ρεμπέτικο τραγούδι, που συνήθως είναι σε σύγκρουση με την κρατούσα κοινωνική συμπεριφορά, στρατεύεται στο πλευρό του επίσημου κράτους για πρώτη (και μάλλον τελευταία) φορά όταν η Ελλάδα απειλείται σοβαρά από την ιταλική επίθεση τον Οκτώβριο του 1940. Η υπόθεση του πολέμου γίνεται τότε ζήτημα εθνικό που αφορά όλους ανεξαιρέτως τους Έλληνες. Σε αυτόν τον αγώνα οι ρεμπέτες ρίχνονται στη μάχη και με τη μουσική και με την προσωπική τους συμμετοχή, όπως δείχνει και το τραγούδι του Κερομύτη (1940).

* **πένα**: εδώ του μπουζουκιού

ΔΗΜΟΤΙΚΟΦΑΝΕΣ ΑΣΜΑ

Του καπετάν Άρη

Βαριά στενάζουν τα βουνά κι ο ήλιος σκοτεινιάζει,
το δόλιο το Μικρό Χωριό και πάλι ανταριάζει¹.

Λαμποκοπούν χρυσά σπαθιά, πέφτουν ντουφέκια ανάρια²,
ο Άρης κάνει πόλεμο, μ' αντάρτες παλικάρια.
Έλα, βρε άπιστε Ιταλέ, κοροΐδο Μουσολίνι,
να μετρηθούμε οι δυο μαζί, να ιδείς το τι θα γίνει.

Δεν έχεις γέρους κι άρρωστους, μικρά παιδιά να σφάξεις,
ούτε κοπέλες ντροπαλές, ούτε χωριά να κάψεις,
παπάδες για να τυραννάς, στη μέση στο παζάρι,
έχεις μπροστά σου σήμερα τ' αντάρτικα του Άρη,
που γρήγορος σαν τον αϊτό, σαν το γοργό τ' αγέρι,
προδότες έσφαξε πολλούς με δίκικο μαχαίρι.

<http://www.rembetiko.gr/forums/archive/index.php/t-15887.html>

Το ανέκδοτο αυτό αντάρτικο τραγούδι (1942) είναι δημιουργήμα των μαχητών της Εθνικής Αντίστασης. Αφιερωμένο στον αρχηγό τους Άρη Βελουχιώτη, αναφέρεται σε μια από τις σημαντικότερες μάχες του 1942, στο Μικρό Χωριό της Ευρυτανίας, και υμνεί το κατόρθωμα του Ε.Λ.Α.Σ. (Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός): στις 18 του Δεκέμβρη, οι αντάρτες έστησαν ενέδρα και χτύπησαν την εμπροσθοφυλακή ενός ιταλικού συντάγματος που βγήκε από το Καρπενήσι για να τους εξοντώσει. Στη λυσσαλέα μάχη σκοτώθηκαν πολλοί Ιταλοί, μαζί και ο διοικητής τους. Μετά τη μάχη αυτή, η ιταλική φρουρά αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το Καρπενήσι και το Αντάρτικο της περιοχής δυνάμωσε, καθιστώντας το Καρπενήσι κέντρο της «ελεύθερης Ελλάδας».

¹ **ανταριάζει**: βρίσκειται σε ταραχή ² **ανάρια**: σε αραία χρονικά διαστήματα

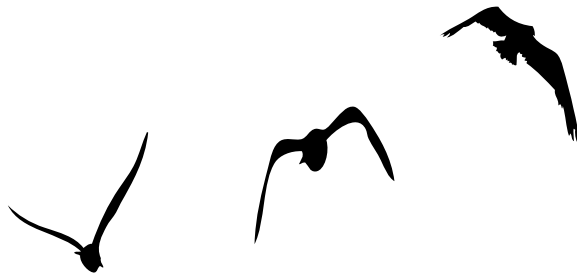
Ο γυρισμός του ξενιτεμένου

Πρόκειται για μια παραλογή διαδεδομένη και σε άλλους λαούς της Ευρώπης, που κατά τον Νικόλαο Πολίτη έχει ως πρότυπο την αναγνώριση του Οδυσσέα από την Πηνελόπη στη ραψωδία ψ της «Οδύσσειας». Οι παραλογές είναι πολύστιχα αφηγηματικά τραγούδια και θεωρούνται από τα παλαιότερα δημοτικά τραγούδια στο βαλκανικό χώρο.

¹ σίγλους: κουβάδες· ² μήνα: μήπως· ³ παντηχάινω: περιμένω κάτι με ελπίδα, ως λύτρωση· ⁴ σουσούμια: τα ξεχωριστά προσωπικά χαρακτηριστικά

Ερόδισε η ανατολή και ξημερώνει η δύση,
γλυκοχαράζουν τα βουνά κι αυγερινός τραβιέται,
παν τα πουλάκια στις βοσκές κι οι όμορφες στη βρούση,
βγαίνω κι εγώ κι ο μαύρος μου, με τα λαγωνικά μου,
βρίσκω μια κόρη πού 'πλενε σε μαρμαρένια γούρνα,
τη χαιρετώ δε μου μιλεί, της κρένω δε μου κρένει:
– Κόρη για βγάλε μας νερό, την καλή μοίρα νά 'χεις,
να πω κι εγώ κι ο μαύρος μου και τα λαγωνικά μου...
Σαράντα σίγλους¹ έβγαλε, στα μάτια δεν την είδα,
κι απάνω στους σαρανταδυό τη βλέπω δακρυσμένη:
– Γιατί δακρύζεις, λυγερή, και βαριαναστενάζεις;
Μήνα² πεινάς, μήνα διψάς, μην έχεις κακή μάνα;
Μήτε πεινώ, μήτε διψώ, μήτ' έχω κακή μάνα·
ξένε μου, κι αν εδάκρυσσα, κι αν βαριαναστενάζω,
τον άντρα 'χω στην ξενιτιάν εδώ και δέκα χρόνους,
κι ακόμα τρεις τον καρτερώ, πέντε τον παντηχάινω,³
κι απέ θα κόψω τα μαλλιά, καλόγρια θένα γένω,
θα πάω στα έρημα βουνά να στήσω μοναστήρι,
εκειόν να τρώει η ξενιτιά, κι εμέ τα μαύρα ράσα...
– Κόρη, ο καλός σου επέθανε, κόρη, ο καλός σου εχάθη
κι εγώ παπάδες πλέρωσα, κι είπε να με πλερώσεις,
του έδωκα κι ένα φιλί, κι είπε να μου το δώσεις.
– Αν τους παπάδες πλέρωσες, διπλά να σε πλερώσω,
κι αν έκανες τα κόλλυβα, διπλά να σου τα δώσω,
όμως εκείνο το φιλί, τρέχα και γύρευέ το!
– Κόρη μ' εγώ είμ' ο άντρας σου, εγώ 'μαι κι ο καλός σου.
– Πες μου σημάδια του σπιτιού, και τότε σε πιστεύω...
– Έχεις μηλιά στην πόρτα σου και κλήμα στην αυλή σου,
κι έχεις και με τα χέρια σου μια λείμονιά φυτέψει.
– Κάποιος κακός μου γείτονας σου τά 'πε και τα ξέρεις·
πες μου σουσούμια⁴ του κορμού, και τότε σε πιστεύω.
– Έχεις ελιά στα στήθη σου, κι ελιά στην αμασκάλη,
κι ανάμεσα στον κόρφο σου τ' αντρός σου φυλαχτάρι.
– Ξένε μ' εσύ είσ' ο άντρας μου, εσύ είσαι κι ο καλός μου.

Άγης Θέρος, *Δημοτικά Τραγούδια*, Ο Φοίβος, Αθήνα, χ.χ.

Μη μου κλαις (Αλβανία)

- Μη μου κλαις, άστρο και φως μου...
- Κλαίω πού 'φυγε ο καλός μου!
- Μη τα δάκρυα δε φελάνε*
τα ματάκια σου χαλάνε...
- Ας χαλάσουν, τι τα θέλω;
Έχει φύγει αυτός που θέλω
ξενιτεύτηκε και πάει
και πια πίσω δε γυρνάει...
- Πάψε κόρη μου το κλάμα
θα του στείλουμε ένα γράμμα
θα γυρίσει όπου να 'ναι
και κουράγιο λίγο κάνει!
- Θέλω νά 'ρθει μαυρομάλλης,
κι όχι γέρος ασπρομάλλης!

*Ποητές του κόσμου, Κάποιοι τραγουδούν δίπλα μας,
Ανθολογία Αλβανικής Δημοτικής Ποίησης, εισ. – μτφρ.
Θωμάς Στεργιόπουλος, Ροές, Αθήνα 2007*

Η μετανάστευση στάθηκε κοινή μοίρα όλων των βαλκανικών λαών που υπέφεραν εξίσου από την οικονομική ανέχεια, τις κατακτήσεις και τις φυσικές καταστροφές. Το θέμα της ξενιτειάς, λοιπόν, δεν απαντάται μόνο στα ελληνικά δημοτικά τραγούδια, αλλά αποτελεί κοινό τόπο στη δημοτική ποίηση και άλλων βαλκανικών λαών από παλιά.

* φελάνε = ωφελούν

Ο Γιαννάκης

Δκλώχνεις με, μάνα, δκλώχνεις με τζι, εγγιώ να φύω θέλω.
Νά 'ρτει μέρα τ' άη Γιωρκού να πας στην εκκλησιάν,
να δεις τον νιον, να δεις την νιαν, να δεις τα παλλικάρια,
να δεις τον σκάμνον¹ μου όφτζαιρον τζαι το στασίν μου μαύρον,
να τρέξεις κάτω στον γιאלόν, κάτω στο παραγιάλιν,
τους καϊξήες² ν' αρωτάς, τους ναύτες να 'ξετάζεις.
– Ναύτες μου, καλοναύτες μου,
δεν είδετε τον γιούλλην μου, τον γιον μου τον Γιαννάκη;
– Εψές, προψές τον είδαμεν στον κάβον³ της Αττάλειας⁴.
είδεν τον άμμον κρεβακιάν⁵, τον ουρανόν σεντόνιν
τζαι δκγο βυζάτζια⁶ του γιαλού είδεν τα μαουλούτζιν⁷.
Μαύρα πουλλιά τον τρώγασιν τζι, άσπρα τον τριγυρούσαν,
τζι, έναν πουλλίν, καλόν πουλλίν, έκλαιε λυπημένα.
– Έλα, πουλλίν, καλόν πουλλίν, να φας αντρεγωμένον,
να κάμεις πήχυν τα φτερά τζαι πιθαμήν ανύθια,
να γράψεις με τ' ανύθια σου γράμματα του κλαμάτου.

*Χρίστος Ταουσιάνης, Δημοτικά τραγούδια της Κύπρου [Ριζοκαρπάσου],
Λευκωσία 1987*

Το τραγούδι έχει καταγραφεί στο Ριζοκάρπασο της Κύπρου και πραγματεύεται το θέμα της ξενιτειάς από τη σκοπιά ενός παλικαριού που πρόκειται να αφήσει την πατρίδα του.

¹ σκάμνον, στασίν: στασίδι της Εκκλησιάς ² καϊξήες: βαρκάρηδες ³ κάβος: ακρωτήριο ⁴ Αττάλεια: πόλη της Νότιας Τουρκίας ⁵ κρεβακιάν: στρώμα ⁶ βυζάτζια: βότσαλα ⁷ μαουλούτζιν: προσκέφαλο, μαξιλάρι

ΡΕΜΠΕΤΙΚΟ

ΘΟΔΩΡΟΣ ΔΕΡΒΕΝΙΩΤΗΣ

Ένα πιάτο άδειο

Όταν το ρεμπέτικο τραγούδι φτάνει στην ακμή του, διευρύνει τη θεματική του, που μέχρι τότε επικεντρωνόταν κυρίως στη ζωή και στα προβλήματα των ανθρώπων του περιθωρίου. Οι στίχοι του αποτυπώνουν πλέον και γενικότερα κοινωνικά ζητήματα, όπως στο τραγούδι του Δερβενιώτη (1935), που ασχολείται με την ξενιτιά, αφού η μετανάστευση ξεκλήρισε τις ελληνικές οικογένειες και στα νεότερα χρόνια.

Ένα πιάτο άδειο στο τραπέζι
μα καρέκλα πάντα αδειανή
σε προσμένουν πότε θα γυρίσεις
απ' τα ξένα δόλιο μας παιδί.

Δηλητήριο στο στόμα, είν' η κάθε μας μπουκιά
μέχρι που νά 'ρθεις παιδί μου απ' τη μαύρη ξενιτιά.

Η μανούλα πάντοτε κλαμένη
ο πατέρας όλο σκεφτικός
και τ' αδέρφια σου και η καλή σου
σε προσμένουν νά 'ρθεις συνεχώς.

Πότε θά 'ρθεις, πότε θά 'ρθεις, απ' τη μαύρη ξενιτιά
να χαρεί το σπιτικό μας και η μαύρη μας καρδιά.

Τάσος Σχορέλης, *Ρεμπέτικη Ανθολογία*, 2ος τόμος, Πλέθρον, Αθήνα 1977

ΕΠΩΝΥΜΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ

Ο γυρισμός του ξενιτεμένου

Στο ποίημα ο Γ. Σεφέρης πραγματεύεται τη ματαιώση που νιώθει ο ξενιτεμένος, όταν διαπιστώνει ότι η επιστροφή του (ο «νόστος») στη γη των παιδικών του χρόνων δεν είναι αυτό που φανταζόταν.

Παλιέ μου φίλε τι γυρεύεις;
χρόνια ξενιτεμένος ήρθες
με εικόνες που έχεις αναθρέψει
κάτω από ξένους ουρανούς
μακριά απ' τον τόπο το δικό σου.

- Γυρεύω τον παλιό μου κήπο·
τα δέντρα μού έρχονται ως τη μέση
κι οι λόφοι μοιάζουν με πεζούλια
κι όμως σαν ήμουνα παιδί
έπαιζα πάνω στο χορτάρι
κάτω από τους μεγάλους ίσκιους
κι έτρεχα πάνω σε πλαγιές
ώρα πολλή λαχανιασμένος.

- Παλιέ μου φίλε ξεκουράσου
σιγά-σιγά θα συνηθίσεις·
θ' ανηφορίσουμε μαζί
στα γνώριμά σου μονοπάτια
θα ξαποστάσουμε μαζί

κάτω απ' το θόλο των πλατάνων
σιγά-σιγά θα 'ρθούν κοντά σου
το περιβόλι κι οι πλαγιές σου.

- Γυρεύω το παλιό μου σπίτι
με τ' αφηλά τα παραθύρια
σκοτεινιασμένα απ' τον κισσό
γυρεύω την αρχαία κολόνα
που κοίταζε ο θαλασσινός.
Πώς θες να μπω σ' αυτή τη στάνη;
οι στέγες μου έρχονται ως τους ώμους
κι όσο μακριά και να κοιτάξω
βλέπω γονατιστούς ανθρώπους
λες κάνουνε την προσευχή τους.

- Παλιέ μου φίλε δε μ' ακούς;
σιγά-σιγά θα συνηθίσεις
το σπίτι σου είναι αυτό που βλέπεις
κι αυτή την πόρτα θα χτυπήσουν
σε λίγο οι φίλοι κι οι δικοί σου
γλυκά να σε καλωσορίσουν.

- Γιατί είναι απόμακρη η φωνή σου;
σήκωσε λίγο το κεφάλι
να καταλάβω τι μου λες
όσο μιλάς τ' ανάστημά σου
ολοένα πάει και λιγοστεύει
λες και βυθίζεσαι στο χώμα.

- Παλιέ μου φίλε συλλογίσου
σιγά-σιγά θα συνηθίσεις
η νοσταλγία σου έχει πλάσει
μα χώρα ανύπαρκτη με νόμους
έξω απ' τη γης κι απ' τους ανθρώπους.

- Πια δεν ακούω τσιμουδιά
βούλιαξε κι ο στερονός μου φίλος
παράξενο πώς χαμηλώνουν
όλα τριγύρω κάθε τόσο
εδώ διαβαίνουν και θερίζουν
χιλιάδες άρματα δρεπανηφόρα*.

Αθήνα, άνοιξη '38

Γιώργος Σεφέρης, *Ποήματα*, Ίκαρος, Αθήνα, 1972

* **δρεπανηφόρα**: πολεμικά άρματα που έφεραν μακριές και καμπύλες λεπίδες, τα δρέπανα (εδώ εννοεί τα τανκ)

Κ. Βολανάκης, *Βάρκες και παιδιά*

Τ' αμπέλι

Ο παραδοσιακός κόσμος του δημοτικού τραγουδιού είναι κατά βάση αγροτικός και οικότεχνος. Το διπλανό τραγούδι σχετίζεται με έναν βασικό τομέα παραγωγής, την καλλιέργεια του αμπελιού, στην οποία συμμετέχει όλη η οικογένεια, ο καθένας αναλόγως με τις δεξιότητές του.

* για: εδώ γιατί

– Αμπέλι μου πλατύφυλλο και κοντοκλαδεμένο,
για* δεν ανθείς, για δεν καρπείς, σταφύλια για δε βγάνεις;
Μ' εχάλασες παλιάμπελο, κι εγώ θα σε πουλήσω...
– Μη με πουλείς, αφέντη μου, κι εγώ σε ξεχρεώνω
για βάλε νιους και σκάψε με, γέρους και κλάδεψέ με,
βάλε γριές μεσόκοπες, να με βλαστολογήσουν,
βάλ' και κορίτσια ανύπαντρα, να με κορφολογήσουν!

Άγις Θέρος, Δημοτικά Τραγούδια, Ο Φοίβος, Αθήνα, χ.χ.

[Νάμουν γέρος το Γενάρη]

¹ μιστίν: μικρό· ² μουστακωμένος: με μουστάκι, ώριμος

Νάμουν γέρος το Γενάρη
και μιστίν¹ μωρόν το θέρος
τον τζ'αιρόν του σταφυλιού
άδρωπος μουστακωμένος².

Νέαρχος Κληρίδης, Κυπριακά Δημοτικά Τραγούδια,
τομ. Β', Λευκωσία, 1968

ΕΠΩΝΥΜΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΚΩΣΤΑΣ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ

Το τραγούδι του τρυγητού

Το ποίημα ανήκει στη συλλογή Τα Αγροτικά που κυκλοφόρησαν το 1891. Η συλλογή αναδεικνύει θέματα της υπαίθρου με τους «τρόπους» του δημοτικού τραγουδιού.

¹ μόσχος: αρωματικό υγρό, έξου και το «μοσχάτο» κρασί·
² να γύρει: να γυρίσει, να επιστρέψει.

Το λέει ο πετροκότσυφας στο δροσερό τ' αυλάκι,
το λεν στα πλάγια οι πέρδικες, στην ποταμιά τ' αηδόνια,
το λεν στ' αμπέλια οι λυγερές, το λεν με χίλια γέλια,
το λέει κι η Γκόλφω η όμορφη, το λέει με το τραγούδι.

– Αμπέλι μου, πλατύφυλλο και καλοκλαδεμένο,
δέσε σταφύλια κόκκινα, να μπω να σε τρυγήσω,
να κάμω αθάνατο κρασί, μοσκοβολιά γιομάτο.
Μες στα κατώγια τα βαθιά σαν μόσχο¹ να το κρύψω,
να το φυλάξω ολάκερες χρονιές, ακέριους μήνες,
ώσπου να 'ρθεί μίαν άνοιξη, να 'ρθεί ένα καλοκαίρι,
να γύρει² από τη μακρινή την ξενιτιά ο καλός μου.
Να κατεβώ μες στην αυλή, να πιάκω τ' άλογό του,
να τον φιλήσω αγκαλιαστά στα μάτια και στο στόμα,
να τον κεράσω, αμπέλι μου, τ' αθάνατο κρασί σου,
της ξενιτιάς τα βάσανα να παν, να τα ξεχάσει.

Κώστας Κρυστάλλης, Άπαντα, Εστία, Αθήνα, 1952

[Ποιος είδεν ήλιο από βραδιού]

Ποιος είδεν ήλιο από βραδιού, άστρι το μεσημέρι;
Ποιος είδε την πεντάμορφη, στη σκάλα ν' ανεβαίνει,
να τρίζουν τα τριλίκια¹ της, να λάμπει η φορεσιά της,
και τα ξανθά της τα μαλλιά να μοιάζουν το χρυσάφι,
το πρόσωπό της στρογγυλό νά 'ναι σαν το φεγγάρι,
νά 'ναι τα δυο ματάκια της αυγερινός και πούλια,
νά 'χει λαιμό για τα φλωριά, για τα μαργαριτάρια,
τα χέρια της τα παχουλά ν' ασπρίζουν σαν το γάλα,
και το κορμί της το λιγνό νά 'ναι σαν κυπαρίσσι,
νά 'χει κορμί αγγελικό και μέση δαχτυλίδι,
και δάχτυλα μασουρωτά², για πέντε δαχτυλίδια,
νά 'χει λαλιά ζαχαρωτή σε στόμα κοντυλένιο³,
τα χείλη τα μυγδαλωτά νά 'ναι σαν το μερτζάνι⁴;
Θε μου! και ποιος να την ιδεί, και να μη λαχταρίσει!...

Άγις Θέρος, Δημοτικά Τραγούδια, Ο Φοίβος, Αθήνα, χ.χ.

Από τα προσφιλή θέματα των δημοτικών τραγουδιών είναι και η αγάπη, σε όλες της τις μορφές: αδελφική, συζυγική, ερωτική, προς τα παιδιά κ.λπ. Συχνά στα δημοτικά τραγούδια αλλά και στη λυρική ποίηση, από τα αρχαία χρόνια, το αίσθημα του έρωτα διαπλέκεται και τραγουδιέται μαζί με το θέμα της ομορφιάς.

¹ τριλίκια: πλεχτές κάλτσες.

² μασουρωτά: που έχουν κυλινδρικό σχήμα σαν μασούρι, ολοστρόγγυλα. ³ κοντυλένιο: σα να ζωγραφίστηκε με το κοντύλι, λεπποκαμωμένος, χαριτωμένος ⁴ μερτζάνι: σπάνια βαθυκόκκινη φυσική χρωστική ουσία από κοχύλια

Στεφανοφρυδάτη (Αλβανία)

Στεφανοφρυδάτη
και μαυρομαλλούσα
τι σου φταίω ο δόλιος
χαμηλοβλεπούσα;

Τράβηξε το πέπλο
να σε καμαρώσω
τι σου φταίω ο δόλιος
που σε θέλω τόσο;

Κάτασπρο το χέρι
δάχτυλα κρινένια
τι σου φταίω ο δόλιος
και με βάζεις σ' έννοια;

Σού 'βγαλα το πέπλο
είδα τη θωριά σου
το λαιμό τον άσπρο
τα χρυσά φλουριά¹ σου

¹ φλουριά: χρυσά νομίσματα που συχνά δένονταν σε περιδέραιο

Α. Τάσος, Χαρακτικό

²[Χρυσο]τρεντελίνα: κίτρινο φυτό που φυτρώνει σε μεγάλο ύψος, μτφ. η πολύ αδύνατη γυναίκα

Αχ μωρή τσαχπίνα
κάηκε η καρδιά μου...
Χρυσοτρεντελίνα²
είσαι πια δικιά μου!

*Ποιητές του κόσμου, Κάποιοι τραγουδούν δίπλα μας,
Ανθολογία Αλβανικής Δημοτικής Ποίησης, εισ. – μτφρ.
Θωμάς Στεργιόπουλος, Ροές, Αθήνα 2007*

*Το τραγούδι κυκλοφόρησε
το 1935.*

* ντουινιάς: κόσμος

ΡΕΜΠΕΤΙΚΟ

ΜΑΡΚΟΣ ΒΑΜΒΑΚΑΡΗΣ

Μαύρα μάτια, μαύρα φρύδια

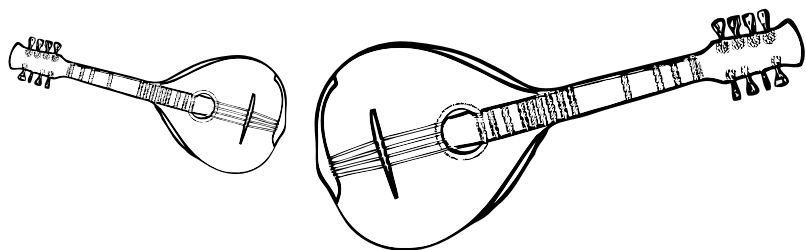
Μαύρα μάτια, μαύρα φρύδια,
κατσαρά μαύρα μαλλιά,
άσπρο πρόσωπο σαν κρίνο
και στο μάγουλο ελιά.

Τέτοιαν ομορφιά ποτές μου,
αχ τσαχπίνα μου γλυκιά,
δεν την έχω απαντήσει
μέσα σ' όλο το ντουινιά*.

Μαυρομάτα μου, για σένα
εκατάντησα τρελός,
θα πεθάνω, δεν αντέχω,
έχω μείνει ο μισός.

Πόνους έχω εγώ κρυμμένους
μες στα φύλλα της καρδιάς
με τα μαγικά σου μάτια
όταν, φως μου, με κοιτάς.

Ηλίας Πετρόπουλος, Τα μικρά ρεμπέτικα, Νεφέλη, Αθήνα 1990

Μαντινάδες

Αν δάκρυ από τα μάτια μου δίνει χαρά σ' εσένα,
τότε θα τά 'χω μια ζωή τα μάτια μου κλαμένα.

Είναι στιγμές το δάκρυ μου από χαρά μου δίνει,
γιατί ακουμπάει στο μάγουλο και ζωγραφίζει εκείνη.

Μη καμαρώνεις φλόγα μου ένα κερί πως λιώνεις,
γιατί κι εσύ μετά απ' αυτό θες και δε θες τελειώνεις.

(Κρήτη, παραδοσιακοί στίχοι – νεότερη εκτέλεση: Μιχάλης Τζουγανάκης)

Οι μαντινάδες είναι μικρά τραγούδια που τ' ακούμε κυρίως στην Κρήτη, αλλά και σε πολλά νησιά του Αιγαίου, και έχουν συνήθως ερωτικό περιεχόμενο. Χάρη στον αυτοσχέδιο χαρακτήρα του και τη μικρή του φόρμα, το είδος εξακολουθεί να καλλιεργείται και σήμερα, όπως δείχνουν και οι διπλανές μαντινάδες διασκευασμένες από σύγχρονο τραγουδοποιό.

Επιθαλάμια δίστιχα

Ώρα καλή σου νιόνυφη, ώρα καλή να ζήσεις,
μούσκους τζαι ροδοστέμματα¹ όπου τζ' αν παρπατήσεις.

Μέσ' στην αυλήν η μάνα σου εφύτεψε λεβάνταν
να κόβκει να μυρίζεται να σ' αθυμμάται πάντα.

Ώρα καλή σου νιόγαμπρε, ώρα καλή τζαι γειά σου,
μούσκους τζαι ροδοστέμματα στα καμαρόβρυδά² σου.

Πρέπει σου να σου τραουδούν τζαι να βαστάς καμάρι,
γιατί εξημασκάλισες³ της λεμονιάς κλωνάρι.

Γαμπρέ τη νύφη ν' αγαπάς τζαι να μεν της μαλλώνεις
έξι τη σα βασίλισσα για να την καμαρώνεις.

Σήμερα λάμπ' ο ουρανός, σήμερα λάμπ' η μέρα,
σήμερα στεφανώνεται ατός την περιστέραν.

Τ' αντρόγυον π' αρμάσαμεν⁴ να ζήσει να γεράσει,
σαν πέυκος της Βασιλιτζιάς να γεροντοκλωνιάσει⁵.

Νέαρχος Κληρίδης, *Κυπριακά Δημοτικά Τραγούδια*, τομ. Β',
Λευκωσία 1968

Τα δημοτικά τραγούδια υμνούν κάθε οικογενειακό συμβάν. Τα επιθαλάμια είναι τραγούδια του γάμου, ένα είδος που ανάγεται στην αρχαϊκή λυρική ποίηση και το οποίο καλλιέργησε ιδιαίτερα η Σαπφώ. Στην Κύπρο, απ' όπου προέρχονται τα παρακάτω, τραγουδιούνται με συνοδεία βιολιού.

¹ ροδόστεμμαν: ανθόνερο·

² καμαρόβρυδα: τοξοειδή φρούδια· ³ εξημασκάλισες: έκοψες το κλωνάρι του δέντρου·

⁴ αρμάσαμεν: παντρεύσαμε·

⁵ να γεροντοκλωνιάσει: να γεράσει απλώνοντας πολλά κλωνάρια, δηλ. απογόνους

Η συνείδηση της γυναίκας είναι μέρος της σύνθεσης Πρόλογος στη Ζωή που αποτελείται από πέντε μέρη: Α' Η συνείδηση της γης μου, Β' Η συνείδηση της φυλής μου, Γ' Η συνείδηση της γυναίκας, Δ' Η συνείδηση της πίστης, Ε' Η συνείδηση της προσωπικής δημιουργίας. Κάθε μέρος δημοσιεύτηκε αυτόνομα («Η συνείδηση της γυναίκας» το 1916).

¹ **ζερβά:** αριστερά· ² **ορτές:**

ορθές· ³ **απαλόνε:** απαλό·

⁴ **διάβα:** διάβαινε, πέρασε·

⁵ **λαγήνι:** δοχείο με λαβή για υγρά, στάμνα

Χαμπής Τσαγγάρης, Λεπτομέρεια από *Το βασιλόπουλλον της Βενεδιάς*

ΕΠΩΝΥΜΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ

Η συνείδηση της γυναίκας - Ο χωριάτικος γάμος (απόσπασμα)

Στημένη η νύφη
σε θρονί που αστράφτει, χαμηλό,

μήτε δεξιάς κοιτάει μήτε ζερβά¹,
ενώ οι στολίστρες
πίσω από τους ώμους της ορτές²
απ' την κορφή του κεφαλιού της
της χωρίζουνε στη μέση τα μαλλιά,
κι αφού τα στρώσουν με το χτένι
και στον αέρα τα τινάζουν δώθε κείθε
δυνατά,
στα τρία τους δάχτυλα χωρίζοντας
τον απαλόνε³ θησαυρό,

με ήσυχα χέρια αρχίζουνε
να δένουν τις πλεξούδες
σα σφεντόνα
απανωτά!

.....
Μα η μάνα εκεί
στη θύρα ομπρός
τους σταματά.
Κι ακούγεται η άφθαρτη φωνή:

«Στου κατωφλιού την πλάκα
κι αν το γράψεις, θυγατέρα,
δε στέκει τ' όνομά σου.
Πέρανα καθώς περνάει το χελιδόνι.

.....
Διάβα⁴ καθώς με το βαρύ λαγήνι⁵
το γεμάτο νερό, που με μονάχα
το κεφάλι το ανέβαζες στο σπίτι
και δεν εκοίταζες μπροστά, ούτε πίσω
–δεξιά, ζερβά δεν κοιτάζες– και μήτε
τα χέρια γύρω σου έψαχναν ολοένα
μα έστριβαν το μαλλί κι ήταν πιασμένα·
το κατώφλι έτσι πέρανα, θυγατέρα!

..... »

Άγγελος Σικελιανός, *Λυρικός Βίος Γ',*
Ίταρος, Αθήνα 1978

Λιανοτράγουδα

- i. Το έχε γειαν έχει καμόν, το κατευόδιον ζάλην,
αμμά το καλωσόρισες είντα χαρά μεγάλην!

Μίκης Ι. Κιτρομηλίδης, *Κυπριακά Δημοτικά τραγούδια*,
Ίδρυμα Λεβέντη, Αθήνα 1992

- ii. Απού 'ναι νιος και δεν πετά με του βορρά τα νέφη,
είντα τη θέλει τη ζωή στον κόσμο να την έχει!

- iii. Ήθελα να ήμουν όμορφος, να ήμουν και παλικάρι,
να ήμουν και τραγουδιστής, δεν ήθελα άλλη χάρη.

Νικόλαος Γ. Πολίτης, *Εκλογαί από τα τραγούδια του Ελληνικού λαού*,
Εστία, Αθήνα 1914

Πρόκειται για δίστιχα, συνήθως αυτοσχέδια δημοτικά τραγούδια, που το περιεχόμενό τους ποικίλλει (ερωτικά, γνωμικά κ.ά.). Το είδος καλλιεργήθηκε και από ποιητές της επώνυμης ποίησης, όπως ο Γιάννης Ρίτσος.

Μαρινιωτού (Μαρωνίτικο)

Μαρινιωτού μαίρεψε τζι Ασωματού μου στρώσε
τζι εσου βρα Κορματζιθκιανού
ένα φιλί μου δώσε.

(καταγραφή: Τόνου Σολωμού)

Γιώργος Γαβριήλ, *Το φούρνοσμα*

Αγία Μαρίνα, Ασώματος και Κορμακίτης ήταν τα τρία χωριά της Κύπρου με τον πιο συμπαγή μαρωνίτικο πληθυσμό. Σύμφωνα με την παράδοση, οι γυναίκες της Αγ. Μαρίνας φημίζονταν για τη μαγειρική τους, του Ασώματος για τη νοικοκυροσύνη τους και του Κορμακίτη για την ομορφιά τους.

Μανιάτικα μοιρολόγια

Πρόκειται για θρηνητικά δημοτικά τραγούδια που τραγουδούν γυναίκες κατά τη διάρκεια της νεκρώσιμης τελετής. Η συνήθεια είναι πανάρχαια (τέτοιους θρήνους συναντάμε στην «Ιλιάδα» του Ομήρου). Το είδος εξακολουθεί να επιβιώνει σε παραδοσιακά περιβάλλοντα, ιδίως στη Μάνη και στην Κρήτη.

¹ **σόμοιαζε**: σου ταίριαζε·
² **ξαμόνι**: οικισμός, εδώ το κοιμητήριο

i. Δε σόπρεπε δε σόμοιαζε¹
χάμου στη γη να πέσεις
μον σόπρεπε και σόμοιαζε
σε περιβόλι μέσα
να πέφτουν τ' άνθια πάνω σου,
τα μήλα στην ποδιά σου
τα κόκκινα τριαντάφυλλα
στα ροδομάγουλά σου.

ii. Εδώ σε τούτ' την εκκλησιά
σε τούτο το ξαμόνι²
κοιμούνται οι νιες σα λεμονιές
κι οι νιοι σαν κυπαρίσσια,
κοιμούνται και οι γέροντες,
δέντρα ξεριζωμένα,
κοιμούνται κι οι νοικοκυρές
σαν πόρτες χαλασμένες,
κοιμούνται τα μικρά παιδιά
σα μήλα μαραμένα.

iii. Μονεμβασιώτικο
Τώρα στον αποχωρισμό τρεις ποταμούς διαβαίνω:
Ο ένας χωρίζει αντρόγενα, κι ο άλλος χωρίζει αδέρφια,
κι ο τρίτος ο φαρμακερός τη μάνα απ' τα παιδιά της.

<http://2gym-malak.thess.sch.gr/files/moirologia.doc>

Κώστας Μπαλάφας, Θρήνος

Ο Επιτάφιος θρήνος της Αειπαρθένου Μαρίας

(απόσπασμα)

Τότε η Παναγία μου εστέκετον κλαμένη,
θλιμμένη και περίλυπη, χαμαί στην γην φυρμένη¹.
Ετράβαν τα μαλλάκια της, το στήθος της εκτύπαν,
ούτε τον κόσμον έβλεπεν, ούτε φωνές αδροΐκαν².
Έκλαιεν και εφώναζεν· «υιέ μου και Θεέ μου,
τι είναι τούτα, που θωρώ, που δεν είδα ποτέ μου!
Δεν τό 'ξερα δεν τό 'λπίζα ετούτα να μου πούσιν,
ούτ' έτσι πράγμαν φοβερόν τ' αμμάτια μου να δούσιν!
Ω τέκνον μου, τι έπταισες, κι είσαι πολύ θλιμμένον,
κι είσαι πολύ περίλυπον και καταφρονημένον!
Υιέ μου, καναρίνιν μου, κι ακριβαναθρεμμένον,
ποιος μου το λάλεν να σε δω στο ξύλον σταυρωμένον!
Κι α, πού μαχαίριν να σφαγώ κι α, πού κρεμμόν να δώσω
κι α, πού ποτάμιν σύνθολον να μπω να παραδώσω!
Είναι μαχαίρι κοπτερόν, που μπήκεν στην καρδιάν μου,
εμπήκε και κατάκοψε μέσα τα σωτικά³ μου.
Ω, που τρομάρα, τρέμουσιν τα μέλη μου, σπαράσσουν,
τα μέλη μ' όλα τρέμουσιν, τα σπλάχνα μου ταράσσουν.

Χρίστος Ταουσιάνης, Δημοτικά τραγούδια της Κύπρου [Λάρνακας],
Λευκωσία 1990

Το τραγούδι, που καταγράφηκε στη Λάρνακα, ανήκει στους θρήνους της Παναγίας που έχει διασώσει η προφορική παράδοση και ακούγονται τη Μεγάλη Εβδομάδα (πανελλήνια γνωστό το «Σήμερα μαύρος ουρανός»). Στις εκκλησίες τέτοιοι θρήνοι ψάλλονται κατά το βυζαντινό μέλος ως «Αίνου» τη Μεγάλη Παρασκευή.

¹ **φυρμένη**: λιπόθυμη, αναίσθητη ² **αδροΐκαν**: άκουγε ³ **τα σωτικά**: τα σωτικά, τα σπλάχνα

ΕΠΩΝΥΜΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ

Επιτάφιος

(απόσπασμα)

(Θεσσαλονίκη. Μάης του 1936. Μια μάνα, καταμεσίς τον δρόμον, μοιρολογάει το σκοτωμένο παιδί της. Γύρω της και πάνω της, βουίζουν και σπάζουν τα κύματα των διαδηλωτών – των απεργών καπνεργατών. Εκείνη συνεχίζει το θρήνο της):

Γιε μου, σπλάχνο των σπλάχνων μου, καρδούλα της καρδιάς μου, πουλάκι της φτωχιάς αυλής, ανθέ της ερημιάς μου,

πώς κλείσαν τα ματάκια σου και δε θωρείς που κλαίω και δε σαλεύεις, δε γρικιάς τα που πικρά σου λέω;

Γιόκα μου, εσύ που γιάτρευες κάθε παράπονό μου, που μάντευες τι πέρναγα κάτου απ' το τσίνορό μου,

*Το τραγούδι κυκλοφόρησε
το 1949.*

τώρα δε με παρηγοράς και δε μου βγάζεις άχνα
και δε μαντεύεις τις πληγές που τρώνε μου τα σπλάχνα;

Πουλί μου, εσύ που μού 'φερνες νεράκι στην παλάμη
πώς δε θωρείς που δέρνουμαι και τρέμω σαν καλάμι;

Στη στράτα εδώ καταμεσίς τ' άσπρα μαλλιά μου λύνω
και σου σκεπάζω της μορφής το μαραμένο κρίνο.

Φιλώ το παγωμένο σου χειλάκι που σωπαίνει
κι είναι σα να μου θύμωσε και σφαλιγμένο μένει.

Δε μου μιλείς κι η δόλια εγώ τον κόρφο δες, ανοίγω
και στα βυζιά που βύζαξες τα νύχια, γιε μου μπήγω.

Γιάννης Ρίτσος, *Επτάφιος*, Κέδρος, Αθήνα 1987

ΡΕΜΠΕΤΙΚΟ

ΜΑΝΟΛΗΣ ΧΙΩΤΗΣ

Τι έχεις μάνα;

Τι έχεις, μάνα δυστυχισμένη,
κι όλο το Χάρο παρακαλείς;
Είν' η καρδιά του σκληρή σαν πέτρα
κι ό,τι κι αν κάνεις δεν τον συγκινείς.

Πόσες μανούλες δεν έχουν κλάψει
μπροστά στο Χάρο γονατιστές·
δεν είσαι η πρώτη, εσύ, μανούλα,
δεν μας λυπάται όσο κι αν κλαις.

Πόσους μας πήρε από το σπίτι
κοίταξε, μάνα, καταστροφή·
μην περιμένεις από το Χάρο
φτώχια κι ορφάνια να λυπηθεί.

Ηλίας Πετρόπουλος, *Τα μικρά ρεμπέτικα*, Νεφέλη, Αθήνα 1990

Ύπνε μου, έπαρέ μου το

Ύπνε μου κι έπαρέ μου το, κι άμε το στα περβόλια
και την ποδιά¹ του γέμισε τριαντάφυλλα και ρόδα.
Τα ρόδα νά 'ν' της μάνας του, τα μήλα του κυρού² του
και τ' άσπρα τα τριαντάφυλλα νά 'ναι του σάντουλου³ του.
Ο ύπνος τρέφει τα μωρά κι ο κάμπος τα βοσκάρια⁴,
κι εμένα το παιδάκι μου το τρέφουνε τα χάδια.
Ο ύπνος μου στα μάτια σου κι η γεια στην κεφαλή σου
κι η αγρυπνιά στον κύρη σου να κάμει το προικί σου.
Κοιμήσου που στον γάμο σου, στ' αρραβωνιάσματά σου,
θ' ανοίξουν ρόδα και ανθοί μέσα στην κάμαρά σου.
Τα χιόνια αλεύρια θα γενούν και τα βουνά δαμάλια⁵
κι η θάλασσα γλυκό κρασί να πιούν τα παλικάρια.

Στο σχολειό του κόσμου, Ανθολόγιο Γ' & Δ' Δημοτικού,
ΟΕΔΒ, Αθήνα 2006

*Τα νανουρίσματα είναι
δημοτικά τραγούδια με τα
οποία έναν καιρό οι μητέρες
κοίμιζαν τα μωρά τους. Μια
πιθανή προέλευση της λέξης
είναι το ρυθμικό «νάι-νάι»
που λέγεται για να αποκοι-
μηθούν τα μωρά.*

¹ ποδιά: εδώ, αγκαλιά. ² κυρού:
κύρη, πατέρα. ³ σάντουλου:
νονού. ⁴ βοσκάρια: αυτά που
βόσκουν. ⁵ δαμάλια: μωσχάρια

Η ΑΝΑΝΕΩΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

*Τα ποιήματα που ακολουθούν αποτελούν δείγματα του τρό-
που με τον οποίο σύγχρονοι ποιητές ανανεώνουν τη δημοτική
παράδοση, αποδίδοντας τη θεματολογία και την ποιητική της
με ελεύθερο και συχνά ανατρεπτικό πνεύμα.*

ΜΙΧΑΛΗΣ ΓΚΑΝΑΣ

Χριστουγεννιάτικη ιστορία (απόσπασμα)

Λέω να γίνω πατέρας του πατέρα μου,
ένας πατέρας που του έτυχε
σιωπηλό και δύστροπο παιδί,
και να του πω μια ιστορία
για να τον πάρει ο ύπνος.
«Ύπνε που παίρνεις τα παιδιά, πάρε και τον πατέρα...
Ύπνε που παίρνεις τα παιδιά, πάρε και τον πατέρα:
απ' τις μασχάλες πιάσ' τονε σα νά 'ταν λαβωμένος.
Όπου πηγαίνεις τα παιδιά εκεί περπάτησέ τον,
με το βαρύ αμπέχωνο* στις πλάτες του ν' αχνίζει.

Δώσ' του κι ένα καλό σκυλί και τους παλιούς του φίλους,
και ρίξε χιόνι ύστερα, άσπρο σαν κάθε χρόνο.
Να βγαίνει η μάνα να κοιτά από το παραθύρι,
την έγνοια της να βλέπουμε στα γαλανά της μάτια
κι όλοι να της το κρύβουμε πως είναι πεθαμένη.

*Ο κόσμος του ποιήματος
είναι άνθρωποι που έζησαν
δοκιμασίες, όπως ο πόλεμος
του '40 και ο εμφύλιος, και
προκαλούν συγκίνηση με τα
δεινά τους.*

* αμπέχωνο: το χιτώνιο της
στρατιωτικής στολής

Ύπνε που παίρνεις τα παιδιά, πάρε κι εμάς μαζί σου,
με τους ανήλικους γονείς, παιδάκια των παιδιών μας.
Σε στρωματσάδα ρίξε μας μια νύχτα του χειμώνα,
πίσω απ' τα ματοτσινόρα ν' ακούμε τους μεγάλους,
να βήχουν, να σωπαίνουνε, να βλαστημούν το χιόνι.
Κι εμείς να τους λυπόμαστε που γίνανε μεγάλοι
και να βιαζόμαστε πολύ να μοιάσουμε σ' εκείνους,
να δουν πως μεγαλώσαμε να παρηγορηθούμε».

Μιχάλης Γκανάς, *Γυάλινα Γιάννενα*, Καστανιώτης, Αθήνα 1999

ΜΙΧΑΛΗΣ ΠΙΕΡΗΣ

Της μοιρασμένης γης (απόσπασμα)

Το ποίημα ανήκει στη συλλογή Αφήγηση (2002). Εκεί διαβάζουμε και τη σχετική σημείωση του ποιητή: Στο ποίημα υπόκειται ο θρύλος της «κουφής του κοκκάλου», τον οποίο άκουσα από τον παππού μου. Πρόκειται για πραγματική ιστορία μιας κυπριακής οχιάς [...], η οποία, αφού κάποιος γεωργός [...] της έκοψε ένα μέρος απ' τη μέση και πίσω, αυτή [...] βρήκε ένα μεγάλο κόκαλο ζώου, μπήκε μέσα, έθρεψε το κορμί της και επέζησε. [...] Καθώς κάποιοι κυνηγοί την πυροβολούσαν αλλά βρισκόντας το κόκαλο, δεν μπορούσαν να τη σκοτώσουν, έγινε γρήγορα θρύλος, ότι δηλαδή επρόκειτο για κάποιο θηρίο με υπερφυσική δύναμη [...], έως ότου κάποιος κυνηγός την πυροβόλησε στο κεφάλι και τη σκότωσε.

¹ σε εφτά γωνιές: ο ποιητής κατάγεται από την Εφταγώνια της Λεμεσού· ² αλαφιασμένος: τρομαγμένος· ³ απόφωτο: δειλινό, σούρουπο· ⁴ αφρούγιο: αφράτο· ⁵ δήμμα: δέσιμο, φράκτης για την ανακοπή του ρεύματος του ποταμού.

Πέρασαν χρόνια δισεκτα και χρόνοι
ξοδεμένοι σ' έρωτες, ταξίδια σε κορμιά
και πόλεις πρωτοίδωτες κι ήρθε ο καιρός
που τόλμησα μεγάλος να επιστρέψω
στην πρώτη μου περπατησιά να σύρω
βήματα γυμνά εδώ που γνώρισα το φως
σε εφτά γωνιές¹ και το νερό και της αυγής
το θάμβος ώσπου με πήραν τα όνειρα
κι αλαφιασμένος² έφυγα, ξένος του κόσμου [...]

Μα τώρα μες στ' απόφωτο³ πατώ ξανά
σε χώμα καμωμένο απ' τις κοκκάλες
τις χοντρές παππούδων και προπάππων
ζεστό κι αφρούγιο⁴ φτάνοντας στου ποταμού
το δήμμα,⁵ εδώ που σάζουν τα νερά
στου βάλτου την ανάσα την άκουσα
που βόγγηξε κρυμμένη στο χορτάρι.

[...]

Με κοίταξε, την κοίταξα και μόνο
σαν συνήθισα το πυρωμένο βλέμμα
αργά μού μίλησε σφυρίζοντας
μακρόσυρτα στον πρωινό αγέρα.

«Σαν ώριμη οχιά σε καλοδέχομαι
στον τόπο σου που τόσο τον νοστάλγησες
μόνο σε συμβουλεύω να προσέχεις
πού πατάς, ο βάλτος κρύβει το κακό
μάτια που σε τραβούν ολόισια στο κέντρο
της αβύσσου και πρόσεχε την πλάτη σου

βλέπω μαχαίρια και καρφιά.

[...]

»Αυτοί που με φοβούνται κάποτε
θα με σκοτώσουν. Όχι στα ίσα
ξέροντας το μαύρο μυστικό μου
θα πλησιάσουν ύπουλα με δόλο
στο τρωτό να με κτυπήσουν μέρος.

»Κι εγώ θα γείρω πληγωμένη πια κι έτοιμη
του θανάτου μες στη δροσιά των φύλλων
που με φύλαγαν, εκεί να ξεψυχήσω.
Μα είναι τότε, γνώριζε, που θα θεριέψω
στα χείλη του λαού, γιγαντωμένη μες στη μνήμη
των απλών ανθρώπων θα γίνω θρύλος
σύμβολο υπομονής και θέλησης για τη ζωή
και ψυχωμένης δύναμης “εν τη αδυναμία”».
[...]

Έτσι θα μείνει τ’ όνειρο για πάντα ζωντανό
κι ο τόπος θά ’χει ελπίδα. Εκείνοι που θα ’ρθούν
από το τέλος μου καινούρια αρχή θα βρουν.

Μιχάλης Πιερός, *Μεταμορφώσεις πόλεων.*
Ποήματα 1978-2009, Ίκαρος, Αθήνα 2010

Σολωμός Φραγκουλίδης,
Τοπίο

Ακούστε παράλληλα με τα κείμενα

- Τον Νίκο Ξυλούρη να τραγουδά το δημοτικό τραγούδι «Ο θάνατος του Διγενή», στην ιστοσελίδα: <http://www.youtube.com/watch?v=HR1gdUQSqeE&feature=related>
- Το δημοτικό τραγούδι «Ο Διγενής κι ο Χάροντας» ως μοιρολόι κατά την ταφή του Βενιζέλου, στην ιστοσελίδα: <http://www.youtube.com/watch?v=GdBI7IR6bw>
- Την Αρετή Κετιμέ να τραγουδάει το παραδοσιακό τραγούδι «Στό 'πα και στο ξαναλέω» στην ιστοσελίδα: <http://www.greektube.org/content/view/90978/2/>
- Τη συλλογή του Φαίδρου Καβαλλάρη, *Κυπριακά ερωτικά. 15 παραδοσιακά τραγούδια της Κύπρου*, 2006 (2 cd)
- Τον Μιχάλη Γκανά να διαβάζει το ποίημά του «Χριστουγεννιάτικη ιστορία», στην ιστοσελίδα: http://poiein.podomatic.com/entry/2008-09-10T08_48_34-07_00
- Τον Στέλιο Καζαντζίδη να τραγουδά το ρεμπέτικο «Ένα πιάτο άδειο», στην ιστοσελίδα: <http://www.youtube.com/watch?v=cqnoqEL87B8>
- Τον Γρηγόρη Μπιθικώτση να τραγουδά το ποίημα του Γιάννη Ρίτσου «Επιτάφιος», στην ιστοσελίδα: <http://www.youtube.com/watch?v=UOiMmJ8ErOM>
- Τον Πάνο Μιχαλόπουλο να τραγουδά το ρεμπέτικο «Τι έχεις μάνα;», στην ιστοσελίδα: <http://www.youtube.com/watch?v=Y0g2CPW30IA>
- Τον Μάρκο Βαμβακάρη να τραγουδά το ρεμπέτικο «Μάυρα μάτια, μαύρα φρύδια», στην ιστοσελίδα: <http://www.youtube.com/watch?v=K37zwunBFhk>
- Την Μελίνα Κανά να τραγουδά το δημοτικοφανές τραγούδι του Θανάση Παπακωνσταντίνου «Μιλώ για σένα» στην ιστοσελίδα: http://www.youtube.com/watch?v=BuXgh86_oFM

Δείτε ακόμη

- Το ντοκιμαντέρ της ΕΡΤ «Το δημοτικό τραγούδι», στην ιστοσελίδα: <http://www.ert-archives.gr/V3/public/pop-view.aspx?tid=0000061608&tsz=0&act=mMainView>
- Την παράσταση «Το άσμα του γιοφυριού» από το Θεατρικό Εργαστήρι Παν/μίου Κύπρου-ΘΕΠΑΚ (παραγωγή 2010)
- Το ντοκιμαντέρ της ΕΡΤ «Ο κόσμος του ρεμπέτικου» στην ιστοσελίδα: <http://www.ert-archives.gr/V3/public/pop-info.aspx?tid=0000007664&tsz=0&act=mInfo>
- Πληροφορίες για το ρεμπέτικο τραγούδι στη βάση δεδομένων, που φιλοξενείται στην ιστοσελίδα: <http://www.rebetiko.gr/>
- Την ταινία «Ρεμπέτικο» (1983) του Κώστα Φέρρη (1983)
- Επεισόδια από την τηλεοπτική σειρά της ΕΡΤ «Το μινόρε της αυγής», στην ιστοσελίδα: <http://www.livemovies.gr/series/to-minore-tis-augis>

Διαβάστε επίσης

1. Τα πιο όμορφα νανουρίσματα του κόσμου (23 νανουρίσματα από το Μάλι... μέχρι την Ιαπωνία), Βιβλίο – CD, ανθολόγηση Σ. Γκρολεζιά, Ν. Susanna, Μ. Λεράλ, Κόκκινο, Καλαμάτα 2010
2. Άρης Φακίνος, *Το όνειρο του πρωτομάστορα Νικήτα*, Καστανιώτης, Αθήνα 1998 (εμπνευσμένο από το *Γιοφύρι της Άρτας* και την ιστορία του πρωτομάστορα που προσπαθεί επί δέκα χρόνια να γεφυρώσει τη μεγαλύτερη χαράδρα των Βαλκανίων)
3. Ισμαήλ Κανταρέ, *Το γεφύρι με τις τρεις καμάρες*, μτφρ. Μαρίχεν Τσαλίκη, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα 1989 (εμπνευσμένο επίσης από το *Γιοφύρι της Άρτας*)
4. Ισμαήλ Κανταρέ, *Ποιος έφερε την Ντορουντίν;*, μτφρ. Μάριος Σοφινός, Ροές, Αθήνα 42001 (εμπνευσμένο από την παραλογή *Του Νεκρού αδελφού*)
5. Ιωάννα Καρυστιάνη, *Κουστούμι στο χώμα*, Καστανιώτης, Αθήνα 2001 (το θέμα της βεντέτας)
6. Ισμαήλ Κανταρέ, *Ρημαγμένος Απριίλης*, μτφρ. Λένα Μιλιλή, Ροές, Αθήνα 32001 (το θέμα της βεντέτας)
7. Άρης Φακίνος, *Το κάστρο της μνήμης*, Καστανιώτης, Αθήνα 21993 (ιστορικό μυθιστόρημα που διαδραματίζεται και μεταφέρει το κλίμα της όψιμης Οθωμανοκρατίας στην ηπειρωτική Ελλάδα)

Β'

ΜΥΘΟΙ - ΘΡΥΛΟΙ
ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

Οι θρύλοι είναι σύντομες αφηγήσεις που διασώζονται στην προφορική παράδοση. Αναφέρονται σε κάποιο ιστορικό γεγονός ή πρόσωπο και έχουν έντονο το στοιχείο της υπερβολής ή του υπερφυσικού. Από τους παρακάτω θρύλους, ο πρώτος για την αδελφή του Μεγαλέξαντρου, κι ο τρίτος, για το χτίσιμο της Αγια-Σοφιάς, είχαν ευρεία διάδοση στον ελληνικό χώρο. Ο δεύτερος προέρχεται από την Κύπρο (εδώ δίνεται σε νεοελληνική απόδοση).

Η γοργόνα

Ο βασιλιάς Αλέξανδρος, σαν πολέμησε και πήρε όλα τα ρηγάτα του κόσμου και τον έτρεμε όλη η γης, η οικουμένη, κάλεσε τους μάγους και τους ρώτησε:

– Πέστε μου, σεις που ξέρετε της μοίρας τα γραμμένα, τι μπορώ να κάμω για να ζήσω πολλά χρόνια, να χαρώ τον κόσμο εδώ, που τον έκαμα όλο δικό μου;

– Βασιλέα μου πολυχρονεμένη, η δύναμή σου είναι πολλή, αποκρίθηκαν οι μάγοι, μα όσα έχει γραμμένα η μοίρα δεν μπορεί να ξεγραφτούν. Ένα μόνο πράμα είναι που μπορεί να σε κάμει να χαρείς τα βασίλεια και τη δόξα σου, ώστε να θέλεις να γενείς αθάνατος, να ζήσεις ίσα με τα βουνά. Μα είναι δύσκολο, πολύ δύσκολο.

– Δεν σας ρωτώ αν είναι δύσκολο, αλλά ποιο είναι, είπε ο Αλέξανδρος.

– Ε, τότε, βασιλέα μου, στους ορισμούς σου. Είναι τ' αθάνατο νερό, που όποιος το πει θάνατο δε φοβάται. Μα όποιος πάει για να το πάρει πρέπει να περάσει μέσα από δυο βουνά π' ανοιγοκλείουνε και χτυπάει το ένα με τ' άλλο κι ουδέ πουλί πετάμενο δεν προφτάνει να περάσει. Πόσα ξακουσμένα βασιλόπουλα κι αρχοντόπουλα δε χάσανε τη ζωή τους μέσα σε κείνη την τρομερή παγίδα! Άμα περάσεις τα δυο βουνά, είν' ένας δράκος ακοίμητος και φυλάει τ' αθάνατο νερό. Σκοτώνεις το δράκο και το παίρνεις.

Ευτύς ο Αλέξανδρος προστάζει και του φέρνουνε τ' άλογό του, τον Βουκέφαλο, που φτερά δεν είχε και σαν πουλί πετούσε. Καβαλικεύει, δίνει σκαλιά του μαύρου του¹ και πάει. Και μ' ένα βίτσιμα πέρασε πέρα πέρα. Σκότωσε τον ακοίμητο δράκο κι επήρε το γυαλί² πού 'χε τ' αθάνατο νερό.

Αλλ' έλα δα ο ευλογημένος που άμα γύρισε στο παλάτι του, δεν το φύλαξε καλά! Το βλέπ' η αδερφή του και χωρίς να συλλογιστεί τι είναι, το χύνει. Κατά τύχη χύθηκε πάνω σε μια αγριοκρομμύδα, και γι' αυτό αυτές οι κρομμύδες δεν ξεραίνονται ποτέ.

Γιώργος Γαβριήλ, Γοργόνα

¹ δίνει σκαλιά του μαύρου του: δίνει σπρουσιά στο άλογό του· ² γυαλί: γυάλινο δοχείο

Ο Αλέξανδρος μετά κάμποση ώρα πάει να πει τ' αθάνατο νερό, αλλά πού να το βρει; Ρωτάει την αδερφή του κι αυτή του λέει πως δεν ήξερε τι ήτανε και τό 'χυσε. Ο βασιλιάς πήγε να τρελαθεί απ' τον θυμό του και τη στενοχώρια του και την καταράστηκε να γίνει από τη μέση και κάτω ψάρι και να βασανίζεται στη μέση του πελάγου όσο υπάρχει ο κόσμος.

Ο Θεός τ' άκουσε κι από τότε όσοι γυρίζουνε με τα καράβια τη βλέπουν να παραδέρνεται μέσα στα κύματα· ωστόσο δεν έχει κακία μέσα της για τον Αλέξανδρο· κι άμα ιδεί ένα καράβι, ρωτάει: «Ζει ο βασιλιάς Αλέξανδρος;» Κι αν ο καραβοκύρης δεν ξέρει την ιστορία της και ειπεί «πέθανε», τότε η κόρη, απ' τη μεγάλη της λύπη, ταράζει με τα χέρια και με τη μεγάλη της ψαρία ουσά τη θάλασσα και πνίγει το καράβι. Όσοι όμως ξέρουν της λένε: «Ζει και βασιλεύει»· και τότε η πολύπαθη κόρη κάνει καλή καρδιά και τραγουδεί χαρούμενη γλυκά τραγούδια.

Έτσι μαθαίνουν οι ναύτες τους καινούριους σκοπούς των τραγουδιών και τους φέρνουν στην πατρίδα τους.

Ο Πενταδάχτυλος της Κύπρου

Μια φορά, όταν ένας από τους παλικαράδες Σαρακηνούς, ύστερα από φοβερή μάχη με τον Διγενή, βγήκε νικημένος, για να σωθεί από του γίγαντα τα χέρια, μπήκε σ' ένα πλεούμενο και τράβηξε για την Κύπρο, απ' όπου θα πήγαινε στη Συρία. Ο Διγενής τον πήρε το κατόπι και βγήκε στην Κερύνεια. Εκεί ανακάλυψε τα πατήματα του Σαρακηνού από τα ίχνη των τεράστιων ποδαριών του. Κι ό,τι κόντευε να τον φτάσει, βλέπει ένα πελώριο βουνό να ορθώνεται μπροστά του, που δεν ήταν από πέτρα φτιαγμένο. Ήταν μαλακό σαν προζύμι, σαν το λάστιχο. Ο Διγενής προσπαθεί να τ' ανεβεί, όμως δεν το κατορθώνει, γιατί όπου πατούσε, οι ποδαρούκλες του βούλιαζαν στον μαλακό πηλό και δεν μπορούσε να προχωρήσει. Τέλος, βάζοντας μεγάλη δύναμη, απλώνει το τεράστιο χέρι στην κορφή του βουνού· αρπάζεται απ' αυτή και δρασκελώνοντας το πηδάει από την Κερύνεια στην Κυθρέα, αφήνοντας τα σημάδια της χερούκλας του πάνω στο βουνό, που πέτρωσε και από τότε ονομάστηκε Πενταδάχτυλος.

Το σχέδιο της Αγια-Σοφιάς

Όταν ο βασιλιάς στην Πόλη αποφάσισε να χτίσει την Αγια-Σοφιά, κανένας τεχνίτης δεν μπόρεσε να του παρουσιάσει σχέδιο που να του αρέσει. Μια φορά πήγε να λειτουργηθεί ο βασιλιάς κι όταν πήγε να πάρει αντίδωρο από το χέρι του Πατριάρχη, έπεσε το αντίδωρο χάμω. Σκύβει να το πάρει, μα δεν το βρίσκει. Έξαφνα, βλέπει μια μέλισσα με το αντίδωρο στο στόμα να φεύγει από το παράθυρο.

Ο βασιλιάς βγάζει διαταγή όποιος έχει μέλισσα να τα τρυγήσει για να βρεθεί το αντίδωρο. Κανένας δεν τό 'βρισκε· μόνο ο πρωτομάστορας* είδε σε μια κυψέλη αντί κερήθρα μια πανέμορφη εκκλησιά πελεκητή και πάνω στην Αγία Τράπεζα το αντίδωρο. Αυτή την εκκλησιά παρουσίασε ο πρωτομάστορας στον βασιλιά και ίδια μ' αυτή έκαμαν την Αγια-Σοφιά.

Β.Δ. Αναγνωστόπουλου, *Λαϊκοί θρύλοι και παραδόσεις για παιδιά*, ανθολογία, Καστανιώτης, Αθηνά 2009

---

* **πρωτομάστορας**: ο αρχιμάστορας, ο επικεφαλής των τεχνιτών

Στη λαογραφία, θρύλοι και παραδόσεις θεωρούνται συνώνυμα. Εντούτοις, οι θρύλοι έχουν ιστορικό υπόβαθρο, ενώ οι λαϊκές παραδόσεις, όπως και οι μύθοι που ακολουθούν, έχουν έντονο το διδακτικό στοιχείο. Πρωταγωνιστές τους μπορεί να είναι άνθρωποι, αλλά και ζώα, φυτά, ή άλλα στοιχεία του φυσικού κόσμου. Οι παρακάτω ανήκουν στις λεγόμενες «αιτιολογικές παραδόσεις», σε αυτές δηλαδή που εξηγούν τη δημιουργία κάποιου φυσικού φαινομένου. Η πρώτη προέρχεται από την Πελοπόννησο, ενώ η επόμενη έχει καταγραφεί σε διάφορα μέρη της Ελλάδας.

Το βαρέλι των δώδεκα μηνών

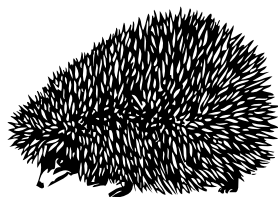
Οι δώδεκα μήνες μια φορά τον παλιό καιρό είχαν ένα βαρέλι γεμάτο κρασί· κι εκείνο το βαρέλι είχε δώδεκα πύρους, δηλαδή κάνουλες, που τις ανοίγουμε και τρέχει το κρασί απ' το βαρέλι. Οι πύροι ήταν ο ένας πάνω απ' τον άλλο. Τότε που μοίραζαν, ο πονηρός γερο-Μάρτης είπε στους άλλους: «Αφήστε σε μένα τον κάτω πύρο, γιατί είμαι γέροντας και δεν μπορώ ν' ανεβαίνω ψηλά». Οι άλλοι δεν κατάλαβαν την πονηριά του και του τον άφησαν. Τότες ο καλός σου γερο-Μάρτης άνοιξε τον πύρο του κι άρχισε να κουτσοπίνει μοναχός του, γιατί οι άλλοι το φύλαγαν και δεν έπιναν το μερδικό τους.

Πέρασε κάμποσος καιρός κι οι άλλοι μήνες θέλησαν ν' ανοίξουν ο καθένας τον πύρο του για να πιουν. Ανοίγει ο ένας, τίποτα κρασί· ανοίγει ο άλλος, τίποτα. Έτσι άνοιξαν όλοι τον πύρο τους και κανενός δεν έβγαине κρασί. Αλλά του γερο-Μάρτη κάτι έβγαине ακόμα. Τότε κι αυτοί οι κουτοί το κατάλαβαν πως τους γέλασε ο γέρος και τους ήπια το κρασί· και τον έπιασαν τον φίλο και τον πήγαν να τον δικάσουν. Εκεί που τον πήγαιναν, τη μια ώρα έλεγαν να κρεμάσουν τον παλιόγερο, που ήπια το κρασί, και τότες αυτός έκλαιγε· την άλλη ώρα έλεγαν να τον σχωρέσουν και τότες αυτός γελούσε. Γι' αυτό και τώρα ο Μάρτης είναι άστατος και τη μια στιγμή κλαίει κι έχει βροχή και την άλλη γελάει και κάνει ήλιο.

Ο κακογιός

Ο σκαντζόχοιρος ήταν, λέει, πρώτα άνθρωπος. Κάποτε αρρώστησε η μάνα του και του παρήγγειλε να πάει κοντά στις τελευταίες στιγμές της. Μα αυτός «δεν ευκαιρώ, φράζω το αμπέλι μου». Και τον καταράστηκε η μάνα του να φυτρώσουν στην πλάτη του τα παλούκια και οι βάτοι*. Κι από τότε τα κουβαλάει όπου γυρίζει.

Β.Δ. Αναγνωστόπουλου, *Λαϊκοί θρύλοι και παραδόσεις για παιδιά*, ανθολογία, Καστανιώτης, Αθηνά 2009

* βάτοι: θάμνοι με αγκάθια

Οι λαϊκοί μύθοι είναι φανταστικές διηγήσεις με αλληγορική σημασία που, σε αντίθεση με τα παραμύθια, γίνονται πιστευτές από το λαό. Ουσιαστικά, συμπυκνώνουν τη λαϊκή θυμολογία, τη σοφία που προέρχεται από την εμπειρία της ζωής. Γι' αυτό και οι μύθοι είναι απλοί, σύντομοι και διδακτικοί. Συχνά στο τέλος τους δίνεται το «επιμύθιο», το δίδαγμα του μύθου. Μύθους συναντούμε σε όλους τους λαούς. Από την ελληνική αρχαιότητα οι πιο γνωστοί είναι του Αισώπου. Αρκετοί από τους νεοελληνικούς μύθους είναι ίδιοι ή παρόμοιοι με τους αρχαίους. Παραθέτουμε αντιπροσωπευτικά δύο στην κυπριακή διάλεκτο.

Έν τζείνον του μύθου: «βράζεις, γέρο, βράζεις;»

Μιαν φοράν ένας επέραν πό 'ναν τόπον τζιείεν έναν γέρον που τουρτούραν μες στο οϊόνιν. Την άλλην ημέραν, πού 'οίεν να ρέξει¹ που τζιαχαμαί, επήρεν μιτά του τζι ένα ζευκάρι τερλίγκια² τζιέδωκέν του τα. Γύρισ' ημέρα, πού 'ρεξεν που τζιαχαμαί, ρωτά τον γέρον: «Πώς πάς, γέρο, βράζεις με τα τερλίγκια, βράζεις;» «Βράζω γε μου, έθιγε την ευτζή μου». Τζιαι καθ' ημέρα, πού 'ρεσεν που τζιαχαμαί, έπρεπε να ρωτήσιν τον γέρο: «Πώς πας, γέρο, με τα τερλίγκια, βράζεις, βράζεις;» ώσπου τζιεβαρέθην ο γέρος τζιέβκαλεν τα τερλίγκια τζιέδωκέν του τα: «Μήτ' εγιώ να τα φορώ», λαλεί του «μήτ' εσου να με ρωτάς: βράζεις, γέρο, βράζεις».

Έν τζείνον του κάττου που το τυρίν

Ο κάττος είνεν το τυρίν τζι' αποταυρίζετον³ να το φτάσει τζι'άμαν εν τό 'φτασεν, είπεν, ότι εν έθελεν, γιατ' ήτουν σαρακοστή!

Κυριάκος Χατζηγιάννου, *Λαογραφικά Κύπρου*, Λευκωσία 1984

Λεπτομέρεια από έργο του Γεώργιου Ιακωβίδη

¹ να ρέξει: να περάσει· ² τερλίγκια: τα χοντρά τσόχια ή μάλλινα χαμηλά παπούτσια που μοιάζουν με κάλτσες· ³ αποταυρίζετον: τεντωνόταν να το φτάσει

Ο μόχθος της μύγας

Μια από τις κατηγορίες των λαϊκών μύθων είναι οι ιστορίες ζώων. Οι μύθοι αυτοί, που είχαν πολύ μεγάλη απήχηση στην αρχαιότητα, αποτελούν και σήμερα ένα δημοφιλές ανάγνωσμα (όπως δείχνει η τύχη των αισώπειων μύθων). Συχνό χαρακτηριστικό τους είναι η ύπαρξη ενός αντιθετικού ζεύγους, όπως στον παρακάτω μύθο από την Καλαβρία της Κάτω Ιταλίας, όπου οι ελληνόφωνες παραδόσεις εξακολουθούν να είναι ισχυρές. (Το κείμενο έχει διασκευαστεί στην κοινή νεοελληνική).

Στο παζάρι χθες που πήγα
είδα μια τεμπέλα μύγα
και μου ήρθε στο μυαλό
παραμύθι γελαστό.

*Πρέπει να σας την πω τούτη την ιστορία για να γελάσετε
όπως γέλασα κι εγώ όταν μου την έφερε ο άνεμος στ' αυτιά μου.
Ακούστε λοιπόν.*

Ήταν μια μέρα με τσουχτερό κρύο. Ένα κρύο παράξενο. Και σε κείνο το αφάνταστο και παράξενο κρύο δύο βόδια σ' ένα κάμπο τραβούσαν με κόπο το άροτρο. Τραβούσαν και ιδρώναν, τραβούσαν και ιδρώναν. Είχαν ξεκάμει πια τα καημένα. Ο κύρης* τους προσπαθούσε συνέχεια να τους δίνει κουράγιο φωνάζοντας:

– Άιντε μπρος, καμάρια μου, και τελειώνουμε! Άιντε παλικάρια μου!

Κι όταν εκείνα κοντοστέκονταν λιγάκι να ξεπαστάσουν, έτρωγαν μια δυνατή βιτσιά στα καπούλια και συνέχιζαν αδιαμαρτύρητα. Όπως λοιπόν εκείνα όργωναν, περνά πετώντας μια μύγα και κάθεται στο κέρατο του ενός βοδιού. Βολεύεται, στηρίζεται καλά σε ένα αναπαιτικό σημείο και απολαμβάνει το θέαμα.

Περνά από εκεί και μια αλεπού που βλέπει τη μύγα και της χαμογελά.

Καθώς γνωρίζονταν από παλιά τη χαιρετά εγκάρδια:

– Καλημέρα, κουμπάρα μύγα.

– Καλημέρα και σε σένα, κουμπάρα αλεπού!

– Τι χαμπάρια κουμπάρα μύγα; Τι γίνεται;

Και η μύγα με βαθύ αναστεναγμό απάντησε στην αλεπού:

– Αχ, μα τι θέλεις να γίνεται βρε κουμπάρα αλεπού; Δε βλέπεις; ...Οργώνουμε!

Παραμύθια της Καλαβρίας, Ακρίτας-Παιδικά, Αθήνα 2003

* ο κύρης: εδώ, το αφεντικό

Σε αντίθεση με τους λαϊκούς μύθους που χαρακτηρίζονται από απλούστατη δομή και σαφές γνωμικό (διδασκικό) περιεχόμενο, τα παραμύθια είναι σύνθετα στην πλοκή τους, γεμάτα περιπέτειες και ανατροπές, και αποσκοπούν βασικά στην τέρψη, στη διασκέδαση των ακροατών τους (τα λαϊκά) ή των αναγνωστών τους (τα νεότερα επώνυμων συγγραφέων). Η μεγάλη τους δημοφιλία και διάδοση τα έκανε να παρουσιάζονται με διάφορες παραλλαγές από τόπο σε τόπο, όμως ταυτόχρονα συνέβαλε στην παγίωση ορισμένων τυπικών χαρακτηριστικών ή «συμβάσεων» του είδους (όπως η αρχή και το τέλος τους, στερεότυπα στοιχεία που σχετίζονται με τη δράση και την πλοκή: δοκιμασίες, μεταμορφώσεις, μαγικά αντικείμενα, θαυμαστά-υπερφυσικά γεγονότα κ.ο.κ.) Βασικό χαρακτηριστικό του «κόσμου» των παραμυθιών είναι η συνύπαρξη ανθρώπινων και εξωπραγματικών όντων, η συμμετοχή όλων των στοιχείων και δυνάμεων της φύσης, πραγματικών και εξωλογικών, στη δράση και ο «εξανθρωπισμός» τους (ζώα, φυτά μα και άλλα υπερφυσικά ή αλλόκοτα πλάσματα μιλούν και συμπεριφέρονται σαν άνθρωποι). Πέρα από την «οργανικότητα» του κοσμοειδώλου που απηχούν (ο παραδοσιακός κόσμος είναι «ολόκληρος», ενιαίος και συμπαγής), τα στοιχεία αυτά παραπέμπουν και στη «θεραπευτική δύναμη» του παραμυθιού που λειτουργεί καταλυτικά, καθρεφτίζοντας αλλά και εξορκίζοντας τους πανάρχαιους φόβους του ανθρώπου (μπροστά στο άγνωστο, απέναντι στα θηρία, σε δυνάμεις που τον ξεπερνούν, στις δοκιμασίες της ζωής).

Το μέλι

Το παρακάτω ανήκει στην κατηγορία των παραδοσιακών «κλιμακωτών» παραμυθιών, σ' εκείνα δηλαδή που εξελίσσονται με αυξανόμενα περιστατικά.

Μια φορά κι έναν καιρό είχε μια γριά και ένα γέρο. Η γριά εσκούπιζε το σπίτι και ηύρε ένα γρόσι. Λέει του γέρου:

- Άντρα, ηύρα ένα γρόσι¹, τι να πάμε ν' αγοράσουμε;
- Να το 'γοράσουμε καρυδάκι.
- Θα πετάξουμι φλουδάκι.
- Να το 'γοράσουμε καστανάκι.
- Θα πετάξουμι φλουδάκι.
- Να το 'γοράσουμε μυγδαλάκι.
- Θα πετάξουμι φλουδάκι.
- Τι να του 'γοράσουμε;
- Να το 'γοράσουμε μελάκι.
- Ας είναι, να μην πετάξουμι τίποτα.

Επήγεν και αγόρασε λίγο μέλι στο καπράτσι². Εφάγαν οι γέροι και το καθίσασιν πάνω στο αράφι³ το υπόλοιπο. Κεια που το βάλασιν στο αράφι πήγεν ένας ποντικός κι έκατσεν μέσα. Πάει ο κάτης⁴ να ξεκολλήσει τον ποντικό, κολλά ο κάτης. Πάει η γριά να βγάλει τον κάτη, κολλά και η γριά. Επήγανε πολλοί και τελικά εκόλλησαν όλοι στη σειρά. Τέλος επήε κι ο παραμυθάς, εκόλλησε και ελόου του.

Λαϊκά παραμύθια και παραμυθάδες της Δωδεκανήσου, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος 1999

¹ γρόσι: τουρκικό νόμισμα· ² καπράτσι: χάλκινη χύτρα· ³ αράφι: ράφι· ⁴ κάτης: γάτος

Η ξύστρα

Το παραμύθι αυτό ανήκει στην κατηγορία των εντρόπελων διηγήσεων και προέρχεται από την Κρήτη.

Μια φορά κι έναν καιρό ήτανε μια γρα¹ κι ένας γέρος. Παιδιά σκυλιά δεν είχανε. Ζούσανε οι δυο ντους σ' ένα καλό σπιτάκι κι ήτανε ευτυχισμένοι.

Μια φορά δεν είχανε ίντα να ψήσουνε και ρώτησε η γρα το γέρο: «Ίντα λες, μπρε γέρο, του λόγου σου να μαγερέψομε σήμερα;» «Ίντα να σου πω, μπρε γρα, δεν βάνεις να κάμεις κάμποσα μακαρούνια, και καιρό έχομε να φάμε τέτοιο πράμα». «Καλά λες μπρε γέρο, καλά να να 'ναι με το τυράκι, μα που δεν έχομε ξύστρα²». «Ε, να δανειστούμε θέλει μια κοπανιά³ τση γειτόνισσας την ξύστρα. Δεν είναι δα και μεγάλη δουλειά». «Ας είναι», είπε η γρα και ήβαλε ομπρός να κάμει τα μακαρούνια, τα λαζάνια.

Ο γέρος επήγε στη γειτόνισσα να πάρει την ξύστρα. Η γρα έσυρε τα μακαρούνια, ήναψε τη φωτιά να βράσει το νερό και ήριξε τα μακαρούνια στο τσουκάλι. Ο γέρος ήξε⁴ ωστόσο το τυρί.

Όντενε ετελειώσανε, τα ανεσύρανε από το τσουκάλι και τα βάλανε στα πιάτα να φάνε. Μα εκεινιά την ώρα εθυμηθήκανε πως είχανε την ξύστρα τση γειτόνισσας και ήπρεπε να την πάνε. Λέει το λοιπόν ο γέρος τση γριάς του: «Ε, γρα, πήγαινε δα και συ την ξύστρα και καλά. Πήγα και εγώ και την ήφερα». «Έλα σου δα, γέρο, εγώ εμαγέρεψα και ήκαμα τόσες δουλειές. Ετουλόγου σου πρέπει να την επάς». Δεν ήθελε ούτε ο εις ούτε ο άλλος να την πάει. Και τοτεσάς, για να μη μαλώνουνε, εσκεφτήκανε να βάλουνε ένα στοίχημα, κι όποιος χάσει δα, πάει την ξύστρα. «Όποιος μιλήσει πρώτος, είπε ο γέρος, κειονοσάς⁵ δα πάει και την ξύστρα. Σύμφωνοι, γρα;» «Σύμφωνοι», είπε η γρα του.

Εκάτσενε, το λοιπός⁶, σε μιαν άκρα ο καθαίς τος και δεν εμιλούσανε κιαολιάς⁷.

Μια κοπανιά ακούνε χτύπους στην πόρτα. Τσιμουδιά οι γέροι. Ξανακούνε χτύπους, μα, πράμα⁸. Κειανείς δεν ετόλμα να μιλήσει.

Ήτανε διακονιάρηδες⁹ και θέλανε να τσ' ελεήσουνε. Μα, οι γέροι, το χαβά τους. Μιλιά. Οι διακονιάρηδες ανεδιάζουνε¹⁰ απ' την ανοικτή πόρτα και, – ίντα να δούνε. Στα δυο γέρους να κάθονται στις άκρες του σπιτιού αμίλητοι και τα μακαρούνια στο τραπέζι έτοιμα. Ο πιο έξυπνος λέει τ' αλλού: «Δεν έρχεσαι να μπούμε να φάμε τα μακαρούνια, απού πεινούμε, κι αυτοί φαίνεται πως είναι βουβοί και κουφοί;». «Και δεν το κάνουμε;».

Μπαίνουνε μέσα στο σπίτι, κάθονται και τρώνε γερά γερά τα μακαρούνια. Οι γέροι ξανοίγουνε¹¹, μα δεν τολμούνε να μιλήσουνε. Μόνο όντενε εποφάγανε τα μακαρούνια, δεν εβάσταγε η κακομοίρα η γρα και λέει: «Να σου κακομοίρη γέρο και φάγανέ μας τα μακαρούνια». Κι ο γέρος απαντά: «Χωχώ δα, γρα, να πας και την ξύστρα».

Μιχάλης Μερακλής, *Εντρόπελες διηγήσεις – Το κοινωνικό τους περιεχόμενο*, Εστία, Αθήνα 1980

¹ γρα: γριά· ² ξύστρα: τρίφτης, οικιακό σκεύος για το τρίψιμο του τυριού και άλλων τροφίμων· ³ μια κοπανιά: μια στιγμή· ⁴ ήξε: έξυνε· ⁵ κειονοσάς: εκείνος· ⁶ λοιπός: λοιπόν· ⁷ κιαολιάς: καθόλου· ⁸ πράμα: τίποτα· ⁹ διακονιάρηδες: ζητιάνοι· ¹⁰ ανεδιάζουνε: κοιτάζουνε· ¹¹ ξανοίγουνε: βλέπουνε

Το παραμύθι του γρουσόψαρου

Στο ακόλουθο κυπριακό παραμύθι είναι φανερό η γνωμική (διδασκτική) πρόθεση, για τα κακά της ανθρωπίνης πλεονεξίας.

Μιαν βολάν είδεν ένα φτωχό ψαράν τζι'ούλη νύχτα εμάσεται να πιάσει ψάριν τζι'εν επμάννεν. Εκόντεψεν τέλεια η ακή έριξεν πάλε τ' αντζίστριν του τζι'ελάλεν που μέσα του: «Ω! Θεέ μου δυστυχία! Σήμερα 'ν να πεθάνουν τα παιδικιά μου που την πείναν». Εφάνην του πως ετσιμπησεν τζι'ετράβησεν τ' αντζίστριν. Είντα 'ν να δει! Ένα ψαρούιν πάνω γρουσόν! Επήεν πως είδεν να το βγάλει που τ' αντζίστριν τζι'άκουσεν μιαν φωνήν να του λαλεί:

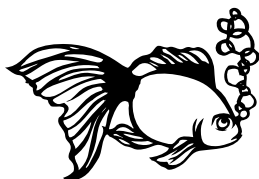
«χάμνα¹ το ψαρούιν
το γρουσόν
στον γιαλόν
τζι'εν να δεις καλόν».

«Αι, λαλεί με τον νουν του, να το χαμνήσω· ζαττίς² εν τζι'έν να μου κάμει τίποτε». Εχάμνησέν το. Πάλε ακούει την ιδίαν την φωνήν να του λαλεί: «Είντα καλόν θέλεις να σου κάμω;» - «αι, λαλεί του, να πάω έσσω τζαι νά 'βρω ψουμιά τζαι μαιριέματα». Επήεν έσσω τζι'ηύρεν τα ούλα όπως τού 'πεν. Είπεν την ιστορίαν ούλλην της γεναίικας του. «Ολάν³, λαλεί του, τζι'α-ντίς να ζητήσεις τίποτε καλόν, εξήτησες ψουμιά τζαι μαιριέματα;» - «Αι, καλό, λαλεί της, να πα να το ξαναπιάσω πάλε, είντα θέλεις να του ζητήσω;» Είπεν του η γεναίικα του να ζητήσει κονάτζια⁴. Επήεν, έριξεν το δίχτυν τζι'έπικιασεν πάλε το γρουσόψαρον. Επήεν να το βγάλει πάλε που τ' αντζίστριν τζι'άκουσεν την φωνήν:

«χάμνα το ψαρούιν
το γρουσόν
στον γιαλόν
τζι'εν να δεις καλόν».

Εχάμνησέν το, άκουσεν την φωνήν «είντα καλόν θέλεις να σου κάμω;» τζι'εζήτησεν κονά-τζια. Πάει έσσω είντα να δει, κονάτζια ξώπρωτα!⁵ «Ολάν, λαλεί η γεναίικα του, να πα να το πιάεις τζαι να του ζητήσεις να 'ινείς εσου βασιλέας τζι'εγώ βασίλισσα». Επήεν πάλε τζι'έκαμεν όπως έκαμνεν τζαι τες άλλες βολές, άκουσεν την φωνήν, τζι'εζήτησεν ό,τι τού 'πεν η γεναίικα του. Μα πάει έσσω τζι'είντα να δει! Μιαν καλύφην όπως πρώτα τζαι τα παιδικιά του πεινασμένα.

Κυριάκος Χατζηγιάννου, Λαογραφικά Κύπρου, Λευκωσία 1984

¹ χάμνα: άσε ελεύθερο· ² ζαττίς: είτε έτσι είτε αλλιώς· ³ ολάν: καλέ· ⁴ κονάτζια: μέγαρα, παλάτια· ⁵ ξώπρωτα: εξαιρετικά, από τα πρώτα

Ο κυρ Λάζαρος κι οι δράκοι

Το παραμύθι ανήκει στην ομάδα των «δρακοπαραμυθιών» που είναι πολύ δημοφιλής στην παράδοση τόσο των λαϊκών όσο και των επώνυμων παραμυθιών. Η υπερφυσική δύναμη και ο τρόμος των θηριών (των «δράκων») εξισορροπείται από την εξυπνάδα των ανθρώπων στο συγκεκριμένο παραμύθι που προέρχεται από την Ήπειρο (η ίδια ιστορία συναντάται σε διάφορες παραλλαγές στον ελληνικό χώρο και αλλού).

Ήταν ένας μπαλωματής¹ και τον έλεγαν Λάζαρο. Και μνία μέρα οπού μπάλωνε, μαζώθηκαν πολλές μύγες και τράβησε ένα μπάτσο και σκότωσε σαράντα μύγες. Τότες πήγε κι έφκιακ' ένα σπαθί κι έγγραψε: «Με μνία τραβησιά² σκότωσα σαράντα ψυχές!». Κι αφού το έφκιασε το σπαθί, κίνησε και πήγε στην ξενιτιά. Και σαν πήγε δυο μέρες μακριά από τον τόπο του, ήβρε ένα πηγάδι κι έπεσε κι εκοιμήθηκε. Εκεί εκάθονταν οι δράκοι.

Τότες ήρθεν ένας να πάρει νερό κι είδε τον Λάζαρον, που εκοιμόνταν· είδε και κείνα, που ήταν γραμμένα στο σπαθί του, πήγε κι είπε και των άλλων. Οι άλλοι του είπαν, να του πει να γένουν βλάμηδες³. Πήγεν ο δράκος και τον εφώναξε και του είπε, αν έχει ευχαρίστηση να γένουν βλάμηδες. Ο Λάζαρος του είπε πως θέλει, και γίνηκαν και κάθονταν αντάμα⁴. Και του είπαν οι δράκοι να πηγαίνουν με την αράδα⁵ για νερό και για ξύλα. Πήγαν οι δράκοι για νερό και για ξύλα. Ήρθε κι η αράδα του Λάζαρου να πάει να φέρει νερό. Οι δράκοι είχαν ένα ασκί, όπου έπαιρναν νερό, κι έπαιρνε διακόσιες οκάδες⁶ νερό. Ο Λάζαρος με μεγάλη δυσκολία πήγε το ασκί άδειο στο πηγάδι κι επειδή δεν μπορούσε να το φέρει το νερό, δεν το εγέμισε το ασκί, μόν' έσκαφτε ολόγυρα το πηγάδι. Οι δράκοι, σαν άργησε ο Λάζαρος, εφοβήθηκαν κι έστειλαν έναν να πάει να ιδεί, τι γίνηκε. Ο δράκος πήγε και του είπε: «Τι κάνεις αυτού, κυρ Λάζαρε; Δεν μπορώ, του λέει, κάθε μέρα να έρχομαι να παίρνω νερό· να φέρω μνία φορά όλο το πηγάδι, για να ξεγλιτώσω! – Για όνομα του Θεού, κυρ Λάζαρε, του λέει, μη, γιατί ψοφούμε από τη δίψα, πηγαίνουμε μεις στην αράδα σου». Του ήρθε η αράδα του Λάζαρου να φέρει και ξύλα, κι επειδή δεν μπορούσε να φορτωθεί ένα δέντρο, καθώς οι άλλοι δράκοι, έδενε όλα τα δέντρα με πέτσες⁷. Και σαν άργησε ως το βράδυ, έστειλαν πάλι οι δράκοι ένα δράκο να ιδεί τι κάνει. «Τι κάνεις αυτού, κυρ Λάζαρε; του είπε. – Θέλω να φέρω όλο του ρουμάνι⁸ μνία φορά για να ξεγλιτώσω, του λέει. – Μη, κυρ Λάζαρε, του λέει, γιατί θα ψοφήσουμε από το κρύο· πηγαίνουμε μεις στην αράδα σου». Και πήρε ο δράκος το δέντρο και το πήγε.

Ύστερ' από κάμποσον καιρό είπαν οι δράκοι να τον σκοτώσουν, κι αποφάσισαν το βράδυ να τον χτυπήσουν όλοι από μνία τσεκουριά. Ο Λάζαρος τα άκουσ' αυτά και το βράδυ έβαλ' ένα κούτσουρο και το εσκέπασε με την κάπα του. Το βράδυ εκτύπησαν το κούτσουρο όλοι από μνία και το έκαναν κομμάτια και πάντεχαν⁹ πως τον εσκότωσαν. Αφού αποκοιμήθηκαν οι δράκοι, ο Λάζαρος πήρε το κούτσουρο και τό'ριξε όξω και πλάγιασε και προς τα ξημερώματα εβούγκηξε και τον άκουσαν οι δράκοι και τον ρώτησαν και του είπαν: «Τι έχεις;». Κι αυτός τους είπε ότι κάμποσοι ψύλλοι τον εσίμπησαν. Οι δράκοι πάντεχαν ότι ψύλλους ενόμιζε τις τσεκουριές, και την άλλη μέρα του είπαν αν έχει παιδιά, γυναίκα, κι αν θέλει, να του δώσουν ένα ταγάρι¹⁰ φλουριά και να πηγαίνει σπίτι του. Ο Λάζαρος τους είπε πως έχει ευχαρίστηση και να πάρει κι ένα δράκο από αυτούς να του τα φέρει τα φλουριά στο σπίτι του. Πήρε το δράκο φορτωμένο το φλουρί και πήγε στο σπίτι του. Στο δρόμο, όπου πήγαινε, του είπε του δράκου: «Στάσου, να πηγαίνω να δέσω τα παιδιά μου, να μη σε φαν!». Πήγε κι έδεσε τα παιδιά του με κάτι σχοινιά παλαιά και τους είπε: «Όντας ιδείτε το δράκο, να φωνάζετε “κρέας

¹ μπαλωματής: επιδιορθωτής παπουτσιών, τσαγκάρης· ² τραβησιά: χτύπημα· ³ βλάμηδες: ο αδελφοποιτόι, αυτοί που γίνονται αδέρφια με κάποιον με τον οποίον δεν έχουν συγγένεια μέσω ειδικής τελετής· ⁴ αντάμα: μαζί· ⁵ με την αράδα: με τη σειρά· ⁶ οκάδες: παλιά μονάδα μέτρησης του βάρους (1 οκά = 1,2 κιλά)· ⁷ με πέτσες: με δέσματα· ⁸ ρουμάνι: δάσος· ⁹ πάντεχαν: περίμεναν, είχαν την ελπίδα, νόμιζαν· ¹⁰ ταγάρι: υφασμάτινο σακούλι που το πέρναγαν στον ώμο

από δράκο”». Κι όντας επλησίασ’ ο δράκος, εφώνάζαν τα παιδιά: «κρειάτο¹¹ από δράκο!». Ο δράκος με μεγάλη τρομάρα άφηκε τα φλουριά κι έφυγε.

Στο δρόμο όπου πήγαινε ο δράκος, ήβρε μνια αλεπού και τον ρώτησε γιατί είναι τρομοκρατημένος τόσο. Κι αυτός της είπε πως την γλίτωσε, θα τον έτρωγαν τα παιδιά του κυρ Λάζαρου. «Απ’ τα παιδιά του κυρ Λάζαρου εσκιάχτηκες¹²;» του είπε. «Αυτός είχε δυο κότες και τη μνια τού την έφαγα εψές και την άλλη θα πάνω να του την φάω τώρα· κι αν δεν με πιστεύεις, έλα κοντά μου να ιδείς· δέσου απ’ την ουρά μου». Εδέθηκε ο δράκος απ’ την ουρά της αλωπούς και πήγε να ιδεί. Όντας¹³ επλησίασαν στο σπίτι του Λάζαρου, ο Λάζαρος εφύλαε με το ντουφέκι, γιατί εσκιάζονταν απ’ τους δράκους. Σαν είδε την αλωπού οπού έρχονταν μαζί με το δράκο, της είπε: «Δε σου είπα να φέρεις μόνον αυτόν τον δράκο, μούν’¹⁴ να τους φέρεις όλους». Αυτό ακούοντας ο δράκος έγινε άφαντος· κι από τη μεγάλη τη βία, οπού έπαιρνε την αλωπού, εψόφησε.

Κι αφού ελευτερώθηκε από τους δράκους ο κυρ Λάζαρος, έφκιασε το σπίτι του λαμπρό κι έζησε καλά.

Παραμύθια του λαού μας, επιμ. Γιώργος Ιωάννου, Ερμής, Αθήνα 1979

Χαμπής Τσαγγάρης, Λεπτομέρεια από το *Ο Σπανός τζι’ οι σαράντα δράτζιοι*

¹¹ κρειάτο: το κρέας· ¹² εσκιάχτηκες: φοβήθηκες· ¹³ όντας: όταν· ¹⁴ μούν’ και μόν’: μόνο, αλλά

Η ορφανή (έμμετρο παραμύθι)

Το παραμύθι προέρχεται από την περιοχή της Μάνης και είναι μια από τις πολλές παραλλαγές της γνωστής ιστορίας της Σταχτοπούτας, που αποτελεί ένα από τα πιο διαδεδομένα παραμύθια στον κόσμο. Το μοτίβο της κακιάς μητριάς και της βασανισμένης προγονής απαντάται ήδη στην αρχαία ελληνική μυθολογία με το μύθο της Τυρούς. Η συγκεκριμένη έμμετρη παραλλαγή έχει πολλά στοιχεία των παραλογών.

Μια μάνα είχε μιαν έμορφη, μια ακριβοδουχατέρα¹,
ο ήλιος δεν την έβλεπε ουδέ νύχτα κι ούτε μέρα.
Την έλουζε, τη χτένιζε με φίλντισένιο² χτένι,
στα πούπουλα την κοίμιζε, τη μοσχαναθρεμμένη.

Λίγος καιρός δεν πέρασε κι η μάνα της πεθαίνει,
κι έμειν' η κόρη έρημη, ερημαρφανεμένη.

Πολύς καιρός δεν πέρασε κι ο κύρης της παντρεύτη.
Πήρε γυναίκα μιαν οχιά: την έβαζε να γνέθει,
την έδων' κρίθινο ψωμί και το νερό μετρούσε.
Δυο κόρες που 'χε η μητριά πολύ τις αγαπούσε.

Την παίρνει το παράπονο· με την καρδιά καμένη
τη νύχτα, τα μεσάνυχτα, στο κοιμητήριο μπαίνει,
κι από σιγά σιγά 'φευγε, στη μάνα της ζυγώνει,
το χέρι της το άπλωσε και το σταυρό τσακώνει
και με τα νύχια προσπαθεί την πλάκα να σηκώνει.

«Σήκω, μανούλα, από τη γης, σήκω και άκουσέ με,
που ξένη μάνα έκαμα, και παρηγόρησέ με!
Έκαμα ξένες αδερφές, και ξένη με φωνάζουν,
με δέρονουνε, τα λόγια της μες στην καρδιά με σφάζουν!»

Κι απ' τα πολλά τα κλάματα, κι απ' την πολλή λαχτάρα
η πλάκα ανατάχτηκε³ κι ακούστηκε μι' αντάρα,
μέσα βαθιά από τη γης σκληρή φωνή να βγαίνει.
Την άκουσε η ορφανή, στέκει, δεν ανασαίνει.

«Σύρε, παιδί μου, στο καλό, σύρε και στην ευχή μου!
Μη κλαις και μη βαρυγομάς⁴, κι το 'χω στην ψυχή μου!
Σύρε, παιδί μου, στο καλό, και σύρε στον οντά⁵ σου,
κι αύριο βράδυ θα βρεθεί, ό,τι ποθεί η καρδιά σου!»

Κι όταν το σκότος σκόρπισε και χάραξε στα όρη,
η πλάση όλη έδωσε χαρίσματα στην κόρη:
Ο ήλιος έδωσε ομορφιά κι Αυγερινός τη χάρη
και το φεγγάρι χάρισε όλο του το καμάρι·
δροσούλα έδωσ' η αυγή, ο κάμπος το φουστάνι,
τα διαμαντένια άστρια την Πούλια για στεφάνι.

Το βράδυ γίνεται χορός, ήταν χαρά στην πόλη·
είχε χορό ο βασιλιάς. Μικροί, μεγάλοι, όλοι
επήγανε, κι η μητριά μες στα χρυσά ντυμένη

¹ ακριβοδουχατέρα: μονάκριβη κόρη· ² φίλντισένιο: από φίλντισι, μάργαρο (πολύτιμο υλικό με υπόλευκο χρώμα που το παίρνουν από το εσωτερικό των οστράκων, μαργαριτάρι)· ³ ανατάχτηκε: κουνήθηκε· ⁴ μη βαρυγομάς: μην παραπονιέσαι· ⁵ οντά: δωμάτιο, κάμαρα

είχε μαζί τις κόρες της. Η ορφανούλα μένει.
Την παίρνει το παράπονο· μπαίνει μες στον οντά της
και στο προσκεφαλάκι της βρίσκει τη φορεσιά της.
Λούστη, στολίστη κι άλλαξε κι έβαλε το στεφάνι,
κάνει το σύννεφο άλογο και στο παλάτι φτάνει.
Στη σκάλα σα επάτησε, ρόδα και κρίνα αφήνει
και, σαν εμπήκε στο χορό, μεγάλη λάμψη χύνει.
Όλοι, μεγάλοι και μικροί, στέκουν και την κοιτάζουν.
«Ποια νά 'ναι,» λέει η μητριά, «που όλοι τη θαυμάζουν;»

Όταν την είδε ο βασιλιάς, χάνει τα λογικά του,
να την πλησιάσει ήθελε, μα χάθη από μπροστά του.
Κι από τη βια της την πολλή, μην τήνε δει ένα μάτι,
πέφτει το πασουμάκι της στο κάτω σκαλοπάτι.

Τρέχει, το παίρνει ο βασιλιάς, θαυμάζει τέτοια χάρη:
ποτές του δεν ξανά 'χε δει τέτοιας λογής ποδάρι.
Δούλους και σκλάβους πρόσταξε τόπο να μην αφήσουν,
όρη, λαγκάδια και βουνά, παντού να τη ζητήσουν.

Όλες το 'παλλαγιάστηνα⁶, φτωχές κι αρχοντοπούλες,
κι η μητριά κι οι κόρες της – δεν ταίριαζε σε σύλεις.

Τότε ρωτάνε τη μητριά: «Δεν έχεις κόρη άλλη
το πασουμάκι και αυτή στο πόδι της να βάλει;»

Και κείνη αποκρίθηκε: «Δεν έχω κόρη άλλη,
περί⁷ να φύγετε αποδώ σύντομα και τρεχάτοι.»

Και κείνοι το υποψιάστηνα, τη βρίσκουν κά' στ' αμπάρι⁸,
της το φορέσαν – ταιριαστό τής ήρθε στο ποδάρι.

Αμέσως την επήρανε, στο βασιλιά την πάνε,
κι η μητριά κι οι κόρες της απ' το κακό τους σκάνε.
Στο θρόνο την καθίσανε, βασίλισσα την κάνουν,
κι η μητριά κι οι κόρες της επέσαν να πεθάνουν.

*Το νεοελληνικό λαϊκό παραμύθι, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών-
Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη 2002*

Χαμπής Τσαγγάρας, Λεπτομέ-
ρεια από *Το βασιλόπουλλον*
της Βενεδιάς

⁶ 'παλλαγιάστηνα: δοκίμασαν μία-μία στη σειρά· ⁷ περί: παρά· ⁸ αμπάρι: υπόγειο

Η Σιχούνα

Στο παραμύθι συναντάμε έναν «κοινό τόπο» πολλών λαϊκών παραμυθιών, το μαγικό στοιχείο της μεταμόρφωσης, το οποίο συνάπτεται με αυτό της ανθρώπινης καλοσύνης και αγάπης που υπερβαίνει το αποτρόπαιο και λύνει τα μάγια. Επίσης το φίδι, όπως οι δράκοι, είναι ένα πολύ συνηθισμένο μοτίβο (επανερχόμενο στοιχείο) στα παραμύθια, ιδίως τα λαϊκά. Το συγκεκριμένο προέρχεται από την Ιμέρα του Πόντου και δίνεται σε νεοελληνική απόδοση.

Πάει, πάει καιρός, ήταν ένας πολύ πλούσιος πραγματευτής¹ και είχε τρία κορίτσια. Και τα τρία τ' αγαπούσε πολύ, αλλά της μικρής, της Σιχουνίτσας του, την αγάπη την είχε πάνω απ' όλα. Μια μέρα φόρτωσε το βιος του² στα καράβια να πάει να το πουλήσει.

Ρώτησε και τη μεγάλη του τι καλό πράμα θέλει να της φέρει. Του είπε κι εκείνη: «Να μου φέρεις μαλαματένιο³ ρολόι.»

Ρώτησε και τη μεσαία. Εκείνη του γύρευε μαλαματένια σκουλαρίκια.

Και τη Σιχούνα σαν τη ρώτησε, εκείνη δε γύρευε τίποτε. «Μονάχα ένα τριαντάφυλλο θέλω», του είπε.

Κι έτσι τις αποχαιρέτησε κι έφυγε, αλλά δεν πέρασαν στο αναμεταξύ πολλές μέρες, γύρισε πίσω. Τους έπασε η φουρτούνα στο πέλαγος και τα καράβια όλα βούλιαξαν, κι εκείνος πώς γλίτωσε δεν το κατάλαβε. Κι έτσι έμειναν στο κλαρί⁴.

Στο δρόμο, καθώς ερχόταν, σκεφτόταν τι θα έλεγε στα κορίτσια του, τι περίμεναν και τι θα άκουγαν. Τότε ήρθε στο νου του ο λόγος της μικρής τής θυγατέρας του. Αποφάσισε να κόψει ένα τριαντάφυλλο από ένα κλαρί, να το πάρει να της το πάει.

Εκεί που τράβηξε να ξεριζώσει το τριαντάφυλλο, άκουσε μια φωνή απ' τη ρίζα της τριανταφυλλιάς: «Αχ, αλί μου, του μαύρου⁵! Τι σου 'κανα κι εσένα, κι ήρθες κι έκοψες την καρδιά μου;»

Ο άνθρωπος, όταν τ' άκουσε, τρόμαξε. Κοιτάζει εδώ, κοιτάζει εκεί, πουθενά δε φαίνεται ψυχή. Όταν έσκυψε – τι να δει; Ένα φίδι τυλιγμένο στη ρίζα της τριανταφυλλιάς. Όταν το είδε, ανατρίχιασε. Εκείνο, πάλι, άρχισε ένα γογγυτό⁶, όπως ψυχομαχάει ο άνθρωπος.

Ύστερα λέει στον άνθρωπο: «Σε ποιον θα πας το τριαντάφυλλο; Όποια κι αν είναι, πες της να 'ρθει· ειδημή, θα πεθάνω.»

Εκείνος, ο μαύρος, απ' το φόβο του κέρωσε⁷. Το μικρό, το χαϊδεμένο το παιδί, που το κανάκευε⁸, δεν το εμπιστευόταν στον ήλιο, πώς θα το 'δινε σε φίδι; Άρχισε να κλαίει και να τυραννιέται, και δε σκεφτόταν πια τις ζημιές που έπαθε, σκεφτόταν τι θα πει στη Σιχούνα του.

Είδε και το φίδι πως αυτός δε θα πάει να το πει, άρχισε να κλαίει σαν άνθρωπος και να τον παρακαλεί: «Η ψυχή μου κρατιόταν απ' το τριαντάφυλλο, και συ το 'κοψες, και τώρα θα πεθάνω. Αν θέλει η θυγατέρα σου να με πάρει, τότε θα γιατρευτώ.»

Κοίταξε κι ο άνθρωπος τι θα κάνει, σηκώθηκε κι έφυγε.

Τα κορίτσια του, μόλις τον είδαν, τρόμαξαν: ποτέ δε γυρνούσε πίσω τόσο γρήγορα. Ύστερα, όταν έμαθαν το κακό που έπαθαν, άρχισαν να τον παρηγορούν. Πού νά 'ξεραν τον καημό που τον έτρωγε.

Τους είπε κι εκείνος: «Νά 'ταν μονάχα αυτό, θά 'ταν καλά· αλλά φαίνεται γύρισε η τύχη μας, και το ένα κακό ήρθε και μας βρήκε πάνω στ' άλλο.» Ύστερα τους είπε όλα όσα έπαθε με το φίδι.

¹ πραγματευτής: έμπορος· ² το βιος του: τα υπάρχοντά του, εδώ την πριάματα του· ³ μαλαματένιο: χρυσό· ⁴ έμειναν στο κλαρί: χωρίς τίποτα· ⁵ μαύρος: εδώ ο άτυχος· ⁶ γογγυτό: βογγητό πόνου· ⁷ κέρωσε: έγινε κίτρινος σαν το κερί· ⁸ κανάκευε: καλομάθαινε με χάδια και φροντίδα

Η θυγατέρα του σκέφτηκε λιγάκι κι ύστερα τού 'πε: «Αφού είν' έτσι, θα πάω να το βρω. Φαίνεται το δικό μου το τυχερό τέτοιο ήταν.»

Ο κύρης της και τ' αδέρφια της θρηνούσαν κι οδύρονταν και δεν την άφηναν να πάει. Εκείνη κανέναν δεν άκουσε, σηκώθηκε και πήγε να το βρει.

Εκείνο, λίγο ακόμα αν δεν πήγαινε, θα ψοφούσε. Μόλις την είδε, χάριξε. Την πήρε κι από μια τρύπα εκείδά την κατέβασε κάτω στη γη σ' ένα μεγάλο παλάτι. Της έδωσε σαράντα κλειδιά ν' ανοίγει όλες τις κάμαρες και να σεριανίζει, κι όποιο καλό πράμα θέλει, να διαλέγει και να το παίρνει. Εκείνη, πάλι, καμιά άλλη δουλειά δεν είχε, κάθε μέρα σεριανίζει στις κάμαρες. Εκεί μέσα βρισκόταν το κάλλος του Θεού. Λογής λογής καλά και αγαθά, που ποτέ δεν είδε από τότε που γεννήθηκε.

Κι έτσι πέρασαν αρκετές μέρες κι η Σιχούνα ζούσε με το φίδι. Εκείνο, όταν αυτή καθόταν, πήγαινε και αγκάλιαζε τα πόδια της, αλλά εκείνη ούτε μια φορά δεν τού 'πε έναν γλυκό λόγο. Όταν βαρέθηκε τη μοναξιά, άρχισε να κρύβεται απόμερα και να κλαίει. Το φίδι, πάλι, αμέσως το κατάλαβε ότι, καθώς ήταν παραχαϊδωμένη, πεθυμούσε τον κύρη και τ' αδέρφια της, και γι' αυτό της είπε μια μέρα να διαλέξει και να πάρει ό,τι πράματα θέλει και να πάει να τους βρει. Αυτή πια απ' τη χαρά της δεν ήξερε τι να κάνει. Πήρε χρυσαφικά, γέμισε τις τσέπες της, κι άλλα καλά όποια θέλησε, και κίνησε να πάει σπίτι της.

Το φίδι, όταν είδε πως θα φύγει και δεν έχει σκοπό να γυρίσει πίσω, έκλαψε και της είπε: «Πήγαινε δες τους και ξαναέλα. Εγώ, αν δεν έρθεις, θα πεθάνω.»

Κι η Σιχούνα του έδωσε το λόγο της πως θα πάει να τους δει κι αμέσως θα γυρίσει πίσω.

Στο σπίτι του πατέρα της, μόλις την είδαν, τρώμαξαν κι έκλαψαν απ' τη χαρά τους. Τό 'λεγαν ποτέ πως η αδελφή τους ζει και θα τη δουν; Θαρρούσαν πως την έφαγε το φίδι. Ύστερα εκείνη τους ιστόρησε όλα όσα είδε κάτω από τη γη, τους έδωσε κι έβαλαν τα χρυσαφικά και ό,τι πήρε και τους πήγε. Αυτοί από τότε κι ύστερα δεν προσπαθούσαν να τη μεταπείσουν. Εκείνη, αφού έμεινε αρκετά, άρχισε να τυραννιέται για το φίδι της, μήπως πάει αργά και ψοφήσει. Μια μέρα σηκώθηκε να πάει, αλλά τ' αδέρφια της δεν την άφησαν, κι έτσι έμεινε άλλη μια βδομάδα.

Όταν πήγε, το φίδι βγήκε στη ρίζα της τριανταφυλλιάς και ψυχομαχάει να πεθάνει. Αυτή, σαν το είδε, έκλαψε.

Κι εκείνο, σαν την είδε να κλαίει, τη ρώτησε: «Σιχούνα μου, τι κλαις; Με λυπήθηκες; Μ' αγαπάς καθόλου;»

Κι εκείνη του είπε: «Σ' αγαπώ.»

Δεν πρόφτασε να τελειώσει το λόγο της, και ξαφνικά το φίδι χάθηκε από μπροστά της και στον τόπο του παρουσιάστηκε ένας χρυσός λεβέντης αποδώ ως εκεί πάνω. Μόλις τον είδε η Σιχούνα, τρελάθηκε απ' τη χαρά της.

Εκείνος αγκάλιασε τα πόδια της και της είπε: «Αν δεν ήσουν εσύ, εγώ θα ήμουν χαμένος. Εγώ ήμουν βασιλόπουλο και μ' αγάπησε η θυγατέρα μιας ξωτικιάς. Έκανε πολλά για να την πάρω, κι εγώ δε θέλησα. Γι' αυτό κι εκείνη θύμωσε και μ' έκανε φίδι, ώστε να μη βρεθεί κανένας να μ' αγαπήσει. “Το μυστικό σου”, μου είπε, “στην αγάπη κρατάει. Αν βρεθεί κανείς και σ' αγαπήσει, να γίνεις άνθρωπος.” Πέρασαν όμως πολλά χρόνια, και κανένας δε βρέθηκε να μ' αγαπήσει. Ποιος μπορεί ν' αγαπήσει φίδι; Όποιοι μ' έβλεπαν έφευγαν εφτά βουνά μακριά.»

Τότε γύρισαν και πήγαν σπίτι. Ο κύρης της και τ' αδέρφια της, όταν το έμαθαν, άρχισαν να χορεύουν, κι απ' τη χαρά τους δεν ήξεραν τι να κάνουν. Τότε τους πήρε το βασιλόπουλο και πήγαν και κατέβηκαν κάτω στο παλάτι του. Εκεί τους τάισε και τους πότισε και τους είχε μαζί του. Έκαναν χαρές σαράντα μέρες και σαράντα νύχτες.

Και προσκάλεσαν κι εμένα. Πήγα κι εγώ με το κόκκινο βρακί. Έφαγα κι ήπια και, όταν θα

γύριζα πίσω, μου 'δωσαν ένα καντάρι λίρες. Καθώς περνούσα από ένα γεφύρι, κάναν τα βα-
τράχια «κβα, κβα». Εγώ, πάλι, νόμισα πως οι Τούρκοι κάναν «πρακ, πρακ!»⁹ Τις άφησα κάτω
κι έφυγα, κι ακόμα φεύγω.

Το νεοελληνικό λαϊκό παραμύθι, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών-Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη,
Θεσσαλονίκη 2002

Γιώργος Γαβριήλ, *Η Τριανταφυλλιά*

---

⁹ *πρακ, πρακ*: άσ' τες, άσ' τες!

Ο μαγικός λύχνος του Αλαντίν (διασκευή)

Το παραμύθι που ακολουθεί είναι μια από τις πιο γνωστές ιστορίες της αραβικής συλλογής «Χίλιες και Μια Νύχτες» ή «Τα παραμύθια της Χαλιμάς». Οι «Χίλιες και Μια Νύχτες» έχουν ως επίκεντρο την ιστορία της Σεχραζάντ, που ζει στην αυλή ενός σουλτάνου ο οποίος διαλέγει κάθε βράδυ μια κοπέλα για να τον διασκεδάσει και το πρωί τη σκοτώνει. Η Σεχραζάντ αποφασίζει να τις σώσει και έτσι, όταν έρχεται η σειρά της, ξεκινάει να αφηγείται παραμύθια, τα οποία όμως αφήνει μισοτελειωμένα όταν φτάσει το πρωινό, για να τα συνεχίσει το επόμενο βράδυ. Έτσι, η περιέργεια του σουλτάνου να μάθει το τέλος κάθε ιστορίας θα σώσει τελικά την ίδια και τις υπόλοιπες κοπέλες, αφού η Σεχραζάντ συνεχίζει να αφηγείται παραμύθια για χίλιες και μια νύχτες. Άλλες γνωστές ιστορίες της συλλογής είναι «Ο Σεβάζ ο θαλασσινός» και «Ο Αλή Μπαμπά και οι σαράντα κλέφτες». Η παρακάτω ιστορία αναφέρεται στο γνωστό λυχνάρι του Αλαντίν με το Τζίνι που μπορεί να εκπληρώσει οποιαδήποτε επιθυμία τού ζητηθεί.

Ήταν, μια φορά, σε μια πολιτεία της Κίνας ένας άνθρωπος πολύ φτωχός, που έκανε τον ράφτη, κι είχε ένα γιο που τον έλεγαν Αλαντίν. Το παιδί αυτό ήταν από τα μικρά του χρόνια κακομαθημένο, πεισματάρικο, ανυπόταχτο, κι ασυνείδητο, κι όταν έγινε δέκα χρονών, ο πατέρας του μη έχοντας τα μέσα να το σπουδάσει ή να του βρει καμιάν άλλη τέχνη ή επάγγελμα, αποφάσισε να του μάθει τη δική του τέχνη και για τούτο το πήρε στο ραφτάδικό του. Μα ο Αλαντίν ήτανε, όπως είπαμε, ανυπόταχτο και τεμπέλικο παιδί, κι ήθελε όλη την ώρα να παίζει στους δρόμους με τους άλλους μάγκες της γειτονιάς, και δεν είχε καμιάν όρεξη να στρωθεί στη δουλειά. Κι έτσι, ο πατέρας του από τη λύπη και το μαράζι, που έβλεπε το γιο του να παίζει τον κακό δρόμο, αρρώστησε και πέθανε σε λίγο καιρό.

Όταν ο Αλαντίν έφτασε σε ηλικία δεκαπέντε χρόνων, έτυχε, μια μέρα απ' τις πολλές, και που έπαιζε στους δρόμους με τους άλλους ρεμπεσκέδες¹ της γειτονιάς, να περάσει από και ένας Δερβίσης από τη χώρα του Μαρόκου και να σταθεί να τους κοιτάξει. Ο Δερβίσης αυτός ήταν φοβερός μάγος. Λοιπόν, πήγε κοντά στον Αλαντίν και παίρνοντάς τον παράμερα, τού 'πε: «Παιδί μου, είσαι γιος του Τάδε, του Ράφτη;» Απάντησε ο Αλαντίν: «Ναι, Μπάρμπα, μα είναι τώρα καιρός πολύς που πέθανε». Ο Μαροκινός ο μάγος, ακούοντας αυτά τα λόγια, έπεσε απάνω στον Αλαντίν, κι έπλεξε τα μπράτσα γύρω απ' τον λαιμό του κι άρχισε να τότε φιλεί στο πρόσωπο και στα μάτια, χύνοντας στο αναμεταξύ άφθονα δάκρυα που κατάβρεχαν το πρόσωπό του. Ο Αλαντίν απόρησε που έβλεπε τον Μαροκινό ως αυτό το σημείο συγκινημένο, και ρώτησε: «Γιατί κλαις, μπάρμπα μου, και πού ξέρεις τον πατέρα μου;»

Ο μάγος με φωνή τρυφερή, που είχε και το προσποιημένο τρεμούλιασμα της συγκίνησης, είπε: «Πώς μπορείς, παιδί μου, και μου κάνεις τέτοια ερώτηση, όταν με πληροφορείς ότι ο πατέρας σου, και αδερφός μου, δεν υπάρχει πια στη ζωή; Γιατί ήταν αδερφός μου, από μια μάνα κι από έναν πατέρα και τώρα ερχόμουν από την ξενιτιά, κι η ελπίδα να ήτανε εδώ άλλη μια φορά, ύστερα από τόση μακρινή απουσία, και να παρηγορηθεί η καρδιά μου με γέμιζε χαρά, και συ μου λες τα θλιβερά μαντάτα, πως δεν υπάρχει πια. Αλίμονο. Δεν ήταν γραφτό μου να τότε ξαναϊδώ πια στη ζωή. Τρέξε στη μητέρα σου, και δος της αυτά τα δυο φλουριά, και πες της πως ο θεός σου θέλει να φάει μαζί σας απόψε. Ας ετοιμάσει, λοιπόν, μ' αυτά τα χρήματα, ένα καλό δείπνο».

Η γυναίκα σηκώθηκε αμέσως και κατεβαίνοντας στην αγορά, αγόρασε ό,τι χρειαζόταν για το δείπνο. «Παιδί μου, το φαγητό είναι έτοιμο μα ίσως ο θεός σου να μην ξέρει το σπίτι: δεν πας ως τη γωνιά να τον περιμένεις και να τον φέρεις;» Μα πριν ακόμα τελειώσουν την

¹ ρεμπεσκέδες: αργόσχολοι, ρέμπελοι, ανεπρόκοποι

κουβέντα τους, ένας χτύπος ακούστηκε στην πόρτα. Μπαίνοντας μέσα, ο Μαροκινός χαιρέτησε τη νύφη του με το “σαλάμ”² και τήνε ρώτησε με δάκρυα στα μάτια: «Πού είναι το μέρος όπου συνήθιζε να κάθεται ο αδερφός μου;»

Η μητέρα του Αλαντίν συγκινήθηκε απ’ αυτά τα λόγια του μάγου κι έκλαψε, κι εκείνος γύρισε αμέσως στο παλικάρι για να την κάνει να διώξει από τη θύμησή της τον άνδρα της, ένα μέσο, δηλαδή, για να την παρηγορήσει, κι ακόμα, για να συμπληρώσει τον δόλο του, και το ρώτησε: «Αλήθεια, παιδί μου, Αλαντίν, πες μου, έμαθες καμιά τέχνη; Τι δουλειά κάνεις; Έχεις κανένα επάγγελμα για να κερδίζεις το ψωμί σου και το ψωμί της μητέρας σου;» Ο νέος κοκκίνισε από την ντροπή του, και κρέμασε κάτω το κεφάλι του, μα η μητέρα του είπε: «Αχ! Τι να σου πω κουνιάδε μου: Την αλήθεια δεν μπορώ να μην τη μολοήσω. Δεν ξέρει τίποτα. Δε θέλησε να μάθει τίποτα».

Ακούοντας αυτά τα λόγια, ο Μαροκινός γύρισε στον Αλαντίν και είπε: «Γιατί να δυσαρεστείς έτσι τη μητέρα σου, ανιψιέ μου; Τώρα πια έγινες άνδρας, και το καθήκον σου είναι να κοιτάξεις κάποια δουλειά να κάνεις για να ζήσεις, παιδί μου! Διάλεξε, λοιπόν, όποιο επάγγελμα σου αρέσει, και να σου βρω αμέσως τον κατάλληλο δάσκαλο, για να ’χεις, παιδί μου, σα μεγαλώσεις, μια τέχνη στα χέρια σου και να μπορείς να ζεις απ’ αυτήν». Ύστερα, ο Μαροκινός καληνύχτισε κι έφυγε, και το πρωί, νωρίς-νωρίς, πήγε πάλι στο σπίτι του ράφτη και χτύπησε την πόρτα.

«Ω ανιψιέ μου, γιε του αδερφού μου, σήμερα θα σου δείξω ένα πράγμα που δεν τό ’δες σ’ όλη σου τη ζωή.» Κι άρχισε να κάνει το παλικάρι να γελά και να ξεκαρδίζεται μ’ ευχάριστα και αστεία λόγια. Έτσι, βγήκαν από την πύλη της πολιτείας, κι ο Μαροκινός προχώρησε με τον Αλαντίν μέσα από τους δρόμους της εξοχής, δείχνοντάς του τους ωραίους και φουντωτούς κήπους, και τα εξοχικά σπίτια που συναντούσαν, δεξιά κι αριστερά. «Ω θιέ μου, πού πάμε; Αφήσαμε πίσω μας όλους τους κήπους και φτάσαμε στον γυμνό κάμπο, στα βουνά. Τα πόδια μου δεν τα ορίζω πια και κοντεύω να πέσω χάμου από την κούραση.» Είπε ο μάγος: «Όχι παιδί μου! Αυτός είναι ο σωστός δρόμος, κι οι κήποι δεν τελείωσαν ακόμα, γιατί πηγαίνομε ίσα ίσα να ιδούμε έναν που δεν υπάρχει όμοιός του στον κόσμο. Πάρε, λοιπόν, κουράγιο και περπάτα! Δόξα τω Θεώ, είσαι άνδρας πια!»

Ύστερα, ο Μάγος άρχισε να καλοπιάνει τον Αλαντίν με ήμερα και μαλακά λόγια και να του λέει θαυμαστές ιστορίες ψεύτικες κι αληθινές, για να τον κάνει να λησμονήσει την κούρασή του και να προχωρεί, ώσπου έφτασαν στο μέρος που εννοούσε ο Αφρικανός μάγος, και που γι’ αυτό ταξίδεψε από τη Δύση ως σ’ αυτές τις περιφέρειες της Κίνας. Κι όταν έφτασαν στο μέρος αυτό, ο Μαροκινός είπε στον Αλαντίν: «Ω ανιψιέ μου, κάθισε εδώ κι αναπαύσου, γιατί τούτο είναι το μέρος που ζητούμε, και όπου, αν θέλει ο Θεός, θα σου δείξω καταπληκτικά πράγματα που ποτέ δεν είδε σαν κι αυτά κανείς σ’ όλον τον κόσμο. Σε λίγο, ο μάγος έβγαλε απ’ τον κόρφο του ένα κασετάκι³ που το άνοιξε κι έβγαλε από μέσα δυο τσακμακόπετρες και διάφορα είδη μπαχαρικά για θυμίαμα. Κι άναψε φωτιά, κι άρχισε να μουρμουρίζει ξόρκια κι άλλα λόγια που κανείς δεν μπορούσε να καταλάβει. Και μονομάς ο αέρας σκοτεινίασε σαν πίσσα, κι ακούστηκαν τρομερές βροντές κι η γη κλονίστηκε από σεισμό, κι άνοιξε μπρος στα πόδια του μάγου. Βλέποντας όλα αυτά, ο Αλαντίν πάγωσε από το φόβο κι ήταν τόσοσ ο τρόμος του, ώστε ετοιμάστηκε να το βάλει στα πόδια.

Μα ο Αφρικανός εννόησε τον σκοπό του και φρύαξε⁴ από τον θυμό του, επειδή δίχως αυτό το παλικάρι όλη η δουλειά του θα πήγαινε χαμένη, γιατί ο κρυμμένος θησαυρός που γύρευε ν’ ανοίξει δεν ήταν δυνατό ν’ ανοιχτεί παρά με τη βοήθεια του Αλαντίν. Μόλις η γης, ύστερα απ’ το σεισμό, άνοιξε μπρος στα πόδια τού Αφρικανού μάγου, φάνηκε μέσα στη

² **σαλάμ**: αραβικός χαιρετισμός (σαλάμ αλέκουμ: η ειρήνη μαζί σου). ³ **κασετάκι**: μικρό κουτί. ⁴ **φρύαξε**: εξοργίστηκε, έγινε έξω φρενών

σχισμάδα μια μαρμαρίνη πλάκα μ' έναν μπρούτζινο χαλκά⁵. Ο Μαροκινός, χτυπώντας ένα γεωμαντικό εργαλείο, γύρισε στον Αλαντίν και τού 'πε: «Αν κάνεις ό,τι προστάξω, ανιψιέ μου, αλήθεια θα γίνεις πιο πλούσιος από κάθε βασιλιά τής γης. Και για τούτον το λόγο, σε χτυπώ παιδί μου, γιατί εδώ βρίσκεται ένας θησαυρός που είναι αποθηκευμένος στ' όνομά σου. Και όμως, εσύ σκέφτηκες να τότε παρατήσεις και να φύγεις! Μα τώρα, μάζεψε τις σκέψεις σου και κοίτα πώς άνοιξα τη γη με μάγια κι άλλα ξόρκια, και ξεσήκωσα αυτήν εκεί την πλάκα με τον μπρούτζινο χαλκά στη μια πλευρά της. Κάτω απ' αυτήν, βρίσκεται ο θησαυρός που σου είπα. Βάλε, λοιπόν, το χέρι σου στο χαλκά και τράβα απάνω την πλάκα γιατί κανείς άλλος απ' όλους τους ανθρώπους του κόσμου, εκτός εσένα, δεν έχει τη δύναμη να τη μετακινήσει, ούτε κανείς άλλος θνητός, εκτός εσένα έχει τη χάρη να βάλει το πόδι του στο μαγεμένο θησαυρό που είναι φυλαγμένος αποκλειστικώς για σένα. Μα είναι ανάγκη να μάθεις από μένα όλα όσα πρέπει να κάνεις, και ούτε μια μικρή ελάχιστη συλλαβή μου να μην παραβείς. Για τούτο, μη μου αντιμιλάς σ' ό,τι κι αν σου λέγω, και πήγαινε να πιάσεις τώρα εκείνον το χαλκά και να σηκώσεις την πλάκα όπως σου είπα.»

Ο Αλαντίν απάντησε: «Η πλάκα αυτή είναι πάρα πολύ βαριά για μένα: δεν μπορώ να τη σηκώσω μοναχός μου, γιατί είμαι μικρός ακόμα, και δεν έχω αρκετή δύναμη. Για τούτο, έλα και συ, θείε, να με βοηθήσεις.» Ο Μαροκινός απάντησε: «Ω ανιψιέ μου, είναι αδύνατο να κάνουμε τίποτα αν έρθω να σε βοηθήσω, κι όλες οι προσπάθειές μας θα πάνε χαμένες. Μα πιάσε στο χέρι σου το χαλκά και τράβα απάνω την πλάκα κι αυτή θα σηκωθεί αμέσως, γιατί, αλήθεια, όπως σου είπα, κανείς δεν μπορεί να τη μετακινήσει παρά συ μονάχα. Μα ενώ θα την τραβάς, μην παύεις να προφέρεις τ' όνομά σου και τ' όνομα του πατέρα σου και της μητέρας σου, κι αμέσως θα τη σηκώσεις, δίχως να αισθανθείς το ελάχιστο βάρος.»

Τότε το παλικάρι πήρε απόφαση, και μάζεψε όλη του τη δύναμη, κι έκανε όπως τού 'πε ο Μαροκινός, και σήκωσε την πλάκα μ' όλη την ευκολία μόλις πρόφερε τ' όνομά του και τα ονόματα των γονιών του. Και μόλις μετακινήθηκε η πλάκα, φάνηκε μπροστά τους μια σκάλα, που κατέβαινε σ' ένα υπόγειο, κι ο Μαροκινός είπε: «Ω Αλαντίν, συγκέντρωσε τώρα όλη σου την προσοχή και κάνε ό,τι σε προστάξω, χωρίς και τη μικρότερη λεπτομέρεια να παραλείψεις. Όταν ο Μαροκινός έδωσε όλες αυτές τις οδηγίες στον Αλαντίν, έβγαλε ένα δακτυλίδι, με μια σφραγίδα απάνω, και τό 'βαλε στο μεγάλο δάχτυλο του παλικαριού, λέγοντας: «Η σφραγίδα αυτή, παιδί μου, θα σε ασφαλίσει από κάθε φόβο, που μπορεί να σε απειλήσει, αλλά μόνο με τον όρο να κρατάς στο νου σου όλα όσα σου είπα. Εμπρός, λοιπόν, κουράγιο κι απόφαση, ανιψιέ μου! Κατέβα τη σκάλα και μη φοβάσαι τίποτα, γιατί δεν είσαι πια παιδί: είσαι άνδρας. Και σε λίγο διάστημα, παιδί μου, θά 'σαι ο πιο πλούσιος άνθρωπος του κόσμου.»

Έτσι, ο Αλαντίν σηκώθηκε και κατέβηκε στο υπόγειο όπου βρήκε τις τέσσερις σάλες που στην κάθε μια υπήρχαν τέσσερα κιούπια χρυσά και τις πέρασε με τη μεγαλύτερη προσοχή, όπως τον είχε αρμηνέψει⁶ ο μάγος. Από κει μπήκε στον κήπο και πέρασε το μονοπάτι, ώσπου έφτασε στη σάλα κι ανέβηκε τη σκάλα κι έπιασε τον λύχνο κι αφού τον έσβησε κι έχυσε το λάδι που ήταν μέσα, τον έβαλε στον κόρφο του. Ύστερα, κατέβηκε πάλι στη σκάλα και γύρισε στον κήπο, όπου άρχισε να κοιτάζει τα δένδρα και ν' ακούει τα πουλιά που με μελωδική φωνή υμνούσαν τον Μεγάλο Δημιουργό. Και το καθένα δέντρο είχε το δικό του είδος πετραδιών, που ήταν διαφόρων χρωμάτων πράσινα και άσπρα, και κίτρινα και κόκκινα και άλλα, και είχαν τέτοια λάμψη και τέτοιο ακτινοβόλημα ώστε χλόμαζαν μπροστά του οι ακτίνες του ήλιου. Ακόμα, το μέγεθος του καθενού πετραδιού ήταν τέτοιο, ώστε κανείς βασιλιάς από τους βασιλιάδες τής γης απόχτησε στη ζωή του ένα μόνο παρόμοιο διαμαντικό και ούτε καν ένα μισό στο μέγεθος του μικρότερου απ' αυτά περηφανεύτηκε κανείς ποτέ πως είχε.

⁵ χαλκάς: μεταλλικός κρίκος· ⁶ αρμηνέπει: συμβουλέψει

Νικόλαος Γύζης, *Ανατολίτης με τουρμπάνι και τσιμπούκι*

Έτσι, ο Αλαντίν, τώρα που γύριζε πίσω και κοίταζε για πρώτη φορά τα δέντρα του κήπου εκείνου, παρατήρησε με έκπληξη πώς αντί κοινά φρούτα είχαν λαμπρότατα διαμαντικά και πολύτιμα πετράδια. Κι επειδή το παλικάρι ποτέ δεν είχε δει πράγματα σαν κι αυτά όλη του τη ζωή, ούτε είχε φτάσει ακόμα στην ηλικία εκείνη όπου μπορεί κανείς να διακρίνει την αξία τέτοιου πλούτου, φαντάστηκε πως όλα αυτά τα διαμαντικά ήσαν από γυαλί ή από κρύσταλλο. Έτσι, σύναξε μπόλικά απ' αυτά και γέμισε τον κόρφο του κι άρχισε να τα δαγκώνει για να δει αν ήσαν ή δεν ήσαν φυσικοί καρποί, σταφύλια δηλαδή, σύκα, ροδάκινα, απίδια⁷ κι άλλα τέτοια φαγώσιμα φρούτα. Και βλέποντας πως όλα ήσαν από μια ουσία γυάλινη και πως δεν ήταν δυνατό να βρει σ' αυτά τροφή είπε μέσα του: «Ε! δεν πειράζει! Όμορφα είναι κι αυτά για να τα 'χω και να παίζω στο σπίτι μου!».

Ύστερα, μονομάς, θυμήθηκε τον θείο του τον Μαροκινό και φοβήθηκε μην τότε μαλώσει που άργησε, κι έτρεξε με βήμα βιαστικό, και πέρασε μέσα από τις τέσσερις σάλες, χωρίς καν ούτε ένα βλέμμα να ρίξει στα χρυσά πιθάκια, αν και μπορούσε τώρα, στο γυρισμό του, να τ' αγγίσει, και να πάρει ό,τι ήθελε από το περιεχόμενό τους. Μα όταν έφτασε στην κλαβανή⁸, κι ανέβηκε τα σκαλιά της, ώσπου δεν του απόμεινε παρά το τελευταίο, παρατήρησε πως αυτό ήταν πολύ ψηλότερο από τ' άλλα, και δεν ήταν δυνατό, μονάχος κι αβοήθητος, κι έτσι μάλιστα παραφορτωμένος όπως ήταν, να το δρασκελίσει. Είπε, λοιπόν, στον Μαροκινό: «Θείε μου, δος μου το χέρι σου και βοήθησέ με ν' ανέβω». Μα ο μάγος απάντησε: «Παιδί

⁷ απίδια: αχλάδια· ⁸ κλαβανή: καταπακτή, κρύπτη

μου, δος μου τον Λύχνο, για να ελαφρώσεις από το βάρος. Ίσως αυτό να σε βαραίνει». Είπε το παλικάρι: «Όχι, θείε μου, ο Λύχνος δε με βαραίνει καθόλου. Μα δος μου το χέρι σου, και μόλις ανέβω απάνω σου το δίνω». Τότες ο Μαροκινός, ο μάγος, που ο μόνος του σκοπός ήταν ο Λύχνος και τίποτα άλλο, άρχισε να επιμένει και να λέει του Αλαντίν να του τότε δώσει αμέσως. Μα το παλικάρι (επειδή, έτσι όπως ήταν ο κόρφος του παραφουσκωμένος από τα πετράδια, ο Λύχνος ήταν χωσμένος στο βάθος) δεν μπορούσε να τότε φτάσει με τα δάχτυλά του, για να του τότε δώσει, κι έτσι ο μάγος άρχισε να θυμώνει στα γερά, κι άφρισε απ' τη λύσσα του, κι επέμεινε και καλά να του δώσει αμέσως τον Λύχνο ο Αλαντίν, αν και το κακόμοιρο το παιδί τού υποσχόταν μ' όλη την ειλικρίνειά του χωρίς κανένα δόλιο σκοπό, να του τότε δώσει μόλις ανέβαινε απάνω. Για τούτο, από τη σκάση του αποφάσισε ν' αφήσει εκεί το παιδί να πεθάνει από την πείνα, και βάζοντας με τα μάγια του την πλάκα πίσω στη θέση της, καθώς και τη γη, όπως ήταν πρώτα, σώριασε απάνω από κείνην τη θέση βουνό από χώμα, για να χαθεί για πάντα το δύστυχο το παλικάρι, και μαζί του κι ο Λύχνος, ώστε ποτέ να μην μπορέσει κανείς να τον αποκτήσει. Κι αφού το 'κανε αυτό, αμέσως έφυγε και γύρισε στην Αφρική, στον τόπο του, θλιμμένος κι απογοητευμένος.

Αυτά με τον μάγο, όσο για τον Αλαντίν, όταν είδε την πλάκα να κυλά και να σκεπάζει το στόμα της καταπακτής, άρχισε να φωνάζει τον Μαροκινό, που πίστευε πως ήταν θεός του και να τον παρακαλεί να τραβήξει την πλάκα και να τότε βοηθήσει ν' ανέβει στην επιφάνεια της γης. Μα όσο δυνατά κι αν φώναζε, δεν άκουε κανέναν να του απαντά. Τότε αντιλήφθηκε το τέχνασμα που του 'παιξε ο Μαροκινός και πως ο άνθρωπος αυτός δεν ήταν καθόλου θεός του, παρά ένας ψεύτης και μάγος. Και το δύστυχο το παιδί απελπίστηκε για τη ζωή του, γιατί έβλεπε καθαρά πως δεν υπήρχε καμιά σωτηρία γι' αυτό. Κι άρχισε να κλαίει σπαρακτικά και να μοιρολογάει για τη συμφορά που τού 'ρθε, κι ύστερα από λίγο σηκώθηκε και κατέβηκε τη σκάλα, για να ιδεί αν ο Πανάγαθος Θεός θα τότε ξαλάφρωνε από το βάρος της λύπης του, ανοίγοντάς του καμιά έξοδο από πουθενά αλλού.

Κι ενώ έτσι ικέτευε τον Κύριο, κι έμπλεκε μαζί τα χέρια του στη μεγάλη απελπισία, τα δάχτυλά του έτυχε να ζουλίσουν⁹ τη σφραγίδα που ήταν απάνω στο δαχτυλίδι και μονομάς ορθώθηκε μπροστά του μια σκιά, που έκραξε: «Παρών! Ο σκλάβος σου ήρθε! Ζήτησε ό,τι θέλεις, γιατί είμαι ο δούλος κι ο υποταχτικός εκείνου που στο χέρι του υπάρχει το Δαχτυλίδι, η Σφραγίδα του Κυρίου μου κι Αφέντη μου.» Το παλικάρι σήκωσε τα μάτια του κι είδε να στέκεται μπροστά του ένα Ντζίν, από τα Ντζίν, τα υποταχτικά στον Κύριό μας τον Σολομώντα. Μόλις τό 'δε, μ' εκείνην την τρομερή του όψη, όλο το κορμί του άρχισε να τρέμει από τον φόβο, μα σαν άκουσε τον Σκλάβο του Δαχτυλιδιού να λέει: «Ζήτησε ό,τι θέλεις κ.τ.λ.» ησύχασε το πνεύμα του και θυμήθηκε τα λόγια που τού 'πε ο Μαροκινός άμα τού 'δωσε το Δαχτυλίδι. Και χάρηκε υπερβολικά, και πήρε μέσα του κουράγιο και γενναίος έκραξε: «Χο! Συ, Σκλάβε του Κυρίου του Δαχτυλιδιού, επιθυμώ να με ανεβάσεις απάνω, στην όψη της γης». Και δεν είχε ακόμα καλά-καλά προφέρει αυτά τα λόγια, κι η γη, απάνω απ' το κεφάλι του, άνοιξε, κι ο Αλαντίν βρέθηκε σε μια στιγμή στην πόρτα του Θησαυρού κι απ' εκεί έξω στον κόσμο.

Χαλιμά. Επιλογή από τις Χίλιες και Μια Νύχτες, μπφρ. Κ. Τρικογλίδης, τόμ. Β', Ελευθερουδάκης, Αθήνα χ.χ.

⁹ να ζουλίσουν: να πατήσουν

ΑΔΕΛΦΟΙ ΓΚΡΙΜ

Ο γενναίος ραφτάκος

(απόσπασμα)

Από τους πιο γνωστούς παραμυθιάδες της ευρωπαϊκής παράδοσης, οι Γερμανοί αδελφοί Γκριμ, όπως και ο Δανός Χανς Κρίστιαν Άντερσεν, έγραψαν παραμύθια που έμειναν κλασικά και μεγάλωσαν γενιές και γενιές. Το παρακάτω παραμύθι δείχνει πώς οι επώνυμοι δημιουργοί συνεχίζουν και ανανεώνουν την παράδοση των λαϊκών «δρακοπαραμυθιών» με τη δημιουργική φαντασία τους.

Ήταν μία ηλιόλουστη ημέρα. Ένας ραφτάκος καθόταν πλάι στο παράθυρο και έραβε ορεξάτος όταν είδε να περνάει μια χωριάτισσα που πουλούσε μαρμελάδες. Η χωριάτισσα φώναζε όσο πιο δυνατά μπορούσε: «Εδώ η καλή η μαρμελάδα, εδώ η καλή η μαρμελάδα».

Ο ραφτάκος λιγουρεύτηκε τη μαρμελάδα και έβγαλε το κεφάλι του από το παράθυρο: «Εδώ καλή μου κυρία, εδώ θα απαλλαγείτε από την πρραμάτεια σας. Ελάτε ανεβείτε στο φτωχικό μου» φώναξε.

Η χωριάτισσα ανέβηκε τα τρία σκαλοπατάκια προς την πόρτα του ράφτη λαχανιασμένη. Ο ραφτάκος ζήτησε να δει το σύνολο της πρραμάτειας και άνοιξε τα καπάκια από όλες τις κατσαρόλες που κουβαλούσε η γυναίκα. Έλεγε μία προς μία τις κατσαρόλες, τις σήκωσε ως τη μύτη του, τις μύρισε ώσπου κατέληξε: «Η μαρμελάδα σας μου φαίνεται καλή, βάλτε μου 80 γραμμάρια. Ακόμα και ένα δέκατο του κιλού να μου βάλτε δε θα με πειράξει καθόλου!»

Η αγρότισσα είχε ελπίσει ότι θα έκανε μια καλή μπάζα¹. Έτσι έδωσε στον ραφτάκο τη μαρμελάδα που ζήτησε, δεν έκρυψε όμως τη δυσφορία της και έφυγε μουρμουρίζοντας.

«Αυτή η μαρμελάδα θα πρέπει να είναι ευλογημένη από τον Θεό» φώναξε περίχαρος ο ραφτάκος «θα μου δώσει δύναμη και υγεία». Πετάχτηκε στο ντουλάπι, έβγαλε το ψωμί, έκοψε μια μεγάλη φέτα την οποία και επάλειψε με τη μαρμελάδα την οποία είχε μόλις αγοράσει. «Δεν θα είναι κακή» μονολόγησε «αλλά πρώτα θα τελειώσω το γιλέκο που ράβω, πριν ρίξω την πρώτη δαγκωνιά».

Έβαλε το ψωμί δίπλα του και από τη χαρά του έκανε όλο και μεγαλύτερες βελονιές. Ωστόσο η γλυκιά μυρωδιά της μαρμελάδας ανέβαινε προς την οροφή όπου πετούσε ένα σμήνος μύγες. Οι μύγες εφορμούσαν κατά κύματα προς τη μαρμελάδα. «Εί, ποιος σας κάλεσε εσάς;» φώναξε ο ραφτάκος και έδιωχνε τις μύγες. Οι μύγες όμως δεν καταλάβαιναν κουβέντα από όσα τους έλεγε ο ραφτάκος και επέστρεφαν αμέσως μετά με όλο και μεγαλύτερη παρέα. Τελικά ο ραφτάκος εξοργίστηκε τόσο πολύ, που βγήκε εκτός εαυτού. Έβγαλε ένα μαντίλι από την τσέπη του και άρχισε να κυνηγάει τις μύγες με μανία. Φλαπ χτυπάει με το μαντίλι του και όταν το σήκωσε μέτρησε –ούτε λίγο, ούτε πολύ– 7 πτώματα.

«Πω πω τι φοβερός που είμαι» είπε με αυτοθουμασμό «όλη η πόλη θα πρέπει να το μάθει». Το είπε και το έκανε. Γρήγορα, γρήγορα έκοψε μία ζώνη και έραψε πάνω της με τεράστια γράμματα: «ΕΠΤΑ ΜΕ ΕΝΑ ΧΤΥΠΗΜΑ».

«Ποια πόλη, όλη η χώρα πρέπει να το μάθει» συνέχισε να μονολογεί ενθουσιασμένος και η καρδιά του χτυπούσε γεμάτη ενθουσιασμό. Ήταν βέβαιο πως αυτό το ταπεινό εργαστήριο δεν ήταν ικανό να στεγάσει τέτοιο ηρωισμό. Ο ραφτάκος έδεσε τη ζώνη γύρω από τη μέση του, κοντοστάθηκε στην πόρτα και κοίταξε γύρω του. Ήθελε να πάρει μαζί του ό,τι θα του ήταν χρήσιμο για να εξορμήσει στον κόσμο. Ωστόσο δε βρήκε τίποτε περισσότερο από ένα κομμάτι τυρί το οποίο και έβαλε στην τσάντα του. Μπροστά στην πόρτα είδε ένα πουλάκι το οποίο είχε

¹ Θα έκανε καλή μπάζα: θα ξεπουλούσε με μας το εμπόρευμα, κερδίζοντας αρκετά χρήματα

μπλεχτεί στους θάμνους. Το πήρε και το έβαλε και αυτό στην τσάντα μαζί με το τυρί.

Έτσι πήρε δρόμο και άφησε δρόμο, και καθώς ήταν ευκίνητος και εργατικός δεν αισθάνθηκε καμία κούραση. Ο δρόμος τον οδήγησε σε ένα βουνό. Αφού λοιπόν έφτασε στην ψηλότερη κορυφή του, είδε να κάθεται ένας γίγαντας, ο οποίος κοιτούσε υπερήφανα τι γίνεται τριγύρω. Ο ραφτάκος τον πλησίασε εγκάρδια και του λέει: «Καλημέρα σύντροφε, σε βλέπω ότι κάθεται και παρατηρείς τον κόσμο άσκοπα. Εγώ αντιθέτως ξεκίνησα για να γνωρίσω τον κόσμο από κοντά και αν θέλεις μπορείς να έρθεις μαζί μου και να με συντροφεύεις».

Ο γίγαντας έριξε μια περιφρονητική ματιά στον ραφτάκο και του ανταποκρίνεται: «απατεώνα, παλιοχαρακτήρα!»

«Αυτό ήταν», απαντά ο ραφτάκος, λύνει τη ζώνη του και την κραδαίνει² με τα δύο του χέρια: «να εδώ μπορείς να διαβάσεις τι τρομερός άντρας που είμαι!»

Ο γίγαντας διάβασε «ΕΠΤΑ ΜΕ ΕΝΑ ΧΤΥΠΗΜΑ» και πίστεψε ότι ο ραφτάκος είχε αποτελειώσει επτά ανθρώπους με τη μία. Έτσι αισθάνθηκε κάποιο δέος³ για τον πιτσιρίκο, θεώρησε όμως σκόπιμο να τον δοκιμάσει για καλό και για κακό. Έτσι πήρε μία πέτρα στο χέρι του και τη ζούληξε με τόση δύναμη, ώστε η πέτρα έβγαλε νερό.

«Αν μπορείς, κάνε και εσύ το ίδιο, αφού είσαι τόσο δυνατός» είπε ο γίγαντας.

«Μόνο αυτό;» απάντησε ο ραφτάκος. «Κάτι τέτοια είναι παιχνιδάκια για μένα» είπε και έβαλε το χέρι του στην τσάντα πιάνοντας το τυρί. Ζούληξε το τυρί και αμέσως έτρεξαν τα ζουμά του. «Τα βλέπεις» λέει στον γίγαντα «νομίζω ότι τα κατάφερα καλύτερα από σένα!»

Ο γίγαντας έχασε τα λόγια του και δεν μπορούσε να πιστέψει ότι αυτός ο μικρούλης τα είχε καταφέρει τόσο καλά. Τότε πήρε μια πέτρα και την πέταξε τόσο ψηλά ώσπου να μη φαίνεται πια με το μάτι.

«Λοιπόν ανθρωπάκο, κάνε και εσύ το ίδιο αν μπορείς.»

«Καλά την πέταξες» απαντάει ο ραφτάκος «ωστόσο η πέτρα σου τελικά έπεσε και πάλι στο έδαφος.» Εγώ θα ρίξω μια πέτρα η οποία δε θα ξαναπέσει κάτω. Έπιασε στην τσάντα του, πήρε το πουλάκι και το πέταξε στον αέρα. Το πουλί γεμάτο χαρά με την απρόσμενη ελευθερία του πέταξε ψηλά και δεν ξαναγύρισε. «Πώς σου φάνηκε αυτό, σύντροφε;» ρώτησε ο ραφτάκος.

«Από ό,τι φαίνεται, ξέρεις να ρίχνεις αντικείμενα μακριά» ανταπάντησε ο γίγαντας «αλλά για να δούμε αν μπορείς και να σηκώνεις βάρη». Οδήγησε τον ραφτάκο σε μία τεράστια βελανιδιά η οποία βρισκόταν κομμένη στο έδαφος. «Αν είσαι τόσο δυνατός, τότε βοήθησέ με να κουβαλήσω αυτό το δέντρο και να το βγάλω έξω από το δάσος».

«Ευχαρίστως» απάντησε ο μικρούλης «μόνο κουβάλα εσύ τον κορμό στις πλάτες σου, και εγώ θα κουβαλάω τα κλαδιά τα οποία είναι και τα βαρύτερα». Ο γίγαντας πήρε τον κορμό στον ώμο του, ο ραφτάκος όμως κάθισε πάνω σε ένα κλαδί. Έτσι ο γίγαντας δεν κουβαλούσε μόνο το δέντρο, αλλά και τον νεαρό που είχε ξαπλώσει στα κλαδιά. Η όλη κατάσταση προκάλλουσε μεγάλη ευφορία στον ραφτάκο ο οποίος, όπως ήταν ξαπλωμένος, σφύριζε τον ρυθμό του τραγουδιού: «Τρεις ράφτες ίππευαν, και βγήκαν απ' την πόλη» και προσποιούνταν ότι το κουβάλημα του δέντρου ήταν παιχνιδάκι. Ο γίγαντας, αφού κουβάλησε το δέντρο για αρκετό δρόμο κουράστηκε και φώναξε: «Κοίτα, θα πρέπει να ακουμπήσω το δέντρο στο έδαφος». Αμέσως ο ραφτάκος δίνει μια δρασκελιά στο έδαφος και αγκαλιάζει τα κλαδιά με τα δυο του χέρια σα να κουβαλούσε το δέντρο. «Μα να είσαι τόσο μεγάλος και να μην καταφέρνεις να κουβαλήσεις ένα δέντρο» επέκρινε τελικά τον γίγαντα.

Συνέχισαν να περπατάνε μαζί, μέχρι που φτάσανε σε μια κερασιά. Ο γίγαντας τράβηξε με

² κραδαίνει: κουνά απειλητικά ή επιδεικτικά: ³ δέος: φόβος

δύναμη την κορυφή τού δέντρου όπου και ήταν τα ωριμότερα φρούτα και την κατέβασε ώστε να πάρει μερικά. Αμέσως έδωσε τα κλαδιά και στον ραφτάκο, για να πάρει και αυτός. Ο ραφτάκος όμως ήταν πολύ αδύναμος ώστε να κρατήσει το δέντρο και ο κορμός πετάχτηκε αμέσως σε όρθια θέση συμπαρασύροντας μαζί και τον ραφτάκο. Ο ραφτάκος πετάχτηκε πάνω από το δέντρο έκανε μια τούμπα στον αέρα και έπεσε με τα δυο του πόδια στο έδαφος χωρίς να πάθει τίποτε. «Τι γίνεται δεν έχεις τόσο δύναμη ώστε να λυγίσεις αυτό το κλαδάκι;» ρώτησε υποτιμητικά ο γίγαντας.

«Δεν μου λείπει η δύναμη» απαντάει ο μικρός «πιστεύεις ότι αυτό θα ήταν πρόβλημα για κάποιον ο οποίος κατάφερε επτά με ένα χτύπημα; Απλώς πήδηξα πάνω από το δέντρο, γιατί άκουσα τους κυνηγούς να πυροβολούν και ήθελα να δω τι γίνεται. Αν σου κοτάει⁴ πήδα και εσύ τόσο ψηλά!»

Ο γίγαντας αμέσως πήδηξε και αυτός, χωρίς όμως να κατορθώσει να υπερπηδήσει το δέντρο και σκάλωσε στα κλαδιά του. Έτσι και σε αυτή τη δοκιμασία ο μικρός φάνηκε να υπερρέχει του γίγαντα. [...]

<http://paramithakia.blogspot.com/2011/02/grimmhtml> (Ο γενναίος ραφτάκος)

⁴ αν σου κοτάει: αν τολμάς, αν έχεις το κουράγιο

ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΤΡΙΒΙΖΑΣ

Τα τρία μικρά λυκάκια

(απόσπασμα)

Τα σημερινά παραμύθια παρουσιάζουν μια τάση για ριζική ανανέωση, κάποτε και ανατροπή των παραδοσιακών συμβάσεων είτε του λαϊκού είτε του «κλασικού» επώνυμου παραμυθιού, χωρίς ωστόσο να χάνουν τον «διαπλαστικό» ηθικοδιδασκτικό τους σκοπό: απλώς τον προσαρμόζουν στα δεδομένα της εποχής μας. Στο παρακάτω παραμύθι, για παράδειγμα, ανατρέπονται τα στερεότυπα του κλασικού παραμυθιού «Τα τρία γουρουνάκια» και προβάλλεται η δύναμη της ομορφιάς και της φύσης απέναντι στη βία και τη μοχθηρία, με ευαισθησία και σεβασμό προς το διαφορετικό.

Μια φορά κι ένα καιρό ζούσανε τρία λυκάκια με φουντωτές ουρές και μυτερά αυτιάκια. Το πρώτο ήταν άσπρο, το δεύτερο μαύρο και το τρίτο γκριζο με πράσινη ουρά.

Μια μέρα τα φώναξε η μαμά τους και τους είπε:

– Καλά μου λυκάκια, μεγαλώσατε πια κι έφτασε ο καιρός να χτίσετε δικό σας σπίτι. Άντε λοιπόν στο καλό κι ένα σας λέω: Να φυλαγόσαστε από τον Ρούνι-Ρούνι, το ύπουλο, κακό γουρούνι!

– Μείνε ήσυχη, μανούλα, θα έχουμε τα μάτια μας δεκατέσσερα, υποσχέθηκαν τα λυκάκια και πήρανε το δρομί δρομάκι. Εκεί που πηγαίνανε, ανταμώνανε ένα καγκουρώ που έσπρωχνε ένα καρότσι γεμάτο κόκκινα και γκριζα τούβλα.

– Να ζήσεις, καλό μας καγκουρώ, του είπανε, μας δίνεις λίγα τούβλα να χτίσουμε σπιτάκι;

– Μετά χαράς! Αποκρίθηκε το καγκουρώ, που το λέγανε Ζιπ-Ζιπ Ζορό.

Και τους χάρισε όσα τούβλα θέλανε και τρία παραπάνω.

Τα λυκάκια στρωθήκανε στη δουλειά και χτίσανε ένα τούβλινο σπιτάκι.

Την άλλη μέρα, εκεί που παίζανε στον κήπο, τι να δούνε;

Τον Ρούνι- Ρούνι, το ύπουλο, κακό γουρούνι! Αμέσως τρέξανε και κλειστήκανε στο σπιτάκι τους. Ο Ρούνι-Ρούνι, το ύπουλο, κακό γουρούνι χτύπησε την πόρτα και είπε:

– Λυκάκια μου μικρά, λυκάκια φοβισμένα ανοίξτε μου την πόρτα, ανοίξτε μου και μένα!

– Δεν τρελαθήκαμε! απαντήσανε τα λυκάκια.

– Αν δεν ανοίξετε αμέσως τώρα, θα φυσήξω με θυμό και φόρα! Με θυμό και φόρα θα φυσήξω, το σπιτάκι θα το ρίξω!

– Και δεν πα να φυσήξεις; είπανε τα λυκάκια. Φύσα, φύσα, φύσα! Φύσα με θυμό και λύσσα! Φύσα σαν το φουσερό, το σπιτάκι το γερό!

Και πράγματι, ο Ρούνι-Ρούνι, το ύπουλο, κακό γουρούνι, πήρε μια βαθιά-βαθιά ανάσα και μετά φύσηξε.

Φύσηξε δυνατά σαν σίφουνας, άγρια σαν ανεμοθύελλα, ορμητικά σαν δέκα τυφώνες φύσηξε. Κάπως έτσι δηλαδή: Φουουουουουουου! Φουουουουουουου!

Φύσηξε, ξεφύσηξε, αλλά τίποτα! Το σπιτάκι ούτε που κουνήθηκε.

Τι να κάνει ο Ρούνι-Ρούνι, το ύπουλο, κακό γουρούνι, έφυγε με κατεβασμένα μούτρα.

Σε λίγο όμως ξαναγύρισε. Αυτή τη φορά κρατούσε ένα σφυρί, ένα πελώριο σφυρί. Μια και δυο γκρέμισε το σπίτι και πήρε στο κυνήγι τα λυκάκια.

Τα λυκάκια κρυφτήκανε πίσω από ένα πηγάδι φοβισμένα, με μουσούδια σκονισμένα.

– Τι κάνουμε τώρα; είπε το άσπρο λυκάκι.

– Έλα ντε! είπε το μαύρο.

– Πρέπει να χτίσουμε πιο γερό σπίτι! είπε το γκριζό λυκάκι.

Πάνω στην ώρα είδανε έναν μάστορα κάστορα. Σιγοςφύριζε ανέμελα και ανακάτευε πηχτό και γλιστερό τσιμέντο σε μια μπετονιέρα.

– Να ζήσεις, μάστορα κάστορα, του είπανε, μας δίνεις λίγο τσιμέντο να χτίσουμε σπιτάκι;

– Μετά χαράς! είπε ο κάστορας, ο μάστορας. Και τους έδωσε όσους κουβάδες πηχτό-πηχτό και γλιστερό τσιμέντο θέλανε.

Τα μικρά λυκάκια στρωθήκανε στη δουλειά και χτίσανε ένα σπίτι από τσιμέντο.

Την άλλη μέρα, εκεί που έπαιζαν στον κήπο, τι να δούνε; Τον Ρούνι-Ρούνι, το ύπουλο, κακό γουρούνι! Αμέσως τρέξαν και κλειστήκανε στο τσιμεντένιο τους σπιτάκι.

Ο Ρούνι-Ρούνι, το ύπουλο, κακό γουρούνι, χτύπησε την πόρτα και είπε:

– Λυκάκια μου μικρά, λυκάκια φοβισμένα, ανοίξτε μου την πόρτα, ανοίξτε μου και μένα!

– Να πας να πνιγείς! απαντήσανε τα λυκάκια.

– Αν δεν ανοίξετε αμέσως τώρα, θα φυσήξω με θυμό και φόρα! Με θυμό και φόρα θα φυσήξω, το σπιτάκι θα το ρίξω!

– Και δεν πα να φυσήξεις; είπανε τα λυκάκια. Φύσα, φύσα, φύσα! Φύσα με θυμό και λύσσα! Φύσα σαν το φουσερό, το σπιτάκι το γερό!

Και πραγματικά, ο Ρούνι-Ρούνι, το ύπουλο, κακό γουρούνι, πήρε μια βαθιά-βαθιά ανάσα και μετά φύσηξε. Φύσηξε δυνατά σαν σίφουνας, άγρια σαν ανεμοθύελλα, ορμητικά σαν εκατό τυφώνες φύσηξε. Κάπως έτσι δηλαδή: Φουουουουουουου! Φουουουουουουου! Φουουουουουουου!

Φύσηξε και ξεφύσηξε, αλλά τίποτα! Το σπίτι ούτε που κουνήθηκε.

Τι να κάνει ο Ρούνι-Ρούνι, το ύπουλο, κακό γουρούνι, έφυγε ρουθουνίζοντας, απογοητευμένο. Σε λίγο όμως ξαναγύρισε. Αυτή τη φορά κρατούσε ένα κομπρεσέρ. Γκρέμισε το σπίτι και πήρε τα λυκάκια στο κυνήγι.

Τα λυκάκια, με τρεμουλιαστές ουρίτσες και μουσούδια σκονισμένα, κρυφτήκανε πίσω από ένα φράχτη φοβισμένα. [...]

– Πάλι την πάθαμε! είπε το γκριζό λυκάκι.

– Την πάθαμε, δε λες τίποτα! είπε το άσπρο λυκάκι. Κάτι φταίει, αλλά τι;

– Έλα ντε! είπε το μαύρο λυκάκι.

Πάνω στην ώρα, είδανε ένα φλαμίνγκο¹ που έσπρωχνε ένα καρότσι με λουλούδια.

– Να ζήσεις, καλό μας φλαμίνγκο, του είπανε, μας δίνεις λίγα λουλούδια να χτίσουμε σπιτάκι;

– Μετά χαράς! είπε το φλαμίνγκο, που το λέγανε Φίνγκο-Μίνγκο. Και τους χάρισε όσα λουλούδια θέλανε κι ακόμα παραπάνω.

Τα τρία λυκάκια στρωθήκανε στη δουλειά και χτίσανε ένα λουλουδένιο σπίτι: έναν τοίχο από κρινάκια και βιολέτες δροσερές, έναν τοίχο από χρυσάνθεμα και πασχαλιές, έναν τοίχο από κυκλάμνα και γιασεμιά κι έναν τοίχο από ανεμώνες και τριαντάφυλλα κόκκινα σαν τη φωτιά. Του βάλανε σκεπή από ηλιοτρόπια και μια καμπανούλα για κουνούνη.

Έστρωσαν χαλί από χαμομήλια στο σαλόνι και στο μπάνιο γέμισαν την μπανιέρα τους με νούφαρα.

Δεν ήτανε βέβαια πολύ γερό, ήταν όμως το πιο όμορφο σπιτάκι του κόσμου.

Δεν άργησε να φανεί και ο Ρούνι-Ρούνι, το ύπουλο, κακό γουρούνι. Χτύπησε την καμπα-

¹ φλαμίνγκο: πουλί με λευκό ή ροζ πτέρωμα, φημισμένο για την ομορφιά του

νούλα και είπε:

– Λυκάκια μου μικρά, λυκάκια φοβισμένα, ανοίξτε μου την πόρτα, ανοίξτε μου και μένα!

Τσιμουδιά τα λυκάκια. Τρέμανε σαν τα φύλλα από το φόβο τους.

– Αν δεν ανοίξετε αμέσως τώρα, θα φυσήξω με θυμό και φόρα! Με θυμό και φόρα θα φυσήξω, το σπτάκι θα το ρίξω!

Τα λυκάκια τρομάξανε τόσο πολύ, που παραλίγο να κατσαρώσουνε οι ουρές τους. Το μαύρο μάλιστα μαδούσε μια μαργαρίτα κι έλεγε:

– Θα πέσει... δε θα πέσει... θα πέσει... δε θα πέσει...

Και πραγματικά, ο Ρούνι-Ρούνι, το ύπουλο, κακό γουρουνί, πήρε μια βαθιά-βαθιά ανάσα και ένωσε την ευωδιά απ' τα κρινάκια, τις βιολέτες και τα γιασεμιά, τα χρυσάνθεμα, τα κυκλαμινάκια και τα τριαντάφυλλα τα κόκκινα σαν τη φωτιά κι όλα τ' άλλα τα λουλούδια να τον πλημμυρίζει.

Τι όμορφα που ήταν! Χάρμα!

Αντί να φυσάει, άρχισε να μυρίζει.

– Μουφ, μουφ!! μύριζε και μουφ-μουφ-μουφ ξαναμύριζε. Και όσο πιο πολύ μύριζε, τόσο πιο πολύ του άρεσε, και όσο πιο πολύ του άρεσε, τόσο πιο πολύ μύριζε, ώσπου ένωσε ανάλαφρο σαν πούπουλο και την καρδιά του τρυφερή σα λουλουδάκι.

Τα λυκάκια μισάνοιξαν την πόρτα και τι να δούνε;

Τον Ρούνι-Ρούνι, το ύπουλο, κακό γουρουνί, με μια μαργαρίτα στο αυτί να χορεύει ταραντέλα². Κατάλαβαν αμέσως ότι ο Ρούνι-Ρούνι είχε αλλάξει και από ύπουλο, κακό γουρουνί είχε γίνει θανμάσιο, καλό γουρουνί.

Βγήκανε από το λουλουδόσπιτο, συστηθήκανε κι άρχισαν να παίζουνε μαζί του χίλια-δυο παιχνίδια. Και τι δεν παίζανε! Παίζανε τόπι και κρυφτό, παίζανε αμάδες³ και κυνηγητό, παίζανε μπερλίνα⁴ και κουτσό, κι όταν κουραστήκανε, τον κάλεσαν στο λουλουδόσπιτό τους.

Τον κεράσανε βυσσινάδα και φράουλες με κρέμα σαντιγύ και πάστα φλώρα και τρούφες και λουκουμάδες και χαλβαδόπιτες και ζαχαρωμένα κερασάκια και ζήσανε από τότε όλοι μαζί, το θανμάσιο, καλό γουρουνί και τα τρία μικρά λυκάκια.

Ευγένιος Τριβιζάς, *Τα τρία μικρά λυκάκια*, Μίνωας, Αθήνα 1993

² **ταραντέλα**: εύθυμος και γρήγορος χορός με καταγωγή από τη Νάπολη της Ιταλίας· ³ **αμάδες**: παιχνίδι με πέτρες επίπεδης επιφάνειας και στρογγυλεμένες γωνίες, οι οποίες ρίχνονται προς συγκεκριμένο στόχο· ⁴ **μπερλίνα**: παιχνίδι όπου ένας κάθεται στη μέση, οι άλλοι γύρω του τον κουτσομπολεύουν μυστικά, συνήθως με περιπαιχτικά σχόλια, και στο τέλος του τα λένε, χωρίς να του αποκαλύψουν ποιος είπε τι

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΒΑΡΕΛΑ

Δρακοπαραμύθι

(απόσπασμα)

Το παρακάτω είναι ένα «μοντέρνο» δρακοπαραμύθι προσαρμοσμένο στο πνεύμα και στα προβλήματα της σημερινής εποχής, με σαφές «μήνυμα» προς μικρούς και μεγάλους για φλέγοντα ζητήματα της καθημερινότητας σε μια μεγαλούπολη.

Μια φορά κι έναν καιρό, αλλά μπορεί και σήμερα, ήταν ένας δράκος που δεν είχε μήτε όνομα μήτε και δουλειά.

Οι παροιμίες λένε πως, όταν δεν έχει κανείς δουλειά, σκέφτεται κακά πράγματα. Έτσι έγινε και μ' αυτόν τον δράκο, που τον φώναζαν Δράκο, γιατί δεν είχε άλλο όνομα.

Καθισμένος με τις πιτζάμες του κάθε μέρα, κάθε μέρα, κάθε μέρα, μπροστά στην έγχρωμη τηλεόραση, παρακολουθούσε όλα τα σίριαλ. Κι εκεί που καθόταν, σκέφτηκε: «Δεν κάνω μια συμμορία;»

Να, γι' αυτό είναι σοφές οι παροιμίες.

Και πώς θα την έκανε τη συμμορία ο δράκος, που τον έλεγαν Δράκο, γιατί δεν είχε άλλο όνομα; Μα δεν είχε κανένα πρόβλημα. Θα το αντέγραφε από την τηλεόραση. Κάθισε λοιπόν, είδε πολλές τέτοιες ταινίες και πήρε ένα σωρό ιδέες.

Μετά, φόρεσε το στενό του το μπλουτζίν, έβαλε και το πουκαμισάκι με τη μάρκα στο τσεπάκι, έχωσε στις τσέπες του δυο πιστόλια, ανέβηκε σε μια μοτοσικλέτα γιαπωνέζικη και να σου τον στο στέκι των δράκων.

Το στέκι των δράκων δεν ήταν σπηλιά, κάθε άλλο. Ήταν μια ωραία ντισκοτέκ με χιλιάδες χρωματιστά φώτα και χορευτική μουσική. Την έλεγαν «Ντρακοντισκοτέκ», γιατί οι δράκοι τρελαίνονται για ξένες γλώσσες.

Ο δράκος, που τον έλεγαν Δράκο, γιατί δεν είχε άλλο όνομα, πλησίασε ένα μαυριδερό νεαρό, που τον έλεγαν Νέφος, Νεφ για συντομία.

(Το καλό που σας θέλω μην ψάξετε να βρείτε τότε γιορτάζει, για να του στείλετε λουλούδια. Το όνομά του δεν υπάρχει στο εορτολόγιο).

– Γεια σου, Νεφ, είπε ο Δράκος. Τι κάνεις; Τι νέα;

– Να, εδώ. Μόνιμος κάτοικος της Αθήνας!

– Πάλι την «αιθαλομίχλη¹ σου» φοράς;

– Είναι το πιο βολικό μου κοστούμι, αποκριθήκε ο Νεφ. Δεν το βγάζω από πάνω μου με τίποτα.

– Ναι, αλλά οι κάτοικοι της Αθήνας είναι θυμωμένοι μαζί σου.

– Και λοιπόν; Εγώ σπάω την πλάκα μου και τραγουδώ.

– Τι τραγουδάς δηλαδή;

– Το «Α-θήήή-να, Α-θήήή-να, χαρά της γης και της αυγής, μικρό γαλά-ά-ά-άξιο κρι-ί-ί-ίνο!»

– Και δεν είναι άδικο να τραγουδάς και να σπας πλάκα μόνος σου;

– Και τι θες να κάνω;

– Να κάνουμε μια συμμορία, να σπάμε πλάκα και να τραγουδάμε όλοι μαζί.

¹ **αιθαλομίχλη:** δηλητηριώδες μείγμα καυσαερίων και ρύπων που εμφανίζεται με τη μορφή ομίχλης στις μεγαλουπόλεις

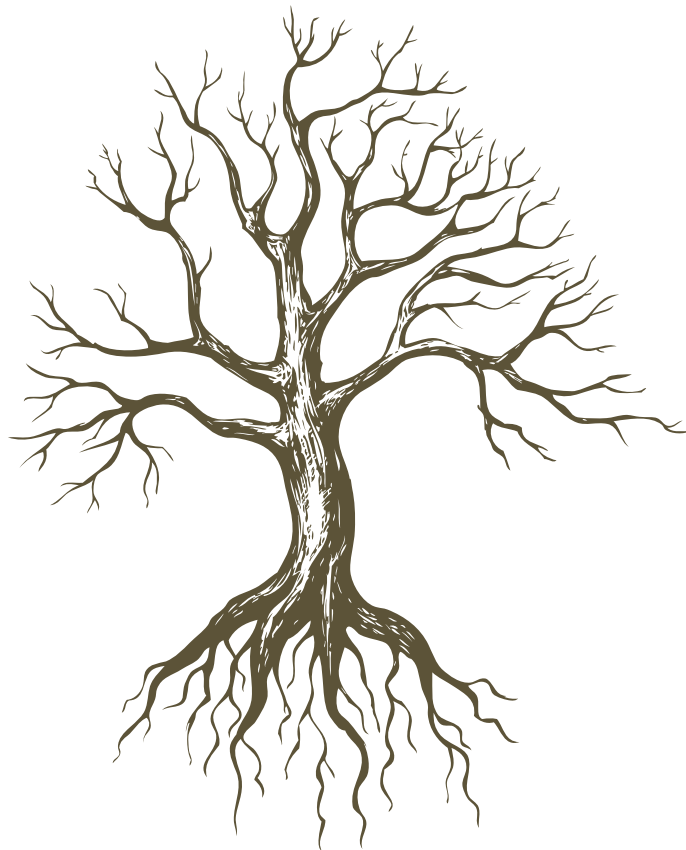
- Βαριέμαι, μωρέ. Καλά είμαι βολεμένος πάνω από την πόλη.
  - Έλα τώρα, Νεφ. Μη μου χαλάς το χατίρι. Θα πέσει πολύ γέλιο, σου λέω. Θα μας δείξει και η τηλεόραση.
  - Η τηλεόραση; Χμμμ. Πολύ ενδιαφέρον αυτό. Άμα είναι έτσι, αλλάζει το πράμα. [...]
- Μέχρι το βράδυ η συμμορία ήταν έτοιμη. Αλίμονο τώρα! Χα!

Εκτός από τον δράκο, που τον έλεγαν Δράκο, γιατί δεν είχε άλλο όνομα, όλοι οι συμμορίτες-δράκοι είχαν παράξενα ονόματα: Νεφ, Ρυπανσίν, Χωματερόλ, Ντεσιμπέλ, Πεινάν, Πυρκαγέισον, Ανερζί, Χουλιγκάνα, κι όλα έφεραν προς το ξενικό, για να μοιάζουν πιο ευρωπαϊκά.

Η Πυρκαγέισον εξαφάνιζε τη μέρα πέντε με έξι δάση. Η Ανερζί γυρνούσε λυγιστή και κουνιστή στους δρόμους κι έπαιρνε το ψωμί των ανθρώπων, η Πεινάν τουμπάνιαζε³ τις κοιλιές των παιδιών κι ο Νεφ εξαφάνιζε τα γαλανά σύννεφα και τα αγγελάκια, που τό 'βαζαν στα πόδια τρομαγμένα.

Τέτοια παιχνίδια έπαιζαν οι δράκοι με τους ανθρώπους και κάθε βράδυ μαζεύονταν στην «Ντρακοντισκοτέκ», τα έλεγαν κουτσοπίνοντας και δώσ' του χάχανα και δώσ' του γέλια. Ε, λοιπόν, οι άνθρωποι ήταν πιο χαζοί από τους δράκους, που σ' όλα τα παραμύθια τούς παρουσιάζουν για βλάκες.

Αγγελική Βαρελά, *Δράκε, δράκε είσ' εδώ;*, Αγροτικές Συνεταιριστικές Εκδόσεις Α.Ε., Θεσσαλονίκη 1986

³ τουμπάνιαζε: φούσκωνε

Τα παρακάτω κείμενα αποτελούν δείγματα του πώς σύγχρονοι ποιητές και πεζογράφοι αντιμετωπίζουν τις λαϊκές παραδόσεις και τα παραμύθια, έχοντας επίγνωση ότι ζουν σ' έναν κόσμο σκληρής και πικρής «απομάγευσης».

ΜΙΧΑΛΗΣ ΠΑΣΙΑΡΔΗΣ

Ο άνθρωπος με το διπλό κεφάλι

Στην παρακάτω διήγηση ο Μ. Πασιαρδής αξιοποιεί μια λαϊκή παράδοση προκειμένου να μιλήσει για την ιστορική τραγωδία του τόπου του.

Λένε ότι του Ιωάννη Προδρομού, 29 τ' Αυγούστου, άμα ένας δει τη σκιά του δίχως κεφάλι, θα πεθάνει. Το πολύ ως ένα χρόνο. Γι' αυτό οι γέροντες, τέτοια μέρα, βρίσκανε λόγους να μη βγαίνουνε καθόλου, μήπως και δουν τη σκιά τους δίχως το κεφάλι.

Αυτός εκείνη τη μέρα είδε τη σκιά του με δυο κεφάλια. Παράξενο, πήγε να τρελαθεί. Μα είναι δυνατόν! Κι όμως ήταν. Έβγαινε και ξανάβγαινε στο δυνατό καλοκαιριάτικο φως κι έβλεπε τη σκιά τού κορμιού του με δυο κεφάλια.

Γυναίκα, της λέει, αυτό κι αυτό! Εκείνη σταυροκοπήθηκε. «Έλα να δεις». Εκείνη δεν πήγε. Φοβήθηκε. Πήγε άλλαξε το λάδι στο καντήλι των εικόνων του σπιτιού και το ξανάναψε.

Τότε χτύπησε η πόρτα. «Πάω εγώ ν' ανοιξω», του λέει η γυναίκα του. Αυτός γεμάτος τρόμο απ' τη σκιά, πραγματικά δεν ήθελε και να ταράξει¹. Άκουσε τις κουβέντες στο ξωπόρτι. «Ποιος να 'ναι», συλλογίστηκε. Όποιος και να 'ταν μπήκε στο σπίτι. Άκουγε τώρα την κουβέντα στο λιακωτό. «Έλα να δεις», του φωνάζει η γυναίκα του. Κινήθηκε αργά και πήγε. Ήταν ο δίδυμος αδελφός του, σαράντα χρόνια συνέχεια στην ξενιτειά. Έμοιαζαν τόσο! Ρίχτηκαν ο ένας στην αγκαλιά τού άλλου. Έκλαιγαν. «Χαρά ήταν τα δυο κεφάλια», είπε κι η γυναίκα του συγκινημένη.

Ήρθε ο δίδυμος αδελφός κι έμεινε. Δεν θα ξανάφευγε πια στην ξενιτειά. Εκεί οικονομήθηκε καλά. Δεν έκανε οικογένεια. Τώρα ήρθε να ζήσει πάλι με τον αδελφό του ως το τέλος.

Θυμόντουσαν που ήσανε μικροί και μοιάζανε τόσο πολύ, που ούτε ακόμα κι η μάνα τους συχνά δεν τους ξεχώριζε. Τόσο ίδιοι! Πολλές φορές γελούσανε με τα παλιά. Όπως μια μέρα στο μπουστάνι². Που πήγανε να κόψουνε καρπούζια κι είδανε ένα μεγάλο φίδι κουλουριασμένο πας στο χώμα. Και τρέχανε, τρέχανε ώσπου φτάσαν στο χωριό...

Ο ξενιτεμένος αδελφός ως να ξαναζωντάνεψε τώρα στο χωριό του. «Αν δεν γύριζα, θα πέθαινα», έλεγε στον αδελφό του. «Γύρισες κι έδωκες και σ' εμένα περισσότερη ζωή», τ' απαντούσε 'κείνος. Για τη γυναίκα ήταν χαρά να τους κάνει τον καφέ και να τους στρώνει το τραπέζι...

Ήτανε πάλι Αύγουστος, του επόμενου χρόνου. Εκείνες τις μέρες ούτε έτρωγαν, ούτε έπιναν, ούτε κουβέντιαζαν. Παγωμένοι, όπως κι όλοι οι χωριανοί μέσα στα σπίτια τους. Μια μέρα, φώναξαν να μαζευτούν όλοι οι αρσενικοί μες στην πλατεία. Η γυναίκα θυμάται που στεκότανε στην πόρτα και τους έβλεπε, σκυφτοί οι δυο τους να πηγαίνουν. Τότε, θυμάται, που πρόσεξε καλύτερα πόσο στ' αλήθεια ήσανε μοιαστοί. Απ' την πλατεία, δεν ξαναγύρισαν... Έλεγαν ύστερα ότι μαζί με άλλους τους πήγανε και τούτους στην Τουρκία. Δεν τους ξανάδε η γυναίκα. Κι ήτανε πριν του Προδρομού!...

Μιχάλης Πασιαρδής, *Γιατί να συναντιούνται οι άνθρωποι...*, Κύπρος 2000

¹ δεν ήθελε και να ταράξει: δεν ήθελε καν να κουνηθεί· ² μπουστάνι: μικρό χωράφι, ιδίως για την καλλιέργεια καλοκαιρινών φρούτων (καρπουζιών και πεπονιών)

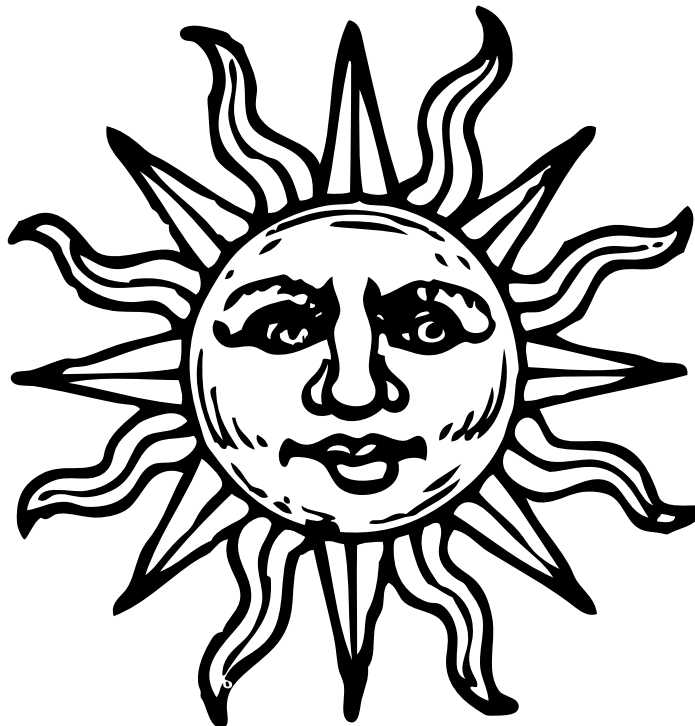
ΤΟΛΗΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ

Εδώ τελειώνει αυτό το παραμύθι

Ο ποιητής εδώ «ξαναγράφει» ένα λαϊκό παραμύθι στη μορφή του πεζού ποιήματος.

Μια φορά κι έναν καιρό, στα βάθη της ανατολής ζούσε ένας ήλιος μόνος. σχεδόν παράνομος με την πυρακτωμένη του καρδιά, προορισμένος ν' ανατέλλει, να φωτίζει, πάντα να βρίσκεται στον ουρανό και να τα βλέπει όλα. είπε η γιαγιά του κόσμου γι' ακόμα μια φορά θλιμμένη. εδώ τελειώνει κάπως πρόωρα αυτό το παραμύθι, ώρα να πάτε για ύπνο. ε, όπως πάντα, ο ήλιος έζησε καλά κι εμείς βεβαίως καλύτερα

Τόλης Νικηφόρου, *Γαλάζιο βαθύ σαν αντίο*, Νέα Πορεία, Θεσσαλονίκη, 1999

ΜΑΝΟΛΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ

Στο παιδί μου...

Στο παιδί μου δεν άρεσαν ποτέ τα παραμύθια

Και του μιλούσανε για Δράκους και για το πιστό σκυλί
Για τα ταξίδια της Πεντάμορφης και για τον άγριο λύκο

Μα στο παιδί δεν άρεσαν ποτέ τα παραμύθια

Τώρα, τα βράδια, κάθομαι και του μιλώ
Λέω το σκύλο σκύλο, το λύκο λύκο, το σκοτάδι σκοτάδι,
Του δείχνω με το χέρι τους κακούς, του μαθαίνω
Ονόματα σαν προσευχές, του τραγουδώ τους νεκρούς μας.

Α, φτάνει πια! Πρέπει να λέμε την αλήθεια στα παιδιά.

Μανόλης Αναγνωστάκης, *Τα ποιήματα (1941-1971)*, Στιγμή, Αθήνα 1985

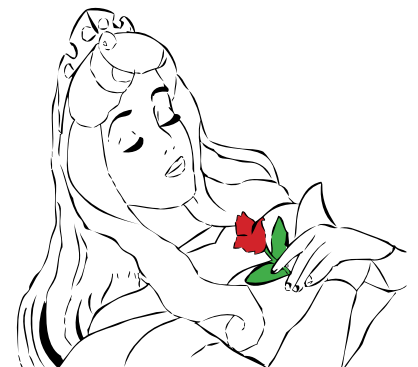
ΤΖΕΝΗ ΜΑΣΤΟΡΑΚΗ

Τα παραμύθια της Χαλιμάς

Δε μου είναι πια εύκολο
μήτε θελητό
να γράφω στιχάκια.
Γύρω παραμονεύουνε οι σκοτωμένοι
με γάντζους και στριφτά μαχαίρια
κι ο τόπος αφρίζει ποτάσα*.
Μου το 'λεγαν ότι στο τέλος
η Χαλιμά τα ξέρασε πετρέλαιο
τα παραμύθια.
Έτσι στους δύσκολους καιρούς
παίρνω ένα καλάθι μανιτάρια
και παρασταίνω
την πεντάμορφη του δάσους.
Στην αρχή μοιάζει λίγο
σα να βουτάς με το κεφάλι
απ' τον τοίχο.
Πιο έπειτα το συνηθίζεις και σ' αρέσει.

Τζένη Μαστοράκη, *Το σόι*, Κέδρος, Αθήνα 1978

* **ποτάσα**: τοξική καυστική ουσία που χρησιμοποιείται στην παρασκευή σαπουνιού

ΠΑΡΑΛΛΗΛΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Ακούστε παράλληλα με τα κείμενα:

- Τον Τόλη Νικηφόρου να διαβάζει το ποίημα «Εδώ τελειώνει αυτό το παραμύθι», στην ιστοσελίδα: http://www.youtube.com/watch?v=8HageHo_CCK
- Τον Μανόλη Αναγνωστάκη να διαβάζει το ποίημα «Στο παιδί μου...», στην ιστοσελίδα: <http://www.youtube.com/watch?v=ICZ3GYJCj2A>

Δείτε ακόμη:

- Την ινδιάνικη, κινέζικη και αιγυπτιακή παραλλαγή της Σταχτοπούτας στην ιστοσελίδα: <http://www.synthesi.com.gr/FairyTales.asp?page=2>
- Το ντοκιμαντέρ της ΕΡΤ για τον Χανς Κρίστιαν Άντερσεν στην ιστοσελίδα: <http://www.ert-archives.gr/V3/public/popview.aspx?tid=0000025218&tsz=0&act=mMainView>
- Την κινηματογραφική ταινία «Κάπταιν Χουκ» του Steven Spielberg (1991)
- Την κινηματογραφική ταινία «Επιστροφή στη Χώρα του Ποτέ» των Robin Budd & Donovan Cook (2002)
- Την κινηματογραφική ταινία «Ψάχνοντας τη Χώρα του Ποτέ» του Marc Foster (2004)
- Την κινηματογραφική ταινία «Αδελφοί Γκριμ» του Terry Gilliam (2005)

Διαβάστε επίσης

1. *Συναρπαστικοί μύθοι και θρύλοι: από την ελληνική μυθολογία και απ' όλο τον κόσμο*, μτφρ. Άντα Τασοπούλου, Σαββάλας, Αθήνα 2007
2. Γιολάντα Τσορώνη-Γεωργιάδη, *Μύθοι, ιστορίες, παραμύθια, παροιμίες με ζώα: από τη λαϊκή μας παράδοση και τη μυθολογία*, Σαββάλας, Αθήνα 2010
3. *Οι μύθοι του Αισώπου*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2010 [κυκλοφορούν και σε πολλές άλλες εκδόσεις από διάφορους εκδοτικούς λόγους, η προτεινόμενη είναι η πιο πρόσφατη]
4. *Νασρεντίν Χότζας. Ιστορίες και χωρατά από τη Μικρά Ασία και τον Ελλαδικό χώρο*, Κέντρο Ανατολικών Γλωσσών και Πολιτισμού, Αθήνα 2010
5. *Τα παραμύθια της Χαλιμάς II*, Εστία, Αθήνα χχε.
6. *Οι μύθοι του Λα Φονταίν*, μτφρ. Μελίνα Καρακώστα, Πατάκης, Αθήνα 2008
7. Ναζίμ Χικμέτ, *Το ερωτευμένο σύννεφο*, μτφρ. Έρα Σαβαΐδου, Ύψιλον, Αθήνα 1988
8. Νικολάι Γκόγκολ, *Ο μαγικός κύκλος*, διηγήματα, μτφρ. Κίρα Σίνου, Καστανιώτης, Αθήνα 1988 [διηγήματα βασισμένα στις ουκρανικές λαϊκές παραδόσεις]
9. *Το νεοελληνικό λαϊκό παραμύθι*, εισ. – επ. κειμ. Χρυσούλα Χατζητάκη-Καψωμένου, φιλολ. έκδ. Γ. Μ. Παράσογλου, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών-Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη 2002

10. *Παραμύθια του λαού μας*, ανθολ. Γιώργος Ιωάννου, Ερμής, Αθήνα 1998
11. *Κυπριακά παραμύθια που άφησαν εποχή*, επιμ. Κ. Παπαγεωργίου, Πάργα, Λευκωσία 2001
12. *Τα παραμύθια των αδελφών Γκριμ*, τόμοι Α-Γ, μτφρ. Μαρία Αγγελίδου, Άγρα, Αθήνα 2006

• **ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΔΙΑΣΚΕΥΕΣ ΜΥΘΩΝ ΚΑΙ «ΑΝΑΤΡΕΠΤΙΚΑ» ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ**

13. Αγγελική Βαρελλά, *Ένα πρωί με τον Αίσωπο*, Πατάκης, Αθήνα 1997
14. Φιλίπ Κορεντέν, *Η δεσποινίς... τρέξε αν θέλεις να σωθείς*, μτφρ. Βανέσσα Λάππα, Παπαδόπουλος, Αθήνα 1997 [ανατρεπτική εκδοχή του παραμυθιού της Κοκκινοσκουφίτσας]
15. Δέσποινα Στίκα, *Η Κοκκινομακαρονοσκουφίτσα*, Τέσσερα, Αθήνα χχε.
16. Ελένη Βαλαβάνη, *Η Κοκκινοπαντουφλίτσα*, Κέδρος, Αθήνα 1981
17. Τζέφρι Ντι Πενάρ, *Ο λύκος ξαναγύρισε*, μτφρ. Γιάννης Παπαδόπουλος, Παπαδόπουλος, Αθήνα 1995
18. Τζόνathan Λάνγκλεϊ, *Η Χρυσομαλλούσα και οι τρεις αρκούδες, Η Κοκκινοσκουφίτσα, Τα τρία γουρουνάκια και Χάνσελ και Γκρέτελ*, Καστανιώτης, Αθήνα 1996 [ανατροπές του τέλους αυτών των παραμυθιών]
19. Σοφία Μαντουβάλου, *Η Χιονάνη και οι επτά νάτοι*, Νίκας-Ελληνική Παιδεία, Αθήνα 2005
20. Ευγένιος Τριβιζάς, σειρά: «Φρουτοπία» (και πολλά ακόμη βιβλία του που κυκλοφορούν στο εμπόριο με ανατρεπτικό χειρισμό των κλασικών παραμυθιών)

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

χιούμορ
και
λογοτεχνία

Η λαϊκή παράδοση χρησιμοποίησε το κωμικό στοιχείο είτε για να διακωμωδήσει συνήθειες και ελαττώματα είτε απλώς για να διασκεδάσει ένα κοινό που σε άλλες εποχές δεν είχε στη διάθεσή του πολλούς τρόπους ψυχαγωγίας. Τα περισσότερα δημοτικά τραγούδια με κωμικό περιεχόμενο είναι σκωπικά (από το «σκώμμα» που σημαίνει χοντρός αστείο, περιγέλασμα, κοροϊδία). Σε αυτά, το χιουμοριστικό στοιχείο προκύπτει από τη χρήση βωμολοχιών («κακών» λέξεων) και γενικά από τη χοντροκομμένη φάρσα. Διακωμωδούν ανθρώπινες ιδιότητες (φυσικά ή ηθικά «κουσούρια») και κάποτε φτάνουν στον σουρεαλισμό (στο εντελώς εξωπραγματικό). Τα παρακάτω δύο σκωπικά δημοτικά τραγούδια προέρχονται από την Κύπρο.

Ο άγγελος εβόα

Ο άγγελος εβόα τη κεχαριτωμένη*
και ο παπάς ευλόγαν την αίγιαν την ψημένη:
«Ψήσου αίγια, ψήσου και ροδοκοκκινίσου,
ώστι να σε ποσπάσω,
εννά 'ρτει και ο κράσος να σε ξηκοκαλιάσω».

* **Ο άγγελος εβόα τη κεχαριτωμένη:** αναφορά στον Ειρμό της Θ' Ωδής (αφιερωμένης στην Παναγία) των Καταβασιών του πασχαλινού Όρθρου

Ο Κανάρης

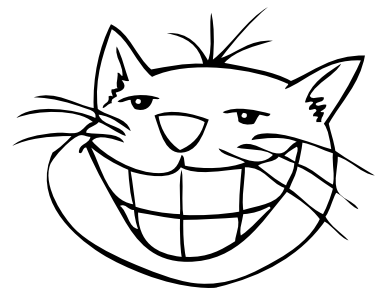
Εσκοτώσαν τον Κανάρη,
πού 'τουν πρώτον παλικάριν,
και της γειτονιάς καμάριν,
και τους κάπτους λακυνάριν¹,
κι έφα μας τρία χαλλούμια
κι έξι τσέστους² μακαρούνια.
Νά 'σου τον παππά Κονόμον,
με το θυματόν στον ώμον·
'ε την και την Μαργαρίταν,
με μια ήμιση ποδίναν·
'ε τον και τον Αθανάσην,
ξουρισμένον, σαν τ' αθάσιν³.
και κρατεί και το φανάριν
ο Γιωρκής τ' Αλακατάρη·
νά 'σου και τη Μυριάθην,
φορτωμένη νερατζάθθιν.
Κι η Σοφία κι η Αούστα
είχαν τον μες στην αμπούσταν⁴
κι εχορεύκασιν την σούσταν.
«Κλάψετε τον ρε κοπέλλια,
μά 'ν κι εν πεθαμένος τέλεια.»
Κι ο Κανάρης πα στο δώμαν
με μαν αναρήν στο στόμαν!

¹ **λακυνάριν:** ζώο σε οίστρο·

² **τσέστους:** πανέρια

³ **αθάσιν:** αμύγδαλο

⁴ **αμπούστα:** θήκη

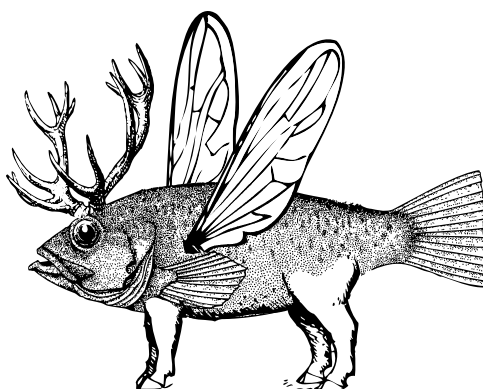
Κυπριακά δημώδη άσματα, τόμ. Α',
Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου, Λευκωσία 1987

Τα παρακάτω σκωπικά δημοτικά τραγούδια είναι από την Κοζάνη, σε βορειοελλαδικό ιδίωμα (το πρώτο αποδίδεται και στην κοινή νεοελληνική)- όλα προέρχονται από προφορικές καταγραφές.

Ου Ψύλλους

Ο Ψύλλος

Το πρωτότυπο	Απόδοση στην κοινή νεοελληνική
<p>Αφήστε αυτά τα ψέματα να πούμι την αλήθεια. Ποιος είδιν ψάρι στου βουνό κι γρούνι μι σαμάρι¹ κι πόντικαν μι κέρατα κι ψύλλουν μι μουστάκια. Τουν ψύλλου τουν καλίγωναν² στη μέση απ' του παζάρι. Ουχτώ αλμπάνηδες³ τουν κρατούν κι τρεις του καλιγώνουν. Σαν έδουκιν κι κλώτσισιν τραντάχκιν του παζάρι. Τουν ψύλλου τουν ιφόρτουσαν ιννιά σακιά ρουβύθι ήταν κι λάσπισ κι βρουχές κι αγάς του στα καπούλια κι απάν στου μισοσάμαρου⁴ σαράντα κολουκύθια.</p>	<p>Αφήστε αυτά τα ψέματα να πούμε την αλήθεια. Ποιος είδε ψάρι στο βουνό και γουρούνι με σαμάρι¹ και πόντικα με κέρατα και ψύλλο με μουστάκια. Τον ψύλλο τον καλίγωναν² στη μέση απ' το παζάρι. Οχτώ αλμπάνηδες³ τον κρατούν και τρεις τον καλιγώνουν. Σαν έδωσε και κλώτσησε τραντάχτηκε το παζάρι. Τον ψύλλο τότε φόρτωναν εννιά σακιά ρεβύθι ήταν και λάσπες και βροχές κι αγάς του στα καπούλια κι απάνω στο μισοσάμαρο⁴ σαράντα κολοκύθια.</p>

¹ **σαμάρι**: η ξύλινη βάση στη ράχη των υποζυγίων, συνήθως γαϊδουριών, για τη στερέωση του φορτίου ή σαν κάθισμα για τον αναβάτη· ² **καλίγωναν**: έβάζαν πέταλα (σε άλογο, βασικά) – η έκφραση «καλιγώνει ή πεταλώνει τον ψύλλο» κατέληξε να σημαίνει άνθρωπο πολύ ικανό και έξυπνο, καπάτσο· ³ **αλμπάνηδες**: πεταλωτές και πρακτικοί κτηνίατροι (συνήθως με την υποτιμητική σημασία του «άσχετος, άπειρος επαγγελματίας»)· ⁴ **μισοσάμαρο**: στο μισό σαμάρι

Κόρη μου θα σε παντρέψου

(απόσπασμα)

Κόρη μου θα σε παντρέψω
κι θα σε νοικουκυρέψω.

Θα σε δώσω μπαρμπεράκι¹
έμορφο παλικαράκι.
Όχι μάνα μ' δεν τον θέλω,
πέφτω κάτω και πεθαίνω.
Όλη μέρα μπαρμπερίζει²
και το βράδυ ρουχαλίζει.

Θα σε δώσω ένα ραφτάκι
έμορφο παλικαράκι.
Όχι μάνα μ' δεν τον θέλω,
πέφτω κάτω και πεθαίνω.
Όλη μέρα ράφτει, ράφτει
και το βράδυ μύγες χάφτει.

Θα σε δώσω μπακαλάκι
έμορφο παλικαράκι.
Όχι μάνα μ' δεν τον θέλω,
πέφτω κάτω και πεθαίνω.
Όλη μέρα ζιγιάζει, ζιγιάζει
και το βράδυ αναστινάζει.
[...]

Στης ακρίβειας τουν κινό

Στης ακρίβειας τουν κινό
χάλιψα¹ να παντριφτώ
πήρα σβάρνα² τα χουριά
Σπούρτα, Βάντσα, Κισαριά.
Βρήκα μια χουντρή γυναίκα
πού 'τρουν³ όσο⁴ για δέκα.
Δέκα φούρνοι παξιμάδι
γιόμα⁵, βράδυ δεν τη φτάνουν.
Κι τ' Διφτέρα τ' χαραή⁶
προυβατίνα μ' ένα αρνί.
Κι σαν πάει να κατουρήσει
μύλους⁷ νά 'ταν θα γυρίσει
κι σαν πάει για να κλάσει
πύργους νά 'ταν θα χαλάσει.

¹ μπαρμπεράκι: ο νεαρός κουρέας, ο μπαρμπερής·

² μπαρμπερίζει: κουρεύει

¹ χάλιψα: γύρεψα, έψαξα·

² πήρα σβάρνα (στερεότυπη έκφραση): πήγα παντού· ³ πού

³ τρουν: που έτρωγε·

⁴ όσο: όσο· ⁵ γιόμα: γεύμα, το μεσημεριανό· ⁶ χαραή:

χαρναγή, πολύ νωρίς το πρωί·

⁷ μύλους: εδώ, εννοεί νερόμυλους

Ο Γιαννάκης κι ο Δεσπότης

Η ιστορία ανήκει στις λεγόμενες ευτράπελες διηγήσεις, στις κωμικές ιστορίες δηλαδή που έχουν για στόχο κοινωνικές ασχήμιες ή παραφωνίες, χρησιμοποιώντας ως μέσο το γέλιο, τον αστειισμό. Η παρακάτω καταγράφηκε στο νησί της Ρόδου και διακωμωδεί την αυθαίρετη αντίθεση ανάμεσα στην «κοινή γλώσσα», του λαού, και στην «επίσημη γλώσσα», των μορφωμένων, που συχνά δεν λέει τα πράγματα με το όνομά τους, αλλά τα καμουφλάρει για να τα εξωραΐσει.

Είχε έναν ενάρετο άνθρωπο, καλόν άνθρωπο, αλλά ήταν φτωχός. Επειδή δεν είχε λεφτά να σπουδάσει το παιδί του, τό 'στειλε σ' ένα δεσπότη να μάθει γράμματα της εκκλησίας.

Το παιδί το λέγαν Γιαννάκη. Ο δεσπότης το πήρε μαζί του και κάθε βράδυ έκαναν μάθημα. Εντωμεταξύ την πρώτη μέρα τού 'δειξε τη λάμπα. Λέει:

– Γιαννάκη, πώς το λέτε αυτό στο χωριό σας;

Απαντά ο Γιαννάκης:

– Λάμπα.

– Όχι, λέει ο δεσπότης, αυτό λέγεται φωτοδότης.

Τη δεύτερη μέρα, χαμήλωσε η λάμπα, είπε στον Γιαννάκη ο δεσπότης:

– Γιαννάκη, πήγαινε δυνάμωσε τη λάμπα!

Δυνάμωσε ο Γιαννάκης τη λάμπα και τον ρωτάει:

– Γιαννάκη, πώς το λέτε αυτό στο χωριό;

– Φιτίλι.

– Όχι! Λέγεται έντερον του φωτοδότη.

Έγραψε το παιδάκι έντερον του φωτοδότη.

Την άλλη μέρα περνά ένας ποντικός. Ο δεσπότης ρώτησε τον Γιαννάκη:

– Γιαννάκη, πώς το λέτε στο χωριό σας;

– Ποντικό, αρουραίο.

– Όχι, λέγεται επιζήμιος. Επειδή κάνει ζημιές.

Το παιδάκι έγραψε επιζήμιος.

Την άλλη μέρα κάνανε μάθημα τον τοίχο. Ρωτάει ο δεσπότης:

– Γιαννάκη, πώς το λέτε αυτό στο χωριό σας;

– Ντουβάρι, τοίχο.

– Ούτε ντουβάρι, ούτε τοίχο. Αυτό λέγεται τύφλα.

Μια μέρα του δείχνει το μπαστούνι, την πατερίτσα. Ρωτάει:

– Γιαννάκη πώς το λέτε αυτό,

– Μπαστούνι! απαντά ο Γιαννάκης.

– Όχι, αυτό λέγεται οργή.

Έγραψε το παιδάκι οργή.

Μετά ο δεσπότης ήθελε να πάει στον καμινέ. Ρωτάει το παιδάκι:

– Πώς το λέτε εσείς;

Απαντά ο Γιαννάκης:

– Ακάματο, ναομά, είπε κάμποσα.

- Όχι! Λέγεται ανάθεμα, απαντά ο δεσπότης.
- Έγραψε το παιδάκι ανάθεμα.
- Τελείωσε λοιπό, μάθανε αυτό, μετά από δυο μέρες έσβησε η λάμπα. Λέει ο δεσπότης:
- Πάνε, Γιαννάκη, δες ο φωτοδότης τι έπαθε;
- Πάει το παιδάκι και μετά λέει:
- Σεβασμότατε, επήγαν ο επιζήμιος κι έφαγαν το έντερο του φωτοδότη. Λάβετε την οργή εις τας χείρας σας και τύφλα-τύφλα άντε στ' ανάθεμα!

Λαϊκά παραμύθια και παραμυθάδες της Δωδεκανήσου, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος 1999

ΝΑΣΡΕΝΤΙΝ ΧΟΤΖΑΣ

Μήπως αρχίσει τις μετάνοιες

Η παρακάτω εντράπελη διήγηση ανήκει στον κύκλο των ιστοριών του Νασρεντίν Χότζα, που υπήρξε ένας εξαιρετικά δημοφιλής ήρωας της Ανατολής. Πάντοτε ετοιμόλογος και καρτερικός, ο Νασρεντίν πρωταγωνιστεί σε δεκάδες διασκεδαστικές ιστορίες, που συχνά έχουν διδακτικό ή και φιλοσοφικό χαρακτήρα.

Σε κάποιο ταξίδι του ο Χότζας μπαίνει να περάσει τη νύχτα του σ' ένα παμπάλαιο χάνι. Πέφτει για ύπνο αλλά από τον φόβο και την αγωνία του δεν μπορεί να κλείσει μάτι. Όλη νύχτα, από το ταβάνι ακούγονται θόρυβοι σαν να τρίζουν τα δοκάρια της σκεπής.

Το πρωί, πολύ νωρίς, κι ενόσω ετοιμάζεται να εγκαταλείψει το ετοιμόρροπο κτήριο, συναντάει στην πόρτα τον ξενοδόχο. Του λέει για τους νυχτερινούς θορύβους και τον συμβουλεύει να πάρει κανένα μαστορα να του φτιάξει το ταβάνι. Ο άλλος, με δουλικό χαμόγελο, πασχίζει να δικαιολογήσει την κατάσταση στον άνθρωπο του Θεού.

«Χωρίς λόγο φοβήθηκες, Χότζα μου. Οι θόρυβοι που άκουσες ήταν οι φωνές του κτηρίου που δοξολογούσαν τον Θεό! Εσύ, άλλωστε, ξέρεις καλύτερα από τον καθένα πως όλα τα όντα του σύμπαντος υμνούν τον Θεό διαρκώς και ακατάπαυστα!»

Κι ο Χότζας: «Μα ναι, φίλε μου, γι' αυτόν τον λόγο ανησύχησα κι εγώ. Είπα, μήπως μετά τους ύμνους αρχίσει και τις μετάνοιες το ευλογημένο το ερείπιο!»

Νασρεντίν Χότζας. Ιστορίες και χωρατά από τη Μικρά Ασία και τον Ελλαδικό χώρο, Κέντρο Ανατολικών Γλωσσών και Πολιτισμού, Αθήνα 2010

ΜΙΜΑΡΟΣ

(διασκευή Ευγένιου Σπαθάρη)

Ο Καραγκιόζης γραμματικός (απόσπασμα)

Το Θέατρο Σκιών αποτέλεσε το σημαντικότερο λαϊκό θέαμα της Ανατολής για μεγάλο χρονικό διάστημα και ο Καραγκιόζης υπήρξε ο σημαντικότερος ήρωάς του. Στον ελληνικό χώρο, ο καραγκιοζοπαίκτης Μίμαρος, που έζησε στα τέλη του 19ου αιώνα, αναμόρφωσε τον Καραγκιόζη, καινοτομώντας στη σκηηνική του παρουσίαση και εισάγοντας στο ρεπερτόριό του νέα θεματολογία. Την παράδοση αυτή συνέχισε και ανανέωσε στον 20ό αιώνα ο Ευγένιος Σπαθάρης.

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα, ο Χατζηαβάνης συστήνει στον Ταχίρ εφέντη τον Καραγκιόζη ως γλωσσομαθή και εγγράμματο και έτσι τον προσλαμβάνουν ως γραμματικό του σαραγιού. Ο Καραγκιόζης ετοιμάζει τα πάντα και έρχονται διάφοροι για να τους γράψει γράμμα. Εδώ αρχίζουν τα αστεία, γιατί άλλα τον λένε αυτοί και ο Καραγκιόζης γράφει τα δικά του...

ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Είσαι ο γραμματικός;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Μάλιστα.

ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Θέλω να με φτιάξεις ένα γράμμα.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Τι να κάνω;

ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Να με φτιάξεις γράμμα!

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Εσένα;

ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Ναι. Τι με κοιτάζεις από πάνω μέχρι κάτω;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Να σε φτιάξω γράμμα αλλά φάκελο πού θα βρω να σε βάλω μέσα;

ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Βρε, γι' αυτό με κοιτάζεις; Εμένα θα φτιάξεις γράμμα;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Ε, έτσι δεν είπες να σε φτιάξω γράμμα;

ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Να με φτιάξεις γράμμα να στείλω στον αδερφό μου το Μουσούλια!

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Α! Μίλα έτσι. Λέγε.

ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Μάθε, αδελφέ μου Μουσούλια...

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Μάθε, αδελφέ μου, που τρως τα φασούλια.

ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Μόλις έφυγα απ' την Κυπαρισσία...

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Μόλις έφυγα απ' τα κυπαρίσσια.

ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Επήγα στο Μοριά.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Ανέβηκα πάνω σε μια μουριά. Μωρέ ησυχία δεν είχες. Μούρα πήγε να φάει.

ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Απ' το Μοριά επήγα στο Κιάτο...

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Έσπασε η κλάρα κι έπεσα κάτω.

ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Μετά πήγα στη Βαβυλώνα.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Πάτησε το πόδι μου και μια βελόνα.

ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Απ' τη Βαβυλώνα πήγα στη Γαστούνη.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Το 'δειρα μ' ένα μπαστούνι.

ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Τώρα είμαι στο Άργος.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Τώρα με κουτούλησε ένας τράγος.
 ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Μόλις λάβεις την επιστολή μου.
 ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Μόλις λάβεις την πιστόλα μου.
 ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Σε φιλώ στα μάτια και στα φρύδια.
 ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Κλείσε πόρτες και παραθύρια.
 ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Ο αδελφός σου Ζαμπαλαγάς.
 ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Ο αδελφός σου μπάμιας κι αυγάς.
 ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Ωραία. Διαβάστε το τώρα κυρ γραμματέα.
 ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Ποιο;
 ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Το γράμμα.
 ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Ε, δεν το γράψαμε;
 ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Το γράψαμε. Μήπως έχω ξεχασμένα τίποτα.
 ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Όχι! Όλα τα γράψαμε, χριστιανέ μου.
 ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Βρε παιδί μου, διάβασέ το.
 ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Τώρα ποια είναι τα γράμματα; Τα μαύρα είναι ή τα άσπρα;
 ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Δεν τα βγάζετε;
 ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Στάσου, ντε. Εδώ είναι η μουριά κι εκεί είναι τα κυπαρίσσια.
 ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Μα αυτό που δείχνεις είναι καροτσάκι.
 ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Καροτσάκι; Πού; Καλά λέει. Και ξέχασα να βάλω ρόδες. Πώς έγινε αυτό το πράγμα;
 ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Δεν τα βγάζεις τα γράμματα.
 ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Ορέ στάσου, ρε χριστιανέ μου! Που να πάρει η οργή να με πάρει! Να, να, να κεφάλι ξεροκέφαλο!
 ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Γιατί το χτυπάς το κεφάλι σου, κύριε γραμματέα;
 ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Γιατί άφησα ανοιχτή τη γραμμή και φεύγουνε τα γράμματα.
 ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Φεύγουνε τα γράμματα; Πού πάνε;
 ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Απάνω. Δεν τα βλέπεις;
 ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Δεν τα βλέπω.
 ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Ε, μόνο εμείς οι γραμματισμένοι τα βλέπουμε.
 ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Λοιπόν τι χρωστάω;
 ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Ναι. Πέντε πέντε εικοσιπέντε. Πέντε εννιά σαρανταπέντε. Πέντε οχτώ εβδομήντα δύο. Και είκοσι δεκάξι. Η μύτη σου μπάμια κι αυγά κοντεύει να πετάξει. Προσθέτουμε τους αφαιρεντάς, προσκολλούμε τους διαιράς, η πράξη μετέρχεται στον πολλαπλασιασμό και λέμε ένα το κρατούμενο, ένα το στεκούμενο, ένα στο χέρι, ένα στο μάτι, ένα στην πλάτη. Βγάζουμε το μάτι, το κολλάμε στην πλάτη. Και λέμε. Όταν η λήγουσα είναι μακρά, η παραλήγουσα είναι κοντή, η προπαραλήγουσα... και κολοβή. Ογδομηνταδύο.
 ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Ορίστε εκατό.
 ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Θα το λάβει γρήγορα το γράμμα. Θα 'ναι με ασύρματο. Όλο σύρματα δεμένο τό 'χω το τραπέζι.

ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Αντίο.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Α, να σου βγουν τα μάτια και τα δύο.

ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Τι είπατε;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Θα έρθεις να σου δώσω το γράμμα, να το διαβάσουμε και οι δύο.

ΖΑΜΠΑΛΑΓΑΣ: Μπράβο. Μπράβο.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Ε, ρε μανούλα μ'. Έλα στον καλό γραμματυφλό. Όποιος γράψει δε θα ξεγράψει. Ε, ρε μανούλα μ' τι τραβάμε οι γραμματισμένοι.

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ: Όρε μανούλα μ'. Εδώ είμαι κι εγώ. Χα, χα, χα. Ροβόλησα του κατήφορο αη νά 'ρθω να φτιάξω ένα μαντάτο. Όρε μανούλα μ' πού 'ναι κείνος ο τρανός; Που είσαι ρεεε; Που φτιαχης τα μαντάτα κι ερχόνται;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Ωχ. Βάστα να σκύψω να μη με γνωρίσει ο βλάχος.

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ: Ισύ είσι ο τρανός;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Μμμ.

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ: Αει θέλω να μου στείλς ένα μαντάτο.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Μμμ.

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ: Αλλά θα πάει κλαφτό.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Ας πάει και παραπονιάρικο. Τι με νοιάζει εμένα; Μόνο μη με γνωρίσεις. Λέγε.

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ: Α, κει δω;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Ναι.

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ: Βάλε μελάνι μπόλκο.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Μμμ.

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ: Και θα πάει κλαφτό;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Ναι.

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ: Το άλλο τι είν';

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Άμμος.

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ: Βάλε κι άμμου. Βάλε άμμ'! Βάλε άμμ'! Και μελάν'.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Να και μελάνι.

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ: Κι άμμ'!

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Και άμμο!

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ: Κι μελάν'!

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Και μελάνι.

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ: Ανακάτευτα.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Ναι, τώρα θα τα κάνουμε χαρμάνι, θα ρίξουμε το μπετό. Θά 'ναι έτοιμη η πλάκα αύριο το πρωί.

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ: Άει γράψε και κλάψε.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Μμμ.

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ: Μάθε θεια, Παύλαινα.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Μάθε θεια, Παύλαινα.

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ: Όχι έτσι! Κλαίγε!

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ (κλαίει): Όρε μανούλα μ' θα κλαίω 'γω να πάει κλαφτό το γράμμα, ρε.
Έχετε ξανακούσει τέτοιο πράγμα; Μάθε θεια, Παύλαινα.

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ: Μπράβο παιδί μ' ωραία κλαις. Πιάσαν το Δημητρό. Τού 'δωσαν μια καραμούζα στα παζάρια κι έκανε τατατατατατατατατατατατα-τάρ.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Ε, πώς θα κάνω 'γω όλο το σύμπλεγμα αυτό με το τραγούδι και με το κλάμα; Θα γελάσω. Δεν μπορεί. Θα με καταλάβει τώρα. Κι έκανε η καραμούζα ταταροτου... μπούκωσε κι η καραμούζα. (Γελάει).

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ: Έλα δω ρε!

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Στάσου, θείε μου!

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ: Βρε, εσύ είσαι ρε; Κι έμαθες τα μυστικά. (Τον δέρνει).

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Στάσου.

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ: Κορόνα – γράμματα;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Τα ξερά σου μπαρμπα-Γιώργο. Να σου πω. Πάει το τραπέζι. Να σου μιλήσω. Τρα λα λαμ λαλάμ...

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ: Σ' πήρε ο κόρακας εσένα και τούτο δω το τραπέζ'. Βρε το λυκόπιασμα, μού 'μαθε τα μυστικά μ'.

ΧΑΤΖΗΒΑΤΗΣ: Τι έγινε μπάρμπα-Γιώργο μου; Πού είναι το γραφείο μου;

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ (τον δέρνει): Να!

ΧΑΤΖΗΒΑΤΗΣ: Αχ! Αχ! Αχ!

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ:: Σ' πήρε ο κόρακας.

ΧΑΤΖΗΒΑΤΗΣ: Αχ!

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ: Συνέταιρος δεν είσαι; Μοιραστείτε τα.

Το Θέατρο Σκιών και ο Ευγένιος Σπαθάρης..., τόμ. 1 «Τα επαγγέλματα», Τα Νέα/Δ.Ο.Λ., Αθήνα, 2009

ΑΝΤΗΣ ΧΑΤΖΗΑΔΑΜΟΣ

Ο Φσήκουας

Στο διήγημα αυτό, το κωμικό προκύπτει από το γεγονός ότι ο ήρωας αντιμετωπίζει το έντομο σαν άνθρωπο και η εξομοίωση αυτή γίνεται με φυσικό τρόπο αποδεκτή και από τον συνομιλητή του. Το κωμικό αποτέλεσμα ενισχύεται επιπλέον από τη χρήση της ντοπιολαλιάς.

- Πού πας ρε Θεωρή βουρητός, βουρητός;
- Πάω στο πολίτσιν¹.
- Χα;
- Έκρουσέν με ο φσήκουας τζΐαι πάω να τον λαπορτάρω².
- Ολάν³ ποιον έν να λαπορτάρεις, τον σφήκουον;
- Καλό ποιον;
- Ρε πάεννε στο μεσοκομείον να σου βάλουν καμμιάν ένεσιν μέμπα τζΐαι πάθεις τίποτε.
- Όι ολάν! Μεσοκομείον; Πρώτα στο πολίτσιν τζΐι ύστερις θωρούμεν.
- Ο Θεός να βλέπει τζΐαι να όσέπει γιέ μου⁴.
- Έφυεν βουρητός για την αστυνομίαν το Θεορούιν. Καθήκον ήταν ο Νικήτας ο σάρτζης⁵.
- Καλώς το Θεορούιν. Είντα μαντάτα;
- Σάρτζη έκρουσέν με ο φσήκουας.
- Πού ρε;
- Πα στο δεξίν το κωλομέριν.
- Επήες εις τον γιατρόν;
- Όι. Είπα νά 'ρω να τον λαπορτάρω πρώτα τζΐι ύστερα να πάω.
- Καλά έκαμες.
- Έβηξεν δγκο τρεις βηξιές ξερές ο Σαρτζηκύπας τζΐι άρχισε να παίρνει κατάθεσιν.
- Είνταλος εγίνην η δουλειά;
- Έτο εκάθουμουν εις τον καφενέν του Έντεκα με τον Πέτσαν τον αρφότεχνον του Ττουουλή του όμπαδη⁶; ξέρεις τον. Εκαθούμασταν τζΐι εθωρούσαμεν τον κόσμον που επέρναν. Αξιππα έννοιωσα έναν πόνον στο κωλομέριν τζΐι έβαλα τες σκληρκές⁷.
- Εμουντάρασιν⁸ πεντέξι μα ο φσήκουας έφυεν· ξέρω τον όμως τζΐαι ξέρω τζΐαι την τρύπαν του.
- Είσαι σίουρος; λαλεί του ο Σάρτζης.
- Τέλεμα σίουρος.
- Εσού σίουρος; λαλεί του ο Σάρτζης.
- Να τον συλλάβεις.
- Τον σφήκουον· να συλλάβω τον σφήκουον...
- Ινναί...
- Καλόν. Έλα υπόγραψε. Ναι τέλεμα κάτω. Χάτε πάμεν να τον ήβρουμεν.
- Εσηκωστήκαν τζΐι οι δγκο τζΐι εφύασιν.

Άντης Χατζηαδάμος, Ζανζουέρα, Λευκωσία 1990

¹πολί(τ)σιν: η αστυνομία, ο αστυνομικός σταθμός ²λαπορτάρω: υποβάλλω μήνυση ³ολάν (προσφώνηση): καλέ ⁴Ο Θεός να βλέπει τζΐαι να όσέπει: Ο Θεός να σε προστατεύει και να σ' έχει καλά ⁵σάρτζης: ο λοχίας ⁶όμπαδης: ο υποδεκανέας χωροφυλακής ⁷σκληρκές: κραυγές ⁸εμουντάρασιν: όρμησαν απειλητικά

ANTON ΤΣΕΧΟΦ

Ένα αλογίσιο επίθετο

Σε πολλά από τα διηγήματά του ο Τσέχοφ διακωμωδεί μικρές και μεγάλες αδυναμίες του ανθρώπου, άλλοτε με διακριτική σάτιρα και άλλοτε με ανάλαφρο χιούμορ, όπως εδώ, όπου το κωμικό προκύπτει από το παιχνίδι με τα ονόματα.

Ο απόστρατος υποστράτηγος Μπουλντέγεφ είχε τρομερούς πόνους στα δόντια. Έκανε γαργάρες στο στόμα με βότκα, με κονιάκ, έβαζε στο πονεμένο δόντι φούμο¹ από καπνό, όπιο², νέφτι, πετρέλαιο, άλειφε το μάγουλο με ιώδιο, στ' αυτιά του είχε βάλει βαμβάκι βουτηγμένο στο οινόπνευμα, όμως όλα αυτά ή δε βοηθούσαν ή του προκαλούσαν αναγούλα. Ήρθε ο γιατρός. Σκάλισε το πονεμένο δόντι, του είπε να πάρει κινίνο³ αλλά κι αυτό δε βοήθησε. Στην πρόταση να του βγάλει το δόντι, ο στρατηγός απάντησε αρνητικά. Όλοι οι δικοί του –γυναίκα, παιδιά, υπηρέτες, ακόμα και ο παραμάγειρας Πέτκα– του πρότειναν ο καθένας το γιατρικό του. Ανάμεσα στους άλλους, ήρθε κι ο επιστάτης του Μπουλντέγεφ, Ιβάν Γεφσέιτς, και τον συμβούλεψε να κάνει ξόρκια για να φύγει το κακό.

– Εδώ, στο νομό μας, εξοχότατε, είπε, πριν από δέκα χρόνια υπηρετούσε ο φορατζής⁴ Γιάκοφ Βασίλιτς. Ξορκιστής δοντιών –άλφα, άλφα. Θυμάμαι, γύριζε προς το παράθυρο, σιγομουρμούριζε, έφτυνε και –νά 'ταν κι άλλο! Είχε αυτή τη δύναμη...

– Και πού είναι τώρα;

– Όταν τον απόλυσαν από φορατζή, πήγε στο Σαράτοβο και μένει στις πεθεράς του. Άμα υποφέρει κάποιος απ' τα δόντια, πάει και τον βρίσκει και βοηθάει... Τους ντόπιους απ' το Σαράτοβο τους γιατρεύει στο σπίτι του και τους ξένους, από άλλες πόλεις, απ' τον τηλεγράφο. Στείλτε του, εξοχότατε, ένα τηλεγράφημα ότι, ας πούμε, έτσι κι έτσι, ο δούλος του Θεού Αλέξης υποφέρει απ' τα δόντια, παρακαλώ γιατρέψτε τον. Και τα λεφτά τα στέλνετε με το ταχυδρομείο.

– Ανοησίες! Αγυρτείες!⁵

– Μα, δοκιμάστε, εξοχότατε. Πίνει πολύ βότκα, χώρισε τη γυναίκα του και ζει με μια Γερμανίδα, βρίζει πολύ, όμως μπορώ να πω ότι κάνει θαύματα αυτός ο κύριος.

– Στείλε, Αλιόσα! τον ικέτευε η στρατηγίνα. Εσύ, βέβαια, δεν πιστεύεις στα ξόρκια, εγώ, όμως, τα δοκίμασα. Μα κι αν δεν πιστεύεις, τι πειράζει να στείλεις; Δε θα σου κοπούν τα χέρια!

– Καλά, καλά, συμφώνησε ο Μπουλντέγεφ. Εδώ, όχι μόνο στο φορατζή αλλά και στο διάβολο μπορώ να στείλω τηλεγράφημα... Οχ, δεν αντέχω άλλο! Για λέγε, λοιπόν, πού μένει ο φορατζής σου; Πώς να του γράψω;

Ο στρατηγός κάθισε στο τραπέζι και πήρε στα χέρια του την πένα.

– Στο Σαράτοβο τον ξέρουν ακόμα κι οι κότες, είπε ο επιστάτης. Γράψτε, εξοχότατε, στην πόλη Σαράτοβο, όπως είπαμε... Στον ευγενέστατο κύριο Γιάκοφ Βασίλιτς... Βασίλιτς...

– Λοιπόν;

– Βασίλιτς... Γιάκοφ Βασίλιτς... και το επίθετο... Το επίθετο το ξέχασα! Βασίλιτς... Διάολε... Πώς είναι το επίθετό του; Πριν από λίγο, που ερχόμουν εδώ, το θυμόμουν... Επιτρέψτε μου...

¹ φούμο: στάχτη · ² όπιο: ναρκωτική ουσία · ³ κινίνο: φαρμακευτική ουσία, με ιδιαίτερα πικρή γεύση, χρησιμοποιήθηκε ευρέως για τη θεραπεία της ελονοσίας · ⁴ φορατζής: φοροεισπράκτορας · ⁵ αγυρτείες: απατεωνιές, ψευτογιατροιές

Ο Ιβάν Γεφσέιτς σήκωσε τα μάτια στο ταβάνι και άρχισε να κουνάει τα χείλη του. Ο Μπουλντέγεφ και η στρατηγίνα περίμεναν ανυπόμονα.

– Έλα, λοιπόν. Θυμήσου το γρήγορα!

– Τώρα... Βασίλιτς... Γιάκοφ Βασίλιτς... Το ξέχασα! Κι είναι τόσο απλό επίθετο... σαν αλογίσιο... Φοραδάκης; Όχι, δεν είναι Φοραδάκης. Μια στιγμή... Πουλαρίδης, μήπως; Όχι, ούτε Πουλαρίδης. Θυμάμαι, αλογίσιο επίθετο είναι, αλλά ποιο –δε θυμάμαι.

– Πουλαρόπουλος;

– Όχι, όχι. Μια στιγμή... Φοραδόπουλος... Φοραδούλας... Σκυλάκος...

– Αυτό είναι σκυλίσιο και όχι αλογίσιο. Πουλαράς;

– Όχι, ούτε Πουλαράς... Αλογάκος... Αλογάρης... Μουλαράς... Κανέν' απ' αυτά!

– Μα πώς, λοιπόν, να του γράψω; Προσπάθησε να θυμηθείς!

– Τώρα... Αλογαράς... Φοραδίτσας... Ζευγολάς...

– Ζευγολατάκος; ρώτησε η στρατηγίνα.

– Όχι, όχι. Καβαλάρης... Όχι, δεν είν' αυτό. Το ξέχασα!

– Γιατί τότε, που να σε πάρει ο διάολος, ήρθες να δώσεις τις συμβουλές σου, αφού δεν το θυμάσαι; θύμωσε ο στρατηγός. Έξω αποδώ!

Ο Ιβάν Γεφσέιτς βγήκε αργά, ενώ ο στρατηγός αρπάχτηκε απ' το μάγουλό του και άρχισε να πηγαينوέρχεται στα δωμάτια.

– Οχ, Θεέ μου! βόγκηξε. Οχ, μανούλα μου! Ησυχία δεν έχω!

Ο επιστάτης βγήκε στον κήπο και σηκώνοντας στον ουρανό τα μάτια, προσπάθησε να θυμηθεί το όνομα του φορατζή:

– Πουλαρίκας... Πουλαρικόπουλος... Πουλαράκης... Όχι, ούτε αυτό! Αλογόπουλος... Αλογάς... Αλογάκης... Πουλάρης... Φοραδάς...

Ύστερα από λίγο τον φώναξαν τ' αφεντικά.

– Το θύμηθηκες; Ρώτησε ο στρατηγός.

– Όχι, εξοχότατε.

– Μήπως είναι Σταυλάκης, Αλογατάκος; Όχι;

Και στο σπίτι άρχισαν όλοι, όποιος πρόφταινε πρώτος, να επινοούν επίθετα. Πήραν με τη σειρά όλες τις ηλικίες, το φύλο και τις ράτσες των αλόγων, θυμήθηκαν τη χ αίτη, τις οπλές, τα χάμουρα⁶... Στο σπίτι, στον κήπο, στο δωμάτιο υπηρεσίας και στην κουζίνα οι άνθρωποι πηγαينوέρχονταν από τη μια γωνιά στην άλλη και, ξύνοντας το μέτωπό τους, έψαχναν το επίθετο.

Τον επιστάτη τον ζητούσαν διαρκώς στο σπίτι.

– Κοπαδάκης; τον ρωτούσαν, Πεταλάς; Πουλαράκος;

– Όχι, απαντούσε ο Ιβάν Γεφσέιτς και σηκώνοντας ψηλά τα μάτια, συνέχιζε να σκέφτεται μεγαλόφωνα:

– Αλογάρης... Αλογαράκης... Πουλαράκης... Φοράδης...

– Μπαμπά! φώναζαν τα παιδιά απ' το δωμάτιό τους. Τροϊκίδης! Καπιστράκης!

Αναστατώθηκε όλο το αγρόκτημα. Ανυπόμονος και ταλαιπωρημένος ο στρατηγός, υποσχέθηκε να δώσει πέντε ρούβλια σε όποιον θα θυμόταν το πραγματικό επίθετο και πλήθη

---

⁶ **χάμουρα**: τα διάφορα εξαρτήματα που τοποθετούνται πάνω στο άλογο

ολόκληρα άρχισαν να πηγαίνουν στον Ιβάν Γεφσέιτς.

– Κοκκινότριχης! του έλεγαν. Ιπποδρομίτης! Αλογαρόπουλος!

Αλλά άρχισε να σουρουπώνει και το επίθετο ακόμα να βρεθεί. Έπεσαν να κοιμηθούν χωρίς να στείλουν το τηλεγράφημα.

Ο στρατηγός ξαγρύπνησε όλη τη νύχτα, πηγαυοερχόταν από τη μια γωνιά στην άλλη και στέναζε. Στις τρεις τα χαράματα βγήκε από το σπίτι και χτύπησε στο παράθυρο του επιστάτη.

– Μήπως είναι Μερινός⁷; ρώτησε με κλαψιάρικη φωνή.

– Όχι, δεν είναι Μερινός, εξοχότατε, απάντησε ο Ιβάν Γεφσέιτς και αναστέναξε ένοχα.

– Μα, ίσως να μην είναι αλογίσιο το επίθετο αλλά κάτι άλλο!

– Αλήθεια λέω, εξοχότατε, αλογίσιο είναι... Αυτό το θυμάμαι πολύ καλά.

– Τι ξεχασιάρης πού 'σαι, βρε αδελφέ... Για μένα τώρα αυτό το επίθετο είναι, μου φαίνεται, το σπουδαιότερο πράγμα στον κόσμο. Πολύ βασανίστηκα.

Το πρωί ο στρατηγός έστειλε πάλι να φωνάξουν τον γιατρό.

– Ας το βγάλει! αποφάσισε. Δεν αντέχω άλλο.

Έρθε ο γιατρός και έβγαλε το πονεμένο δόντι. Ο πόνος έπαψε αμέσως κι ο στρατηγός ηρέμησε. Αφού έκανε τη δουλειά του και πληρώθηκε για τον κόπο του, ο γιατρός κάθισε στο αμάξι του και ξεκίνησε για το σπίτι. Βγαίνοντας από την αυλόπορτα, συνάντησε κοντά στα χωράφια τον Ιβάν Γεφσέιτς. Ο επιστάτης στεκόταν στην άκρη του δρόμου και κοιτάζοντας με μεγάλη προσήλωση τα πόδια του, κάτι σκεφτόταν. Κρίνοντας από τις ρυτίδες που αυλάκωναν το μέτωπό του και από την έκφραση των ματιών, οι σκέψεις του ήταν έντονες, βασανιστικές...

– Σαμαράς... Χαμουράκης... μουρμούριζε. Αλογομούρης...

– Ιβάν Γεφσέιτς! στράφηκε ο γιατρός προς τον επιστάτη. Μήπως μπορώ, αγαπητέ μου, ν' αγοράσω από σας κάνα δυο κιλά βρόμη⁸; Μου πουλάνε οι χωρικοί μας βρόμη αλλά είναι απαίσια...

Ο Ιβάν Γεφσέιτς κοίταξε σαν χαζός το γιατρό. Χαμογέλασε κάπως παράξενα και χωρίς να δώσει καμιά απάντηση, χτυπώντας τα χέρια, έτρεξε προς το αγρόκτημα με τέτοια ταχύτητα, λες και τον κυνηγούσε λυσσασμένο σκυλί.

– Το βρήκα, εξοχότατε! φώναξε χαρούμενα με έξαλλη φωνή, ορμώντας στο γραφείο τού στρατηγού. Το βρήκα, ο Θεός νά 'χει καλά τον γιατρό! Βρομδάκης! Βρομδάκης είναι το επίθετο του φορατζή. Βρομδάκης, εξοχότατε! Στείλτε το τηλεγράφημα στον Βρομδάκη!

– Πιφ! έκανε μια περιφρονητική χειρονομία ο στρατηγός. Δεν το χρειάζομαι τώρα το αλογίσιο σου επίθετο. Πίφ!

Άντον Τσέχοφ, *Αστείες ιστορίες*, μτφρ. Μαριάννα Γαβριλίδου, Καστανιώτης, Αθήνα 1986

⁷ **μερινός**: τύπος προβάτου με πλούσιο λευκό μαλλί· ⁸ **βρόμη**: δημητριακό που χρησιμοποιείται για τη διατροφή ζώων (κυρίως αλόγων)

Λόγοι τιμής

Στο διήγημα παρακολουθούμε ένα περιστατικό με ήρωα έναν μάγκα, λαϊκό τύπο του περιθωρίου, που αφηγείται το πάθημά του χρησιμοποιώντας την αργκό, την ιδιωματική γλώσσα των ανθρώπων αυτών. Το κωμικό αποτέλεσμα προκύπτει, μεταξύ άλλων, κι από τη δυσκολία να κατανοήσει τη γλώσσα αυτή ο μορφωμένος συνομιλητής του. Να σημειωθεί ότι ο Τσιφόρος έχει γράψει και Λεξικό της πιάτσας.

– Ο άνθρωπος ζει περί ένα φιλότιμο.

Είπε, έστριψε τη μουστάκα, αγριοκοίταξε και προς βορράν.

– Νομίζω; πρόσθεσε.

Βρισκότανε στο Τμήμα Μεταγωγών. Στην υπόγα¹. Κάπνιζε και βαριά τσιγάρα. Ξεχάντριζε² και το κομπολόι.

– Και πώς έγινε το κακό;

Άλλη ματιά οίκτου. Σα νά 'λεγε: «Τι λες, βρε ανθρωπάριο; Τα ρωτάνε τέτοια πράματα;».

Απάντησε μονολεκτικά:

– Αίφνης!

Που σήμαινε: ξαφνικά.

– Δηλαδή δεν ήξερες τίποτα;

– Μηδέν. Δούλευα. Είμαι βοηθός τορναδόρου³.

Πήρε τουπέ⁴ σα νά 'τανε τουλάχιστο βοηθός ατομικού επιστήμονος.

– Λοιπόν;

– Έρχεται ο Βγέκας.

– Ποιος Βγέκας;

– Ο φιλαράκος μου. Τσίφτης⁵ παιδί. Μπεςαλής⁶, εντάξει και ντερβισάκι⁷. Λέει. «Πάρε το δίκανο».

– Θα πηγαίνατε κυνήγι;

– Μηδέν.

Το μηδέν αυτό ήταν ο βαθμός που απενέμετο εις τας γνώσεις μου. Δίκανο, στη γλώσσα των κυρίων κυρίων Βγέκα και Σία σημαίνει το φονικόν όπλον. Μου το εξήγησε. Υπέβαλα τις ταπεινές μου ευχαριστίες.

– Ύστερα;

Ερωτώ εγώ. Απαντεί αυτός.

– Ο Βγέκας.

– Μά'στα⁸. Απαντεί λοιπόν «ένεκα⁹ το Καλλιοπάκι».

– Αδελφή σου;

– Ποσώς.

¹ υπόγα: τα κρατητήρια της Αστυνομίας · ² ξεχάντριζε: έπαιζε χάντρα χάντρα · ³ τορναδόρος: τεχνίτης, μαραγκός ή σιδηρουργός, που δουλεύει τον τόρνο, το μηχάνημα κοπής · ⁴ τουπέ: ύφος · ⁵ τσίφτης: «πρώτος», άψογος · ⁶ μπεςαλής: τίμος · ⁷ ντερβισάκι: λεβέντης · ⁸ μά'στα: μάλιστα · ⁹ ένεκα: εξαιτίας

- Εξαδέλφη σου;
- Ποσώς.
- Τότε;
- Σαρξ εκ της σαρκός μου. Παίδι μου. Ταίρι μου.
- Γκόμενα!
- Μπαίνεις με τις εφτά¹⁰. Το Καλλιοπάκι λοιπόν, λέει ο Βγέκας, άνοιξε το παρεθύρι, κι από κάτω κάνει συγκεωνία¹¹, σούρτα φέρτα ο τζες¹².
- Τι θα πει πάλι τζες;
- Δεν ξέρεις;
- Δεν ξέρω.
- Τρίτο βλέμμα θανατερών συλλυπητηρίων. Στεναγμός. ΄Υστερα χάντρα. ΄Υστερα ρουφη-ξιά από το σέρτικο¹³. ΄Υστερα επεξήγησις.
- Κοκοράκι στο ρετιρέ...
- Ρετιρέ ήτανε το κεφάλι;
- Εννέα με τόνο. Χελιδονάτο σουρτούκο¹⁴. Στενόβρακο¹⁵ και παπούτσι με ρολάρισμα κρεπέ¹⁶. Μπήκες;
- Μπήκα.
- Μπήκε και το Καλλιοπί. Τον κόβει, κόβει κι ένα κλωνί βασιλικό, του το στέλνει. Τα είδε ο Βγέκας προσωπικώς.
- Και ξεκίνησες να την σκοτώσεις;
- Μη βιάζεσαι. Απ' τα καρφιά¹⁷. Γίνουμαι θερίο. Αφήνω τον τόρνο, λέει ο Μαστρονικόλας: «Πού πας;», λέω γω: «Μια στιγμή να σκοτώσω δύο κι έφτασα».
- Έτσι έγινε;
- Όχι.
- Αλλά;
- Πάω στη ρεμίζα μου.
- Έχεις αυτοκίνητο;
- Ν' αγοράσεις λεξικό. Ρεμίζα είναι η κάμερά μου.
- Κατάλαβα.
- Ωρες ήτανε. Πάω στη ρεμίζα, κατεβάζω τα ρολά, κόβω και τη μάπα μου στον κατρέφτη. Ρε συ Γκαρντούνη, του λέω...
- Ποιος είν' ο Γκαρντούνης;
- Εγώ. Ρε συ Γκαρντούνη, πάει δηλαδή να σκοτώσουμε δυο ανθρώπους, περί ένα κλωνί ζαρζαβάτι¹⁸; Όχι, μου λέει αυτός.
- Ο Γκαρντούνης;
- Μα' στα, φιλότιμο παιδί. Όχι, λέει. Τι πα να πει, λόγιοι τιμής; Και ποιος τη βρήκε την τιμή να την χώσουμε στην μπούκα της κουμπούρας¹⁹; Εδώ στην κενωνία, κυκλοφορούνε τα κάλ-

¹⁰ με τις εφτά: ενν. φορές ή «στροφές» του μυαλού· ¹¹ συγκεωνία: βόλτα· ¹² τζες: ομορφονιάς· ¹³ σέρτικο: βαρύ τσιγάρο άφιλτρο· ¹⁴ χελιδονάτο σουρτούκο: σακάκι με κόψιμο πίσω, που πήγαινε πέρα δώθε· ¹⁵ στενόβρακο: παντελόνι με στενό κόψιμο· ¹⁶ με ρολάρισμα κρεπέ: πολύ καλής ποιότητας παπούτσι, ελαφρύ, κομψό και άνετο στην κίνηση· ¹⁷ απ' τα καρφιά: απ' την αρχή· ¹⁸ ζαρζαβάτι: εδώ, βασιλικός· ¹⁹ κουμπούρα: πιστόλι

πικα και λέξη δεν ακούς. Κλέφτες να πεις, καταχραστές να πεις, άτιμοι να πεις, ό,τι βάλει το μυαλό σου. Κι ο κόσμος τούς λέει «καλημέρα» και τους ψηφίζει και τους βγάζει και το καπέλο. Κι εμείς να φονέψουμε επειδής δηλαδή...; Και με τι δικαίωμα θα πάρουμε στο λαιμό μας έναν άνθρωπο; Επειδής λέει ο Τάδες τραβιότανε με τη Δείνα. Μωρέ τι μας λες; Το μυαλό τους πού τό 'χανε; Νομίζω;

– Πολύ σωστά!

– Φχαριστώ και σπολλάτη²⁰. Κι εκεί που τα λέγαμε, ο Γκαρντούνης κι εγώ, να σου «ντάγκα ντουγκ» το καμπανάκι. Έρχεται ο Βγέκας.

– Ο φίλος σου;

– Μά'στα. Του τα λέω, γίνεται Δημητσανίτικο.

– Τι Δημητσανίτικο;

– Μπαρούτι. Θαν τ' αφήσεις έτσι; μου λέει. Άμ'²¹ να ξουρίσεις το μουστάκι σου και να βάλεις κοκκινάδι, να κάνεις την κότα. Άμ' ν' αγοράσεις καβούκι και να κάνεις το σαλίγκαρο. Και τι πρέπει να γίνει ρε Βγέκα; Το ελάχιστο μια μερίδα ξύλο. Να τους δείρω; Να τους δείρεις. Παίρνω ταξί, «τραβά», του λέω, «να δείρουμε έναν κύριο, κι όσο τον δέρνω να γράφεις αναμονή». Πάμε.

– Και τον έδειρες;

Κατέβασε το πουκάμισο. Μού 'δειξε την πλάτη του, γεμάτη συμπαθητικές αποδείξεις γερότατου ξυλοκοπήματος.

– Ήτανε γερός, εξήγησε.

– Σ' έδειρε;

– Με συγύρισε.

– Και γιατί είσ' εδώ;

– Ένεκα που κάναμε ζημιές. Σπάσαμε κάτι βιτρίνες και τα τέτοια. Ο τζες ήτανε γερός και στα πόδια. Με τσιμπήσανε.

Αναστέναξε. Πάτησε τη γόπα.

– Γίνουμαι γκαζομηχανή²², ένεκα ο Βγέκας, προσέθεσε. Μόλις με κλείσανε, βρήκε το Καλλιοπί «ελεύθερον» και πλεύρισε.

Και φιλοσόφησε.

– Λόγοι τιμής! Κοτσάνες. Ο καθένας τσιρίζει για πάρτη του.

Είχε δίκιο!

Νίκος Τσιφόρος, *Ο κόσμος και ο κοσμάκης*, Ερμής, Αθήνα 1987

²⁰ σπολλάτη: παραφθορά της έκφρασης «εις πολλά έτη», «εύγε», «μπράβο». ²¹ Άμ': Άμε, πήγαινε. ²² γίνουμαι γκαζομηχανή: τα «παίρνω», θυμώνω

ΓΙΩΡΓΟΣ ΦΥΛΑΚΤΟΥ

Ουρές (απόσπασμα)

Το έργο διακωμωδεί την τραγική κατάσταση που επικρατούσε στην Ελλάδα –ιδίως στα αστικά κέντρα– κατά τη διάρκεια της γερμανικής Κατοχής, εξαιτίας της στέρησης των αναγκαίων αγαθών για την επιβίωση.

Ουρές στις αφετηρίες των λεωφορείων –τραμ δεν υπήρχαν για μας στην περίοδο που γράφω– ουρές στα παντοπωλεία, ουρές στους συνεταιρισμούς, ουρές στην κεντρική αγορά, ουρές παντού. Να τι ήταν η Αθήνα στην περίοδο της Κατοχής. Υπέφερε από... πολυουρία.

– Πάρε, Μενέλαε, παιδί μου, το δίχτυ για κάθε ενδεχόμενο, λέγει η κ. Ευθαλία στο έτερον ήμισυ της. Κι αν δε σου κάνει κόπο, πάρε και το κιουπάκι¹ μαζί σου, γιατί άκουσα ψες τη Μελπομένη να λέει πως μπορεί να μοιράσουνε χαρουπόμελο² σήμερα. Δεν πιστεύω να ξέχασες τη σακούλα για το αλεύρι, και να βάλεις στην τσάντα και το μικρό μπιτονάκι³ για το λάδι. Και να μην αργήσεις. Μη μου έλθεις στις 6 το απόγευμα, όπως προχθές.

Ο καημένος ο κ. Μενέλαος! Είναι ο αντιπροσωπευτικότερος τύπος του Έλληνα μικροαστού, που μετεβλήθη σε υπομονητικό υποζύγιο⁴ στην περίοδο της Κατοχής. Η ζωή του είναι μια ατέλειωτη ουρά, διάρκειας τουλάχιστον 18 ωρών ημερησίως. Έχει γίνει γυφτοκόνισμα, ήγουν⁵ βυζαντινή αγιογραφία, από την ορθοστασία. Ο Τουταγχαμών είναι ο ροδαλότερος των ανθρώπων, συγκρινόμενος μαζί του. Ο Άγιος Αντώνιος μπροστά στα ελάχιστα υπολείμματα της υπάρξεως του κ. Μενελάου, είναι ο ρωμαλεότερος παλαιστής.

Βάζει το δίχτυ στην πίσω τσέπη του παντελονιού του, αποθέτει το κιούπι στην τσάντα, αναλαμβάνει⁶ το μπιτονάκι, για το λάδι, και ξεκινά.

Δεν έχει απομακρυνθεί δέκα βήματα απ' το σπίτι, και ξαναγυρίζει αγκομαχώντας, για να βροντήξει την πόρτα.

Η κ. Ευθαλία τού ανοίγει, και η έκφραση του προσώπου της είναι όλη έκπληξη.

– Τι συμβαίνει, Μενέλαε, παιδί μου; Τι ξεχάσαμε;

– Δώσε μου τους... «Αθλίους», αναφωνεί ο κ. Μενέλαος.

– Μπα σε καλό σου, καημένε! απαντά η κ. Ευθαλία. Με τρόμαξες!

Και του φέρνει τον Ουγκώ.

Ο κ. Μενέλαος κάτι ξέρει. Η ουρά χρειάζεται και κάποια ψυχαγωγία. Ωστόσο να φθάσει η σειρά του ο κ. Μενέλαος θα έχει ξεκοκαλίσει πολλές σελίδες του έργου. Αυτό τον έχει διδάξει η πείρα. Όπως οι περισσότεροι Έλληνες, έτσι κι αυτός στην περίοδο της Κατοχής έγινε από τους φοβερότερους βιβλιοφάγους. Μελέτησε το παν. Από την Αγία Επιστολή και την «Κιθάρα του Θεού» των χιλιαστών⁷, ίσαμε τον Ατρόμητο Τσακίτζη, τον εφέ του Αϊδινίου, τη «Χαρούμενη Νίτσα» –έτσι έλεγε τη «Χαρούμενη Επιστήμη» του Νίτσε η κ. Ευθαλία– την Πολιτική Οικονομία του Ζιντ, και τις εκδόσεις των αρχαίων συγγραφέων του «Παπύρου». Μονάχα που πολλές φορές η έλλειψη επαρκών βιταμινών του φέρνει σκοτοδίνη, και τον αναγκάζει να διαβάσει και να ξαναδιαβάσει την ίδια παράγραφο, χωρίς όμως να μπορεί να

¹ **κιουπάκι**: μικρό δοχείο, κατσαρολάκι. ² **χαρουπόμελο**: γλυκός πολτός από χαρούπια (με τα οποία κανονικά τρέφονται ζώα), που στην Κατοχή κατέληξε να γίνει βασικό είδος διατροφής για τον ευρύ πληθυσμό. ³ **μπιτονάκι**: πλαστικό ή τενεκεδένιο δοχείο με χερούλι για τη μεταφορά υγρών. ⁴ **υποζύγιο**: ζώο που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά φορτίων. ⁵ **ήγουν**: δηλαδή. ⁶ **αναλαμβάνει**: σηκώνει, παίρνει στο χέρι. ⁷ **χιλιαστές**: χριστιανική αίρεση

εισδύσει στα άδυτα της φιλοσοφίας που κρύβεται κάτω από τις γραμμές του κειμένου.

– Άκουσε, Μενέλαε, παιδί μου, ξαναλέει η κ. Ευθαλία. Μην αργήσεις.

Και ο δυστυχής Μενέλαος ξεκινά. Ήδη, τα κενά παντός περιεχομένου σύνεργά του, το κιούπι, το μπιτονάκι, το δίχτυ, η τσάντα και ο Βίκτωρ Ουγκώ, ζυγίζουν τουλάχιστο τρεις οκάδες. Όταν όλα αυτά –εάν φυσικά, τα πράγματα εξελιχθούν ομαλά– γεμίσουν, ο κ. Μενέλαος θα σχηματίσει την πιο ορθή γωνία που συνέλαβε ποτέ μαθηματικός νους. Θα κύψει υπό το βάρος των σφονίων του μέχρις ανοίγματος 90 μοιρών.

Όμως στην περίοδο της Κατοχής την ευστάθεια της ουράς την ερύθμιζαν παράγοντες αστάθμητοι, γεγονότα απρόβλεπτα. Ο συναγερμός τη διέλυε σαν καπνό. Η «παρεξήγηση» τη μετέβαλλε σε πεδίο μάχης, όπου, αντί χειροβομβίδων και ντουφεκιών, οι αναμένοντες «εδίδασκον», κατά τον Ροΐδη, τα «ποτήρια να χορεύωσι, και τα πανάκια⁸ να πετώσι», επί των κεφαλών, φυσικά, των διαμαχομένων. Οι καυγατζήδες συνελαμβάνοντο από την... ουρά, και οδηγούντο στο πλησιέστερο αστυνομικό τμήμα, με όσα τσομπλέκια⁹ τούς είχαν απομείνει γερά ύστερα απ' τη σύγκρουση. Ύστερα πάλι η ουρά ξαναγινότανε κατόπιν ζωηροτάτων συζητήσεων.

– Να μας λείπουν τα κόλπα, κύριος, λέγει τώρα ένας μάλλον νευρικός τύπος.

– Δεν είμαστε καλά, μου φαίνεται, απαντά ένας γηραλέος. Εγώ ήμουνα μπροστά απ' την κυρία. Από πίσω μου ήτανε η κυρία, και πίσω απ' την κυρία ήσουνε συ, ρε έξιπνε.

– Ρε; Ποιον είπες ρε; Για ξαναπέστο! Το βλέπεις τούτο δω;

Και επιδεικνύει τον τέντζερη¹⁰ που θα χρησιμοποιήσει για το χαρουπόμελο.

– Στόνε κάνω καπέλο ώσπου να πεις κίμινο¹¹!

– Άντε χάσου, ρε χαλβά! επιμένει ο γηραλέος κύριος.

– Τι να σου κάνω που σέβομαι την ηλικία σου. Αλλιώς θα σε κανόνιζα στο πι και φι. Κρίμα στη γραβάτα που φοράς.

Και γυρίζει την πλάτη στο γέρο.

– Ντροπή σας να τσακωνόσαστε για τέτοια μικροπράματα, επεμβαίνει μια μεσόκοπη γυναίκα του λαού.

Και το επεισόδιο λήγει χωρίς επέμβαση της αστυνομίας.

Ο κ. Μενέλαος συνεχίζει τώρα την διακοπείσαν ανάγνωση των «Αθλίων». Έχει φθάσει στο κεφάλαιο: «Καρδία υπό πέτραν». Μα η σειρά του δεν έχει φθάσει ακόμη. [...]

Τη στιγμή εκείνη πέρασε ένας μικρός μ' ένα καλάθι πατάτες.

– Πού τις πήρες τις πατάτες, ρε φίλε; ρωτάει κάποιος.

– Τις μοιράζουν απέξω στο Βαρβάκειο, απαντά ο μικρός.

– Έχουνε πολλές;

– Αν τρέξετε τώρα, ίσως προλάβετε. Δεν έχει πολλή ουρά. Είναι από κατάσχεση.

Ο κ. Μενέλαος εγκαταλείπει την ανάγνωση των «Αθλίων», μουντζώνει το χαρουπόμελο, και τρέχει να προλάβει τις πατάτες. Στέκει στην καινούργια ουρά, και περιμένει τη σειρά του. Μα απογοητεύεται μόλις πρόκειται να πάρει τις πατάτες, γιατί ο επί της τάξεως αστυνομικός τού ζητά το δελτίο άρτου, για να το σφραγίσει. Δυστυχώς το δελτίο άρτου το έχει η κ. Ευθαλία. Κι έτσι ο κ. Μενέλαος, αφού έχασε τις πατάτες, ξαναγύρισε στο χαρουπόμελο,

⁸ πανάκια: πιάτα. ⁹ τσομπλέκια: σκεύη για διάφορες χρήσεις. ¹⁰ τέντζερης: μικρή κατσαρόλα από χαλκό. ¹¹ ώσπου να πεις κίμινο: στερεότυπη έκφραση που σημαίνει «πολύ γρήγορα, ακαριαία»

Ξαναπήρε καινούργια σειρά, και στις 12 το μεσημέρι, ξεκίνησε για το αλεύρι, μα όταν έφθασε στην αποθήκη του συνεταιρισμού του, κάπου στην οδόν Ευριπίδου, επληροφορήθη ότι η διανομή, λόγω ελλείψεως μεταφορικών μέσων, ανεβλήθη για την επομένη.

Τρέχει αμέσως στην οδό Γερανίου όπου πρόκειται να μοιράσουν το λάδι. Από το απόγευμα της προηγούμενης τα κατάφερε να πάρει αριθμό προτεραιότητας, κι έτσι δε δυσκολεύτηκε, σε λίγο σχετικώς χρονικό διάστημα, να πάρει την οκά που του αναλογούσε.

Ολόκληρο το πρωί και δυο ώρες του απογεύματος, φαγώθηκαν με το χαρουπόμελο, τις πατάτες, το λάδι, και την ανάγνωση των «Αθλίων».

Κι όταν ο δυστυχής κ. Μενέλαος αποφάσισε να ξεκινήσει για το σπίτι του, το χαρουπόμελο που εκυμάτιζε τόσο επικίνδυνα μέσα στο αμφιταλαντευόμενο κιούπι απέκλειε πλέον κάθε ιδέα χρησιμοποίησεως οποιουδήποτε μεταφορικού μέσου. Εξουθενωμένος, ιδρωμένος, τσαλακωμένος και ταλαιπωρημένος, ο κ. Μενέλαος έφτασε πεζός στο σπίτι του, στις 3.30 μ.μ., και σαν άλλος μαραθωνοδρόμος, ανεφώνησε στο έτερον ήμισύ του που τον περίμενε στην πόρτα εναγωνίως!

– Βγάλαμε το λάδι, Ευθαλία μου!

– Μπράβο, Μενέλαε, αγάπη μου! Αντήχησε η κ. Ευθαλία.

Και τον ξεφόρτωσε γεμάτη χαρά.

Γιώργος Φυλακτού, *Η εύθυμη πλευρά της Κατοχής*, Κύπρος 1946

Βούλα Παπαϊωάννου, *Συσσίτιο*.
Αθήνα, Δεκέμβριος 1941

Εξώφυλλο του περιοδικού, *Ο Μικρός Ηρώς*

Μαντάμ Σουσού

(απόσπασμα)

Η μαντάμ Σουσού είναι μια ονειροπαρμένη γυναίκα του λαού που φαντασιώνεται πως ανήκει στην υψηλή κοινωνία, ενώ είναι πάμφτωχη. Όταν κληρονομεί μια περιουσία, αφήνει τον μεροκαματιάρη σύζυγό της Παναγιωτάκη και μετακομίζει στο Κολωνάκι, για να ζήσει όπως ονειρευόταν πάντα, μαζί με τον καινούργιο της σύζυγο, τον Μηνά Καντακουζηνό, που στο τέλος αποδεικνύεται απατεώνας. Στο παρακάτω απόσπασμα η Σουσού αναλαμβάνει να διαχειριστεί με τον τρόπο που ταιριάζει «στη σειρά της», και με ξεκαρδιστικά αποτελέσματα για τον αναγνώστη, το πρόβλημα του επισιτισμού στο αρχοντικό της στη διάρκεια της Κατοχής (το έργο άλλωστε γράφτηκε το 1942).

- Τι θέλετε, παρακαλώ;
- Να υπογράψετε το δελτίο του ψωμιού.
- Περιττόν! Αλέ μοσιέ!¹

Ο αστυφύλακας ήταν ευγενικός:

– Αν δεν υπογράψετε τη δήλωση, μαντάμ, δε θα μπορείτε σε λίγο να πάρετε ψωμί από πουθενά.

- Μερσί. Θα τρώω παντεσπάνι².
- Θα λείψουν όλα, μαντάμ. Και μπορεί να πεινάσετε.

– Ε, είστε γελοίος, μον σερ³, του απάντησε η Σουσού μ' ένα ελαφρό χαμόγελο συγκατάβασης, καθότι είναι αστείο να λες ότι ημπορεί να πεινάσει μια Καντακουζηνού. Ημπορεί, ασφαλώς, να πεινάσεις εσύ και έλα τότε να χτυπήσεις το κουδούνι του μεγάρου μου να σου δώσω να φας μαζί και με την οικογένειά σου. Αν πεινάς και τώρα, ορίστε εις την κουζίνα μου. Έχει φάει κόσμος και ντουνιάς στο σπίτι μου. Τεό, στρώσε του κυρίου στην κουζίνα.

Ο αστυφύλακας άνοιξε τόσα τα μάτια ακούγοντας αυτά που του έλεγε η Σουσού κι έφυγε απορημένος. Σαν ήρθε το μεσημέρι ο Μηνάς κι έμαθε το επεισόδιο, πήρε με το καλό τη γυναίκα του και της εξήγησε ότι έκανε λάθος, γιατί το δελτίο τροφίμων εφαρμόστηκε σε όλη την Ευρώπη.

- Και στη Γαλλία; ρώτησε η Σουσού.
- Βέβαια.
- Και στην Αγγλία;

– Μα φυσικά. Οι μεγαλύτεροι αριστοκράτες λόγω του πολέμου έχουν τα δελτία τους. Άλλωστε στον πόλεμο είναι της μόδας να κάνουν τους δυστυχείς και οι πολύ πλούσιοι.

Αφού ήταν της μόδας, η μεγάλη εκείνη αριστοκράτισσα δέχτηκε να κάνει τη σχετική δήλωση, όχι όμως όπως ήταν συντεταγμένη από την αστυνομία. Αποτραβήχτηκε στα ιδιαίτερα διαμερίσματά της και έγραψε με το ίδιο της το χέρι όσα της χρειάζονταν για τον επισιτισμό των μεγάρων της:

Εν Αθήναις τη 20 Δεκεμβρίου, ενταύθα και επί της οδού Πατριάρχον Ιωακείμ, πρόσωπα τρία, εγώ και ο σύζυγός μου Μηνάς μετά του μικρού μου Κάθριν Καντακουζηνού. Όσον αφορά το προσωπικό μου, πρώτον ο αρχιπροτοκολλοφύλαξ μου Λεό, δεύτερον ο αρχιθυ-

¹ αλέ μοσιέ: πηγαίνετε, κύριε. ² παντεσπάνι: είδος κέικ πολυτελείας (ειδικά για την περίοδο της Κατοχής), χρησιμοποιείται κυρίως ως «βάση» για άλλα γλυκά. ³ μον σερ: αγαπητέ μου

ροφύλαξ μου Τεό, ακολούθως η αρχικαμαριέρα μου Αμαλί και η καμαριέρα μου Λουσή (δεν την απέλυσα παρά τα ελαττώματά της), ο σοφός μου και ο μάγειρός μου, λαϊκοί τύποι, ένεκα χαμηλής καταγωγής τρώνε πολύ. Περί ημάς τα αναγκαιούμενα τρόφιμα ημερησίως είναι τα εξής και παρακαλώ το κράτος να μου τα εξασφαλίσει οπωσδήποτε, καθόσον από λεπτά άλλο τίποτε. Διά το υψηλόν μικρό μου Κάθριν Καντακουζηνού να μην ενδιαφέρεσθε καθότι η διατροφή του είναι δουλειά της αριστοκρατικής μαμάς του.

Λοιπόν:

Ημερησίως δυο αστακοί, τον έναν τον τρώμε, τον άλλο τον πετάμε. Πρωινό, τέιον κομπλέ, ήγγουν ζαμπόνι (ευρωπαϊκό), μαρμελάς, βούτυρο Ολλανδίας, λίγο γαλατάκι, πολλά γλυκά, χαβιαράκι ρωσικό, τρώμε τα μισά και τα άλλα στην υπηρεσία. Το μεσημέρι πολυπόκιλα φαγητά παντός είδους από φασιανό μέχρι κοτοπουλάκι και μπόλικα καθόσον έχουμε και πειναλέους στο τραπέζι κάθε μεσημέρι, τρεις-τέσσερις (εάν ευαρεστείσθε, κύριε αστυνόμε, ορίστε παρακαλώ). Από σαμπάνια προτιμώ το κοκτέιλ καθόσον η σαμπάνια έχει εξευτελιστεί πενήντα δραχμές το μπουκάλι η ντόπια. Και σου λένε ευρωπαϊκή και άντε να το καταλάβεις – τους κρύους! Περί το απόγευμα, φάιβ ο-κλοκ⁴ κατά τις επτά, λεππούτσικα πράματα καθόσον στομάχια αριστοκρατικά και όταν έχουμε κόσμο απ' του ντέι⁵ βάλτε περισσότερα. Σύμφωνοι;

Όσο για το εσπέρας λιχουδιές. Επειδή και δεν ημπορώ να σας τα περιγράψω όλα, σας επισυνάπτω και τον μάγερα του μεγάρου να σας το πει λεπτομερώς. Κρατήστε, περικαλώ, σημειώσεις, μη λείψει τίποτις καθόσον σας καθιστώ προσωπικώς υπεύθυνον.

Κολωνάκι τη 20 Δεκεμβρίου.

Υπόχρεος (εσείς)

Μαντάμ ΣΟΥΣΟΥ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΥ

Καθυστερόγραφον⁶. Όσον περί το ψωμί, αστειεύομαι. Εννοείται, φυσικά, ότι εγώ μόλις καταδέχομαι νατσιμνήσω. Και ο άντρας μου παρομοίως. Λόγω του ότι έχω όμως λαϊκούς ανθρώπους στο μέγαρόν μου (υπηρέτας και υπηρετριάς) σας επισυνάπτω εις την παρούσαν δήλωσιν και τον σοφός μου να σας πει πόσο ψωμί χρειάζονται ημερησίως οι πτωχοί.

Μετά τιμής (ιδικής σας)

Μαντάμ ΣΟΥΣΟΥ

Σαν έγγραψε τη δήλωση αυτή η Σουσού, την έστειλε με τον Λεό κι αποτραβήχτηκε στα διαμερίσματα του μικρού, που δε χόρταινε να το βλέπει μέσα στο ροζ του κρεβατάκι. Δυο ολόκληρα δωμάτια είχε στη διάθεσή του το Σουσουδάκι και η υψηλή μαμά του κοιτώντας το στα γαλανά ματάκια γέμιζε απέραντη χαρά κι έπλεκε όνειρα πολλά, ενώ κατάστρωνε το «μικρόν πρωτόκολλον». Σύμφωνα με αυτό τρεις μόνες⁷ επρόκειτο να προσληφθούν, μια για τα γαλλικά, μια για τα αγγλικά και μια για τα ελληνικά της οδού Πατριάρχου Ιωακείμ – «να μάθει ελληνικά τού καλού κόσμου» – και ένας λιβρεοφόρος⁸ για την επίβλεψη. Οι ώρες των επισκέψεων θα ήταν ορισμένες «και όχι άντε-άντε να μπαίνει ο καθένας να το βλέπει». Αγκαλιές και φιλιά ματς-μουτς και άλλα παρόμοια λαϊκά απηγορεύοντο.

– Ουά-ουά, έκλαιγε το μικρό.

⁴ φάιβ ο-κλοκ: το απογευματινό τσάι που, κατά την αγγλική συνήθεια, σερβίρεται στις 5 μ.μ. ⁵ απ' του ντέι: ως σήμερα, (κι εδώ λανθασμένη χρήση των αγγλικών, αντί για το ορθό «ως εκείνη την ώρα») ⁶ καθυστερόγραφον: εννοεί «υστερόγραφο» ⁷ μόνες: νταντάδες ⁸ λιβρεοφόρος: αυτός που φορά λιβρέα, ειδική στολή για υπηρέτες επίσημων οίκων

- Χρυσούλι μου!
- Ουά-ουά.
- Το καημενούλι μου! Παρατήρησες, Μηνά, ότι κλαίει γαλλισί; Θεέ μου, να του βάλουμε το φυλαχτό να μην το ματιάσουν οι φαρμακομύτρες! [...]

Δημήτρης Ψαθάς, *Μαντάμ Σουσου*, χιουμοριστικό μυθιστόρημα, Αθήνα 1977

Νικηφόρος Λύτρας, *Η κυρία με τα άσπρα*

ΤΖΟΒΑΝΝΙΝΟ ΓΚΟΥΑΡΕΣΚΙ

Λαθροθηρία

(απόσπασμα)

Στις ιστορίες του βιβλίου Ο μικρός κόσμος του Δον Καμίλο, που διαδραματίζονται στην Ιταλία αμέσως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, πρωταγωνιστές είναι ο ιερέας δον Καμίλο και ο αριστερός δήμαρχος Πεπόνε, που ενώ φαινομενικά βρίσκονται σε διαρκή ανταγωνισμό λόγω της αντίθετης ιδεολογίας τους και της ξεροκεφαλιάς τους, στην πραγματικότητα εκτιμούν βαθιά ο ένας τον άλλο. Επίσης, αξιοσημείωτο ρόλο στο έργο παίζει και ο Εσταυρωμένος, με τον οποίο ο δον Καμίλο συνομιλεί συχνά και για τον οποίο ο συγγραφέας δηλώνει στο εισαγωγικό σημείωμα ότι αποτελεί τη φωνή τής συνείδησής του.

Ο δον Καμίλο ήταν πολύ καθωσπρέπει, αλλά είχε φοβερό πάθος για το κυνήγι, καθώς κι ένα υπέροχο δίκαιο και μερικά θαυμάσια φυσίγγια Γουώλσροουντ. Εκτός αυτών, ο περιφραγμένος κυνηγότοπος του βαρόνου Στόκο απείχε μόνο πέντε χιλιόμετρα απ' το χωριό, κι αποτελούσε πραγματική πρόκληση, αφού όχι μόνο τα θηράματα, αλλά κι οι κότες της γύρω περιοχής είχαν μάθει ότι έφτανε να κρυφτούν πίσω από τον συρματοπλεχτο φράχτη, για να μπορούν να κοροϊδεύουν κατάμουτρα όποιον ερχόταν να τους στρίψει το λαρύγγι.

Τι το περίεργο λοιπόν, όταν ο δον Καμίλο, με τα ράσα χωμένα σ' ένα τεράστιο ντρίλινο¹ παντελόνι, κι ένα τσόχινο παλιοκαπέλο στο κεφάλι, βρέθηκε μια βραδιά μέσα στον περιφραγμένο κυνηγότοπο του βαρόνου; Η σάρκα είναι ασθενής, κι ακόμη πιο ασθενής η σάρκα των κυνηγών. Τι το περίεργο κι όταν του ξέφυγε μια τουφεκιά, αφήνοντας στον τόπο ένα λαγό, ένα μέτρο μακρύ; Τον μάζεψε από κάτω, τον έβαλε στο σακιδίό του, κι ενώ ετοιμαζόταν να την κοπανήσει, βρέθηκε άξαφνα μπροστά σε κάποιον. Τραβώντας τότε το καπέλο του μέχρι τ' αυτιά, τού 'ριξε μια κεφαλιά στο στομάχι για να τον πετάξει κάτω – γιατί δε θα ήταν καθόλου ωραίο να μαθευτεί στο χωριό ότι ο εφημέριος πιάστηκε από έναν αγροφύλακα να κυνηγάει λαθραία στον απαγορευμένο κυνηγότοπο. Δυστυχώς, όμως, την ίδια ιδέα είχε κι ο άλλος, κι έτσι τα δυο κεφάλια συναντήθηκαν στον δρόμο. Η σύγκρουση ήταν τόσο δυνατή, που οι δύο άντρες τινάχτηκαν προς τα πίσω, κι είδαν τον ουρανό με τ' άστρα.

«Μια τόσο σκληρή κεφάλια, δεν μπορεί παρά ν' ανήκει στον πολυαγαπημένο μας δήμαρχο» μουρμούρισε ο δον Καμίλο μόλις άρχισαν να ξεθολώνουν τα μάτια του.

«Μια τόσο σκληρή κεφάλια, δεν μπορεί παρά ν' ανήκει στον πολυαγαπημένο μας αρχιερέα» απάντησε ο Πεπόνε, τρίβοντας το κεφάλι του.

Ο Πεπόνε, που κυνηγούσε κι αυτός λαθραία σ' εκείνα τα μέρη, κι είχε στο σακιδίό του ένα λαγό, κοίταξε κοροϊδευτικά τον δον Καμίλο.

«Ποτέ δε θα το πίστευα ότι αυτός που μας συμβουλεύει να σεβόμαστε την ιδιοκτησία των άλλων», είπε ο Πεπόνε, «θα παραβίαζε τον φράχτη του απαγορευμένου κυνηγότοπου για να κυνηγήσει λαθραία».

«Κι εγώ δε θα πίστευα ποτέ μου ότι ο πρώτος πολίτης, ο σύντροφος δήμαρχος...»

«Δήμαρχος αλλά και σύντροφος» τον έκοψε ο Πεπόνε. «Άρα διεφθαρμένος από κείνες τις διαβολικές θεωρίες περί ίσης κατανομής των αγαθών, κι επομένως πολύ περισσότερο συνεπής με τις ιδέες του απ' ό,τι ο αιδεσιμότετος δον Καμίλο, ο οποίος αντίθετα...»

Κάποιος πλησίαζε· πρέπει να βρισκόταν σε απόσταση λίγων βημάτων. Ήταν αδύνατο να το

¹ντρίλινο: από φτηνό βαμβακερό ύφασμα

βάλουν στα πόδια, χωρίς να κινδυνέψουν ν' αρπάξουν καμιά τουφεκιά, γιατί αυτή τη φορά ήταν στ' αλήθεια ο αγροφύλακας.

«Πρέπει να κάνουμε κάτι» ψιθύρισε ο don Καμίλο. «Αν μας βρουν εδώ, θα γίνει σκάνδαλο!»

«Δε μ' ενδιαφέρει» αποκρίθηκε ατάραχος ο Πεπόνε. «Εγώ αναλαμβάνω πάντα τις ευθύνες των πράξεών μου».

Τα βήματα πλησίαζαν· ο don Καμίλο κόλλησε πίσω από ένα χοντρό κορμό. Ο Πεπόνε, όχι μόνο δεν κουνήθηκε, αλλά όταν εμφανίστηκε ο αγροφύλακας με το τουφέκι στον ώμο, τον χαιρέτησε: «Καλησπέρα».

«Τι κάνετε εδώ;» ρώτησε ο αγροφύλακας.

«Μαζεύω μανιτάρια».

«Με το τουφέκι;»

«Είναι κι αυτός ένας τρόπος».

Ο τρόπος για να κάνεις έναν αγροφύλακα λιγότερο επικίνδυνο, είναι αρκετά απλός. Αρκεί, τη στιγμή που σου γυρίσει την πλάτη, να του τυλίξεις γρήγορα το κεφάλι σ' ένα μανδύα και να του ρίξεις μια γροθιά. Κατόπιν, δεν έχεις παρά να εκμεταλλευτείς τη στιγμαία ζαλάδα του, για να φτάσεις και να σκαρφλώσεις στον φράχτη. Μόλις βρεθείς έξω, τα προβλήματά σου έχουν τελειώσει.

Ο don Καμίλο κι ο Πεπόνε ξαναβρέθηκαν να κάθονται πίσω από ένα θάμνο, ένα μίλι μακριά απ' τον φράχτη.

«Don Καμίλο» αναστέναξε ο Πεπόνε, «αυτό που κάναμε ήταν πραγματικά πολύ κακό. Σηκώσαμε χέρι πάνω σ' έναν εκπρόσωπο του νόμου! Αυτό είναι έγκλημα!»

Ο don Καμίλο –αυτός είχε σηκώσει χέρι– άρχισε να ιδρώνει.

«Αισθάνομαι τύψεις» συνέχισε ο Πεπόνε για να τον τσιγκλίσει. «Δε θα μπορέσω ποτέ να ησυχάσω, όσο θα σκέφτομαι αυτό το φοβερό παράπτωμα. Πώς θα βρω το κουράγιο να παρουσιαστώ σ' έναν εκπρόσωπο του Θεού και να ζητήσω συγχώρεση για το έγκλημά μου; [...]

Ο don Καμίλο ήταν τόσο ταπεινωμένος, που του ερχόταν να κλάψει. Απ' την άλλη, ένιωθε μια τρελή επιθυμία να δώσει μια μπουνιά στην κεφαλα εκείνου του ηλίθιου. Ο Πεπόνε το κατάλαβε και σταμάτησε τις κλάψες.

«Καταραμένη πειρασμέ!» ούρλιαξε ο Πεπόνε, βγάζοντας τον λαγό απ' το σακιδίό του κι εκσφενδονίζοντάς τον μακριά.

«Ναι, καταραμένε!» ούρλιαξε κι ο don Καμίλο, και βγάζοντας κι αυτός τον δικό του λαγό, τον πέταξε πέρα στο χιόνι κι απομακρύνθηκε με κατεβασμένο κεφάλι. Ο Πεπόνε τον ακολούθησε μέχρι τις γαζίες, κι ύστερα έστριψε δεξιά.

«Με συγχωρείτε» είπε σταματώντας ο Πεπόνε. «Μήπως ξέρετε κανέναν καλό ιερέα εδώ γύρω, για να πάω να ξαλαφρώσω απ' το κρίμα μου;»

Ο don Καμίλο έσφιξε τις γροθιές του και συνέχισε το δρόμο του.

Όταν βρήκε το κουράγιο να παρουσιαστεί ξανά στον Χριστό μπροστά στο ιερό, ο don Καμίλο άπλωσε τα χέρια του απολογητικά.

«Δεν τό 'κανα για μένα» είπε. «Τό 'κανα γιατί, αν μαθευόταν πως κυνηγούσα λαθραία, θα ζημιωνόταν κυρίως η Εκκλησία».

Ο Χριστός έμεινε αμίλητος. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, τον don Καμίλο τον έπανε τεταρταίος πυρετός² κι άρχιζε νηστεία με ψωμί και νερό πολλές μέρες, ώσπου να τον λυπηθεί ο Χριστός

² **τεταρταίος πυρετός**: παρουσιάζεται στην ελονοσία και εμφανίζεται κάθε τρεις μέρες

Θεόφιλος Χατζημηχαήλ, *Κυνηγοί εις το δάσος*

και να του πει: «Φτάνει».

Αυτή τη φορά ο Χριστός τον άφησε να νηστέψει εφτά μέρες με ψωμί και νερό, προτού να του φωνάξει «φτάνει». Το βράδυ της έβδομης μέρας, για να κρατηθεί στα πόδια του ο δον Καμίλο αναγκαζόταν να στηρίζεται στους τοίχους, και το στομάχι του μούγκριζε από την πείνα· τότε ήρθε κι ο Πεπόνε για να εξομολογηθεί.

«Πάτησα τους νόμους του κράτους και του χριστιανισμού» είπε ο Πεπόνε.

«Το ξέρω» απάντησε ο Δον Καμίλο.

«Και σαν να μην έφτανε αυτό, μόλις απομακρυνθήκατε, γύρισα πίσω, πήρα και τους δύο λαγούς και τους μαγείρεψα, τον ένα στιφάδο και τον άλλο σαλμί³».

«Το φαντάστηκα» ψιθύρισε ο δον Καμίλο.

Κι όταν αργότερα πέρασε μπροστά απ' το ιερό, ο Χριστός του χαμογέλασε, όχι για τις εφτά μέρες της νηστείας, αλλά γιατί, όταν ο δον Καμίλο απάντησε «Το φαντάστηκα», δεν αισθάνθηκε την επιθυμία να κοπνήσει καμιά στην κεφάλια του Πεπόνε· αντίθετα μάλιστα, ένωσε βαθιά ντροπή, επειδή θυμήθηκε πως, εκείνο το βράδυ, του πέρασε και του ίδιου για μια στιγμή η σκέψη να γυρίσει πίσω και να μαζέψει τους δυο λαγούς.

«Φουκαρά, δον Καμίλο» ψιθύρισε ο Χριστός συγκινημένος. Κι ο δον Καμίλο σήκωσε τους ώμους, σαν νά 'θελε να πει πως έκανε ό,τι μπορούσε, και πως αν λάθειε καμιά φορά, δεν τό 'κανε από κακία.

«Το ξέρω, το ξέρω, δον Καμίλο» απάντησε ο Χριστός. «Άντε, πήγαινε τώρα να φας τον καλομαγειρεμένο λαγό που σου 'φερε στο πρεσβυτέριο⁴ ο Πεπόνε».

Τζοβαννίνο Γκουαρέσκι, *Ο μικρός κόσμος του Δον Καμίλο*, μτφρ. Νίκος Τσάκας, Γράμματα, Αθήνα 1988

³ **σαλί:** είδος σάλτσας με διάφορα καρυκεύματα που συνοδεύει το κρέας του κυνηγιού· ⁴ **πρεσβυτέριο:** η κατοικία του ιερέα

ΜΠΟΣΤ

Μια νύχτα στον Αιγάλεω (απόσπασμα)

Ο Μποστ (Μέντης Μποσταντζόγλου) δημιούργησε ένα εντελώς προσωπικό σατιρικό ύφος τόσο ως σκιτσογράφος όσο και ως κειμενογράφος, με ιδιότυπο γλωσσικό ιδίωμα και σύστημα ορθογραφίας. Συχνά γράφει σε πρώτο πρόσωπο, σχολιάζοντας δήθεν με αφέλεια και αυτοσαρκασμό καταστάσεις και γεγονότα, αποσκοπώντας όμως στο να σατιρίσει τα ήθη του Έλληνα μικροαστού και γενικά της νεοελληνικής κοινωνίας. Στο κείμενο που ακολουθεί, το κωμικό παιχνίδι βασίζεται στην αμφισημία των αριθμών στη λίστα του μενού.

Ένα βράδυ στις 11, που είχα μετρήσει τα χρήματά μου και τα βρήκα ακριβώς 166, ήρθε η Ρηνιώ με το Δημήτρη, που είναι πολύ φίλοι μου, με μια άλλη παρέα, και με ρώτησαν αν θέλω να πάμε ν' ακούσουμε μπουζούκια στον Αιγάλεω.

- Πάμε, είπε η γυναίκα μου.
- Πάμε, είπα κι εγώ, διότι θα είναι ωραία.

Κι έτσι αποφάσισα εγώ να πάμε.

Ανοίξαμε, βγήκαμε από την πόρτα και μπήκαμε στο αυτοκίνητό τους. Όταν φτάσαμε, ανοίξαμε την πόρτα, βγήκαμε και μπήκαμε.

Ο Αιγάλεως είναι τοποθεσία ιστορική. Εδώ ήρθε κι έκατσε ο Πέρσης βασιλιάς, για να παρακολουθήσει την ναυμαχία της Σαλαμίνας. Ποιος θα το φανταζόταν ότι 2.500 χρόνια μετά θ' ανέβαινα εγώ με την παρέα μου και με τα νώτα στραμμένα προς την Σαλαμίνα θα παρακολουθήσαμε τον βασιλέα των νότων Γρηγόρη Μπιθικώτσην!

Το Κέντρον απ' έξω έχει φωτεινές πολύχρωμες επιγραφές με νέον¹, που γράφουν «ΟΑΣΙΣ». Μόλις μπεις, αριστερά, είναι το βεστιάριον, όπου σου αρπάζουν το παλτό κι ένα τάληρο για να σ' το φυλάξουν. Μετά, με το σακάκι, σε παραλαμβάνει το γκαρσόνι κι ενώ η μεγάλη σάλα είναι άδεια, σου υποδεικνύει πού να κάτσεις. Όταν καθήσεις σου δίνει έναν κατάλογο κι ευχαριστημένο εξαφανίζεται. Εάν τα άτομα είναι 2, δίνουν δύο καταλόγους, κι όταν η παρέα είναι τουλάχιστον 8, δίνουν έναν κατάλογο. Γι' αυτό εμείς που ήμασταν κάπου 16 πήραμε δύο. Τον έναν, τον μελετούσε εις απόστασιν 4 κεφαλών μαζί με την Ειρήνη Παπά, ο Μίκης Θεοδωράκης, που μόλις είχε γυρίσει από το Παρίσι και ήταν ο τιμώμενος του Κέντρου και τον άλλον, απέναντι, η γυναίκα μου.

- Τι έχει, Μαρία, το Κέντρον;

Και η γυναίκα μου, που γνωρίζει τας προτιμήσεις μου, μου edιάβασε το μενού:

- Έχει 40, 45, 60.
- Δεν μου φαίνονται καλά.
- Επίσης 36, 22, 18, 15.
- Φρεσκότερα μοιάζουν.
- Μήπως προτιμάς το 3; Αλλά δεν νομίζω ότι θα το φας...
- Το τρώω. Πώς δεν το τρώω. Στο φαγητόν, ξεύρεις ότι δεν είμαι δύσκολος. Τι είναι;
- Κουβέρ.
- Τίποτε ενδιάμεσως χορταστικόν δεν έχει;
- Σαν τι θέλεις;

¹ νέον: αέριο που χρησιμοποιείται σε λαμπτήρες, φωτεινές επιγραφές κ.λπ.

- Ξέρω γω; Μεταξύ 3 και 16, τόσα φαγητά υπάρχουν.
  - Θέλεις ένα 8; Αλλά πάλι, έτσι σκέτο, πώς θα χορτάσεις;
  - Ας είναι σκέτο. Χωρίς σάλτσα, χορταίνω. Τι λέει; Μακαρόνια;
  - Πορτοκάλι το τεμάχιον...
  - Πήδα τα φρούτα κι ανέβα λιγάκι.
  - Μα όσο ανεβαίνω, ανεβαίνουν κι εκείνα.
  - Κρατήσου γερά απ' τον κατάλογο κι ανέβαινε σιγά-σιγά.
  - 12.
  - Μήλο θά 'ναι. Ανέβαινε.
  - 15.
  - Είμεθα στις μπανάνες.
  - 22.
  - Φαγητόν;
  - ΤΥΡΟΙ ΔΙΑΦΟΡΟΙ.
  - Ανέβα προσεκτικά.
  - 45.
  - Ουίσκυ...
  - Κι εγώ ένα ουίσκυ, είπε ο Δημήτρης, που εκάθητο δίπλα μου. Δύο να γίνουν.
  - Στάσου, Δημήτρη μου. Εμένα το ουίσκυ, ξέρεις, με πειράζει στην καρδιά, κι έδειξα το πονεμένο μέρος όπου συνήθως εμφανίζονται εις τους άνδρας αφόρητοι πόνοι. Φέρτε μου εμένα μια μπύρρα...
  - Μπύρα; ρώτησε το γκαρσόνι.
  - Αυτό... μπυρζόλα... αλλά να είναι καλή, ε;
  - Και, μια μπριζόλα ο κύριος...
  - Είναι φρέσκια;
  - Φρεσκότατη.
  - Δεν ρωτώ εσάς. Την γυναίκα μου.
  - Μα αφού σας εγγυώμαι εγώ;
  - Παιδί μου, η δική σου εγγύησης δεν ωφελεί. Η γυναίκα μου γνωρίζει από κρέατα.
  - Φρέσκια φαίνεται και λέω να πάρω κι εγώ, είπε τότε εκείνη.
  - Ωραία... Τότε να μας τις γαρνίρετε και με άφθονες πατατούλες, διότι οι πατατούλες μάς αρέσουν πολύ.
  - Σύμφωνα, μαντάμ, είπε το γκαρσόνι με σεβασμό προς την γυναίκα μου, αναρωτώμενο, ενώ έφευγε, τίνος ζωεμπόρου κόρη ήτο.
  - Έριξα ένα αδιάφορον βλέμμα προς την αίθουσαν και εξήτησα συμπληρωματικής πληροφορίας από την σύζυγόν μου.
  - Σε πόση ψύξι, Μαρία, διατηρούνται αι μπριζόλαι;
  - Στους 25 βαθμούς.
  - Θαυμάσια! Πρώτης τάξεως ψύξις.
- Κι έτσι ανακουφισμένος από την παραγγελία, περιεργάστηκα τον διάκοσμον του Κέντρου με ηρεμίαν. [...]

Μέντης Μποσταντζόγλου (Μποστ), *Πεζά Κείμενα*, Ερμής, Αθήνα 1998

ΦΡΕΝΤΥ ΓΕΡΜΑΝΟΣ

Ο Φ. Γερμανός, δημοσιογράφος και συγγραφέας, αποδίδει στα παρακάτω ευθυμογραφήματα τον μικρόκοσμο μιας αθηναϊκής πολυκατοικίας, διακωμωδώντας τη διαφορά νοοτροπίας και την έλλειψη επικοινωνίας που υπονομεύουν την καλή συγκατοίκηση.

Μεσημβρινή ανάπαυσις

Κάθε άνθρωπος έχει στη ζωή του ένα ζώψιο να τον βασανίζει. Εγώ έχω τον Διαχειριστή της Πολυκατοικίας μου.

Είναι ένας άνθρωπος που μοιάζει με μύγα, ή μια μύγα που μοιάζει με άνθρωπο. Πιστεύω πως ο Θεός, όταν άρχισε να τον φτιάχνει, ήθελε να φτιάξει μύγα. Μετά, ένωσε τύψεις για τις μύγες.

Έτσι, του βγήκε άνθρωπος...

Χτες το πρωί, ανέβηκε στο διαμέρισμά μου:

– Μας έχουν κάνει παράπονα από το διαμέρισμα 13, το διαμέρισμα 24 και το διαμέρισμα 30, ότι κάνετε θορύβους την ώρα της μεσημβρινής αναπαύσεως.

– Μάλιστα.

– Το «μάλιστα» δεν είναι απάντησις. Κάνετε ή δεν κάνετε θορύβους; Και αν κάνετε, γιατί κάνετε; Σας στείλαμε τον κανονισμό της πολυκατοικίας! Τον διαβάσατε;

– Μάλιστα.

– Τότε γιατί κάνετε μπάνιο;

– Με συγχωρείτε, δεν κατάλαβα.

– Το διαμέρισμα 21, το διαμέρισμα 26 και το διαμέρισμα 35 σας κατηγορούν ότι κάνετε συχνά μπάνιο.

– Είναι εναντίον του μπάνιου;

– Ναι, όταν γίνεται την ώρα της μεσημβρινής αναπαύσεως. Κάθε πότε κάνετε μπάνιο;

– Κάθε Πάσχα και κάθε Χριστούγεννα. Φέτος έκανα και στις 25 Μαρτίου.

– Να τα αραιώσετε.

– Μάλιστα.

– Το διαμέρισμα 39 σας κατηγορεί ότι γράφετε σε ένα περίεργο μηχάνημα που κάνει έναν περίεργο θόρυβο. Περί τίνος πρόκειται;

– Περί γραφομηχανής.

– Να μην ξαναγράψετε.

– Αυτό μου το ζητάνε κι άλλοι.

– Δεν με ενδιαφέρει *ποιοι* σας το ζητούν. Αντιλαμβάνεσθε τι θα γινόταν αν ο καθεὶς εγκαθιστούσε ένα μηχάνημα μέσα στο διαμέρισμά του. Εγώ, φερ' ειπείν, έχω στην Άμφισσα ένα ελαιοτριβείο.

– Αποδίδει;

– Να μη σας ενδιαφέρει.

– Μάλιστα.

- Το διαμέρισμα 47 σας κατηγορεί ότι την ώρα της μεσημβρινής αναπαύσεως ακούγονται στο δωμάτιό σας γυναικεία κλάματα. Δέροντε τη γυναίκα σας;
- Ποτέ την ώρα της μεσημβρινής αναπαύσεως.
- Τότε, γιατί κλαίει;
- Ίσως πρόκειται για την κόρη μου.
- Να της δώσετε να διαβάσει τον κανονισμό.
- Μάλιστα.
- Πόσων ετών είναι;
- Ενός!
- Α, είσθε και είρων. Θορυβοποιός και είρων. Το χειρότερον είδος ενοικιαστού. Είχαμε έναν τέτοιο το '82. Απέθανε από τύφο.
- Εγώ τον έχω περάσει.
- Δεν με ενδιαφέρει!
- Μάλιστα. [...]

«Καλά, εσύ μετακόμισες νωρίς...»

Πέμπτη, απόγεμα:

Νάτος πάλι:

- Δεν μου ήρεσε, χθες, το άρθρον σας!
- Μάλιστα.
- Αυτό δεν είναι απάντησις.
- Μάλιστα.
- Γράφετε ότι η πολυκατοικία μας είναι στην οδό Σόλωνος. Γράφετε επίσης ότι είμεθα στην καρδιά του νέφους.
- Δεν είμεθα;
- Ούτε αυτό είναι απάντησις.
- Μάλιστα.
- Τα μυστικά της πολυκατοικίας μας είναι ιερά: Γράφετε ότι η κυρία του διαμερίσματος 17 μαγειρεύει συχνά στιφάδον!
- Είναι ιερό μυστικό το στιφάδο;
- Μη λέτε βλακειάς.
- Μάλιστα.
- Γνωρίζετε ότι έδωσα μάχην στο διοικητικό συμβούλιο για να σας σώσω; Ο κύριος του 24 ήθελε να σας υποβάλει μήνυσιν.
- Τρώει κι αυτός στιφάδο;
- Όχι, αλλά εδιάβασε το άρθρον σας.
- Μάλιστα.
- Του είπα ότι έχετε μετανοήσει και ότι θα ζητήσετε συγγνώμην από το διοικητικό συμβούλιο της πολυκατοικίας. Σκοπεύετε να γράψετε και άλλον άρθρον;

- Μόνο αν συμφωνεί το διοικητικό συμβούλιο της πολυκατοικίας!
- Να μας το φέρετε προς έγκρισιν και θα δούμε. Συνεδριάζομεν εκάστην Παρασκευήν απόγευμα. Το ίδιο έκανε και ο κύριος του 32.
- Είναι δημοσιογράφος;
- Όχι, οδοντίατρος. Γράφει ποιήματα. Εσείς, διατί δεν γράφετε ποιήματα;
- Δεν είμαι οδοντίατρος.
- Πάλιν βλακείαν είπατε.
- Μάλιστα.
- Δεν είναι να ομιλεί κανείς μαζί σας. Διατί φοράτε αυτήν την παρδαλήν γραβάταν;
- Μου την χάρισαν στη γιορτή μου.
- Κι εμένα μου χάρισαν στη γιορτή μου ένα βίντεο αλλά δεν το φορώω.
- Μάλιστα.
- Τι είναι αυτά τα αντικείμενα που έχετε κρεμάσει στους τοίχους;
- Πίνακες.
- Το βλέπω ότι είναι πίνακες! Διατί τους εβάλατε ανάποδα; Να τους βάλετε ίσια.
- Ίσια είναι.
- Τότε να τους βάλετε ανάποδα.
- Μάλιστα.
- Δεν μπορώ να καταλάβω τι άνθρωπος είσθε. Φοράτε παρδαλές γραβάτες και έχετε ένα σπίτι αχούρι. Θα προτείνω να σας απελάσουν από την πολυκατοικίαν μας.
- Μάλιστα.

Εκείνη τη στιγμή τηλεφώνησε από κάτω ο θυρωρός. Είχε έρθει το αυτοκίνητο του κ. διαχειριστή για να τον πάει στην Εκάλη¹.

- Γιατί πάτε στην Εκάλη; ρώτησα.
  - Είναι η τρίτη βλακώδης ερώτησις που μου κάμνετε σήμερα.
  - Μάλιστα.
  - Τι θα πει «Γιατί πάω στην Εκάλη». Αφού μένω στην Εκάλη!
  - Δεν μένετε στην πολυκατοικία μας;
- Ο διαχειριστής μου γέλασε σαρκαστικά:
- Δεν είσαι καλά, παιδί μου! Εγώ να μένω σε τούτο το σαρδελοκούτι που βρίσκεται στην καρδιά του νέφους;

Φρέντυ Γερμανός, *Ελλάς – υπό το μηδέν...*, Κάκτος, Αθήνα 1990

---

¹ **Εκάλη**: αριστοκρατικό προάστιο, βόρεια των Αθηνών

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΝΤΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

Ο θείος Αριστείδης

(απόσπασμα)

Στο μυθιστόρημα Ο Άκης και οι άλλοι (2002), αφηγητής είναι ο μικρός Άκης, ο οποίος περιγράφει τη σχέση του με τους μεγάλους, καθώς και τις σχέσεις μεταξύ τους, αποκαλύπτοντας συχνά με την παιδική του αφέλεια την υποκρισία και τον εγωισμό τους. Η υπόθεση του έργου εκτυλίσσεται μόλις πριν την έναρξη του ελληνοϊταλικού πολέμου.

– Την Κυριακή! Την Κυριακή! Έρχεται την Κυριακή με το υπερωκεάνιο!

Ήταν η μαμά που φώναζε την ώρα που γύριζα από το σχολείο και θα φώναζε πολύ ώρα γιατί ήταν κόκκινη σαν θυμωμένη, αλλά ήταν ευχαριστημένη. Κρατούσε στα χέρια της ένα χαρτί και πήγαινε μία στο μπαλκόνι, μία έμπαινε στην τραπεζαρία, μία έβγαινε, μία έτρεχε στην κουζίνα και φώναζε πως έρχεται ο Αριστείδης μας! Διάβαζε το χαρτί που ήταν στο τηλεγράφημα και έλεγε: «Φθάνω Κυριακή. STOP. Αναμείνατε. STOP. Νίκος».

Ο θείος Αριστείδης ήταν θείος μου κι ερχόταν μια φορά το χρόνο. Πριν έρθει, μας έστελνε ένα τηλεγράφημα κι εμείς ξέραμε πως θα έρθει και συγυρίζαμε το σπίτι και σ' αυτό το τηλεγράφημα αντί να βάζει το όνομά του έβαζε από κάτω «Νίκος». Εγώ δεν τον είχα δει ποτέ μου γιατί πέρυσι δεν ήρθε γιατί δεν είχε στείλει τηλεγράφημα. Ήταν στην Αμερική. Πρόπερσι, έλειπα εγώ στη γιαγιά και δεν τον είδα. Αντιπρόπερσι, ήρθε μέχρι τον σταθμό του τρένου αλλά εγώ πάλι δεν τον είδα γιατί είχα διάρροια και η μαμά είπε να μείνω σπίτι να φάω τη σούπα μου. Προαντιπρόπερσι και αντιπροαντιπρόπερσι δεν ξέρω αν ήρθε γιατί δε θυμάμαι, επειδή ήμουν μικρός και δεν πήγαινα σχολείο και δεν ήξερα και την προπαίδια. Φέτος που θα έρθει με το υπερωκεάνιο θα τον δω και θα δω πώς είναι και θα το πω στα άλλα παιδιά και θα σκάσουν από τη ζήλια τους.

Η μαμά σταμάτησε να μπαίνει και να βγαίνει στα δωμάτια και κάθισε στον καναπέ γιατί κουράστηκε και ιδρώσε και όλο έλεγε πως ο θείος Αριστείδης είναι σπουδαίος και πως τον έχει επιθυμήσει πολύ.

– Θα δεις και τι θα σου φέρει. Μόνο, όπως είπαμε, όπως όταν έρχεται ένας ξένος, θα τον χαιρετήσεις, θα του δώσεις το καλό χεράκι και ένα φιλάκι. Καλώς ήλθατε θείε Αριστείδη, θα του πεις και θα χαρεί πολύ. Και αν δεν κρατάει τίποτα στα χέρια του, μην τον ρωτήσεις πού το έχει. Τους φιλοξενούμενούς μας τους αγαπάμε γι' αυτό που είναι κι όχι επειδή μας φέρνουνε δώρα, κατάλαβες; Ε, χρυσό μου;

– Μάλιστα, μαμά.

Η ξύλινη σκάλα έτριξε. Ανέβαινε ο μπαμπάς και θα ήταν κουρασμένος και δεν θα είχε κέφια και θα γκρίνιαζε με κάτι και όλα θα του φταίγανε γιατί ο μπαμπάς όλο κάτι βρίσκει που του χαλάει τα κέφια, ιδίως όταν του μιλάει η μαμά. Σήμερα όμως έχει να του πει κάτι που θα τον ευχαριστήσει και μόλις τον είδε, έτρεξε και του είπε:

– Ο Αριστείδης, Σπύρο. Έρχεται ο Αριστείδης. Την Κυριακή...

– Νάτα! Καλά τό'λεγα. Καλώς να μας έρθει. Πάνω στην ώρα. Λέω κι εγώ. Βρε τι έγινε; Μας ξέχασε; Πάνω στην ώρα...

Άρχισε τώρα αυτός τις βόλτες μέσα έξω: μπαλκόνι – κουζίνα, κουζίνα – τραπεζαρία, τραπεζαρία – κρεβατοκάμαρα. Κάθε που έβγαινε από το ένα δωμάτιο, φορούσε και κάτι λιγότερο. Στην κουζίνα άφησε το δίχτυ με τα ψώνια. Στο χολ έβγαλε το καπέλο. Στην κρεβατοκάμαρα το σακάκι. Στην τραπεζαρία το γιλέκο. Φαίνεται πως το μεγάλο νέο δεν τον γέμισε χαρά και

σε λίγο θα άρχιζε το ψάλσιμο. Όχι όπως στην εκκλησία. Ο μπαμπάς έψελνε με τον δικό του τρόπο. Και δεν έπεσα έξω. Άρχισε να λέει για τον θείο Αριστείδη. Έλεγε, έλεγε, έλεγε. Τόσα που δεν μπορούσα να τα κρατήσω. Πήγαινε κι ερχόταν. Έλεγε πως ήταν ένας ανεπρόκοβος, ένας τεμπέλης, ένας κηφήνας, ένας τυχοδιώκτης, ένας άνθρωπος που μας έβαζε σε μπελάδες. Δεν μπορώ να καταλάβω πάντα τους μεγάλους που μιλάνε λατινικά. Κι όλες αυτές τις λατινικές λέξεις του μπαμπά μου ήταν δύσκολο να τις καταλάβω. Μόνο όταν είπε πως δεν είναι τίποτα άλλο παρά ένας βλάκας και μισός, ευχαριστήθηκα. Όχι μόνο γιατί η λέξη βλάκας είναι ελληνική, αλλά γιατί ήταν και μισός. Περισσότερο δηλαδή από τη θεία Γαζία που ο μπαμπάς έλεγε πως ήταν ένας βλάκας και τίποτε άλλο. Μισός βλάκας παραπάνω είναι μεγάλη δουλειά. Η μαμά κάθε φορά που περνούσε ο μπαμπάς από μπροστά της του έκανε νόημα να μη μιλάει έτσι μπροστά στο παιδί. Αλλά εγώ έκανα πως δεν πρόσεχα για ν' ακούω περισσότερα. Η μαμά έλεγε άλλα. Έλεγε πως ο θείος Αριστείδης είναι σπουδαίος και πως ο μπαμπάς ζήλευε που δεν ήταν σαν κι αυτόν. Πως είχε πολλές ωραίες ιδέες αλλά στεκότανε πάντοτε άτυχος. Μπήκε και η θεία Γαζία και τους μάλωσε γιατί είπε πως δεν ήταν ώρα για καβγάδες. Η Δωροθέα έβαλε τη λευκή ποδιά της για να στρώσει το τραπέζι κι εγώ βρήκα την ευκαιρία να της δώσω μια μπουνιά στον πισινό. Δεν της είχα δώσει το πρωί και μου έλειπε. Ο μπαμπάς έλεγε κολοκύθια, καλέ άντες, σιγά τον πολυέλαιο και κουραφέξαλα και η θεία Γαζία έλεγε Κύριε ελέησον, μέγας είσαι Κύριε και Κύριε των δυνάμεων.

– Μακάρι να του έμοιαζες. Ούτε στο μικρό του δαχτυλάκι δεν τον φθάνεις, ήταν η τελευταία κουβέντα της μαμάς πριν καθίσουμε στο τραπέζι. Τα λες όλα αυτά επειδή είναι δικός μου συγγενής.

– Να τον χαιρέσαι, είπε ο μπαμπάς κι η μαμά έκανε πως δεν τον άκουσε.

Στο τραπέζι κατάστρωσαν τα σχέδια για την προετοιμασία, όπως το Πάσχα και τα Χριστούγεννα που το σπίτι γίνεται άνω κάτω. Η μαμά έδωσε οδηγίες στον καθένα. Σε μένα να μην πατάω στο σφουγγαρισμένο πάτωμα και να μη σκουπίζω τα χέρια μου στις κουρτίνες. Στον μπαμπά να μη μας ζαλίζει και αν πήγαινε να περάσει όλες τις ώρες του στο καφενείο για να μη γυρίζει στα πόδια μας, τόσο το καλύτερο. Στη θεία Γαζία να βοηθήσει στο στόλισμα. Στη Δωροθέα να σφουγγαρίσει, να πλύνει τις κουρτίνες, να γυαλίσει τα μπρούντζινα και το χτυπητήρι της πόρτας, να ξεσκονίσει, να καθαρίσει τα σερβίτσια και τα μαχαιροπήρουνα, να τινάξει τις κουβέρτες και πολλά άλλα. Τι φαγητό θα έφτιανε η μαμά; Αυτό έλεγε πως ήταν τα κουμπιά της Αλέξαινας*.

– Θ' ανοίξω φύλλο για να κάνω μια ωραία χορτόπιτα, είπε ευχαριστημένη.

– Και δεν αγοράζουμε καλύτερα μια έτοιμη; την έκοψε ο μπαμπάς. Εσύ δεν ξέρεις να φτιάξεις μια τηγανιά πατάτες...

– Το μυαλό σου και μια λίρα, αγρίεψε εκείνη. Δεν είναι πως δεν ξέρω να μαγειρέψω. Εσύ που κατομελετάς, φταις για όλα. Γι' αυτό μου κόβει το αυγολέμονο και μου χαλάνε τα φαγητά. Μια φορά, τα υλικά τους τα έχουνε...

– Ναι, ναι, τα υλικά τους τα έχουνε! Ε, λοιπόν, άλλη φορά να τρώμε τα υλικά τους ωμά. Μετά, συνέχισε να λέει για τον θείο. Πως θα μας έρθει με το φουλάρι του και τα χρυσά μανικετόκουμπα και το χοντρό δαχτυλίδι. (Ο θείος, είπε, πως φορούσε ένα δαχτυλίδι με μια μεγάλη μαύρη πέτρα που γύρω γύρω έγγραφε κάτι λατινικά και πως την είχε από τον καιρό που σπούδαζε στην Αμερική, αλλά ο μπαμπάς μου έλεγε πως άλλες σπουδές είχε κάνει ελόγου του και πως ποτέ του δεν πάτησε το πόδι του σε πανεπιστήμιο). Εγώ έτρωγα το φαγητό μου και άκουγα με προσοχή. Κανείς δεν το πρόσεξε αυτό. Δεν μου είπαν αν μου άρεσε το φαγητό και ούτε που σκέφτηκαν να με ταίσουν. Ήμουνά πολύ υπερήφανος ν' ακούω για τον θείο μου. Ο Ρούλης

---

* ήταν τα κουμπιά της Αλέξαινας: ήταν μια δύσκολη υπόθεση

είχε δύο θείους και τρεις θείες. Εγώ ένα θείο και μία θεία. Σύνολο τρεις. Λάθος. Δύο. Με περνούσε ένα θείο, αλλά κανείς θείος του δεν είχε πάει στην Αμερική ούτε ήταν τυχοδιώκτης. Τις τρεις του θείες να τις βράσω. Η θεία Γαζία πάλι ήταν καλύτερη, ας μην ήταν ένας βλάκας και μισός, κάποτε θα γινόταν και μισός και τότε θα ξεπέρναγε και τις τρεις τις δικές του.

Κυριάκος Ντελόπουλος, *Ο Άκης και οι άλλοι*, Καστανιώτης, Αθήνα 1997

Γεώργιος Ιακωβίδης, *Ο μικρός καστανάς*

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΚΟΚΟΣ

Επιγράμματα

Ο Κων. Σκόκος διακρίθηκε για τα έμμετρα σατιρικά του επιγράμματα με τα οποία σατίριζε θέματα της καθημερινότητας, στο τέλος του 19ου αλλά και στο πρώτο τέταρτο του 20ού αιώνα.

Εις ρήτορα επικήδειον

Τον άμοιρο! Δεν τού 'φτανε
του Χάρου το δρεπάνι...
του ήταν γραφτό ο λόγος σου
να τον ξαναπεθάνει!

Εις φθονερόν φαρμακομήτην

Από φαρμάκι πέθανε!
Μην τον δαγκώσαν φίδια;
Α! μπα! Μόνος του δάγκωσε
τη γλώσσα του την ίδια!...

Εις ιατρόν θρησκόληπτον

Πιστεύεις εις ανάστασιν
νεκρών; Αλίμονό σου,
αν σηκωθούν όλοι αυτοί
που πήρες στο λαιμό σου!

Εις φρικαλέαν τραγονδίστρια

Τους νεκρούς ο Ορφέας τραβούσε
απ' του Άδου το σκοτάδι·
το δικό σου το τραγούδι
ζωντανούς μας πάει στον Άδη.

Ειδύλλιον ανδρογύνου

Σαν πρωτογνωριστήκανε
– τι ερωτικό καμίνι! –
μιλούσ' εκείνος τρυφερά
και άκουεν εκείνη.
Και σαν αρραβωνιάστηκαν
– τι γλύκα η κάθε φράση! –
μιλούσ' εκείνη κι άκουεν
εκείνος εν εκστάσει.
Μ' αφότου παντρευτήκανε
– ω, βάσανα και ω, πόνοι! –
μιλούνε και οι δυο μαζί
κι ακούνε... οι γειτόνοι!...

Εις φλύαρον ανυπόφορον

Αφού όλους τούς πέθανε
με τη φρικτή του λίμα,
στο τέλος σώπασε πεσών
βουβός σ' αυτό το μνήμα!

Εις διαλεξίαν περί σιωπής

Για να μας πεις πως το «σιγάν...»
είναι η πλιο βαθιά σοφία,
τρεις ώρες αθεόφοβε,
μας πέθανες στη φλυαρία.

Εις τον τάφον τρομερού υπναρά

Ύπνον εδώ αξύπνητον
κοιμάται... τι ωφελεί;
Μήπως δεν κοιμότανε
σαν ζούσε πλιο πολύ;

Εις κάποιον υπουρογήσιμον

Σ' όλα εχρεωκόπησες...
Τώρα μια σου μένει ελπίδα:
Να σε κάνουν υπουρογό,
για να σώσεις... την πατρίδα!

Εις υπουρογόν δραπετεύσαντα

Ήλθεν, είδεν, άρπαξεν,
κι επιβάς του ατμοπλοίου
μας μηνάει πως μας έχει...
στην καρδιά του... διά βίου!

Εις το άγαλμα του Πατριάρχου

Πώς μας θωρείς ακίνητος;
Για ιδές την καταντία μας·
κι ευλόγησέ μας με ανοιχτάς
τας δυο σου τας παλάμας!

Η πνυγή του νόμου

Πας ρωμός θέλει γερή
τη γροθιά ο Νόμος νά 'χει,
και να πέφτει αλύπητα
όχι... στη δική του ράχη!

Εμπορησμοί και αποψίλωσις

Όπου δάσος – και φωτιά! –
φαλακρή η Ελλάς θα μείνει
για να βόσκουν μόνο βόδια,
βούβαλοι... και άλλα κτήνη!

Σπύρος Κοκκίνης, *Ανθολογία νεοελληνικής σατιρικής ποίησης*, Εστία, Αθήνα 1981

Θεόφιλος Χατζημηαήλ, *Βάκχος, Θεός του Οίνου, Θεός των αρχαίων*

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΟΤΑΜΙΤΗΣ

Ιστορία δεύτερη - Αχαρνιώτες

(απόσπασμα)

Ο κύπριος Δ. Ποταμίτης, ένας από τους σημαντικότερους ανθρώπους του σύγχρονου νεοελληνικού θεάτρου, συνέβαλε καθοριστικά στην αναβάθμιση και του παιδικού θεάτρου, γράφοντας, μεταξύ άλλων, τις Ιστορίες του παππού Αριστοφάνη, κατάλληλα διασκευασμένες για παιδιά. Για να τις συνθέσει, βασίστηκε στις κωμωδίες του Αριστοφάνη «Ειρήνη», «Αχαρνείς», «Πλούτος», «Όρνιθες» και «Λυσιστράτη».

Στο παρακάτω απόσπασμα, ο Δικαιοπόλης και ο Λάμαχος, οι βασικοί πρωταγωνιστές της κωμωδίας «Αχαρνιώτες», παρουσιάζονται ως δύο ολότελα διαφορετικοί χαρακτήρες: ο ένας υπερασπιστής τής ειρήνης, ο άλλος του πολέμου.

[...]

Εμπρός σηκώστε το πιτό
και στην υγεία της πείτε
στα μάτια της τα ειρηνικά
κι Ειρήνη να την πείτε.

Έχουμε κρασί σπιτίσιο
και στιφάδο και πασίτιο
και ντομάτα κι αγγουράκι
και τυράκι και ψωμάκι.

Φάτε πείτε και γλεντήστε
και τον Πόλεμο αφήστε
μα ζωή και θέλει αγάπη
στον λευκό και στον αράπη.

[...]

- ΛΑΜΑΧΟΣ: Κάποιος ας μου φέρει τα πολεμικά μου είδη.
ΔΙΚΑΙΟΠΟΛΗΣ: Κάποιος ας μου φέρει ένα τόπι για παιχνίδι.
ΛΑΜΑΧΟΣ: Το όπλο μου στον ώμο ας μου φορέσουν.
ΔΙΚΑΙΟΠΟΛΗΣ: Λουλούδια της αγάπης στα μαλλιά μου ας δέσουν.
ΛΑΜΑΧΟΣ: Φέрте μου μια ασπίδα στρογγυλή.
ΔΙΚΑΙΟΠΟΛΗΣ: Φέрте μου μια σπανακόπιτα ζεστή.
ΛΑΜΑΧΟΣ: Πάψε να κοροϊδεύεις τ' άρματά μου.
ΔΙΚΑΙΟΠΟΛΗΣ: Πάψε να ματιάξεις το μουσακά μου.
ΛΑΜΑΧΟΣ: Πάμε για σκοτωμούς καλό μου παλικάρι.
ΔΙΚΑΙΟΠΟΛΗΣ: Πάμε ν' αγαπηθούμε στο χορτάρι.
(Οι σάλπιγγες φεύγουν)
ΑΧΑΡΝΙΩΤΗΣ 2: Όποιος δεν έχει ντιπ μυαλό
τρέχει στα βουνά και πολεμάει
μα ο ξύπνιος και ο ειρηνόφιλος

- ψητό πάει να φάει!
 Μ' ας δούμε τη συνέχεια
 στο έργο μας αυτό·
 ας πούμε ότι πέρασε
 μήνας σ' ένα λεφτό!...
 Οι δυο λοιπόν μας ήρωες
 γυρίζουν στη σκηνή
 από τον πόλεμο ο ένας
 κι ο άλλος απ' τη γιορτή.
*(Μουσική. Ξαναπαίνουν. Ο Λάμαχος είναι πληγωμένος·
 Τον φέρνει ο κήρυκας)*
- ΛΑΜΑΧΟΣ: Ώχου τι έπαθα
 αλί μου ο καημένος
 από δόρυ χτυπημένος
 εχθρικό ο δυστυχισμένος
 έσπασα την κεφαλή μου
 αλί αλί και τρισαλί μου!
- ΔΙΚΑΙΟΠΟΛΗΣ: Πω πω πω – πω πω, τι έπαθα!
 πόσο είμαι ευτυχισμένος
 απ' το φαί σκασμένος
 με κρασί ποτισμένος!
 Απ' το γέλιο δεν κρατιέμαι
 θα πλαντάξω και θα κλαίμε.
 Χα χα χα χα χα!...
*(Βγάζει ένα κρεμμύδι, το μαδάει και γελάει ενώ τα μάτια του
 δακρύζουν. Τραγουδάει):*
 Ένα λεπτό κρεμμύδι
 Θέλω να φάω.
- ΛΑΜΑΧΟΣ: Απ' του εχθρού το βόλι
 χαμένος πάω.
 Αχ οι πληγές μου πώς πονούν
 στο αίμα έχω φαρμάκι.
- ΔΙΚΑΙΟΠΟΛΗΣ: Τά 'θελες και τά 'παθες
 καλό μου Λαμαχάκι!
- ΛΑΜΑΧΟΣ: Τι φοριχτές λαβωματιές
 απ' του εχθρού το βόλι!
- ΔΙΚΑΙΟΠΟΛΗΣ: Τι γλυκιές δαγκωματιές
 στα φρούτα στο περβόλι!
- ΛΑΜΑΧΟΣ: Πάρτε με σε κλινική
 θεραπεία να κάνω.
- ΔΙΚΑΙΟΠΟΛΗΣ: Δώστε μου κι άλλο φαί

την πείνα μου να γιάνω!

ΑΧΑΡΝΙΩΤΗΣ 2: Κι έτσι το παραμύθι μας
εδώ θα πάρει τέλος
κι όποιος σ' αρέσει από τους δυο
φίλο σου να τον κάνεις!
Μα εγώ διαλέγω τον φαγά
τον ειρηνάκια φίλο
γιατί μισώ τον πόλεμο
στο σπίτι δεν τον θέλω!
Κι αφού είδατε ο Λάμαχος
τι έπαθε ο καημένος
όπλα, στολές πολεμικές
μη βάλετε ποτέ σας!

ΟΛΟΙ: Είν' η ζωή τόσο μικρή
γλυκιά σαν το κεράσι
κι είν' αμαρτία απ' το Θεό
με τον φριχτό τον πόλεμο
κανέννας να τη χάσει!

Δημήτρης Ποταμίτης, *Ιστορίες του παππού Αριστοφάνη*, Ντουντούμης, Αθήνα 1985

Σκίτσο Γ. Ακοκαλίδη για την έκδοση του Αριστοφάνη σε κόμικ

ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

Σπουδαία ανακάλυψις

Οι ονολογικές μεταμορφώσεις απαντώνται συχνά στη λογοτεχνία. Στο παρακάτω ποίημα, που γράφτηκε το 1886, ο κύπριος ποιητής Β. Μιχαηλίδης σατιρίζει με παιγνιώδη διάθεση τους ανθρώπους, οι οποίοι διακρίνονται κάποιες φορές για ιδιότητες που αποδίδονται συνήθως στους γαιδάρους.

Μια φορά το καλοκαίρι
 μες στον Μάη που όλος χάρη,
 όπου κάμνουν εις τους κάμπους
 πανηγύριν οι γαδάροι,
 ένας γάδαρος, που ήτο
 γέρος εις την ηλικίαν,
 εις την μέσην τους εστάθη
 κι είπε με φωνήν αγριάν:
 «Σιωπήν, παιδιά, σταθείτε,
 με τα φτια σας τεντωμένα
 και θα εκφωνήσω λόγον
 για τα σας και για τα μένα.
 Θα μιλήσω για το δικίον
 μ' όλην την φιλοσοφίαν.
 Εγώ έχασα τον γιον μου,
 να σας πω και την αιτίαν:
 Με την πιο μεγάλη ύβρη
 ύβρισεν ο Ζευς τον γιον μου.
 – Είσαι άνθρωπος, του είπε,
 απ' το στόμα το δικόν του.
 Από τέτοιαν φρικτήν ύβρη
 δεν μπορούσε ν' αποφύγει
 κι απ' την λύπην του τρελάθη
 κι εις την θάλασσαν επνίγη.
 Ως εδώ και φθάνει πλέον.
 Βλέπετε πού καταντούμεν;
 Δεν φθάνει οπού μας δένουν
 κι όπου θέλουσι μας παίρνουν,
 δεν φθάνει που μας φορτώνουν
 και αλύπητα μας δέρνουν·
 δεν φθάνει που τ' όνομά μας,
 τον καυγάν άμα αρχίζουν,
 δίδουν το στον εαυτόν τους
 κι έτσι μας εξευτελίζουν,
 μ' όλα αυτά τώρα στο τέλος
 απ' τον Δία καταντούμεν
 με αυτό το όνομά τους
 να βρισθούμεν, να πιγούμεν.

Το λοιπόν είναι ανάγκη
 και χωρίς αργοπορίαν,
 για να κάμομεν αμέσως
 μιαν αναφοράν στον Δία,
 απ' αυτά τα βάσανά μας
 ή να μας ελευθερώσει
 ή να ρίψει τη φωτιά του
 κι όλους μας να μας σκοτώσει».
 Κι έδωκαν συμφώνως όλοι
 την αναφοράν στον Δία.

Λέγει τους ο Ζεύς, «Γαδάροι,
 δέχεσθε μιαν συμφωνίαν;
 Σας λυπήθηκα και θέλω
 να σας κάμ' αυτήν την χάρην:
 έναν χρόνον νά 'στ' αθρώποι
 κι οι αθρώποι νάν' γαδάροι,
 κι άλλον χρόνον σεις γαδάροι
 κι οι γαδάροι νάν' αθρώποι,
 έτσι θά 'ν' εξ ημισείας
 και τα βάσανα κι οι κόποι».

«Ζευ, του λέγουν, για μας είναι
 εξευτελισμός μεγάλος,
 αλλ' αφού εσύ το θέλεις,
 πώς μπορεί να γίνει άλλως;»
 «Θα το κάμω, λέγει, όπως
 πρέπει, με δικαιοσύνη.
 Δεν θα νιώθετε διόλου
 ουδέ σεις ουδέ εκείνοι.
 Έχετε κι εσείς κι εκείνοι
 από σήμερα την χάρην».
 Κι από τότε οι καημένοι
 και ανθρώποι και γαδάροι
 υποφέρουν αναισθήτως
 μεταμόρφωσιν κατ' έτος –
 δω σας θέλω, ποιος γνωρίζει
 ποιοι είν' άνθρωποι εφέτος;

Βασίλη Μιχαηλίδη, *Εκλογή από το ποιητικό του έργο*, επιμ.-σχ.-σημ. Κώστας Βασιλείου, Αιγαίον, Λευκωσία 2007

Περί της Ελενάρας της κουκλάρας

(απόσπασμα)

Στο έργο του Ελληνική μυθολογία, ο Τσιφόρος παρωδεί θεούς και ήρωες της αρχαίας ελληνικής μυθολογίας. Στο απόσπασμα παρωδείται ο μύθος της ωραίας Ελένης, που έγινε αφορμή να ξεσπάσει ο Τρωικός πόλεμος.

Τούτος δω ο λαός των Λελέγων, την είχε την ομορφιά σαν αρετή... Κι εκτός από την Αφροδίτη, τις Χάριτες, τα ένα σωρό αντιπροσωπευτικά υποκείμενα, δημιούργησε και την Ελένη, ένα είδος θεάς και γυναίκας. Με όλα τα προσόντα και με όλα της τα ελαττώματα... [...]

Κι αρχίσανε να μαζεύονται οι γαμπροί μελίσσι.

Εικοσιενιά, λέει, τη ζητάγανε όλοι μαζί. Δώσε μου και μένα μπάρμπα. Ο μπαμπάς Τυνδάρεω τά 'χασε.

– Σιγά-σιγά, ρε παιδιά. Δεν μπορείτε να την πάρετε όλοι.

Ήτανε, λέει, ο Ασκάλαφος κι ο Ιάλμενος, αγόρια του θεού του Άρη, ήτανε ο Αίας, ήτανε ο Ποδαλείριος και ο Μαχάων, παιδιά του Ασκληπιού, ήτανε ο Οδυσσέας, ήτανε ο Πάτροκλος, ήτανε ο Φιλοκτήτης, ήτανε κι ο Μενέλαος.

Άμα λέμε Μενέλαος μας αρέσει να το γελάμε. Λάθος και ασυγχώρητον, παρακαλώ. Γιατί ο Ατρείδης ήτανε πολύ ωραίο παιδί. Ψηλός, μελαχρινός, γεροδεμένος και λεβένταρος.

Έριξε, λοιπόν, τα μάτια της το Λενάκι στον Μενέλαο.

– Αυτόν θέλω.

– Το σκέφτηκες καλά;

– Ναι, καλέ μπαμπά.

Ο Τυνδάρεω είπε να δώσει την ευχούλα του να τελειώνουμε, αλλά τον έτρωγε και μια έννοια...

– Άμα τη δώσω σε ένανε θα ξεσηκωθούνε οι άλλοι και θα μου σπάσουνε την κεφάλια.

Πάνω σ' αυτά νάσου και μπαίνει στη μέση ο Οδυσσέας.

– Κύριε Τυνδάρεω, του κάνει, να σας πω εγώ μια λύση;

– Μα καλά, εσύ είσαι υποψήφιος.

– Μάλιστα, αλλά όχι φανατικός.

– Γιατί; Δεν την θες την Ελένη;

– Άλλη θέλω γω. Την Πηνελόπη.

– Εμ τότε, τι ήρθες για γαμπρός;

– Διότι, τέλος πάντων, κοσμική συγκέντρωση είναι. Μπορούσα να λείπω; Ήρθα όπως πάνε άλλοι να δώσουνε το παρών και να λένε ότι δεν τους καλέσανε. Βοηθάς περί το Πηνελοπάκι και να στα κανονίσω;

– Βοήθησα.

– Εντάξει κι άσε με.

Φωνάζει, λοιπόν, ο Οδυσσέας τους γαμπρούς και τους κάνει μια καλή εξήγηση:

– Παιδιά, το κορίτσι δε διαλέγει, γιατί πέσαμε λεφούσι¹ και το αγριέψαμε. Λοιπόν, για να

---

¹ λεφούσι: πλήθος

πάρει τέλος η υπόθεση, θα ορκιστούμε ότι όποιον διαλέξει, οι άλλοι θα τον σεβαστούνε και θα τον υπερασπίσουνε σαν λεβέντες που είμαστε. Θέλετε;

– Θέλουμε.

Τους έβαλε λοιπόν όλους και ορκιστήκανε και μετά είπε στην Ελένη:

– Κάνε παιχνίδι.

Και ούτω πως² πήρε η Λενιώ τον Μενέλαο.

Καλά περνάγανε, του μαγείρευε ιμάμι, τού 'πλενε κανά σκουτί³, τον γαλιφοχάιδευε και κάνανε κι ένα κορίτσι, την Ερμόνη (μερικοί λένε ότι και υιός εγένετο αυτοίς Νικόστρατος ονόματι). Κι άμα τα κακάρωσε ο Τυνδάρεω, ο Μενέλαος μαυρόκλαψε δήθεν και έγινε βασιλιάς της Λακωνίας και μάλιστα πήρε κι ένα κομμάτι από τη Μεσσηνία.

Όπου νάσου μια μέρα και φτάνει ένα καράβι, που να μην έφτανε. Τρέξανε στο παλάτι οι λιμενικοί και φέρανε το μαντάτο στους ηγεμόνες τους:

– Πάρις γκελντίν.

– Τι λέτε, μωρέ;

– 'Ηρθ' ο Πάρις.

– Και γιατί το λέτε τούρκινα;

– Άμ' από κει που ήρθε;

Ο Πάρις ήτανε βασιλόπουλο κι έβαλε τα καλά, σκιστό χιτώνα και τέτοια μοντέρνα και αμέσως ανέβηκε στ' ανάκτορα να επιδώσει τα διαπιστευτήριά του⁴.

Τον δεχτήκανε καλά, του βάλανε κι έφαγε κουρκουμπίνες⁵ με τυρί, του δώσανε κι ήπια υδρομέλι⁶, ό,τι μπορέσανε οι άνθρωποι. Τούτο δω το παιδί ήτανε πολύ τζαναμπέτικο⁷ πλάσμα. Πριν γεννηθεί, η μάνα του, μαντάμ Εκάβη, αν έχετε ακουστά, ονειρεύτηκε ότι γέννησε ένα δαυλί αναμμένο που ξέρναγε φίδια. Έτρεξε, λοιπόν, στις χαρτούδες –παρντόν στους μάντιες– και φρίξαν⁸ οι μάντιες.

– Είδατε τοιούτον όναρ⁹;

– Γιε, μα το θεό.

– Έτσι και το βγάλεις, σκότωστο.

– Το πδί;

– Μωρέ σκότωστο που σου λέμε μεις.

Και το δώσανε λέει στους βοσκούς να το σκοτώσουνε. Δεν το σκοτώσαν όμως οι βοσκοί, το μεγαλώσανε μαζί με τα γίδια τους. Το παιδί μεγάλωσε και έγινε ένας κούκλος (τότε είναι που το βρήκανε οι τρεις θεές και του δώσανε το μήλο να τους κάνει κομπόστα). [...]

Κάποτε, λοιπόν, του αναθέσανε μια αποστολή στην Σπάρτη να πάει να φέρει λάδια μαύρη αγορά. Και νάσου τον εδώ που τον αφήσαμε.

Καλά πέρναγε στο παλάτι και δεν την είχε δει την Ελένη. Και ξαφνικά ο Μενέλαος πήρε ένα μπουγιουρντί¹⁰.

– Μεγαλειότατε, πρέπει να πάτε στην Κρήτη.

– Τι να κάνω;

– Ν' αγοράσετε μια παρτίδα ξυλοκέρατα¹¹.

² **ούτω πως**: με αυτό τον τρόπο· ³ **σκουτί**: ρούχο· ⁴ **να επιδώσει τα διαπιστευτήριά του**: έκφραση της διπλωματικής γλώσσας που σημαίνει να συστηθεί επίσημα· ⁵ **κουρκουμπίνες**: είδος παραδοσιακών ζυμαρικών της περιοχής της Λακωνίας· ⁶ **υδρομέλι**: ποτό που παρασκευάζεται από τη ζύμωση του μελιού με το νερό· ⁷ **τζαναμπέτικο**: παράξενο, κακότροπο πλάσμα· ⁸ **φρίξαν**: τρόμαξαν· ⁹ **όναρ**: όνειρο· ¹⁰ **μπουγιουρντί**: επίσημο έγγραφο με ειδήσεις, συνήθως δυσάρεστες· ¹¹ **ξυλοκέρατα**: χαρούπια

Έφυγε ο Μενέλαος με ξυλοκεραταποστολή και έμεινε ο Πάρις στο παλάτι. Και, μεσημεράκι ήτανε, φυσάγανε κάτι αεράκια μυρωμένα με λεμονανθό, έκανε να ξαπλώσει και ξαφνικά μέσα από τις κουρτίνες νάσου να τον κρυφομπανίζει¹² η Λένα.

Η Λένα είχε ακούσει ότι είναι κούκλος ο ξένος, αλλά όσο ήτανε ο άντρας της δεν παρουσιάζότανε, καθόσον κακόν και πονηρόν. Μόλις κι έστριψε την πλάτη ο σύζυγος, νάσου την να τον δει σώνει και καλά.

Αυτό ήτανε και το κου ντε φουντρο¹³, που λένε. Μόλις και τον είδε τρελάθηκε.

Μπήκε, λοιπόν, και την είδε και ο Πάρις και μουρλάθηκε κι ελόγου του. [...]

– Δεν συγκρίνεσθε με τον Μενέλαόν μου.

– Καλύτερος εγώ;

– Καλέ, ξερολούκουμο.

Ύστερα στέναξε.

– Αχ, που έφαγα τα νιάτα μου μ' αυτόν. Αχ, που δεν με καταλαβαίνει. Αχ που αδικούμαι.

Όλες οι γυναίκες άμα την κάνουνε τη βρωμά, ρίχνουνε το άδικο στον σύζυγο που δεν τις καταλαβαίνει. Και το Λενιώ τα ίδια. Κι άμα είδε ότι ο μικρός το δαγκώνει το τουρσάκι, τού 'πεσε στο γεμάτο¹⁴.

– Πάμε να φύγουμε.

– Πού να πάμε;

– Στον τόπο σου.

Το άλλο πρωί μαγκώνει η Λένα ό,τι καλό πράμα είχε το μαγαζί, το μπογαλιάζει, παίρνει και τον Πάρι της και το άλλο πρωί, από το νησάκι την Κραναή πού 'ναι έξω από το Γύθειο, το σκάσανε για την Τροία.

Φτάσανε καμιά φορά και λέει ο πατέρας του Πάρι, ο Πριάμος.

– Χαλάλι σου ρε, μόνο μη μας ανάψει καμιά φωτιά.

– Μη φοβάσθε, πάτερ.

Γύρισε ο Μενέλαος με τα ξυλοκέρατα τα Κρητικά, αλλά μόλις και πάτησε του είπανε:

– Πήγατε για ξυλοκέρατα;

– Μάλιστα.

– Τι τα θέλατε που έχουμε τα δικά σας;

Έξαλλος ο Μενέλαος φώναξε τους πρίγκιπες όλους.

– Δεν ορκιστήκατε ρε ότι θα με υποστηρίξετε;

– Ναι.

– Μου φάγανε τη Λένα.

Μαζευτήκανε, λοιπόν, όλοι να πάνε να πλύνουνε την προσβολή. Ο Οδυσσέας που είχε και μυαλό, έκανε μια πρόταση:

– Να πάω εγώ με τον Μενέλαο, μπας και μας την δώσουνε χωρίς καυγά;

– Να πάτε.

Πήγανε, λένε «θέλουμε την Ελένη», γελάγανε στην Τροία.

– Ρε άντε από δω, κερχελέδες.¹⁵

¹² κρυφομπανίζει: κρυφοκοιτάζει. ¹³ κου ντε φουντρο: κερανοβόλος έρωτας. ¹⁴ Κι άμα είδε ότι ο μικρός το δαγκώνει το τουρσάκι, τού 'πεσε στο γεμάτο: μόλις κατάλαβε ότι ο Πάρις είναι ερωτευμένος μαζί της, του έκανε την πρόταση. ¹⁵ κερχελέδες: ανόητοι

Θεόφιλος Χατζημηχαήλ, *Μονομαχία Αχιλλέως και Έκτορος έξωθεν του Φρουρίου της Τρωάδας*

Και τότε είναι που σηκώθηκε ο στόλος και πήγε από την Αυλίδα (Ιφιγένεια) στην Τροία.

Άμα κι είδανε οι Τρώες ότι το πράμα παίρνει σοβαρή μορφή, κιότεψανε.¹⁶

Λέει, λοιπόν, ο Μενέλαος:

- Νά 'ρθει αυτός ο κερατάς ο Πάρις να μονομαχήσουμε.
- Παρντόν, του αποκριθήκανε, αλλά ο κερατάς είσθε σεις.
- Θα 'ρθει;

Πήγε ο Πάρις, αλλά ο Πάρις δεν ήτανε γενναίος. Γενναίος και ωραίος δεν γίνεται. Λοιπόν, πάνω που θα τον έκανε τ' αλατιού¹⁷ ο Μενέλαος, μπήκε στη μέση η Αφροδίτη και τον γλίτωσε.

Τότε είναι που άναψε ο Τρωικός πόλεμος και η Ελένη τράβαγε τα μαλλιά της, διότι της άρεσε πάντα ο Πάρις, αλλά τον ήθελε και τον Μενέλαο.

Τέλος πάντων, ξέρουμε για τον Τρωικό πόλεμο, να μην τα ξαναλέμε και να μην κάνουμε και χαλάστρα του Όμηρου γέρου ανθρώπου λίαν αξιοσεβάστου και πολλάκις παρεξηγηθέντος παρά των ερμηνευτών του...

Νίκος Τσιφόρος, *Ελληνική μυθολογία*, Ερμής, Αθήνα 1991

¹⁶ **κιότεψανε**: δειλιάσανε· ¹⁷ **κάνω κάποιον τ' αλατιού**: τον βάζω κάτω, τον θέτω εκτός μάχης

Ηρακλής Μαινόμενος

(απόσπασμα)

Ο αφηγητής παρακολουθεί στην Επίδαυρο μια παράσταση αρχαίου θεάτρου, τον «Ηρακλή Μαινόμενο» του Ευριπίδη, και μας περιγράφει με ανατρεπτικό τρόπο το δράμα, αλλά και τις σκέψεις του για την τύχη του μυθικού ήρωα, αν αυτός ζούσε στη σύγχρονη Αθήνα.

[...]

Ο Ηρακλής, αφού είπε πολλά και διάφορα στη γυναίκα του και στους θεατάς, χώθηκε στο Ανάκτορο και σκότωσε τον Λύκο τον κακό. Στον Λύκο τον κακό, πολύ καλός ήταν ο κ. Γκίκας Μπινιάρης. Αλλά ο Ηρακλής δεν προλαβαίνει να χαρεί την ευτυχία και το μεγαλείο του. Διότι στα κεραμίδια των Ανακτόρων εμφανίζεται μια κοπέλα στα άσπρα ντυμένη και μας λέγει πως λέγεται Ίρις. Αυτή λέει πολλά και διάφορα επί της στέγης, φωτισμένη με προβολείς και σε λίγο εξαφανίζεται. Και τότε ακούγεται μια άλλη στην άλλη άκρη των κεραμιδιών χωρίς να φωτίζεται, ντυμένη στα μαύρα (μόνο το κεφάλι της φαινότανε και δυο χέρια που κουνιόντουσαν) και μας είπε χωρίς να την ρωτήσουμε πως το όνομά της είναι Λύσσα.

Σε λίγο βγαίνει μαινόμενος, όχι ο Ηρακλής, αλλά ένας αγγελιαφόρος, που τον έκανε ο Καζής, και λέει στους γέροντες, που δουλειά δεν έχουν σ' όλες τις τραγωδίες και ξημεροβραδιάζονται έξω από τα ανάκτορα σα νά 'ναι καφενές, πως ο Ηρακλής τρελάθηκε, λύσσαξε από τη Λύσσα και σκότωσε τη γυναίκα του κι έσφαξε τα τρία του παιδιά.

Αυτός ο Καζής, ή τερατολόγος ήτανε ή γεννημένος κουτσομπόλης. Το τι απίθανα πράγματα μας έλεγε, δεν μπορώ να σας τα περιγράψω. Λύσσαξε εις το λέγειν αυτό το παιδί. [...]

Στο τέλος συνέρχεται ο Ηρακλής από τη λύσσα κι αποφασίζει ν' αφήσει τη ζωή, μα τότε, παρουσιάζεται ο Θησέας, του λέει νά 'ρθει στην Αθήνα για να ξεχάσει, και τον πείθει να υπομείνει το πεπρωμένο¹.

Σωστά. Νά 'ρθει εδώ ο Ηρακλής, που το μέλλον του θά 'ναι εξασφαλισμένο και ν' απολυσάξει με τη ζέστη. Και πού ξέρεις; Μπορεί να γίνουν και τίποτα ανδρικά καλλιστεία και να βγει «μίστερ Ελλάς» και να μας δηλώσει κι αυτός πως τα «χόμπυ» του είναι η κολύμβηση κι η ιππασία και πως χωρίς άλογο του είναι αδύνατο να κινηθεί, διότι από μικρός βγαίνοντας για ψώνια καβάλαγε άλογο και τράβαγε Ερμού, μπαίνοντας έφιππος στα μαγαζιά και φτάνοντας στο χώρο του Στρατηγείου τ' άφηνε να βοσκήσει εις τας λειβαδέας της Καπνικαρέας. Έτσι είναι. Άμα συνηθίσει κανείς το άλογο από μικρός, δυσκόλως το στερείται.

Κι όσο για δουλειά, όρεξη νά 'χει και του υποσχόμεθα υπερωρίες. Υπάρχει το τέρας της Φοροδιαφυγής, ο Λιόντας της Ατσιδοσύνης, τα μήλα και συλλήβδην τα φρούτα που κατάντησαν χρυσά, η κόπρος των βοτσάλων. Καλοδεχούμενος θά 'ναι μετά ή άνευ ροπάλου, να τον βάλουμε τροχονόμο να βάλει σε τάξη τους αφηνιάσαντες ίππους του Διομήδη, του Αρχιμήδη, του Αριστεΐδη και παντός καθημένου στο βολάν², διότι μήτε «πράσινα κύματα» μας σώζουν πα, μήτε κόκκινα. Έλα, πεχλιβάνη³ Ηρακλή να τρομάξουν οι μανδαρίνοι⁴ και να χαθούν στα Τάρταρα της γης. Έλα αγόρι μου με τον Κάπρο σου να τον αμολάς κυριακάτικα ν' ανοίγει δρόμο στον «Άγνωστο»⁵, διαλύοντας τους αστυφύλακες, γιατί δεν είναι βιολί αυτό, να παρалуεί ο ρυθμός της Αθήνας για μια κατάθεση στεφάνου. Έλα εδώ Ηρακλή και σου υποσχόμεθα τον στέφανον αυτόν να σ' τον κοτσάρουμε στο κεφάλι, αν μας απαλλάξεις από την αστυνομική Ζώνη της Απόλυτης περιφρονήσεως προς τον κοινόν νου. [...]

Μέντης Μποστάντζόγλου (Μποστ), *Πεζά Κείμενα*, Ερμής, Αθήνα 1998

¹ πεπρωμένο: μοίρα· ² βολάν: τιμόνι· ³ πεχλιβάνη: παλαιστή, εδώ γενναίε· ⁴ μανδαρίνοι: κρατικοί αξιωματούχοι, γραφειοκράτες· ⁵ στον «Άγνωστο»: στην πλατεία Συντάγματος στην Αθήνα, όπου και το μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη

ΦΡΑΝΣΟΥΑ ΡΑΜΠΕΛΑΙ

Γαργαντούας

(απόσπασμα)

Ο Φρ. Ραμπελαί (1483-1553) υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους ανθρωπιστές της ευρωπαϊκής Αναγέννησης. Έγραψε μια σειρά ιστοριών με θέμα την περιπετειώδη ζωή δύο απίθανων ηρώων, του Γαργαντούα και του γιου του Πανταγκρουέλ, διακωμωδώντας τα κοινωνικά ήθη της εποχής του και προκαλώντας αντιδράσεις από το εκκλησιαστικό και ακαδημαϊκό κατεστημένο. Το όνομα του ηρώα του Γαργαντούα έγινε συνώνυμο της λαιμαργίας. Στο απόσπασμα που ακολουθεί μαθαίνουμε πώς ο ήρωας απέκτησε το όνομά του με το που γεννήθηκε...

Ο καλοκάγαθος Γκρανγκουζιέ, ενώ έπινε και ξεκαρδιζόταν με τους άλλους, άκουσε την τρομερή κραυγή που έβγαλε ο γιος του μόλις αντίκρισε το φως του κόσμου τούτου, καθώς είχε γκαρξίξει, ζητώντας «Να πω! να πω! να πω!». Και τότε είπε: Κε γραν τουά! δηλαδή «Τι μέγα που έχεις», τον καταπίνα¹ σου, εννοείται. Ακούγοντας αυτή την κουβέντα, οι καλεσμένοι είπαν πως πραγματικά αυτό το όνομα όφειλε να δοθεί στο μωρό: Γαργαντούας, αφού, ακολουθώντας το παράδειγμα των αρχαίων Εβραίων, αυτή ήταν η πρώτη λέξη που ξεστόμισε ο πατέρας στη γέννηση του παιδιού του. Σε αυτό και ο πατέρας βρέθηκε σύμφωνος και στη μάνα άρεσε ετούτο τ' όνομα. Και για να τον ημερέψουν τον Γαργαντούα, του έδωσαν να πει γενναία και τον πήγαν στην κολυμπήθρα, όπου τον βάφτισαν, όπως είναι το έθιμο στους καλούς χριστιανούς.

Και του διορίστηκαν δεκαεφτά χιλιάδες εννιακόσιες δεκατρείς γελάδες από την Ποντίγ και το Μπρεεμόν για να τις βυζαίνει τακτικά. Γιατί η ανεύρεση παραμάνας που να επαρκούσε το γάλα της, στάθηκε αδύνατη, αν λογαριάσουμε τη μεγάλη ποσότητα που του χρειαζόταν για να τραφεί.

[...]

Έχω την αμφιβολία πως οπωσδήποτε δεν πιστεύετε αυτή την παράξενη γέννηση. Αν δεν την πιστεύετε, πολύ λίγο με νοιάζει, παρ' όλο που ένας καθώς πρέπει άνθρωπος, ένας άνθρωπος με κοινό νου πιστεύει πάντα ό,τι του λένε και ό,τι βρίσκει γραμμένο. Μήπως αυτή η γέννηση είναι αντίθετη στο νόμο μας και στην πίστη μας, αντίθετη προς τη λογική, αντίθετη προς την Αγία Γραφή; Σε ό,τι με αφορά, δε βρίσκω τίποτα στην Αγία Βίβλο, που ν' αντιτίθεται σε κάτι τέτοιο. Αν όμως αυτή ήταν η θέληση του Θεού, θα διατεινόσαστε μήπως ότι δε θα ήταν σε θέση να το κάνει; Α! για τ' όνομα του Πανάγαθου, μην μπουρδουκλώνετε ποτέ το πνεύμα σας με αυτές τις μάταιες σκέψεις, γιατί σας λέω πως για τον Θεό τίποτα δεν είναι αδύνατο και πως, αν ήθελε, οι γυναίκες θα γεννούσαν στο εξής τα παιδιά τους έτσι: από το αφτί.

Ο Βάκχος δεν ξεπετάχτηκε μήπως από τον μηρό του Δία; Ο Βραχοκομμένος δε γεννήθηκε από τη φτέρνα της μάνας του; Ο Μυγοχάφτης από την παντούφλα της παραμάνας του; Η Αθηνά δε γεννήθηκε στο κεφάλι του Δία και βγήκε από το αφτί του; Ο Άδωνις δε γεννήθηκε από τον κορμό μιας σύρνας²; Ο Κάστωρ και Πολυδεύκης από το τσόφλι ενός αβγού που έκανε και κλώσησε η Λήδα; [...]

Φρανσουά Ραμπελαί, *Γαργαντούας και Πανταγκρουέλ*, μτφρ.-εισ.-σημ.
Φίλιππος Δ. Δρακονταειδής, Εστία, Αθήνα 2004

¹ **κατάπινα**: τη στοματική κοιλότητα μαζί με τον λαιμό· ² **σύρνα**: μικρός αγκαθωτός θάμνος που εκκρίνει αρωματικό ρετσίνι

ΜΙΓΚΕΛ ΝΤΕ ΘΕΡΒΑΝΤΕΣ

Δον Κιχότε ντε λα Μάντσα

(απόσπασμα)

Ο Δον Κιχώτης, ένα από τα αθάνατα έργα της παγκόσμιας λογοτεχνίας, γράφτηκε από τον Μ. ντε Θερβάντες, εξέχοντα Ισπανό θεατρικό συγγραφέα και ποιητή της ύστερης Αναγέννησης (1562-1635). Πραγματεύεται την ιστορία ενός Ισπανού κατά τον Μεσαίωνα, ο οποίος, έχοντας διαβάσει πολλά βιβλία για τον ιπποτισμό, πιστεύει ότι είναι και ο ίδιος ιππότης. Αρχίζει να περιπλανιέται γεμάτος φαντασιώσεις περασμένων εποχών και να διαπράττει μια σειρά από τραγικές γκάφες, τις οποίες ο ίδιος θεωρεί κατορθώματα. Σύντροφος στις περιπέτειές του είναι ο ταλαίπωρος υπηρέτης του Σάντσο Πάνθα, που προσπαθεί άδικα να τον προσγειώσει στην πραγματικότητα. Το παρακάτω απόσπασμα αναφέρεται στην ηρωική μάχη του Δον Κιχώτη με τα πρόβατα, που τα νομίζει για στρατιές πάνοπλων αντίπαλων ευγενών και ιπποτών...

Μνήσθητί μου Κύριε, πόσες επαρχίες δεν μνημόνευσε, πόσες φυλές δεν κατονόμασε, δίνοντας στην καθεμά, με θαυμαστή ετοιμότητα, τα επακριβή της επίθετα, βυθισμένος και μουλιασμένος καθώς ήταν μέσα σε όσα είχε διαβάσει στα ψευδολόγια του βιβλίου!

Ο Σάντσο Πάνθα κρεμόταν από την κάθε του λέξη, χωρίς ο ίδιος ν' αρθρώνει ούτε μια· μόνο γύριζε πότε πότε το κεφάλι του να δει μήπως ξεχώριζε τους ιππότες και τους γίγαντες που ονομάτιζε το αφεντικό του, κι όπως δεν διέκρινε κανένα, του είπε:

«Ο διάλογος να πάρει, κύριέ μου, όποιους νομάτους¹ ή γίγαντες ή ιππότες λέει η ευγενεία σας πως είναι γύρωθε. Εγώ τουλάχιστο δεν τους βλέπω. Μπορεί νά 'ναι όλα μάγια, σαν τα χτεσιννοβραδινά φαντάσματα».

«Πώς είναι δυνατόν να το λες αυτό;» απάντησε ο δον Κιχότε. «Δεν ακούς το χρεμέτισμα των αλόγων, το ήχημα των σαλπίγγων και τον αχό των τυμπάνων;»

«Το μόνο που ακούω γω», αποκρίθηκε ο Σάντσο, «είναι απανωτά βελάσματα αρνιών και προβάτων».

Κι ήταν αλήθεια, γιατί πια τα δυο κοπάδια πλησίαζαν.

«Ο φόβος σου, Σάντσο», είπε ο δον Κιχότε, «δεν σ' αφήνει ούτε να δεις ούτε ν' ακούσεις σωστά γιατί ένα από τ' αποτελέσματα του φόβου είναι να διαταράσσει τις αισθήσεις και να κάνει τα πράγματα να φαίνονται άλλα από αυτό που είναι· κι αν σκιάζεσαι τόσο, κάνε στην άκρη και άφησέ με μόνο, διότι και μόνος μου αρκώ για να χαρίσω τη νίκη σε όποια πλευρά και αν προσφέρω τη βοήθειά μου».

Και, λέγοντας αυτά, σπρούνισε τον Ροθινάντε [το άλογό του] και με το κοντάρι χαμηλωμένο ροβόλησε την πλαγιά σαν αστραπή.

Έμπηξε τις φωνές ο Σάντσο, κράζοντάς του:

«Γυρίστε πίσω η χάρη σας, άρχοντα δον Κιχότε, γιατί, παίρνω όρκο στον Θεό, κείνα που πάτε να χτυπήσετε είναι πρόβατα κι αρνιά! Γυρίστε πίσω! Κακό πού 'παθα ο έρμος γιος του πατέρα μου! Τι τρέλα είναι τούτη; Κοιτάχτε, δεν υπάρχει κανένας γίγαντας ή ιππότης, μηδέ γάτες ή αρματωσιές ή ασπίδες στα τέσσερα ή ολάκερες μηδέ γούνες κυανές ή διαολικές. Τι πάτε να κάνετε; Συφορά που μ' ήβρε, τον αμαρτωλό!»

Μα ούτε μ' αυτές τις φωνές γύριζε πίσω ο δον Κιχότε, παρά συνέχιζε την επέλασή του κραυγάζοντας:

«Εμπρός, ιππότες, όλοι εσείς που μάχεστε συνταγμένοι κάτω από τα λάβαρα του αντρειω-

¹ νομάτους: ανθρώπους

μένου αυτοκράτορα Πενταπολίν του Ανασκουμπωμένου Μανικιού, ακολουθήστε με, και θα δείτε με πόση ευκολία θα πάρω εκδίκηση γι' αυτόν απ' τον εχθρό του, τον Αληφανφαρόν της Τραπομπάνα!»

Και μ' αυτά τα λόγια, όρμησε καταμεσής του φουστάτου των αρνιών κι άρχισε να τα λογχίζει με τέτοια ψυχή κι αποκοτιά² που λες κι έσφαζε στ' αλήθεια τους θανάσιμους εχθρούς του. Του φώναζαν οι βοσκοί και οι τσοπάνηδες που προχωρούσαν μαζί με το κοπάδι να σταματήσει, μα, σαν είδαν πως άδικα κόπιαζαν, έβγαλαν απ' τα ζωνάρια τις σφεντόνες τους κι άρχισαν να του στέλνουν χαιρετίσματα γύρω από τ' αυτιά με κάτι κοτρόνια ίσαμε μια γροθιά. Δεν σκοτιζόταν ο δον Κιχότε για τις πέτρες, παρά κάλπαζε δώθε κείθε φωνάζοντας:

«Πού είσαι, φαντασμένη Αληφανφαρόν; Για κόπιασε· ένας ιππότης μοναχός είμαι, που θέλει να δοκιμάσει σε μονομαχία τις δυνάμεις σου και να σου πάρει τη ζωή, ως ποινή για τον πόνο που προξενείς στον αντρειωμένο Γαραμάντη Πενταπολίν».

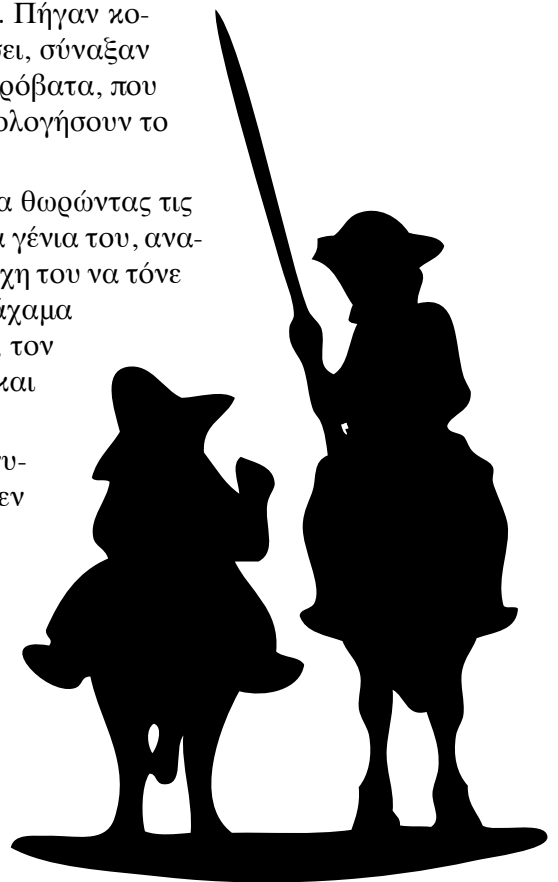
Εκείνη ακριβώς τη στιγμή ήρθε μια αμυγδαλωτή κροκάλα³ και τον πέτυχε στο πλευρό, παραχώνοντάς του δυο παιδιά βαθιά μες στο κορμί. Ύστερα απ' αυτό το κακό που τον βρήκε, πίστεψε πια αληθινά πως ή πεθαμένος ήταν ή είχε λαβωθεί βαριά, μα θυμήθηκε το φάρμακό του, κι έβγαλε το λαδικό⁴, τό 'φερε στο στόμα του κι άρχισε να ρίχνει το πιτό στο στομάχι του· αλλά πριν προλάβει να κατεβάσει την, κατά τη γνώμη του, επαρκή ποσότητα, έφτασε κι άλλο ζαχαρωμένο μύγδαλο, και τον χτύπησε στο χέρι και στο λαδικό με τόση φόρα που το έκανε κομμάτια, παίρνοντάς του στη διαδρομή τρεις με τέσσερις τραπεζίτες από το στόμα και τσακίζοντάς του άσχημα δυο δάχτυλα στο χέρι.

Ήταν τέτοιο το πρώτο χτύπημα, τέτοιο και το δεύτερο, ώστε ο δόλιος ο ιππότης ήθελε δεν ήθελε γκρεμίστηκε από τ' άλογο. Πήγαν κοντά του οι βοσκοί και, νομίζοντας ότι τον είχαν σκοτώσει, σύναξαν μάνι μάνι το κοπάδι τους, περιμάζεψαν τα σκοτωμένα πρόβατα, που ήταν πάνω από εφτά, και πήραν δρόμο, χωρίς να το ψιλολογήσουν το πράγμα.

Όλο αυτό το διάστημα ο Σάντσο στεκόταν στο ψήλωμα θωρώντας τις παλαβωμάρες που έκανε το αφεντικό του και μαδούσε τα γένια του, αναθεματίζοντας την ώρα και τη στιγμή που τό 'χε φέρει η τύχη του να τότε συναντήσει. Σαν είδε, λοιπόν, εκείνον σωριασμένο κατάχαμα και τους βοσκούς φευγάτους, κατέβηκε από το ύψωμα, τον πλησίασε και βρίσκοντάς τον σε ελεεινή κατάσταση, αν και δεν είχε χάσει τις αισθήσεις του, του είπε:

«Δεν σας τά 'λεγα εγώ, άρχοντά μου δον Κιχότε, να γυρίσετε πίσω, γιατί αυτοί που πηγαίνατε να χτυπήσετε δεν ήταν στρατοί αλλά κοπάδια πρόβατα;»

«Ίδού πώς μπορεί εκείνος ο απατεώνας ο μάγος, ο εχθρός μου, να κάνει τα πράγματα να εξαφανίζονται και ν' αλλάζουν μορφή. Να έχεις υπόψη σου, Σάντσο, ότι δεν τό 'χουν σε τίποτα αυτός κι οι όμοιοί του να μας κάνουν να βλέπουμε ό,τι θέλουν, και τούτος ο αχρείος που με κατατρέχει, φθονώντας τη δόξα που είδε ότι πήγαινα να κερδίσω σ' αυτή τη μάχη, μεταμόρφωσε τα φουστάτα των εχθρών μου σε κοπάδια πρόβατα. Κι αν δεν με πιστεύεις, Σάντσο, κάνε κάτι, να σε χαρώ,

² αποκοτιά: ασυλλόγιστη τόλμη · ³ κροκάλα: χοντρή λεία πέτρα, σαν βότσαλο · ⁴ λαδικό: μικρό δοχείο ή μπουκαλάκι τσίγκινο ή πήλινο

για να βγεις από την πλάνη σου και να δεις πως αληθεύουν όσα σου λέω: ανέβα στο γάιδαρό σου κι ακολούθησέ τους χωρίς να γίνεις αντιληπτός, και θα δεις ότι, μόλις ξεμακρύνουν λίγο από δω, θα ξαναπάρουν την πρώτη τους μορφή και, αφού πάψουν να είναι πρόβατα, θα γίνουν άνθρωποι με τα όλα τους, έτσι όπως σου τους περιέγραψα στην αρχή. Όμως μη φύγεις αμέσως, διότι έχω ανάγκη από τη συνδρομή και τη βοήθειά σου: για πλησίασε και δες πόσοι τραπεζίτες μού λείπουν, γιατί μου φαίνεται ότι δεν μου έχει μείνει ούτε ένας στο στόμα».

Τόσο πλησίασε ο Σάντσο που κόντευε να χώσει τα μάτια του μέσα στο στόμα του κυρίου του· όμως εκείνη την ώρα είχε ενεργήσει πια το βάλσαμο στο στομάχι του δον Κιχότε, και πάνω που ο Σάντσο κοίταζε εξεταστικά, εκείνος, πιο ορμητικός κι από πύροφι⁵, εκτόξευσε όλο του το περιεχόμενο, αδειάζοντάς το πάνω στα γένια του πονόψυχου ασπιδούχου⁶.

«Παναγιά Παρθένα μου!» φώναξε ο Σάντσο, «τί 'ναι πάλι τούτο που με βρήκε; Δίχως άλλο, αυτός ο αμαρτωλός είναι λαβωμένος του θανατά, γιατί ξερνάει αίμα από το στόμα».

Μα όταν το παρατήρησε λίγο καλύτερα, διαπίστωσε από το χρώμα, τη γεύση και τη μυρωδιά ότι δεν ήταν αίμα, παρά το βάλσαμο που τον είχε δει να πίνει από το λαδικό και τον έπιασε τέτοια σιχασιά, που του ανακατέυτηκε το στομάχι και ξέρασε τ' άντερά του πάνω στον ίδιο του τον αφέντη, κι έγιναν κι οι δυο χάρμα ιδέσθαι⁷.

Μιγκέλ ντε Θερβάντες, *Δον Κιχότε ντε λα Μάντσα*, μφρ.-εισ.-σημ. Μελίνα Παναγιωτίδου, Εστία, Αθήνα 2009

Μ. Θερβάντες (1562-1635)

⁵ **πύροφι**: πολεμική μηχανή εκείνης της εποχής που εκσφενδόνιζε τεράστιες λίθινες σφαίρες· ⁶ **ασπιδούχος**: αυτός που κουβαλάει την ασπίδα, υπασπιστής· ⁷ **χάρμα ιδέσθαι**: υπέροχο θέαμα (ειρων.)

ΠΑΡΑΛΛΗΛΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Ακούστε παράλληλα με τα κείμενα

- Τον Διονύση Σαββόπουλο να τραγουδάει το τραγούδι «Ο Καραγκιόζης» στην ιστοσελίδα: <http://www.youtube.com/watch?v=5asxyrhF6Uk>
- Τραγούδια του Μποστ στην ιστοσελίδα: http://www.stixoi.info/stixoi.php?info=Lyrics&act=index&sort=alpha&lyricist_id=362

Δείτε ακόμη

- Τον «Καραγκιόζη στο δικαστήριο» του Ευγένιου Σπαθάρη στην ιστοσελίδα: <http://www.youtube.com/watch?v=yLXJz6Vwul4>
- Τις παραστάσεις του Καραγκιόζη στη σειρά έξι DVD με τίτλο *Το Θέατρο Σκιών και ο Ευγένιος Σπαθάρης παρουσιάζει...*, Τα Νέα/Δ.Ο.Λ., Αθήνα, 2009
- Το ντοκιμαντέρ της ΕΡΤ για τον Μποστ στην ιστοσελίδα: <http://www.ert-archives.gr/V3/public/pop-info.aspx?tid=0000000497&tsz=0&act=mInfo>
- Το ντοκιμαντέρ της ΕΡΤ για τον Νίκο Τσιφόρο στην ιστοσελίδα: <http://www.ert-archives.gr/V3/public/pop-info.aspx?tid=0000069852&tsz=0&act=mInfo>
- Την εκπομπή της ΕΡΤ «Νυχτερινός επισκέπτης» για τον Φρέντυ Γερμανό στην ιστοσελίδα: <http://www.ert-archives.gr/V3/public/pop-info.aspx?tid=0000000544&tsz=0&act=mInfo>
- Τη σειρά της ΕΡΤ «Μαντάμ Σουσου» (1986) στην ιστοσελίδα: <http://greek-video.net/tv-series/1986/0000/>

Διαβάστε επίσης

1. Δημήτρης Ψαθάς, *Μαντάμ Σουσου*, χιουμοριστικό μυθιστόρημα, Εκδόσεις Μαρία Δ. Ψαθά, Αθήνα 1997
2. Δημήτρης Ψαθάς, *Η Θέμις έχει κέφια*, Εκδόσεις Μαρία Δ. Ψαθά, Αθήνα 1997
3. Δημήτρης Ψαθάς, *Η Θέμις έχει νεύρα*, Εκδόσεις Μαρία Δ. Ψαθά, Αθήνα 1997
4. Δημήτρης Ποταμίτης, *Ιστορίες του παππού Αριστοφάνη*, Ντουντούμης, Αθήνα 1985
5. Νίκος Τσιφόρος, *Ελληνική μυθολογία*, Ερμής, Αθήνα 1991
6. Μέντης Μποσταντζόγλου (Μποστ), *Πεζά Κείμενα*, Ερμής, Αθήνα 1998
7. Τζοβαννίνο Γκουαρέσκι, *Ο μικρός κόσμος του Δον Καμίλο*, μτφρ. Νίκος Τσάκας, Γράμματα, Αθήνα 1988
8. Άντον Τσέχοφ, *Αστείες ιστορίες*, μτφρ. Μαριάννα Γαβριηλίδου, Καστανιώτης, Αθήνα 1986
9. *Κωμωδίες και ατάκες στον ελληνικό κινηματογράφο*, Σιούρτης, Αθήνα 2004

ΠΗΓΕΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

- σελ. 23 Α. Π. Τσέχοφ: [script.vtheatre.net/ images/cherrychekhov.gif](http://script.vtheatre.net/images/cherrychekhov.gif)
- σελ. 26 Κώστας Μπαλάφας, *Η χώρα μου*, Ποταμός, Αθήνα 2008
- σελ. 37 Βούλα Παπαϊωάννου, *Φωτογραφικές αναφορές 1940-1960*, ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ/ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΛΑΪΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ
- σελ. 40 *Οι μεγάλοι Έλληνες Ζωγράφοι – Νικόλαος Γύζης*, Πινακοθήκη του Νέου Ελληνισμού, Τα Νέα.
- σελ. 46 *Οι μεγάλοι Έλληνες Ζωγράφοι - Γεώργιος Ιακωβίδης*, Πινακοθήκη του Νέου Ελληνισμού, Τα Νέα.
- σελ. 53 Κώστας Μπαλάφας, *Η χώρα μου*, Ποταμός, Αθήνα 2008
- σελ. 54 Κ. Παλαμάς odromos.files.wordpress.com/2010/01/palamas71.jpg
- σελ. 56 bp.blogspot.com/_TbddoIfdC28/S91yfKqfIfI/AA...
- σελ. 61 Κώστας Μπαλάφας, *Η χώρα μου*, Ποταμός, Αθήνα 2008
- σελ. 62 www.newsit.gr/.../O_MIKROS_PRIGKIPAS_12.JPG
- σελ. 63 Συλλογή Γιώργου Γαβριήλ
- σελ. 71 Διγενής Ακρίτας: 3.bp.blogspot.com/.../s1600/Digenis.jpg
- σελ. 74 *Οι μεγάλοι Έλληνες Ζωγράφοι – Παναγιώτης Ζωγράφος – Στρατηγός Μακρυγιάννης*, Πινακοθήκη του Νέου Ελληνισμού, Τα Νέα.
- σελ. 75 *THEOPHILOS Paintings*, MUNICIPALITY OF MYTILINI – THEOPHILOS MUSEUM AND “ART EDITIONS G. GEZERLIS Co” - ATHENS
- σελ. 80 Γ. Σεφέρης: www.kimburda.com/giorgos-seferis/
- σελ. 81 *Οι μεγάλοι Έλληνες Ζωγράφοι - Κωνσταντίνος Βολανάκης*, Πινακοθήκη του Νέου Ελληνισμού, Τα Νέα.
- σελ. 83 dlib.ionio.gr/.../HASH013c/5fb047b9.dir/4.jpg
- σελ. 86 Αγγ. Σικελιανός: content-mcdn.feed.gr/filesystem/images/200910..., Χαμπής Τσαγγάρης, Κυπριακόν Παραμύθιν - Το βασιλλόπουλον της Βενεδιάς, Λευκωσία
- σελ. 87 Συλλογή Γιώργου Γαβριήλ
- σελ. 88 Κώστας Μπαλάφας, *Η χώρα μου*, Ποταμός, Αθήνα 2008
- σελ. 89 Γ. Ρίτσος: sers.uoa.gr/.../giannhs_ritsos/ritsos2.jpg
- σελ. 93 Μουσείο Αγρού - Συλλογή Πολιτιστικού Ιδρύματος Τραπεζης Κύπρου
- σελ. 97 Συλλογή Γιώργου Γαβριήλ
- σελ. 100 *Οι μεγάλοι Έλληνες Ζωγράφοι - Γεώργιος Ιακωβίδης*, Πινακοθήκη του Νέου Ελληνισμού, Τα Νέα.
- σελ. 106 Χαμπής Τσαγγάρης, *Κυπριακόν Παραμύθιν - Ο Σπανός τζι' οι σαράντα δράτζιοι*, Nicosia 1986
- σελ. 108 Χαμπής Τσαγγάρης, *Κυπριακόν Παραμύθιν - Το βασιλλόπουλον της Βενεδιάς*, Λευκωσία
- σελ. 111 Συλλογή Γιώργου Γαβριήλ
- σελ. 115 *Οι μεγάλοι Έλληνες Ζωγράφοι – Νικόλαος Γύζης*, Πινακοθήκη του Νέου Ελληνισμού, Τα Νέα.

- σελ. 119 *Τα παραμύθια των Αδελφών Γκριμμ*, τομ. Α΄, Άγρα, Αθήνα 2006
- σελ. 135 Χαμπής Τσαγγάρης, *Κυπριακόν Παραμύθιν - Ο Σπανός τζι' οι σαράντα δράτζιοι*, Nicosia 1986
- σελ. 141 www.karagkiozis.com/deite-xaraktires.htm
- ΣΕΛ. 151 Βούλα Παπαϊωάννου, *Φωτογραφικές αναφορές 1940-1960*, ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ/ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΛΑΪΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ, Ο μικρός ήρωας: lh5.ggpht.com/.../Untitled-3%5B6%5D.jpg
- σελ. 154 *Οι μεγάλοι Έλληνες Ζωγράφοι – Νικηφόρος Λύτρας*, Πινακοθήκη του Νέου Ελληνισμού, Τα Νέα.
- σελ. 157 *THEOPHILOS Paintings*, MUNICIPALITY OF MYTILINI – THEOPHILOS MUSEUM AND “ART EDITIONS G. GEZERLIS Co” - ATHENS
- σελ. 165 *Οι μεγάλοι Έλληνες Ζωγράφοι - Γεώργιος Ιακωβίδης*, Πινακοθήκη του Νέου Ελληνισμού, Τα Νέα
- σελ. 167 *THEOPHILOS Paintings*, MUNICIPALITY OF MYTILINI – THEOPHILOS MUSEUM AND “ART EDITIONS G. GEZERLIS Co” - ATHENS
- σελ. 170 1.bp.blogspot.com/-hXCGC2QVGGc/Tf9mmn2SOmI/AA...
- σελ. 175 *THEOPHILOS Paintings*, MUNICIPALITY OF MYTILINI – THEOPHILOS MUSEUM AND “ART EDITIONS G. GEZERLIS Co” - ATHENS
- σελ. 180 Μ. Θεοβάντες html.rincondelvago.com/000612130.png

